
MINISTERUL EDUCAȚIEI, CERCETĂRII
ȘI TINERETULUI

prof. univ. dr. **Ion Velcea**
conf. univ. dr. **Claudia Popescu**
prof. univ. dr. **Ion Nicolae**
profesor **Dan Dumitru**

Geografie

Manual pentru clasa a X - a

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ, R.A.

Acest manual este proprietatea Ministerului Educației și Cercetării. Manualul este aprobat prin Ordinul nr. 3787 din 05.05.2005, în urma licitației organizate de către Ministerul Educației și Cercetării, este realizat în conformitate cu programa analitică aprobată de Ministerul Educației și Cercetării prin Ordinul nr. 4598 din 31.08.2004 și este distribuit **gratuit** elevilor.

ACEST MANUAL A FOST FOLOSIT DE:						
Anul	Numele elevului care a primit manualul	Clasa	Școala	Anul școlar	Starea manualului*	
					la primire	la returnare
1.						
2.						
3.						
4.						

* Starea manualului se va înscrie folosind termenii: nou, bun, îngrijit, nesatisfăcător, deteriorat.

Profesorii vor controla dacă numele elevului este scris corect.

Elevii nu trebuie să facă niciun fel de însemnări pe manual.

©2008. Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate Editurii Didactice și Pedagogice R.A., București.

Orice preluare, parțială sau integrală, a textului sau a materialului grafic din această lucrare se poate face numai cu acordul scris al editurii.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Geografie : manual pentru clasa a X-a / Velcea Ion, Popescu Claudia Rodica, Nicolae Ion, Dumitru Dan. - București: Editura Didactică și Pedagogică, 2008
ISBN 978-973-30-2217-6

I. Velcea, Ion
II. Popescu, Claudia
III. Nicolae, Ion
IV, Dumitru, Dan

911.3(075.35)

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ, R.A.,

Str. Spiru Haret, nr. 12, sectorul 1, cod 010176,
București

Tel.: 021.315.38.20

Tel./Fax: 021.312.28.85

E-mail: office@edituradp.ro

www.edituradp.ro

Librăria E.D.P.: Str. Gen. Berthelot, nr. 28-30

Comenzile pentru această lucrare se primesc:

- prin poștă, pe adresa editurii
- prin e-mail: comenzi@edituradp.ro;
marketing@edituradp.ro;
comercial@edituradp.ro
- prin telefon/fax: 021.315.73.98; 021.313.34.70

Referenți: prof. univ. dr. **Mircea Buza**
Institutul de Geografie
al Academiei Române
prof. gr. I **Luminița Marin**

Director general: **Dáné Károly András**

Redactor-șef: **Dan Dumitru**

Redactor: **Dan Dumitru**

Tehnoredactare: **Mircea Coțofană**

Prezentare grafică: **Dragoș Melcher**

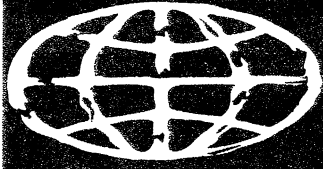
Severin Vlad

Coperta: **Elena Drăgulelei Dumitru**

Nr. plan: 53.090. Format: 8/61×86. Coli de tipar: 13

Bun de tipar: iulie 2008

Tiparul executat la Imprimeria GRAPHO TIPEX, Deva

Capitolul I

GEOGRAFIE POLITICĂ

COMPETENȚE SPECIFICE

- utilizarea terminologiei științifice și disciplinare specifice (concepte, noțiuni) pentru prezentarea unor informații referitoare la geografia politică;
- utilizarea unor elemente terminologice minime din limbile străine;
- citirea și interpretarea informației cartografice și grafice referitoare la state.

CONȚINUTURI

- Statele lumii și grupările regionale de state 4
- Evoluția în timp a hărții politice a lumii 8
- Principalele probleme actuale de geografie politică 9
- Evaluare 16

STATELE LUMII ȘI GRUPĂRILE REGIONALE DE STATE

Clasificarea statelor se constituie într-o problemă de interes internațional, oferă specialiștilor, oamenilor de afaceri o viziune globală asupra extensiunii spațiale și a numărului de locuitori, a gradului de dezvoltare socio-economică a statelor, a modului de organizare politică, socială și etno-culturală etc. Prosperitatea unei țări depinde de poziția geografică, de potențialul resurselor naturale, de dotările tehnologice, de marile ansambluri economice și culturale susceptibile de a organiza o lume confederală (uniune de state independente) sau federală.

Statele lumii înregistrează un caracter bipolar determinat de existența celor două sisteme socio-economice: *capitalist*, cu puternice resurse economice, cu performanțe tehnologice bazate pe informatică, telecomunicații, productivitate și competitivitate foarte ridicată și un nivel de viață prosper; *socialist*, specific pentru China, Coreea de Nord, Vietnam, Cuba, ce se bazează pe proprietatea socială a mijloacelor de producție și care se confruntă – cu excepția Chinei – cu mari dificultăți economice și tehnologice. Fostele țări socialiste au trecut la economia de piață, adoptând programe de restructurare a economiei, de privatizare.

O primă schemă vizează clasificarea statelor în 8 regiuni, care însumează 44 de subregiuni. Ele au fost delimitate după poziția geografică, structura etno-culturală, gradul de dezvoltare etc. [1]

Gruparea statelor se realizează după criterii mai complexe, care au în vedere:

- poziția geografică;
- extensiunea spațială, ca indicator esențial pentru aprecierea potențialului și diversității resurselor miniere și funciare;
- gradul de dezvoltare economică și de competitivitate.

1. Poziția geografică reprezintă un element de referință în localizarea statelor, în raport de specificul condițiilor fizico-geografice, de resursele naturale, de gradul de favorabilitate în amplasarea așezărilor și a căilor de comunicație. Din acest punct de vedere, se pot distinge două tipuri de state:

• *țări continentale* (care nu au ieșire la mare): Austria, Elveția, Cehia, Slovacia, Ungaria, Niger, Ciad, Mali,

1. **America de Nord** (3 subregiuni): Canada, S.U.A., Mexic.

2. **America Centrală și de Sud** (7 subregiuni): America centrală istmică, Antilele Mari, Antilele Mici, Venezuela și statele atlantice, America andină, Brazilia, Conul de Sud.

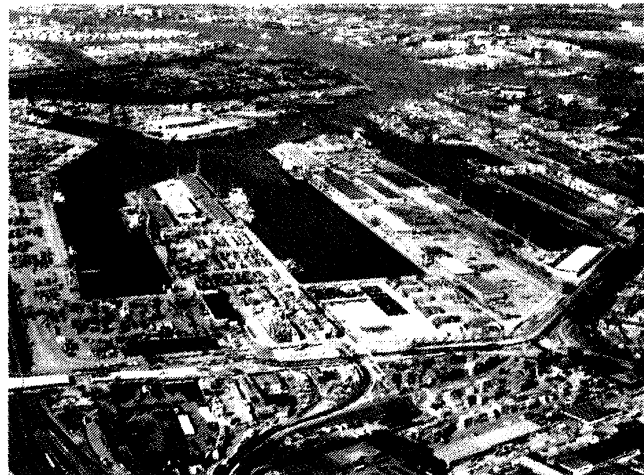
3. **Africa** (11 subregiuni): Țările Maghrebului, Sahel, Africa occidentală, Golful Guineea, Africa centrală, Africa orientală, Cornul Africii, Valea Nilului, Africa subtropicală, Africa australă, teritoriile din Oceanul Indian.

4. **Orientul mijlociu** (3 subregiuni): Asia mediteraneană, Peninsula Arabică, Asia central-occidentală.

Zambia, Mongolia, Afghanistan, Nepal, Armenia, Bolivia, Paraguay etc.

• *țări maritime* (insulare, peninsulare sau cu fațade maritime): Japonia, Australia, Noua Zeelandă, Regatul Unit, Islanda, Madagascar, S.U.A., Canada, Mexic, Norvegia, Suedia, Italia, Grecia ș.a.

Țările maritime au jucat un rol deosebit de important în evoluția comerțului internațional. Astfel, în secolele XV-XVII, țările mediteraneene reprezentau o zonă de convergență economică, traficul fluvio-maritim fiind impulsionat de marile descoperiri geografice. Treptat, se dezvoltă porturile de pe țărmul Oceanului Atlantic (Londra, Anvers, Le Havre, New York) care preiau traficul de mărfuri dintre Europa și America [2]. Către sfârșitul secolului al XIX-lea, după construirea canalului Suez, s-a adoptat hotărârea de liberă circulație pentru toate națiunile. În felul acesta, centrele comerciale ale lumii se mută din Oceanul Atlantic în Oceanul Pacific (Sydney, Tokyo, Los Angeles). „Mediterrana aparține trecutului, Atlanticul reprezintă prezentul, iar porturile Pacificului prevestesc oceanul viitorului”, având în vedere potențialul economic al Americii de Nord, al Japoniei, și al „tigrilor” asiatici (Singapore, Hong Kong, Taiwan, Coreea de Sud).

[2] Rotterdam, mare port la Oceanul Atlantic

5. **Asia** (5 subregiuni): subcontinentul indian, Peninsula Indochina, Asia de sud-est și arhipelagul indonezian, Asia de nord-est (Mongolia), China.

6. **Oceania** (2 subregiuni): Australia și Noua Zeelandă, insulele din Oceanul Pacific.

7. **Europa** (8 subregiuni): Europa central-occidentală, Benelux, Europa de nord, Insulele Britanice, Europa latină, Mediterana central-orientală, Peninsula Balcanică, Europa centrală.

8. **Ex. U.R.S.S.** (5 subregiuni): țările baltice, Federația Rusă, Europa de est, țările caucaziene, Asia centrală.

2. Extensiunea spațială definește complexitatea resurselor naturale, a factorilor de mediu cu reflex în dezvoltarea economică a țării.

Majoritatea statelor de pe Glob au dimensiuni mijlocii, respectiv între 200 000 și 300 000 km² (Regatul Unit, România, Ecuador, Noua Zeelandă), între 300 000 și 500 000 km² (Germania, Norvegia, Finlanda, Suedia, Polonia, Maroc, Japonia). Alte state au suprafețe mari cuprinse între 500 000 și 1 000 000 km² (Franța, Spania, Ucraina, Pakistan, Thailanda, Turcia) și între 1 000 000 și 3 000 000 km² (Columbia, Peru, Argentina, Algeria, Arabia Saudită, Kazahstan etc.).

Un număr de șase state: Federația Rusă, Canada, China, S.U.A., Brazilia și Australia însumează 42% din suprafața totală a uscatului Terrei și prezintă următoarele caracteristici [3]:

- **Federația Rusă:** 17,075 mil. km², cuprinzând atât partea europeană, cât și cea asiatică, înregistrează o mare varietate de resurse forestiere (46% din suprafața țării), de minereuri auro-argentifere, cărbuni, petrol, gaze naturale și un puternic potențial hidroenergetic.

- **Canada:** 9,97 mil. km², extinsă între Oceanul Pacific, Oceanul Atlantic și Oceanul Arctic, posedă resurse forestiere (50% din suprafața țării), de gaze naturale, uraniu, aur, zinc, nichel și azbest și resurse hidroenergetice.

- **China:** 9,6 mil. km², cu deschidere largă la Oceanul Pacific, cu un climat continental-temperat, dar și tropical, unde predomină vegetația tipică de palmieri, arborele de cafea, plantații de cauciuc. etc. Dispune de mari rezerve de cărbuni (1,4 mld t, locul I în lume în producția de căr-

buni), petrol, minereu de fier, minereuri auro-argentifere, minereuri complexe etc.

- **S.U.A.:** 9,36 milioane km², desfășurate între Oceanul Atlantic și Oceanul Pacific, însumând 50 de state și un district (Columbia). Se detașează prin marile rezerve de petrol și gaze naturale (locul I în lume, cca 21 milioane terrajouli), minereuri de fier, minereuri complexe, resurse forestiere și agricole.

- **Brazilia:** 8,55 milioane km², ceea ce reprezintă 1/5 din suprafața totală a continentului american. Are o largă deschidere la Oceanul Atlantic și este străbătută de ecuator și Tropicul Capricornului, ceea ce se reflectă în condițiile bio-pedo-climatice. Resursele forestiere (57% din suprafața țării), arborele de cafea, arborele de cacao, nucile de cocos, efectivele de animale și marile rezerve de beriliu, de minereuri de fier ș.a. dau nota predominantă a economiei braziliene.

- **Australia:** 7,74 milioane km², înconjurată de Oceanul Pacific și Oceanul Indian, este străbătută de Tropicul Capricornului. Se remarcă prin existența unor importante rezerve de minereuri complexe (în special plumb), de fier, zăcăminte petrolifere și carbonifere, precum și prin marile efective de animale, în special ovine și prin producția de lână brută (locul I în lume).

Statele liliputane [3] [4] se găsesc, cu precădere, în Europa, America Centrală și Asia. Cele mai reprezentative sunt: Vatican, San Marino, Monaco, Andorra, Liechtenstein, Barbados, Grenada, Maldive, Seychelles, Nauru, Tuvalu ș.a. Acestea realizează venituri, cu precădere, din activitățile turistice.

Nr. crt.	Denumirea statelor	Suprafața (milioane km ²)	Numărul populației (milioane locuitori)	Densitatea medie (locuitori / km ²)
I. Cele mai extinse țări din lume				
1.	Federația Rusă	17,075	145,2	8,5
2.	Canada	9,97	30,3	3,1
3.	China	9,60	1 280,0	133,6
4.	S.U.A.	9,36	288,4	30,8
5.	Brazilia	8,55	174,6	20,4
II. Principalele țări liliputane				
1.	Vatican	0,44 km ²	0,001	2 045
2.	Monaco	1,95 km ²	0,032	16 410
3.	San Marino	60,57 km ²	0,03	453
4.	Liechtenstein	160,0 km ²	0,03	209
5.	Andorra	453,0 km ²	0,07	143
6.	Nauru (Oc. Pacific)	21,0 km ²	0,012	566
7.	Tuvalu (Oc. Pacific)	24,0 km ²	0,015	468

4 Statele liliputane

• Cel mai reprezentativ stat liliputan este **Vaticanul** (Citta del Vaticano). Suprafața este de numai 0,44 km². A devenit independent din anul 1929, în baza pactului semnat între Italia și Sfântul Scaun.

• **San Marino** reprezintă o republică parlamentară din 1263, cu 2 căpitani regenți aleși pentru o perioadă de 6 luni. În 1797 a fost recunoscută de Napoleon, iar în 1815 și de Conferința de la Viena.

• **Principatul Monaco** are o suprafață de 1,95 km² și cuprinde 3 areale urbane: Monaco, Monte Carlo și La Condamine. Reprezintă o monarhie constituțională.

3. Clasificarea statelor după numărul de locuitori este deosebit de semnificativă, deoarece există mari diferențieri între state. Ele înregistrează valori între 1,3 miliarde locuitori (China) și 1 000 locuitori (Vaticanul). Cele mai populate state de pe Terra (2002) sunt:

• **China:** 1,280 miliarde locuitori, adică 21,3% din populația Globului. Densitatea medie a fost de 133 loc./km², dar cu valori de peste 500 loc./km² în Câmpia Chinei de Est. La recensământul populației din 1953 s-au înregistrat 563 milioane locuitori.

• **India:** 1 041 milioane locuitori, ceea ce reprezintă 16,3% din populația Terrei. Densitatea medie a fost în 2002 de 316 loc./km², cu valori duble pe litoralul Oceanului Indian. La recensământul din 1971 existau 547 milioane locuitori, din care 82% locuiau în mediul rural.

• **S.U.A.:** 288 milioane locuitori (4,6% din populația Terrei), cu o densitate medie de 31 locuitori/km². În 1970 existau 203 milioane locuitori. Pe lângă sporul natural, cel migratoriu – în special din Europa – justifică creșterea numerică a populației.

• **Indonezia:** 213 milioane locuitori, răspândiți pe 1,9 milioane km² (densitatea medie de 113 loc./km²), concentrați în proporție de 2/3 pe insula Java care deține numai 7% din suprafața totală a țării.

• **Brazilia:** 174 milioane locuitori (densitatea medie de 20,5 loc./km²), cu un plus de 80,1 milioane locuitori față de anul 1970.

6 Singapore – oraș-stat în Asia

• **Principatul Andorra**, de pe versantul sudic al Pireneilor, obține independența în anul 1993, declarându-se republică constituțională. Timp de 7 secole principatul a fost condus formal de șeful statului francez și de Episcopia spaniolă de Urgel. Turismul reprezintă baza economiei, înregistrându-se anual circa 13 milioane de turiști.

• **Liechtenstein**, reprezintă o monarhie constituțională, stat independent din 1806. Industria ușoară și turismul constituie principalele activități economice; formează o uniune poștală, vamală și monetară cu Elveția.

De remarcat că primele 2 țări – China și India – concentrează peste o treime (37,6%) din populația lumii.

Semnificativ este și faptul că cele mai mari densități de locuitori pe km² se înregistrează în statele mici, care au și un potențial economic ridicat [5]. Astfel, în Singapore există o densitate medie de 4 929 loc./km², în Olanda de 388 loc./km² și în Belgia de 338 loc./km².

Există țări cu mari dimensiuni cu gradul de populare ridicat, datorită unor fenomene geografice specifice. Astfel, în Egipt, cu o suprafață totală de peste 1 milion km², densitatea medie este de 68 loc./km². Datorită extensiunii deșertului, populația se află concentrată în lungul Nilului și în Deltă, unde densitatea depășește 1 460 loc./km² (suprafața locuită și cultivată este de 35 580 km²).

Insula Groenlanda are o suprafață totală de 2,175 milioane km² și o densitate medie de 0,03 locuitori/km². Suprafața neacoperită de ghețuri este de 341 700 km², populată de 60 000 locuitori, cu o densitate de 0,15 loc./km².

4. Gradul de dezvoltare economică constituie criteriul de bază în clasificarea statelor. Indicatorii sintetici utilizați în ierarhizarea țărilor sunt [6] :

• valoarea produsului național brut (P.N.B.) calculat / total țară și / locuitor;

• consumul de energie care semnifică puterea industrială a unui stat, gradul de civilizație și progres;

• valoarea exportului, gradul de competitivitate a produselor și potențialul uman, cu accentul pe calificarea superioară a resurselor de forță de muncă;

• extensiunea spațială a statului corelată cu diversitatea resurselor naturale, a ramurilor economiei.

Toți acești indicatori însumați permit ierarhizarea statelor în felul următor [7] :

a) **Țări puternic dezvoltate sub raport economic**, cu forță tehnologică, cu capacitate organizatorică ridicată și cu poziții cheie în circuitul economic mondial. În această categorie se înscriu: S.U.A., Japonia, Germania, Regatul Unit, Italia, Spania, Suedia ș.a. Dintre acestea se detașează S.U.A., Japonia și Germania care au obținut cele mai mari performanțe sub raport economic, comercial, al specializării în producțiile de tehnologii informatice, utilitaje nucleare, aerospațiale, armament, automobile etc.

b) **Țări industrializate recent**, în Asia (Thailanda, Singapore, Coreea de Sud, Malaysia etc.), în America de Nord (Mexic), America de Sud (Brazilia, Argentina), în Europa (Polonia, Ungaria etc.).

Nr. crt.	Denumirea statelor	Nr. de locuitori (milioane)	P.N.B./loc. (\$ S.U.A.)	Structura P.I.B., pe tipuri de activități (%)				Ponderea agriculturii și silviculturii din totalul populației active (%)	Producția de energie electrică (%) din totalul mondial	Consumul de energie electrică (%) din totalul mondial
				Industrie	Construcții	Servicii	Agricultură Silvicultură Vănat Pescuit			
1.	S.U.A.	288,4	36 216	20,7	4,3	73,2	1,8	2,8	25,8	21,0
2.	Japonia	127,4	31 440	27,7	10,3	60,1	1,9	5,2	7,7	8,0
3.	Germania	82,5	24 135	32,3		63,2	1,0	3,0	4,2	5,0
4.	Canada	30,3	23 114	26,5	4,8	65,8	2,9	4,1	4,2	5,0
5.	Franța	59,2	23 200	21,4	4,5	50,1	2,3	4,7	3,0	3,8
6.	Regatul Unit	59,0	25 560	23,0	4,3	70,7	1,4	2,0	2,6	3,2
	România	21,7	1 901	35,5	5,2	33,2	18,1	37,5	0,44

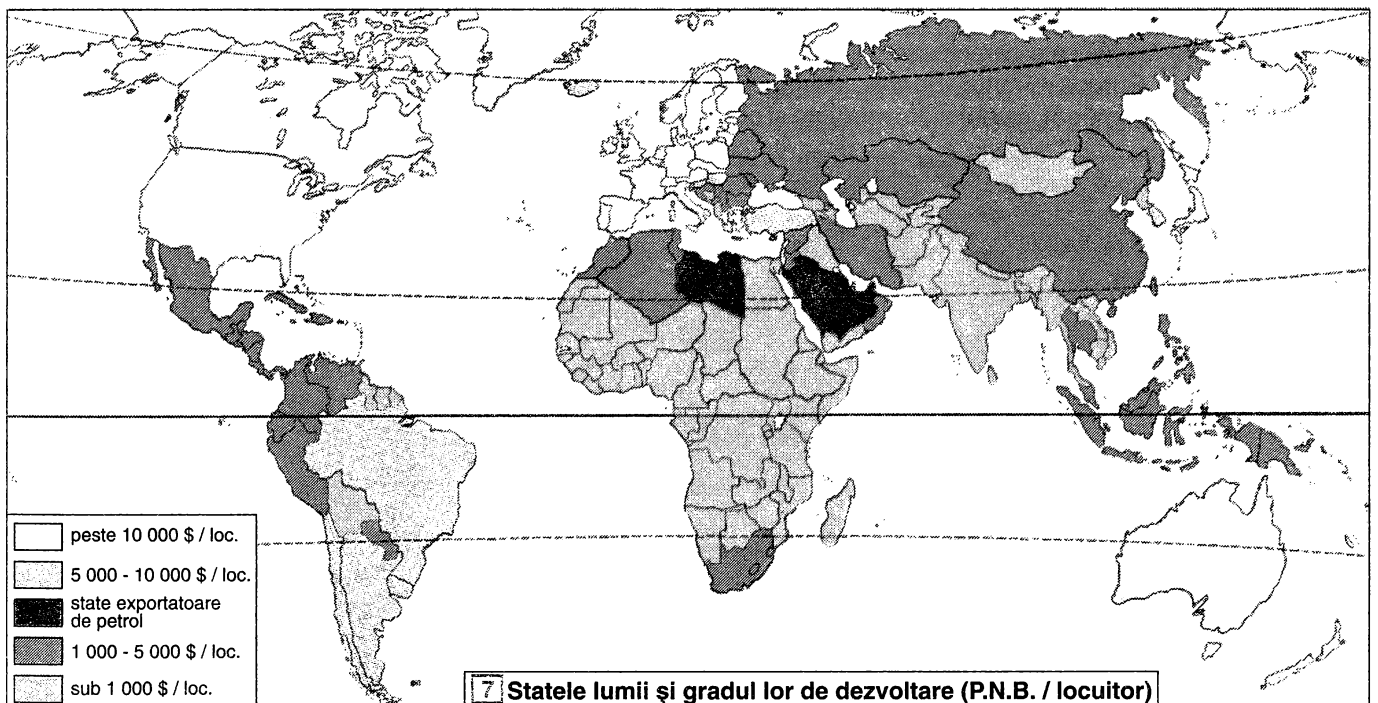
6 Economia mondială. Ierarhizarea statelor (2002)

c) Țări în curs de dezvoltare economică, cu trei subtipuri în raport de veniturile realizate:

- Țări cu venituri mici, de regulă până la 1 000 \$/loc. (Afghanistan, Ciad, Bangladesh, Laos);
- Țări cu venituri modeste și mijlocii, între 1 000 și

7 000 \$/loc. (Brazilia, Bulgaria, România, Turcia);

- Țări exportatoare de petrol, cu venituri foarte mari (între 8 000 și 28 000 \$/locuitor), reprezentative fiind: Arabia Saudită, Kuwait, Bahrain, Emiratele Arabe Unite, Oman, Qatar etc.

TEME

- sistem capitalist
- sistem socialist
- țări continentale
- țări maritime
- extensiune spațială
- state mari
- state liliputane
- state populate
- grad de dezvoltare economică
- state puternic dezvoltate
- state industrializate recent
- state în curs de dezvoltare

• Întocmiți un scurt material despre Statele Unite ale Americii, comentând extensiunea spațială, populația, locul lor în economia mondială, cu ajutorul tabelului 6.

• Analizați harta 7 și indicați regiunile cele mai dezvoltate ale lumii și regiunile slab dezvoltate.

EVOLUȚIA ÎN TIMP A HĂRȚII POLITICE A LUMII

Istoria antică a umanității până la Hristos este strâns legată de apariția și evoluția unor formațiuni statale, unele puternice și durabile, altele mărunte și efemere – succedate în Asia, Europa și nordul Africii.

Leagănul primelor state și civilizații este spațiul numit „Semiluna fertilă”, extins între văile Nilului și cele ale Eufratului și Tigrului. Aici au evoluat generații de state autoritare (Sumer, Akkad, Babilon, Asiria, Egipt) și state litorale la Mediterana orientală (regatul evreu, Fenicia). Acestea li s-au adăugat, regatul hitit în Asia Mică și imperiul persan în podișul Iranului. În Asia de sud și de est, state puternice s-au cristalizat în spațiul indian și chinez.

În Europa mediteraneană, primul regat antic, cel micenian, este urmat de cetățile grecești, Atena și Sparta, de imperiul lui Alexandru Macedon (extins și în Asia). Cetatea Romei, apărută în secolul al VIII-lea î.Hr., este nucleul viitorului mare stat antic – Imperiul Roman.

Primul mileniu după Hristos este marcat de ascensiunea Imperiului Bizantin, pe ruinele celui roman, de apariția unor mici state barbare, care vor da naștere unor state feudale europene. După secolul al VII-lea, se desfășoară expansiunea arabă și turcă către nordul Africii, sudul Europei, sud-vestul Asiei.

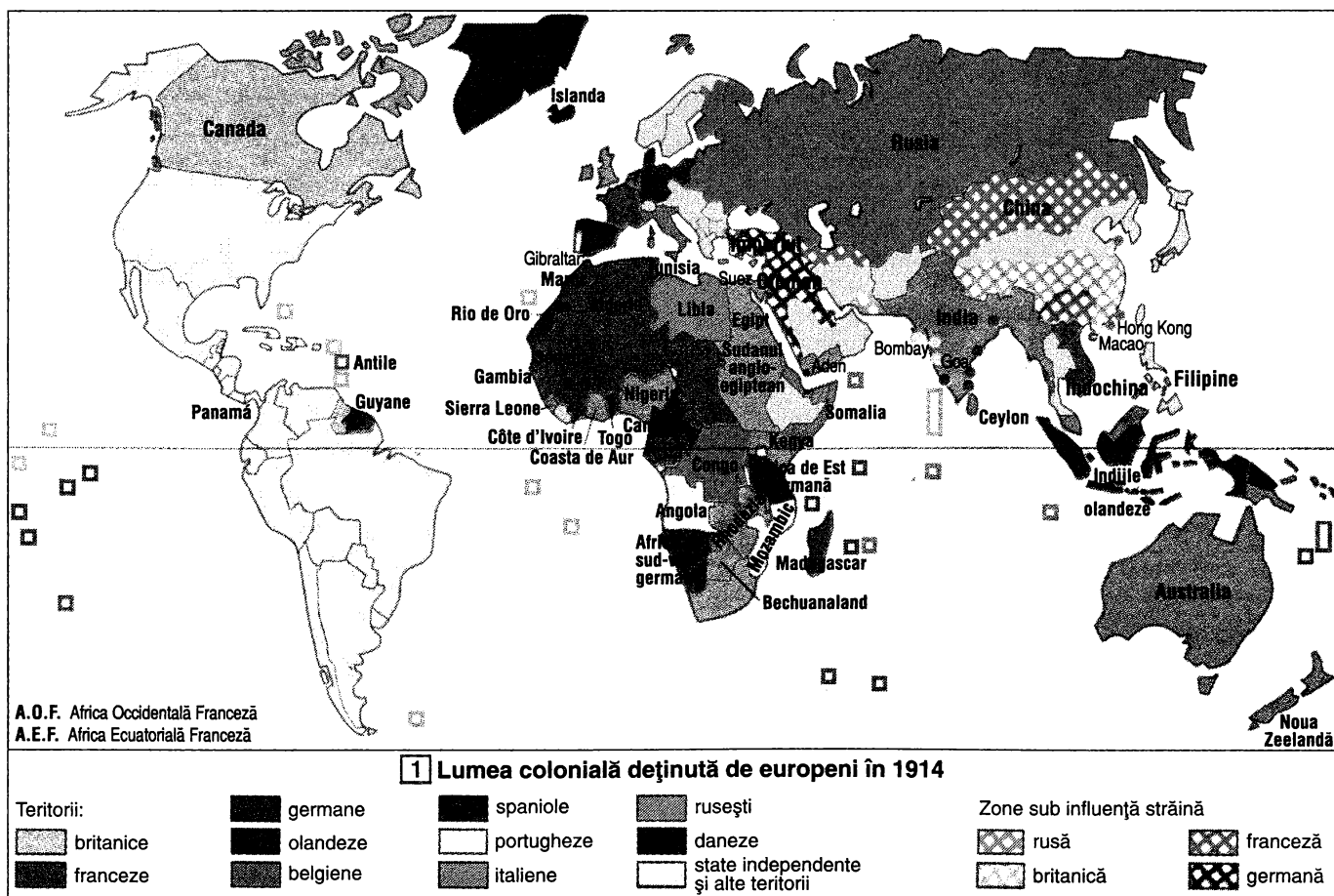
Perioada medievală este caracterizată de dezvoltarea unor regate în Europa (Franța, Spania, Portugalia, Ungaria, Rusia, Danemarca), a unor state mărunte și ora-

șe state (în Germania și Italia). În Asia, formațiuni feudale puternice există în China, Japonia, Mongolia, Iran, Turcia și India de Nord. Și Africa cunoaște ascensiunea unor state imperiale, până la cucerirea unora din ele de către europeni (Ethiopia, Ghana, Mali, Marele Zimbabwe). În America înfloresc două imperii precolumbiene: cel aztec (în Mexic) și cel incaș (în America de Sud), ce vor fi cucerite de spanioli în secolul al XVI-lea.

În *perioada modernă* (după 1642), mari puteri navale europene (Spania, Anglia, Franța, Portugalia, Olanda) își desăvârșesc imperiile lor coloniale, prin noi descoperiri geografice. Ele au reîmpărțit harta lumii, în noi sfere de influență. Și Rusia își extinde hegemonia spre estul Asiei și temporar chiar în Alaska, devenind un mare imperiu.

După secolul al XVIII-lea, se nasc puternice mișcări de independență ale coloniilor: în America de Nord se formează Statele Unite (1776), iar în America Latină, colonii spaniole (Argentina, Mexic, Venezuela, Peru etc.) și portugheze (Brazilia), devin independente după 1810.

După revoluțiile europene din 1848, începe ascensiunea națiunilor: se unifică Italia, Germania, devin independente Grecia, Serbia, România și Bulgaria. Europa, dezbinată de rivalități, suferă primul conflict mondial **1**, în urma căruia înfățișarea sa se schimbă radical. Dispar mari imperii (austro-ungar, țarist și otoman) și apar state noi: Austria independentă, Cehoslovacia, Ungaria,

România (cu toate teritoriile românești în noile granițe), Iugoslavia, Finlanda, Polonia, Statele baltice.

În decursul secolului XX s-au produs, pe plan mondial, modificări structurale în redistribuirea unor teritorii (condițiile impuse Germaniei prin tratatele care au încheiat primul război mondial), în lichidarea unor litigii de frontieră (Federația Rusă – China), în transferarea unor teritorii (Hong Kong, Macao, Panama), în dinamica populației mondiale (de la 1,65 miliarde locuitori în anul 1900 la 6,153 miliarde în 2002), în intensificarea cooperării economice și mai ales în dezvoltarea economiei mondiale (peste 30 000 miliarde dolari în 2000).

- regate medievale europene
- mari imperii coloniale
- mișcări de independență
- cristalizarea statelor naționale
- teritorii coloniale deținute de europeni
- destrămarea marilor imperii
- independența coloniilor

Harta politică și economică a lumii contemporane a înregistrat mutații esențiale după cel de-al doilea război mondial, dar mai ales după anul 1990.

Declarația cu privire la acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale, adoptată în 1960 de Organizația Națiunilor Unite, a determinat destrămarea imperiilor coloniale care au aparținut Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, Franței, Japoniei, S.U.A., Belgiei ș.a. Fostele țări socialiste, cu excepția Cubei, a Coreei de Nord și a Vietnamului (unificarea s-a produs în 1976), se află în perioada de tranziție către economia de piață.

TEMĂ

- Analizați harta [1], pag. 8 și scrieți în caiete teritoriile deținute de Marea Britanie, Franța, Spania și Portugalia în ajunul primului război mondial.

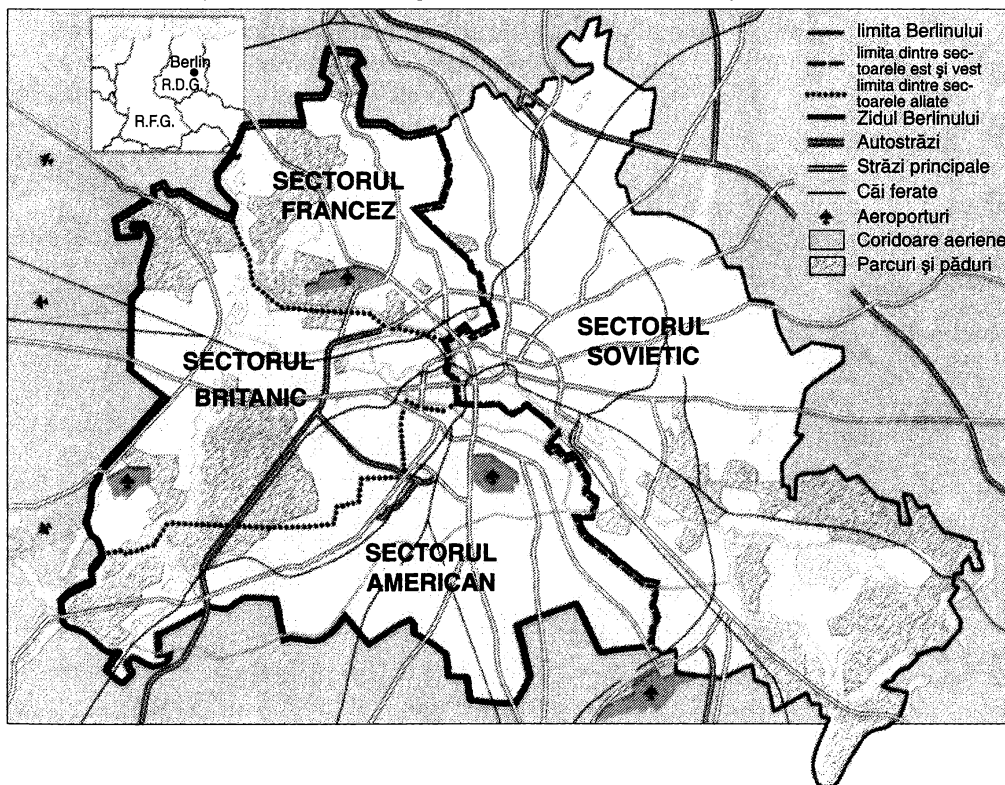
PRINCIPALELE PROBLEME ACTUALE DE GEOGRAFIE POLITICĂ

În etapa actuală, există pe Glob un număr de 191 state independente, care înregistrează grade diferite de dezvoltare economico-socială în raport de potențialul resurselor naturale și umane, de nivelul tehnologiei (vezi harta [11] de la pag. 12-13).

Evenimentele politice din anii 1989-1991 au determinat adoptarea unor structuri socio-economice, militare care să conducă la impulsivitatea economiei de piață, la accentuarea cooperării economice și sociale mondiale.

Cele mai semnificative mutații au vizat:

- *reunificarea* pașnică a Germaniei (octombrie 1990), stat care însumează în 2003 o suprafață de 356 733 km² și o populație de 82,5 milioane locuitori [1] [2] [3].
- *desființarea*, în 1990, a Consiliului Economic de Ajutor Reciproc (C.A.E.R.);
- *dezintegrarea U.R.S.S.* în 1991 și transformarea acesteia în Comunitatea Statelor Independente, ceea ce a permis ca un număr de 15 foste republici unionale să-și

[1] Berlin – înainte de căderea Zidului

După 1945, orașul Berlin, capitala Germaniei învinse de aliați, a fost împărțit în 4 zone de ocupație.

Sectorul sovietic (de est) devine capitala R.D.G. în 1949, iar sectoarele american, britanic și francez formează Berlinul Occidental, cu statut special.

Zidul Berlinului, ridicat în 1961 pentru a stopa exodul est-germanilor spre R.F.G., cade la 9 noiembrie 1989, grăbind reunificarea Germaniei în 1990.

Din anii '90 ai secolului trecut, Berlinul a redevenit capitala Germaniei reunificate.

Probleme actuale de geografie politică

declare independența politică. Ulterior, Rusia și Belarus semnează la Moscova, în 8 decembrie 1999, Tratatul de uniune statală [2] [3];

- *dezintegrarea Iugoslaviei* (1991) în 5 state independente: Bosnia-Herțegovina, Croația, Macedonia, Slovenia și R. F. Iugoslavia (Serbia și Muntenegru) [2] [3];

- *divizarea Cehoslovaciei* (1993) în două state independente (Cehia și Slovacia);

- *extinderea NATO*, care cuprinde în prezent 26 de state membre (S.U.A., Canada și 24 de state europene, printre care și România);

- *constituirea Băncii Europene pentru Reconstrucție și Dezvoltare* (Londra, 15 aprilie 1991) care finanțează diferite proiecte economice și realizarea unor lucrări de infrastructuri în fostele țări socialiste;

- *încetarea existenței Tratatului de la Varșovia* (Praga, 2 iulie 1991);

- *consolidarea procesului O.S.C.E.* (Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, pe baza principiilor Cartei de la Paris, 1991);

- *organizarea funcțională a spațiului economic mondial* prin crearea de *zone economice integrate: Uniunea Europeană* (inițial cu denumirea de Comunitatea Economică Europeană) care cuprinde 25 state [5]; *Comunitățile economice* ale țărilor riverane Mării Negre, Mării Caspice, Oceanului Pacific ș.a.

- *Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială*, constituite încă din anul 1944 (sediul central la Washington), au menirea de a reglementa sistemul financiar mondial și de a acorda împrumuturi, în special țărilor din centrul și estul Europei, pentru redresarea economică, înfăptuirea de reforme economice, asistență tehnică în perioada de tranziție către economia de piață.

Harta politică actuală a lumii numără **191 de state independente** [4] [11] [12] (vezi și anexa 1, pag. 15).

Pe lângă statele independente, există și un număr de **67 de teritorii nesuverane sau dependente**, fie cu administrație separată, fie sub tutela altor state (cele mai multe în Oceanul Pacific, aparținând S.U.A., Franței, Regatului Unit etc.) (vezi și anexa 2, pag. 15).

CONTINENTE	1945	2005
	Număr state independente	
EUROPA [6]	31	43
ASIA [7]	12	46
AMERICA [8]	22	35
AFRICA [9]	4 (Liberia, Ethiopia, Egipt și Africa de Sud)	53
AUSTRALIA ȘI OCEANIA [10]	2 (Australia și Noua Zeelandă)	14

[4] Evoluția numărului statelor independente între 1945-2005

[5] *Uniunea Europeană* cuprinde 25 țări: Belgia, Franța, Germania, Italia, Luxemburg, Olanda, Danemarca, Irlanda, Regatul Unit, Portugalia, Spania, Grecia, Suedia, Finlanda, Austria și noile state membre de la 1 mai 2004: Cehia, Cipru, Estonia, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Slovacia, Slovenia și Ungaria. România și Bulgaria sunt în perspectiva aderării la UE pentru anul 2007.

[6] După 1990, obțin independența un număr de 12 țări: *Estonia, Letonia, Lituania, Belarus, Federația Rusă, Ucraina, R. Moldova, Bosnia-Herțegovina, Croația, Slovenia, Macedonia, Iugoslavia* (Serbia și Muntenegru).

- Fosta colonie britanică *Malta* devine stat independent în anul 1964.

- Cele două state germane postbelice (R.D.G. și R.F.G.) se unifică la 3 octombrie 1990.

[7] În Asia, 8 state se desprind din fosta U.R.S.S. și obțin independența în 1990: *Armenia, Azerbaidjan, Georgia* (fostă Gruzia), *Kazahstan, Kirghizstan, Tadjikistan, Turkmenistan, Uzbekistan*.

- În 1997 s-a alipit la China teritoriul *Hong Kong* (1075 km² și 6,3 milioane locuitori), cu statut special. Din decembrie 1999, după 442 de ani de tutelă portugheză, a trecut în componența Chinei și teritoriul *Macao* cu o suprafață de 21,0 km² și 420 000 locuitori, cu menținerea pe timp de 50 de ani a principiului „o țară, două sisteme”.

- *Israelul* a ocupat „de facto”, încă din 1967, partea estică a Ierusalimului, Cisiordania (o parte din Iordania de vest și râul Iordan) și fâșia Gaza. În 1980 Ierusalimul a fost declarat capitala statului Israel. Acordul încheiat în octombrie 1998, cu sprijinul S.U.A., între Israel și Palestina, s-a respectat parțial, existând șanse pentru recunoașterea unui stat palestinian independent.

[8] În 1945, în America de Nord erau independente trei state: Canada, S.U.A., Mexic, iar în America Centrală și de Sud existau 19 țări independente. În America Centrală devin independente, după 1962: *Trinidad-Tobago, Jamaica, Barbados, Bahamas, Grenada, Belize* (fost Hondurasul Britanic); în America de Sud: *Guyana* (fostă Guyana Britanică), *Suriname* (fost Guyana Olandeză).

- Canalul Panama, construit după proiectul francezului Ferdinand T. Lesseps între 1881-1914, trece, după 100 de ani de administrație a S.U.A., în patrimoniul statului *Panama* (31 decembrie 1999).

[9] Anul 1960 este considerat „Anul Independenței Africane.” *Namibia* obține independența în 1990, iar *Eritreea* se separă de Ethiopia (1993).

[10] În ultimele decenii, obțin independența: *Vanuatu* (Noile Hebride), *Kiribati, Nauru, Solomon, Fiji, Tonga, Papua-Noua Guinee* (jumătatea estică a insulei Noua Guinee și arhipelagul Bismarck), *Tuvalu, Palau, Samoa, Statele Unite ale Microneziei, Marshall*.

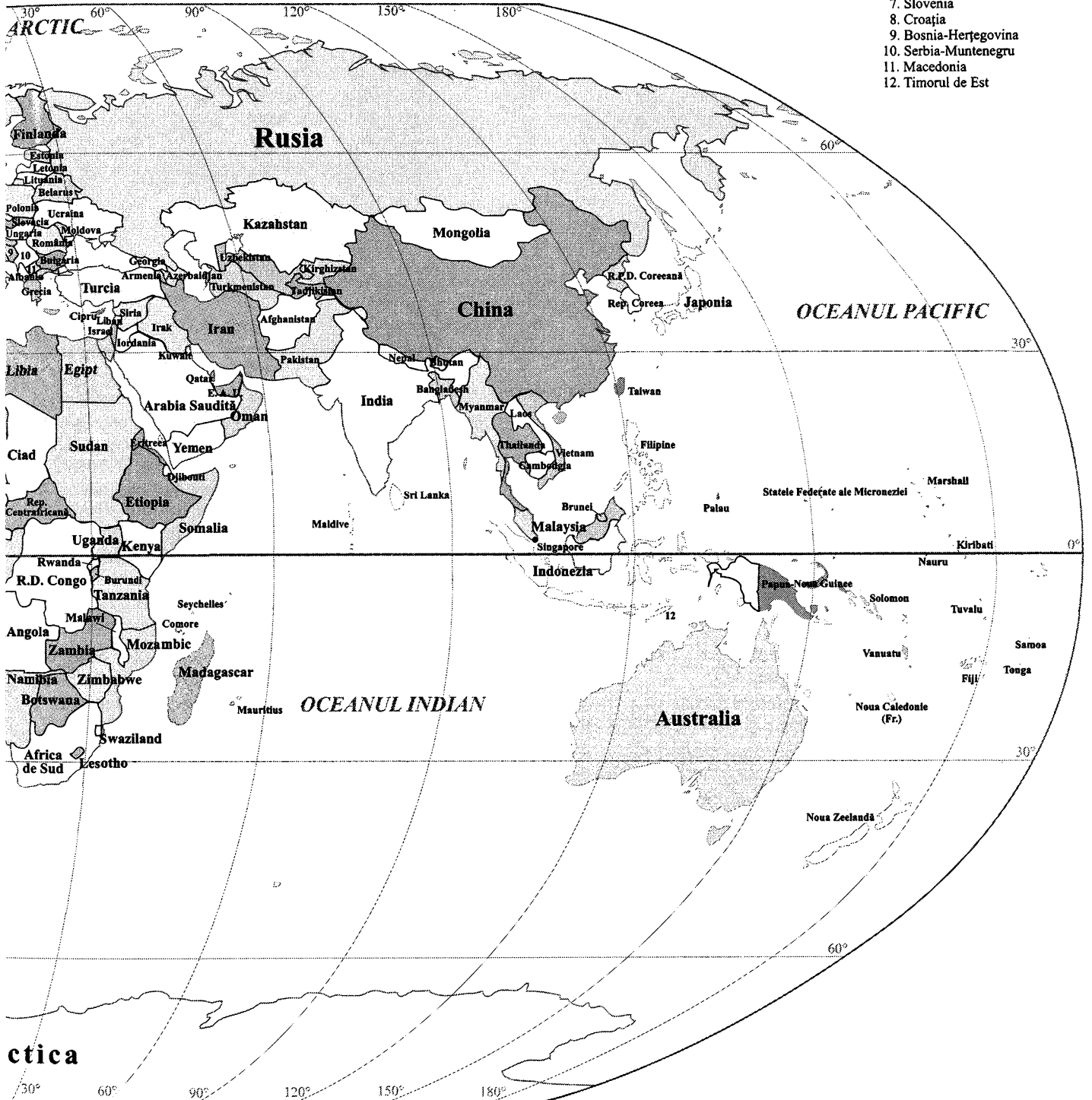

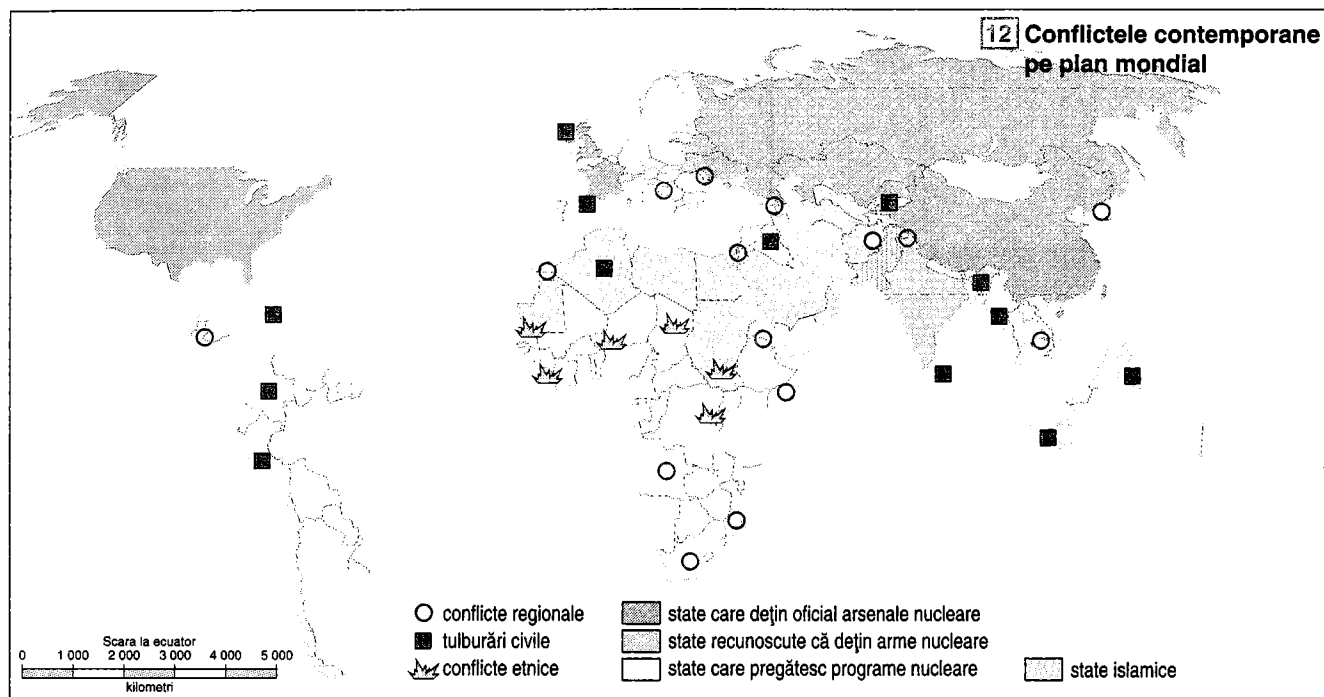
11 Harta politică a lumii în anul 2005

I. GEOGRAFIE POLITICĂ

Cifrele de pe hartă indică:

1. Andorra
2. Monaco
3. Liechtenstein
4. San Marino
5. Vatican
6. Malta
7. Slovenia
8. Croația
9. Bosnia-Herțegovina
10. Serbia-Muntegru
11. Macedonia
12. Timorul de Est

13 Conflictele locale pe plan mondial

În deceniile care au urmat ultimei conflagrații mondiale, se părea că au fost reglate vechile conflicte interetnice și religioase, care au stat în trecut la baza a numeroase războaie.

Multe state noi, independente, s-au angajat în ambițioase proiecte de dezvoltare, care să le permită accesul la o identitate proprie pe scena internațională. Ele s-ar fi dorit state-națiuni, după modelul european. Se pierdea din vedere că populațiile erau deseori mozaicuri etnice, regrupate arbitrar prin decupaje de frontiere.

Criza economică mondială din anii '80 și prăbușirea sistemului comunist au dovedit că vechile diviziuni erau foarte fragile. Dezmembrarea Iugoslaviei și conflictele din acel spațiu, războaiele civile din Caucaz și Afghanistan, multiplicarea conflictelor etnice în Africa (Sudan, Ethiopia, Rwanda, Congo) constituie reîntoarceri la o dezordine barbară greu de controlat. La acestea se adaugă și unele pericole globale: escaladarea integrismului islamic, proliferarea nucleară în unele țări (India, Pakistan, Coreea de Nord), situația confuză din Irak [12].

multe în Oceanul Pacific, aparținând S.U.A., Franței, Regatului Unit etc.) (vezi și anexa 2, pag. 15).

Teritoriile dependente au următorul statut:

a. Teritoriile de jure, așa cum sunt:

- *Timorul de Est*, fostă posesiune portugheză (din 1586) și înglobat, fără acordul O.N.U., în componența Indoneziei (1976). La referendumul din 30 august 1999, populația din Timorul Oriental a votat pentru independență, respingând regimul de autonomie în cadrul Indoneziei.

- *Sahara Occidentală*, fostă posesiune spaniolă, care în 1975 s-a împărțit între Maroc și Mauritania. Ulterior, Marocul a ocupat întregul teritoriu.

- *Insulele Canton și Enderbury* din Oceanul Pacific, aflate în administrația S.U.A., sunt solicitate de noul stat Kiribati (fostele insule Gilbert și Phoenix).

b. Teritoriile de facto, așa cum sunt: *Africa de Nord Spaniolă*, de pe țărmul nordic al Marocului, care din punct

de vedere administrativ se află sub jurisdicția Spaniei; *Teritoriul Australian al Insulelor din Marea Corailor*; *Teritoriile Antarctice* (anexate de S.U.A., Regatul Unit, Noua Zeelandă, Australia, Franța, Norvegia, Argentina, Chile etc. dar nerecunoscute de O.N.U.); *Insulele Heard și McDonald* din Oceanul Indian, administrate de Australia.

TEME

- Urmăriți pe harta [1], pag. 9, traseul Zidului Berlinului și cele 4 zone de ocupație aliată.
- Comparând hărțile [2] și [3], pag. 10, stabiliți schimbările majore intervenite pe harta politică a Europei după 1989.
- Localizați și numiți statele desprinse din fosta U.R.S.S. pe harta politică a lumii [11].
- Ce au în comun, din punct de vedere al organizării administrative, următoarele state (atenție la denumirea lor completă!): Statele Unite ale Americii, Statele Unite Mexicane, Republica Federativă a Braziliei, Republica Federală Germania?
- Alcătuiți un „dosar geopolitic” cuprinzând extrase din presă cu evenimente fierbinți de pe Terra (Israel, Afghanistan, Irak etc.), studiind și harta [12].
- După consultarea anexei 2, pag. 15, denumiți statul care mai deține teritorii dependente pe toate continentele.

QUINTA - CIVILIZARE

- state independente
- teritorii nesuverane
- teritorii de facto
- teritorii de jure
- conflicte locale pe plan mondial

Continentul	Statele independente ale lumii, pe continente
EUROPA	Albania, Andorra, Austria, Belarus, Belgia, Bosnia-Herțegovina, Bulgaria, Cehia, Croația, Danemarca, Elveția, Estonia, Finlanda, Franța, Germania, Grecia, Irlanda, Islanda, Italia, Letonia, Liechtenstein, Lituania, Luxemburg, Macedonia, Malta, Rep. Moldova, Monaco, Norvegia, Olanda, Polonia, Portugalia, Regatul Unit, România, Rusia, San Marino, Serbia-Munte negru, Slovacia, Slovenia, Spania, Suedia, Ucraina, Ungaria, Vatican
ASIA	Afghanistan, Arabia Saudită, Armenia, Azerbaidjan, Bahrain, Bangladesh, Bhutan, Brunei, Cambodgia, China, Cipru, Coreea de Nord, Coreea de Sud, Emiratele Arabe Unite, Filipine, Georgia, India, Indonezia, Iordania, Irak, Iran, Israel, Japonia, Kazahstan, Kirghizstan, Kuwait, Laos, Liban, Malaysia, Maldive, Mongolia, Myanmar, Nepal, Oman, Pakistan, Qatar, Singapore, Siria, Sri Lanka, Tadjikistan, Thailanda, Timorul de Est, Turcia, Turkmenistan, Uzbekistan, Vietnam, Yemen
AFRICA	R. Africa de Sud, Algeria, Angola, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Camerun, R. Capului Verde, R. Centrafricană, Ciad, Comore, R.D. Congo, Congo, Côte d'Ivoire, Djibouti, Egipt, Eritreea, Ethiopia, Gabon, Gambia, Ghana, Guineea, Guineea-Bissau, Guineea Ecuatorială, Kenya, Lesotho, Liberia, Libia, Madagascar, Malawi, Mali, Maroc, Mauritania, Mauritius, Mozambic, Namibia, Niger, Nigeria, Rwanda, São Tome și Principé, Senegal, Seychelles, Sierra Leone, Somalia, Sudan, Swaziland, Tanzania, Togo, Tunisia, Uganda, Zambia, Zimbabwe
AMERICA DE NORD ȘI CENTRALĂ	Antigua și Barbuda, Bahamas, Barbados, Belize, Canada, Costa Rica, Cuba, Dominica, R. Dominicană, El Salvador, Grenada, Guatemala, Haiti, Honduras, Jamaica, Mexic, Nicaragua, Panama, St. Christopher și Nevis, St. Lucia, St. Vincent și Grenadine, Statele Unite ale Americii
AMERICA DE SUD	Argentina, Bolivia, Brazilia, Chile, Columbia, Ecuador, Guyana, Paraguay, Peru, Suriname, Trinidad și Tobago, Uruguay, Venezuela
AUSTRALIA ȘI OCEANIA	Australia, Fiji, Kiribati, Marshall, Nauru, Noua Zeelandă, Palau, Papua-Noua Guinee, Samoa, Solomon, Statele Unite ale Microneziei, Tonga, Tuvalu, Vanuatu

ANEXA 1: Statele independente ale lumii

Continentul	Teritoriile dependente și statele care le administrează
EUROPA	<i>Danemarca:</i> ins. Feroe; <i>Norvegia:</i> arh. Svalbard, ins. Jan Mayen; <i>Regatul Unit:</i> Gibraltar, i-le Normande, ins. Man
ASIA	<i>Regatul Unit:</i> ins. Chagos, ins. Diego Garcia; <i>Israel:</i> Cisiordania, Gaza, Golan
AFRICA	<i>Regatul Unit:</i> i-le Sf. Elena, Ascension, Tristan da Cunha; <i>Franța:</i> ins. Mayotte, ins. Réunion; <i>Spania:</i> Africa de Nord Spaniolă (Ceuta și Melilla)
AMERICA DE NORD ȘI CENTRALĂ	<i>S.U.A.:</i> ins. Puerto Rico, i-le Virgine Americane, Guantanamo (în Cuba); <i>Regatul Unit:</i> ins. Anguilla, i-le Turks și Caicos, arh. Bermude, i-le Virgine Britanice, ins. Montserrat; <i>Franța:</i> i-le Guadeloupe, ins. Martinica, arh. St. Pierre și Miquelon; <i>Danemarca:</i> ins. Groenlanda
AMERICA DE SUD	<i>Regatul Unit:</i> arh. Falkland; <i>Franța:</i> Guyana Franceză; <i>Olanda:</i> arh. Antilele Olandeze, ins. Aruba
AUSTRALIA ȘI OCEANIA	<i>Regatul Unit:</i> i-le Pitcairn; <i>Franța:</i> arh. Noua Caledonie, i-le Wallis și Futuna, arh. Polinezia Franceză; <i>S.U.A.:</i> ins. Guam, i-le Midway, arh. Mariane de Nord, i-le Samoa Americană
ANTARCTICA	<i>Regatul Unit:</i> Teritoriul Antarctic Britanic; <i>Australia:</i> Teritoriul Antarctic Australian; <i>Franța:</i> Teritoriile Australe și Antarctice Franceze; <i>Norvegia:</i> Țara Reginei Maud, ins. Bouvet; <i>Noua Zeelandă:</i> Teritoriul Ross

ANEXA 2: Teritoriile dependente mai importante

EVALUARE

1. Exemplificați ultimele state care aparțin sistemului socialist, rămase pe harta politică a lumii.

2. Pe baza cunoștințelor voastre anterioare, concepeți o regionare a continentului european.

3. Cu ajutorul hărților politice ale continentelor din atlasele geografice, dați exemple de state continentale și de state maritime (la acestea din urmă, identificați capitalele și mările principale care scaldă țărmurile lor).

4. Utilizând date statistice obținute din literatura de specialitate sau de pe Internet, întocmiți și completați tabelele după următoarele modele:

	State mici	Suprafața (sub 100 000 km ²)	Capitala
1			
2			
3			
4			
5			

	State mijlocii	Suprafața (între 100 000 km ² și 500 000 km ²)	Capitala
1			
2			
3			
4			
5			

	State mici	Suprafața (peste 500 000 km ²)	Capitala
1			
2			
3			
4			
5			

5. Enumerați factorii favorabili care au permis mari densități de populare în India, China, Bangladesh.

6. Prezentați cele mai importante formațiuni statale europene din antichitate și din evul mediu.

7. Comparați harta politică a Europei din anul 1989 cu cea din anul 2005 și marcați principalele evenimente.

8. Enumerați în scris statele membre ale Uniunii Europene în anul 2005 și statele candidate la aderare în 2007.

9. Completați un tabel cu statele independente care au fost, înainte de anul 1990, republici unionale în cadrul Uniunii Sovietice. Marcați continentul unde se află și menționați capitalele lor.

10. După consultarea unui atlas geografic al lumii, stabiliți ce teritorii dependente există în Europa și cui aparțin.

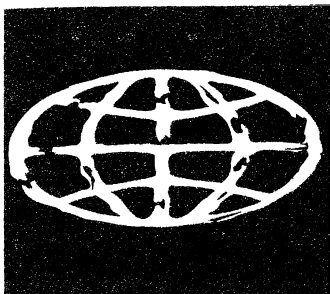
11. Din anul 2004, România este membru cu drepturi depline a NATO, participând din 1995, la numeroase activități specifice în cadrul Parteneriatului pentru Pace. În ce zone de conflict ale lumii au fost trimise efective militare românești?

12. Prezentați pe scurt evoluția geopolitică, de la Iugoslavia anului 1990, la statele balcanice din prezent. Care dintre ele este membru al UE și al NATO?

13. Identificați teritoriile dependente ale Franței, situate în Africa, America de Nord și Centrală, America de Sud.

14. Cu ajutorul hărții [12], pagina 14, identificați și notați în caiete zonele confruntate cu tulburări civile.

15. Comentați schimbările politice intervenite recent în Georgia și Ucraina, pe baza informațiilor din mass-media. Estimați șansele de integrare europeană ale acestor state.

Capitolul II

A. GEOGRAFIA POPULAȚIEI

COMPETENȚE SPECIFICE

- utilizarea terminologiei științifice și disciplinare specifice (concepțe, noțiuni) pentru prezentarea unor informații referitoare la populație;
 - argumentarea unui demers explicativ;
 - formalizarea informațiilor;
 - analiza interacțiunilor dintre mediul natural și populație;
 - citirea și interpretarea informației cartografice și geografice referitoare la populație;
 - operarea cu simboluri, semne și convenții;
 - trecerea de la o scară la alta;
 - construirea unor schițe cartografice simple;
 - identificarea surselor de informare și a informației utile în sistemele multimedia;
 - utilizarea tehnologiei documentării bibliografice eficiente.

CONȚINUTURI

- Evoluția numerică a populației 18
- Dinamica populației 20
- Bilanțul natural al populației 22
- Mobilitatea teritorială a populației 23
- Bilanțul total al populației 25
- Tipuri de medii de viață 26
- Răspândirea geografică a populației 28
- Structuri demografice 31
- Populația, protecția mediului înconjurător și dezvoltarea durabilă . . 34
- Evaluare 36

EVOLUȚIA NUMERICĂ A POPULAȚIEI

Populația, adică *totalitatea oamenilor care trăiesc într-un anumit spațiu și într-o anumită perioadă de timp*, este într-un proces continuu de evoluție: uneori crește atunci când atât condițiile naturale, cât și cele economice sunt favorabile; alteori descrește când aceste condiții devin nefavorabile sau intervin alte elemente care pot influența evoluția numerică a populației.

De-a lungul istoriei umanității, oamenii au învățat să valorifice avantajele oferite de mediul natural: să cultive plantele cele mai adecvate condițiilor climatice, hidrologice și de sol în care trăiesc, să extragă și să prelucreze resursele minerale și energetice, să folosească râurile pentru a comunica sau pentru a obține hidroenergie, să îmbunătățească capacitatea productivă a solurilor pentru a obține recolte mai bogate.

Toate aceste progrese au condus la o adevărată *revoluție agricolă (verde)* prin randamentul în creștere al exploatării terenurilor și ameliorarea raselor de animale și la o *revoluție industrială* prin crearea de noi produse și noi tehnologii de producție. În același timp, a avut loc și o

revoluție sanitară prin descoperirea de noi medicamente, de practici medicale și prin lărgirea accesului populației la serviciile medicale.

Standardul de viață al oamenilor a crescut, determinând și creșterea populației. S-au adăugat și alte caracteristici culturale care au făcut ca unele populații să crească mai rapid, iar altele mai lent: de exemplu, unele comunități umane prețuiesc familiile numeroase, altele sunt influențate de preceptele religioase.

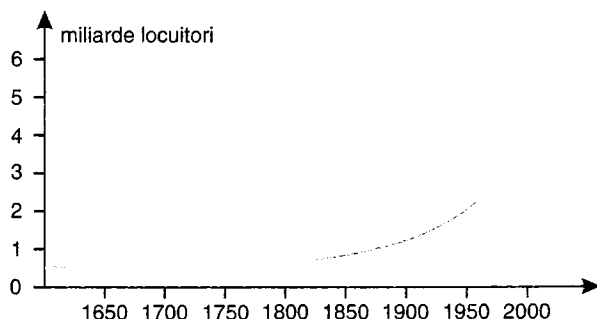
Cu toate acestea, există și *factori care generează descreșterea populației*. Oamenii au o capacitate limitată de a controla forțele naturii și de a se proteja împotriva acestora.

Așa se explică de ce hazardele naturale, adică fenomenele extreme – inundațiile, cutremurele, secetele, valurile tsunami, erupțiile vulcanice – au uneori efecte catastrofale, provocând pierderi masive de vieți omenești. Hazardele naturale, războaiele, epidemiile, foametea influențează negativ evoluția populației, conducând la declinul acesteia.

Secolul XX – un secol cu o evoluție demografică rapidă

Evoluția numerică a populației a fost fluctuantă în timp, cu perioade de creștere care au alternat cu cele de stagnare sau descreștere. Istoricii apreciază că la începutul erei noastre, populația Terrei număra 250 de milioane de oameni. Evoluția numerică a populației a fost lentă, de abia în prima jumătate a secolului XIX aceasta trecând pragul de 1 miliard de locuitori^[1].

Din acest moment, efectele pozitive ale progreselor aduse de revoluția verde, de cea industrială și sanitară au început să se acumuleze și să conducă la accelerarea procesului de creștere demografică. De aceea, secolul XX reprezintă o etapă unică în istoria umanității, fiind caracterizat de *explozie demografică*. Cu ritmuri rapide de creștere a numărului de locuitori, explozia demografică este unul din fenomenele definitorii ale lumii contemporane, deși cu intensitate inegal distribuită pe Glob și cu efecte pozitive sau negative în funcție de volumul resurselor, de modelul de dezvoltare economică, de impactul asupra mediului înconjurător.

[1] Graficul creșterii populației pe Glob

[2] Populația Indiei este într-o creștere accelerată

II. A. GEOGRAFIA POPULAȚIEI

	1950-1955	1960-1965	1970-1975	1980-1985	1990-1995	1995-2000
Glob	1,77	1,98	1,95	1,71	1,46	1,33
Africa	2,15	2,52	2,56	2,79	2,51	2,36
Asia	1,91	2,21	2,27	1,88	1,55	1,38
Europa	1,00	0,97	0,60	0,38	0,16	0,03
America de Sud	2,65	2,75	2,45	2,07	1,72	1,57
America de Nord	1,70	1,46	1,01	0,98	1,02	0,85
Australia-Oceania	2,21	2,15	2,09	1,51	1,51	1,29
Țări dezvoltate	1,21	1,10	0,79	0,57	0,41	0,27
Țări în dezvoltare	2,04	2,36	2,37	2,07	1,75	1,59
Țări subdezvoltate	1,89	2,37	2,46	2,42	2,47	2,37

3 Rate anuale de creștere a populației (%)

Rate comparabile au fost înregistrate în Asia și Oceania, mai mari în America de Sud, aproape duble în Africa și mult mai mici în America de Nord. Se detașează continentul european care în ultimii cinci ani ai secolului XX a fost caracterizat de „creșterea zero”, înregistrând o rată medie anuală de creștere de 0,03%.

În acest ultim interval s-a adăugat populației lumii un număr de 78 de milioane de locuitori pe an. Dintre aceștia

aproape 2/3 au provenit doar din 10 țări: India (20%) 2, China (15%), Pakistan, Indonezia, Nigeria, S.U.A., Brazilia, Bangladesh 4, Mexic și Filipine. Acest grup de țări dinamice din punct de vedere al evoluției numerice a populației prezintă două caracteristici: aparțin în majoritate țărilor în dezvoltare (cu excepția S.U.A.) și sunt localizate dominant în continentul asiatic (șase din cele zece țări) 3.

Proгноze asupra evoluției populației

Previțiuni asupra viitorului demografic al Terrei sunt formulate de ONU prin Divizia de Populație care, pe baza tendințelor prezente de evoluție a populației mondiale, calculează variante medii, optimiste sau pesimiste pentru diferite orizonturi de timp (pe termen scurt, mediu sau lung).

Luând în considerare tendințele demografice de la sfârșitul secolului XX, prognozele privind evoluția populației anunță o încetinire a ratei medii anuale de creștere de sub 1% începând cu anii 2015-2020, ceea ce înseamnă că plusul anual de populație va fi de doar puțin peste 30 milioane de persoane.

Din ce în ce mai îngrijorător este faptul că cea mai mare parte a acestui plus de populație va fi furnizat de țările în dezvoltare și de cele subdezvoltate, accentuându-se în acest fel decalajele dintre populație și resurse în aceste țări.

Populația Globului va număra la mijlocul secolului acesta, probabil, nouă miliarde de locuitori.

4 Sat din Bangladesh

TEMĂ

- Analizând tabelul 3, stabiliți, pentru fiecare continent, intervalul în care s-a înregistrat cea mai înaltă rată anuală de creștere a populației.

- explozie demografică
- rate anuale de creștere a populației
- creșterea zero

DINAMICA POPULAȚIEI

Populația Terrei a evoluat în timp și spațiu, nu numai din punct de vedere al numărului de locuitori, dar și ca structură sau repartiție. Toate aceste modificări definesc dinamica populației.

Creșterea populației, mai lentă sau mai accelerată, poate determina dominarea unei rase umane în defavoarea celorlalte, a tinerilor sau a vârstnicilor într-o

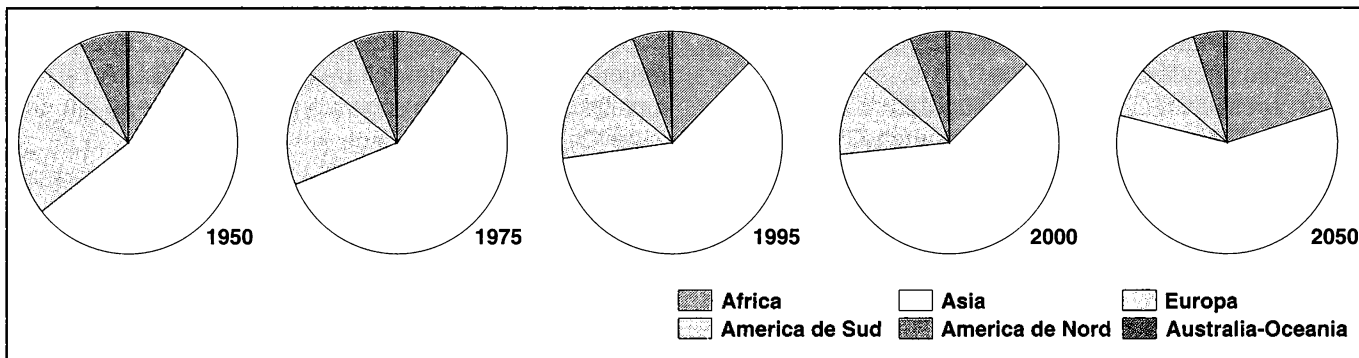
țară sau alta, a populației urbane în comparație cu cea rurală.

Dinamica populației este un proces în continuă evoluție care reflectă schimbările intervenite în ierarhia continentelor după numărul de locuitori, în raportul dintre țările dezvoltate și cele subdezvoltate, în alternanța regiunilor dens populate și a celor slab populate.

Repartiția populației pe continente a evoluat în timp

Ratele de creștere diferite au determinat redistribuirea de populație la nivelul continentelor și al țărilor componente. În 1950, ponderea continentelor din populația mondială era de peste jumătate pentru Asia, de o cincime pentru Europa, de mai puțin de o zecime pentru Africa, America de Nord și America de Sud. Ierarhia s-a schimbat în anul 1998: Asia s-a menținut pe primul loc, reprezentând 60% din potențialul demografic al Globului, dar Africa a trecut pe locul 2, deasupra Europei, iar diferența dintre cele două continente americane s-a mărit

în favoarea Americii de Sud. Previțiunile demografice pentru anul 2050 menționează că 80% din locuitorii Terrei vor fi concentrați în Asia și Africa, America de Sud va urca pe locul trei, în timp ce Europa și America de Nord își vor reduce ponderile din populația lumii. Se conturează, așadar, două traiectorii demografice opuse, una ascendentă, caracteristică țărilor în dezvoltare sau subdezvoltate din Asia, Africa și America de Sud, iar cealaltă descendentă, particulară țărilor dezvoltate din America de Nord și Europa [1].

[1] Mutații în repartiția populației pe continente (%)

Populația țărilor mai puțin dezvoltate economic crește rapid

În prezent, aproximativ 80% din populația lumii trăiește în țări în dezvoltare sau subdezvoltate economic. Previțiunile demografice avertizează asupra faptului că cea mai mare parte a creșterii populației mondiale se va datora țărilor mai puțin dezvoltate economic.

La mijlocul secolului XXI, ponderea acestora în structura populației mondiale va fi de aproape 90% din

cauza exploziei demografice a multora dintre țările africane, Indiei și altor țări din Asia și Oceania. De remarcat este faptul că dacă până în prezent toate țările în dezvoltare sau subdezvoltate creșteau demografic în ritmuri rapide, în viitor unele dintre acestea vor stagna sau chiar își vor diminua ponderea în structura populației mondiale (țările latino-americane, China) [2].

	2000		2050
China	21	China	15
India	17	India	18
Orientul Apropiat-Nordul Africii	6	Orientul Apropiat-Nordul Africii	8
Restul Asiei și Oceania	17	Restul Asiei și Oceania	20
America Latină	8	America Latină	9
Africa subsahariană	11	Africa subsahariană	18

[2] Ponderea țărilor în dezvoltare și a celor subdezvoltate în structura populației mondiale în anii 2000 și 2050 (%)

3 Cartier sărac, supraaglomerat în São Paulo

4 China – panou publicitar care promovează campania de planificare familială „un singur copil“

Dinamica populației – între pesimism și optimism

Dinamica accentuată a populației a obligat țările lumii să promoveze modele de creștere economică extensive care au diminuat resursele Terrei și au intensificat presiunea umană asupra mediului geografic.

Reacția analiștilor a condus la două curente de opinie opuse: pe de o parte, *malthusianiștii*, ca susținători ai teoriei lui Malthus (cleric și economist englez, autorul lucrării „Eseu asupra principiului populației”, 1798), avertizează asupra decalajului dintre creșterea populației în progresie geometrică și a resurselor în progresie aritmetică.

Pe de altă parte, *pronataliștii* consideră că populația este cea mai importantă bogăție a lumii și că aceasta, cu inteligență și creativitate, va găsi întotdeauna soluții să depășească orice criză.

Evoluția recentă a demonstrat existența unei relații directe între suprapopulare și sărăcie [3]. Foamea, malnutriția, morbiditatea ridicată (frecvența cazurilor de îmbolnăviri) sunt frecvente în special în țările cu creșteri rapide de populație, dar cu nivele modeste de dezvoltare economică [5]. S-a impus, astfel, ideea asigurării unui optim demografic, adică a unui raport echilibrat între populație și resurse.

La nivelul statelor naționale, au fost elaborate *politici demografice*, care stabilesc tendințele generale de evoluție a populației. Obiectivele acestora reflectă varietatea realității demografice pe care încearcă să o gestioneze (de exemplu, în țări precum China [4], se bazează pe mecanisme de control al nașterilor; în altele ca Italia, promovează campanii de stimulare a natalității).

5 SIDA – maladia începutului de secol XXI

Recent, prognozele O.N.U. asupra evoluției populației Globului iau în considerație efectele celui mai distructiv flagel: sindromul imuno-deficitar (SIDA). Sunt studiate 34 de țări ale lumii în care cazurile de SIDA reprezintă cel puțin 2% din populația adultă

Acestea sunt situate în Africa sud-sahariană (29), în Asia (Cambodgia, India și Thailanda) și în America de Sud și Centrală (Brazilia și Haiti). Din cele 30 de milioane de persoane infectate cu SIDA, 26 de milioane (85%) aparțin acestor țări. În

cele 29 de țări africane speranța de viață la naștere a scăzut între 1995-2000, conform evaluărilor, la 47 de ani, în comparație cu 54 de ani cât ar fi înregistrat în absența acestei boli.

Impactul demografic este mult mai dramatic în țările cele mai afectate cu SIDA (peste 10% din populația adultă): Botswana, Kenya, Malawi, Mozambic, Namibia, Rwanda, Africa de Sud, Zambia, Zimbabwe. În jumătatea sudică a Africii, speranța de viață la naștere este cu 10 ani mai mică decât în condiții normale.

TEME

- dinamica populației
- presiune umană
- previziune (prognoză) demografică
- optim demografic
- politici demografice

- Comentați evoluția repartiției populației pe continente, pe baza graficelor [1].
- Discutați cauzele și efectele relației inverse dintre creșterea populației și nivelul de dezvoltare economică (tabelul [2]).
- Ce politici demografice puteți exemplifica?

BILANȚUL NATURAL AL POPULAȚIEI

Tendința unei populații de creștere sau de scădere este rezultatul diferenței pozitive sau negative dintre numărul născuților și cel al decedaților dintr-un anumit spațiu și la un moment determinat în timp. Cei doi indicatori demografici, rata *natalității* și cea a *mortalității* (obținute prin raportarea numărului nașterilor, respectiv deceselor la 1000 de locuitori) reflectă prin evoluția lor nivelul de degradare economică, caracteristicile structurilor demografice, calitatea condițiilor de viață, influența moștenirilor culturale sau a preceptelor religioase. Astfel se explică ecartul semnificativ de variație a celor doi indicatori.

Natalitatea, de exemplu, înregistrează valori de la cele sub 10‰ (Germania, Italia, Japonia) la cele cuprinse între 10-20‰ (Africa de Sud, Argentina, China) și până la cele de peste 20‰ (Egipt, India, Turcia). *Mortalitatea*, care a avut un declin important în ultimele decenii,

prezintă doar două clase de variație: între 0-10‰ (Austria, Canada, S.U.A.) și între 10-20‰ (Danemarca, Norvegia, Germania).

Creșterea naturală, generată de existența unui *spor de populație*, deci de o rată a natalității mai mare decât cea a mortalității, este principala sursă a exploziei demografice din secolul XX. Variațiile sporului natural al populației Globului sunt semnificative: sub 10‰ (Australia, Canada, Olanda), 10-20‰ (Brazilia, India, Israel) și peste 20‰ (Egipt, Pakistan).

Secolul XX a marcat pasajul de la un regim demografic definit prin rate înalte ale fertilității (estimată ca raport între numărul de născuți vii și al femeilor în vârstă de 15-49 de ani) și mortalității la un nou regim de evoluție a populației caracterizat prin reducerea ratelor de fertilitate și mortalitate.

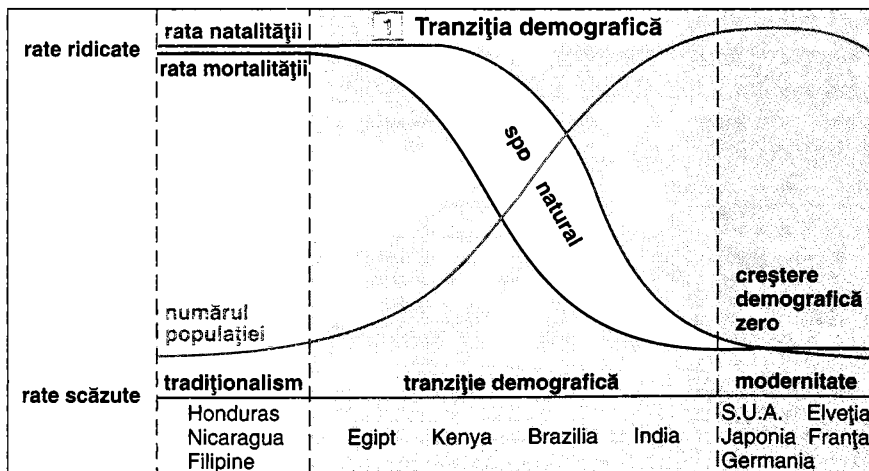
Modele demografice în tranziție 1

În prezent, țările lumii traversează etape diferite ale *tranziției demografice*: unele, în general cu un nivel redus de dezvoltare economică, experimentează încă *tipul tradițional* de evoluție demografică, caracterizat prin rate înalte de natalitate și mortalitate, în special infantilă, cu o medie redusă a duratei de viață; altele se află în etapa *tranziției demografice* în care creșterea naturală este asigurată de reducerea ratei de mortalitate (inclusiv infantilă) și de creșterea speranței de viață la naștere; un al treilea grup de țări, cele mai dezvoltate din punct de vedere economic, au ajuns în etapa de *stagnare demografică* în care progresele de asistență medicală, de furnizare a apei potabile, securitatea alimentară, statutul femeilor în societate, planificarea familială au determinat ratele reduse de natalitate și mortalitate. Dintre acestea se detașează țările, în special vest-europene, care au intrat în faza de *declin demografic*, în care rata de mortalitate, deși redusă, depășește rata foarte redusă de natalitate, contribuind la procesul de îmbătrânire a populației și la scăderea vitalității demografice.

În ultimul deceniu, țările din Europa de est tind să contureze un tip aparte de evoluție demografică domi-

nat de *soldul natural negativ* (Ucraina: -7,6‰; Federația Rusă: -6,5‰; Bulgaria: -5,4‰; Belarus: -4,1‰; Ungaria: -3,6‰; Republica Cehă: -1,6‰; România: -1,8‰), determinat, spre deosebire de celelalte țări europene, de valorile mari ale ratei de mortalitate (în medie peste 10‰), reflectând dificultățile economice și degradarea nivelului de trai.

Estimările O.N.U. pentru prima jumătate a secolului XXI prognozează încetinirea ritmului de creștere a populației (de la rate de 1,33% la începutul intervalului analizat la 0,38% la sfârșitul acestuia care vor reduce la jumătate excedentul mediu anual de populație, de la 77,7 milioane persoane între anii 1995-2000 la doar 33,2 milioane locuitori în intervalul 2045-2050. Aceste schimbări ale evoluției demografice vor fi datorate în principal declinului ratei de natalitate, care se va reduce de la valoarea de 22,1‰ (media anilor 1995-2000) la 13,6‰ (la mijlocul secolului XXI). Rata mortalității se va menține la valori reduse, în medie de 8,5‰, cu o ușoară tendință ascendentă cauzată de creșterea ponderii populației vârstnice, caracterizată prin longevitate din ce în ce mai ridicată.

DICTIONAR

Fertilitate = frecvența născuților vii în cadrul populației feminine de vârstă fertilă (15-49 ani)

Mortalitate infantilă = tip de mortalitate, care exprimă intensitatea sau frecvența deceselor la copiii cu vârsta sub un an, în cadrul unei populații

TEMA

• Comentați etapa tranziției demografice în care se află România.

MOBILITATEA TERITORIALĂ A POPULAȚIEI

Mobilitatea teritorială a populației este unul din cele mai importante procese demografice care au modelat istoria și geografia umanității. Inițial, fiind apanajul popoarelor puternice, mobilitatea populației a fost generată de dorința de cucerire a noi spații geografice cu potențial de dezvoltare. Invaziile din antichitate și migrațiile din evul mediu au definit marile regiuni lingvistice și religioase ale planetei. Europeanii explorează sistematic Globul terestru începând cu secolele XV-XVI, declanșând epoca marilor descoperiri geografice și, implicit, a formării imperiilor coloniale. Americile intră în joc mondial și deplasările masive de populație dinspre „lumea veche” spre cea „nouă” creează noi raporturi de forță pe plan economic și demografic.

Cauze și efecte

În era modernă, migrațiile internaționale, voluntare sau forțate, sunt cauzate de disparitățile de dezvoltare economică (subdezvoltare, sărăcie), de dezechilibrele în ocuparea forței de muncă (șomaj), de diferențele de regimuri demografice (suprapopulare), de tensiunile geopolitice (lovituri de stat, anexări de teritorii, regimuri dictatoriale, discriminări rasiale), de persecuțiile religioase (raporturi conflictuale între catolicism și protestantism).

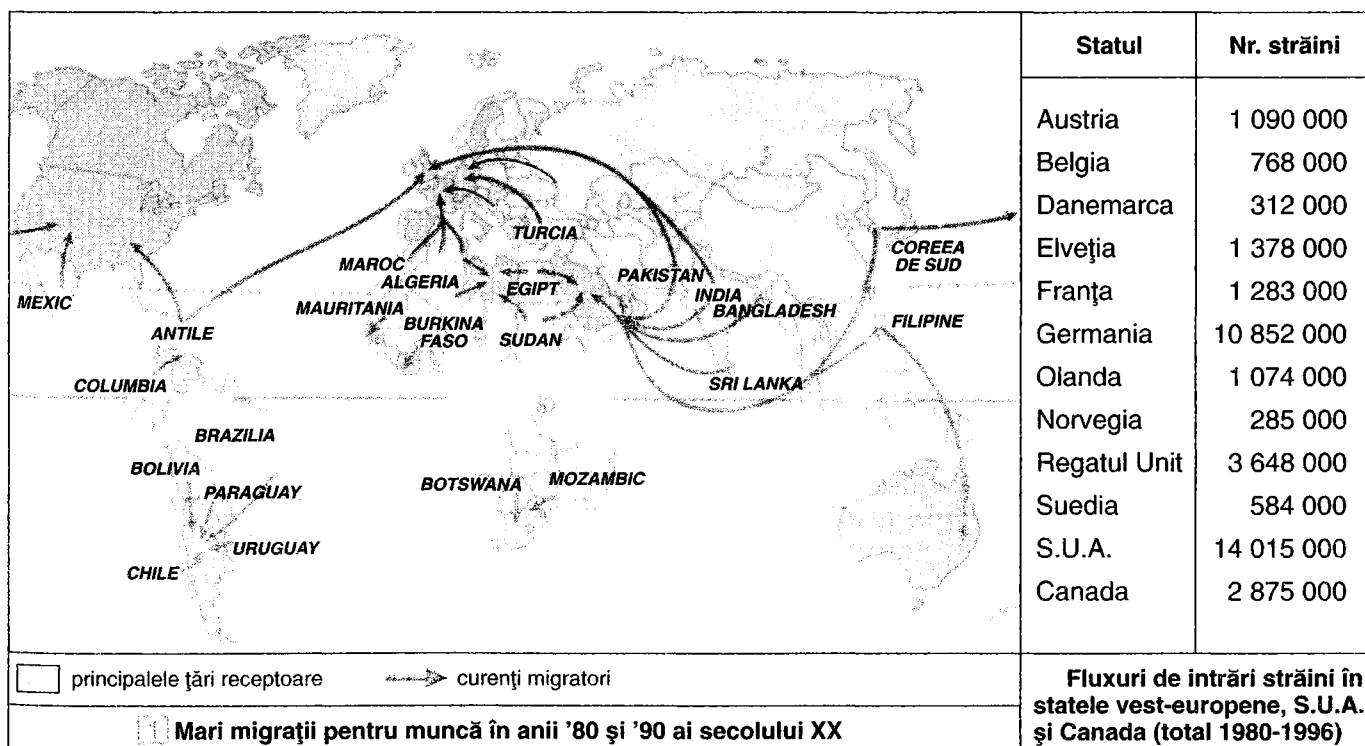
Deplasările de populație intra- sau intercontinentale au condus la: apariția și consolidarea unui melanj de rase umane, de naționalități diferite care au construit împreună noi civilizații; definirea unor noi structuri demografice prin echilibrarea distribuției populației pe grupe de vârstă sau îmbunătățirea categoriilor profesionale; individualizarea unor noi comportamente sociale care generează procese de integrare, asimilare sau segregare în funcție de natura

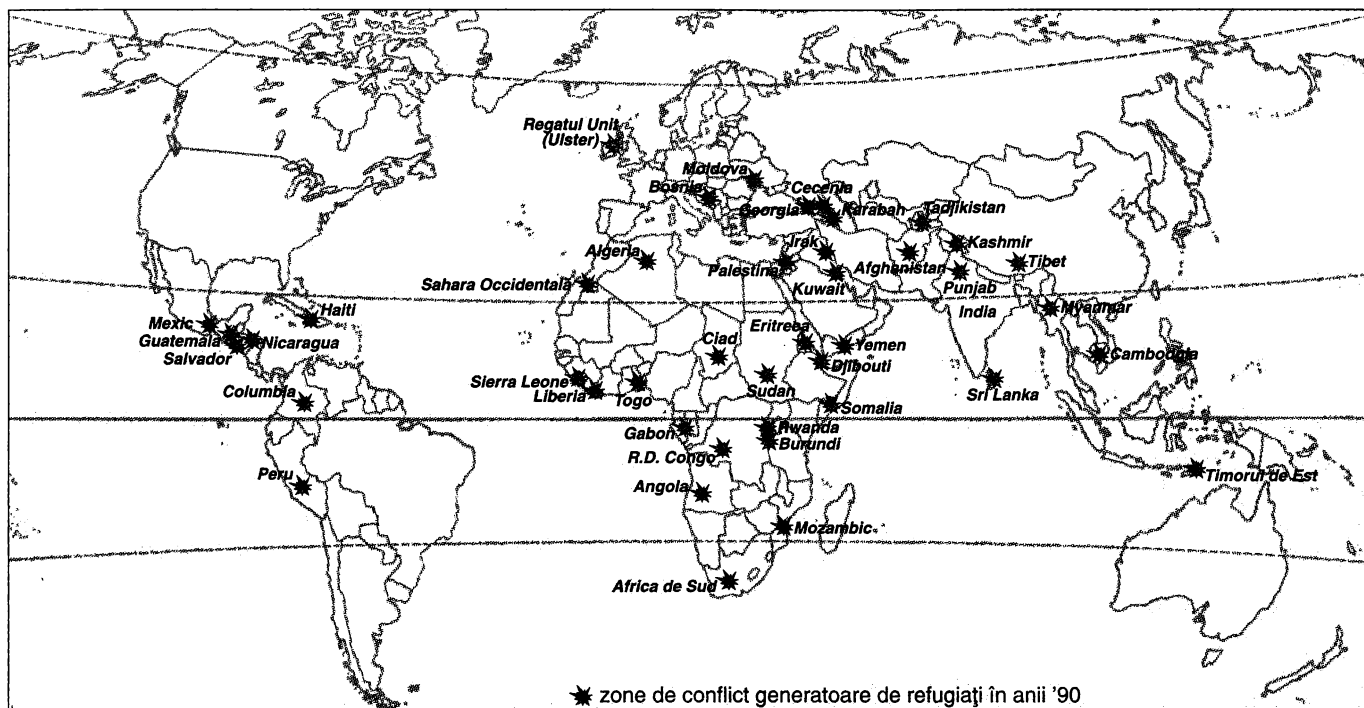
relațiilor dintre grupurile umane; crearea de noi fluxuri comerciale datorate preferințelor de localizare a investițiilor de capital spre țările de imigrație.

Noi sensuri în perioada contemporană

În perioada postbelică, mișcările migratorii s-au canalizat pe direcția sud-nord, țările din emisfera nordică devenind o destinație frecventă pentru populația din sud. Migrațiile s-au concentrat, ca desfășurare spațială, în special în interiorul continentelor. Africa s-a transformat dintr-o furnizoare de forță de muncă într-un spațiu continental activ din punct de vedere al mobilității populației, mai ales la sud de Sahara. Minele din Africa de Sud au atras fluxuri de imigranți din Zimbabwe sau Mozambic, culturile de arahide, cafea și cacao din Côte d'Ivoire și Senegal au canalizat deplasarea forței de muncă din Mali și Burkina Faso. Exploatarea petroliere din țările Golfului le-au transformat în țări cu fluxuri pozitive ale migrației originare din Egipt și teritoriile palestiniene. Extremul Orient, foarte diferențiat ca dezvoltare economică și pondere în diviziunea internațională a muncii, este activ din punct de vedere al deplasărilor de populație, fiind caracterizat prin țări „furnizoare” (Indonezia, Malaysia) și „primitoare” (Japonia, Singapore). Europa a fost dominată de modelul nord-sud, forța de muncă din Italia, Spania, Portugalia, Grecia, Turcia căutând oportunități mai bune în Franța, Regatul Unit, Germania, Olanda, Belgia [1] [2].

Recent, deschiderea politică a țărilor din Europa de est, ca și conflictul etnic din fosta Iugoslavie, au declanșat noi fluxuri de emigrație (croaiți spre Germania și Austria, albanezi spre Italia, etc.).

3 Zone de conflict și fenomenul refugiaților pe Glob

Fluxurile de emigranți și-au schimbat compoziția profesională în favoarea „exodului de inteligență”, generat de diferențele de dezvoltare economică și de standardul de viață. S-au adăugat motivele politice care au „dislocat” un număr important de *refugiați*, exercitând o presiune demografică crescută pentru țările de imigrație obligate să promoveze politici protecționiste prin care impun restricții cantitative și calitative noilor veniți. Înaltul Comisariat O.N.U. pentru refugiați estimează că la mijlocul anilor '90 aproape 25 de milioane de persoane au părăsit zonele de conflict dispersate în America Centrală, Asia centrală și de sud-est, Africa, Orientul Apropiat și s-au îndreptat spre țările dezvoltate, cu democrații consolidate și stabilitate politică [3]. Accesul acestora este însă limitat de reglementări juridice stricte cum ar fi „Immigration Act”, elaborat în S.U.A. care limitează numărul refugiaților la 70 de mii de persoane pe an sau recentul acord Schengen inițiat de țările vest-europene, în scopul armonizării politicilor de imigrare și controlul străinilor. În ciuda reglementărilor, trecerile ilegale ale frontierelor continuă: mii de mexicani, haitieni și cubanezi intră clandestin în S.U.A., iar în Europa de est filierele de călăuze se dezvoltă.

Migrațiile interne și dezvoltarea economică inegală

În interiorul țărilor performanțele economice și sociale diferențiate care detașează unele regiuni de altele au generat trei tipuri de mișcări migratorii: *definitive*, *sezoniere* și *cotidiene*. Ritmurile variate de dezvoltare, inegalitățile în oferta de locuri de muncă, condițiile de trai diferite au fost cauzele unui intens *exod rural*, care a redistribuit populația dinspre mediul rural spre cel urban. Numeroase metropole, în special cele ale țărilor în dezvoltare, și-au bazat explozia demografică pe transferul de populație rurală.

Conform estimărilor O.N.U., exodul rural continuă și în perioada anilor 1990-2025, antrenând 600 de milioane de persoane în Asia, 200 de milioane în Africa subsahariană, câte 100 de milioane în Africa de nord, Orientul Mijlociu și America de Sud.

În țările dezvoltate, sensul mișcărilor migratorii a fost parțial inversat, dinspre regiunile centrale aflate în criză economică spre cele periferice, mai atractive, unde se localizează preferențial activitățile dinamice sau dinspre centrul aglomerațiilor urbane spre spațiile periurbane care atrag fluxurile de mobilitate rezidențială.

- migrații internaționale
- emigranți
- imigranți
- refugiați
- migrații interne
- exod rural

TEMĂ

• Folosind informațiile din mass-media, discutați efectele conflictelor recente din Irak și Afghanistan asupra fluxurilor de migrație.

DICTIONAR

Integrare = includerea imigranților în populația locală fără pierderea caracteristicilor lor culturale specifice (limbă, religie, obiceiuri)

Asimilare = fuziunea străinilor și a populației locale, cu abandonul caracteristicilor culturale de origine

Segregare = separarea imigranților de populația locală prin concentrarea în anumite cartiere de locuit, accesul diferențiat la serviciile de educație și asistență medicală; formă de discriminare rasială

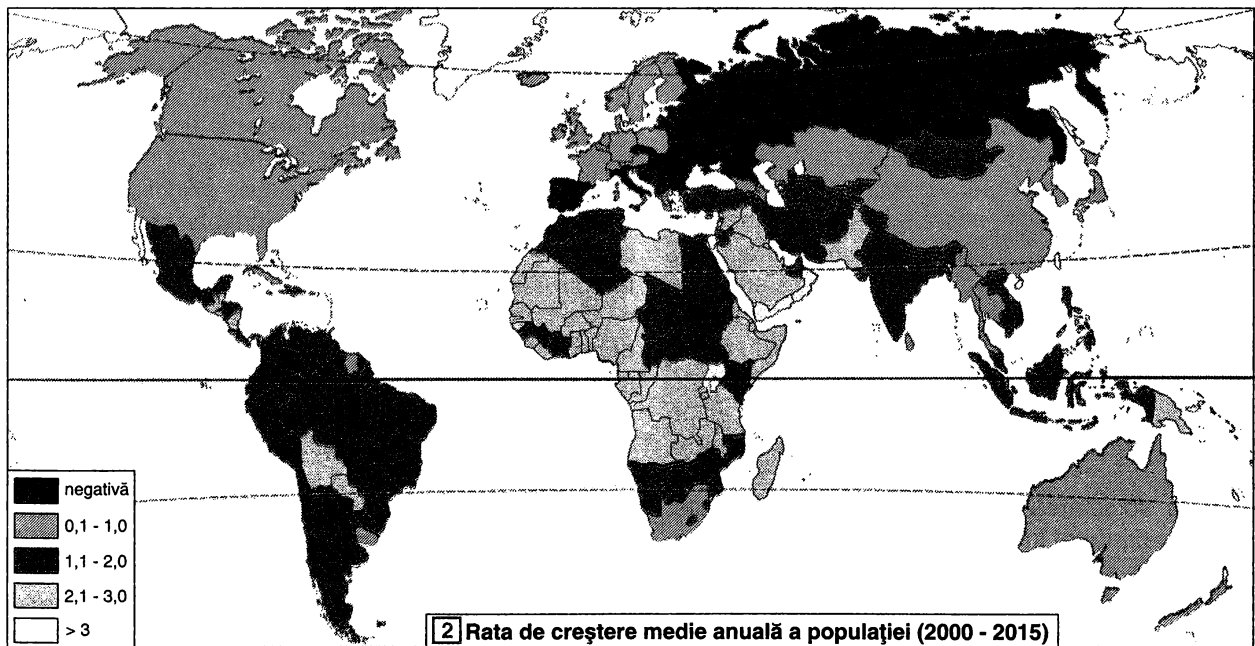
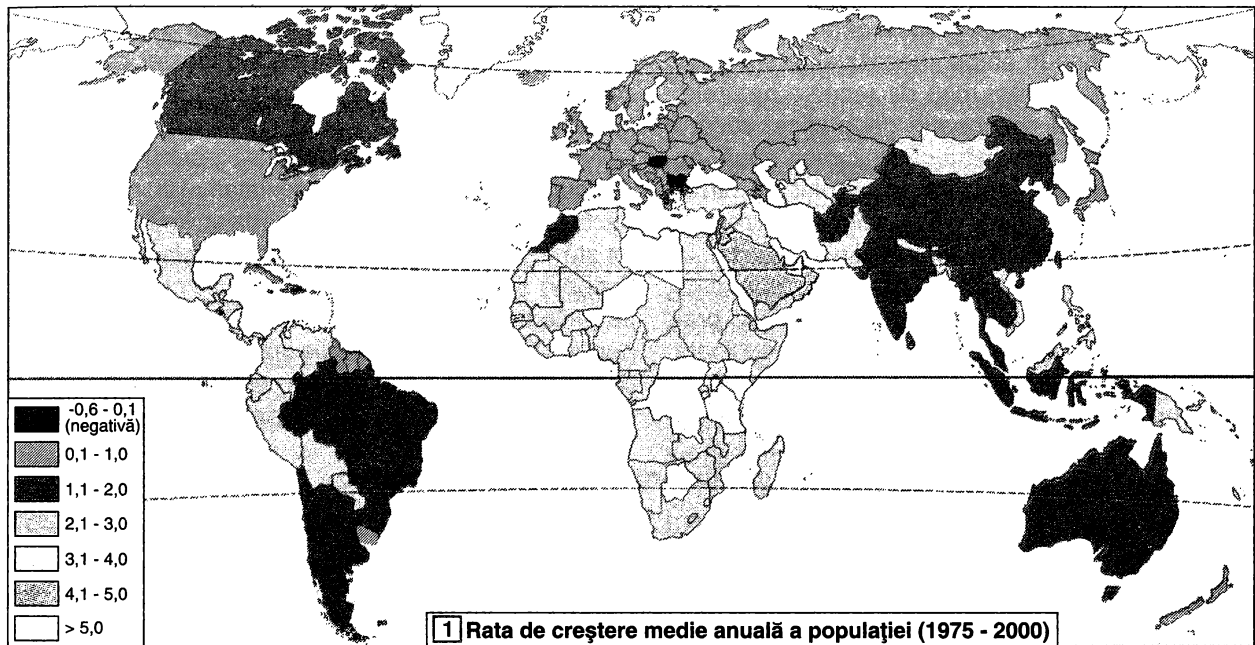
BILANȚUL TOTAL AL POPULAȚIEI

Populația totală a lumii crește sau descrește, în funcție de raportul dintre născuți-decedați (*sporul natural*) și cel dintre imigranți-emigranți (*soldul migratoriu*). Contribuția sporului natural la dinamica demografică este esențială, acționând la nivelul fiecărei țări în parte, în timp ce aportul soldului migratoriu se resimte punctual doar în țările atractive sau neatractive din punct de vedere economic, social, politic.

Cele două mecanisme de evoluție a populației se disting nu numai prin distribuția spațială diferită, ci și prin desfășurarea în timp. *Mișcarea naturală a populației este*

permanentă, indiferent dacă se concretizează prin plusuri sau pierderi de potențial demografic. *Fluxurile migratorii*, deși uneori antrenează mase importante de oameni, *sunt temporare*, acționând perioade limitate de timp. Dinamica naturală alimentează dinamica demografică lentă, pe termen lung, iar soldul migratoriu generează etape de creștere sau descreștere în dinamica rapidă pe termen scurt.

În ciuda acestor diferențieri, sporul natural și soldul migratoriu prezintă și similitudini; ambele reflectă, prin evoluția lor, nivelul de dezvoltare economico-socială.

TEMĂ

• Analizați cele 2 hărți, discutați diferențele; explicați cauzele și efectele ratelor diferite de creștere a populației.

TIPURI DE MEDII DE VIAȚĂ

Progresele științifice și tehnologice au înarmat omenirea cu mijloace de transformare a naturii pentru a deveni mai ospitalieră, și de creștere a rezistenței umane la condițiile severe de mediu. Astfel, efectele activității umane au ajuns să fie resimțite cu diverse intensități pe întreg Globul terestru. De exemplu, o treime din suprafața terestră a fost substanțial transformată de agricultură,

urbanizare, industrializare și activități comerciale de diferite tipuri; mai bine de jumătate din apele de suprafață și o enormă cantitate din apele de adâncime sunt utilizate de oameni. Aceste mutații au adus beneficii incontestabile pentru bunăstarea omenirii. Dar cel mai important efect al dominării umane a planetei este faptul că nici un ecosistem terestru nu se mai află în afara influenței antropice.

Cucerirea spațiului planetar – un proces terminat?

De la originile sale, umanitatea nu a încetat să se extindă spațial, cucerind treptat întregul Glob terestru. *Oicumena*, termen de origine greacă care denumește spațiul locuit, s-a extins în etape succesive determinate de cerințele din ce în ce mai mari de resurse naturale, inclusiv funciare. Marile descoperiri geografice, cuceririle coloniale europene, emigrația către „lumea nouă” au determinat *procesul de umanizare*. În secolul XX ritmul de ocupare de noi spații geografice a încetinit, remarcându-se defrișările „terenurilor virgine” din Kazahstan în anii '50 sau amenajarea parțială a Siberiei, începând cu anii '60. După deceniul al șaselea al secolului XX, presiunea demografică și, implicit, necesitatea de a exploata noi regiuni, au afectat în special țările emisferei sudice. Creșterea populației fiind concentrată în țările în dezvoltare,

și extensiunile spațiale ale oicumenei s-au localizat preferențial în continentele asiatic și african, de la pădurile din Côte d'Ivoire, în nordul Thailandei, estul Malaysiei, insulele orientale ale Indoneziei, până în Amazonia sau Sahelul african. În prezent, limitele oicumenei par să se stabilizeze.

F.A.O. (Organizația Mondială pentru Alimentație și Agricultură) estimează că aproximativ 100 de milioane de hectare au fost cucerite în perioada anilor 1970-1990 și că tot atâtea vor fi ocupate și în următoarele decenii, prin reducerea suprafețelor forestiere. Noile cuceriri vor afecta pădurile tropicale din America de Sud și Asia de sud-est, punând în balanță beneficiile imediate obținute prin extinderea terenurilor agricole sau efectele de lungă durată produse de dezechilibrul ecosistemului silvic.

Relațiile om – mediu, între armonie și conflict

Oicumena, ca spațiu locuit, este „teatrul” de desfășurare a vieții umane. Aceasta este modelată de complexitatea relațiilor om-mediul definite de modul în care oamenii percep, înțeleg și transformă realitatea fizică și socială. Omul, datorită superiorității sale pe scara evoluției biologice, și-a conturat în timp un comportament diferit de al celorlalte viețuitoare, datorită calităților sale de ființă socială și rațională.

Oamenii și-au creat un univers specific care domină relațiile complexe pe care le-au stabilit cu componentele mediului natural. Utilizând resursele naturale ale biosferei (vegetale și animale), hidrosferei (faună, minerale, forță hidrolică), litosferei (roci de construcție, minereuri), pedosferei (solul), oamenii au „extras” bogățiile Terrei din existența lor naturală și le-au conferit o destinație socială. Gradul de civilizație, tradițiile, tipurile de activități, localizarea geografică într-un continent sau altul, într-o regiune sau alta, au influențat natura și dinamica relațiilor dintre om și mediu. Acestea au evoluat de la cele simple promovate de societatea tradițională la cele complexe dezvoltate de societatea modernă. Interdependențele om-mediul s-au conturat în funcție de poziția adoptată de oameni care, fie s-au considerat ca făcând parte din natură dezvoltând raporturi de parteneriat, fie s-au detașat de aceasta impunând relații de dominare.

Comunitățile umane s-au limitat, la începuturile istoriei, la exploatarea resurselor naturale oferite de orizontul local cu generozitate (în zonele temperate omul și-a construit existența pe valorificarea solului, apei, pădurilor,

faunei) sau cu „zgârcenie” (în zonele polare sau deșertice erau utilizate doar elementele dominante). Prin intervenția lor punctuală, redusă ca intensitate, oamenii reușeau să respecte mecanismele intime de funcționare a mediului natural.

Revoluția industrială a declanșat prin progresele tehnologice rapide *intrarea omenirii într-un cerc vicios*: dezvoltarea economică a stimulat explozia demografică care, la rândul ei, a impulsionat procesul de creștere economică. Civilizațiile industriale au intrat într-o „goană” avidă de noi bogății și resurse. Inovațiile științifice și invențiile tehnologice au creat iluzia unei dominări absolute a omului asupra planetei. Disfuncționalitățile mediului, acumulate în timp, au avertizat omenirea asupra erorilor de gestionare a potențialului natural al Pământului. Resursele s-au dovedit a fi epuizabile în majoritatea lor, iar degradarea mediului natural o realitate dificil de ameliorat.

Conștientizarea și acceptarea de către societatea modernă a agresiunilor multiple asupra mediului natural au condus la promovarea unei atitudini mai moderate a oamenilor față de resursele Terrei. „*Întoarcerea la natură*” este o realizare importantă a lumii contemporane, care avertizează asupra necesității menținerii unor relații de egalitate între oameni și mediul geografic. Experiența recentă a omenirii a pus în evidență raporturile de reciprocitate dintre oameni și mediu: acțiunea antropică produce modificări în funcționalitatea naturii, iar aceasta, la rândul ei, afectează starea de sănătate și bunăstarea oamenilor [1].

1 O.N.U. – Raportul anual de dezvoltare umană

Evaluarea modului în care populația Globului se dezvoltă și gestionează resursele Terrei este sintetizată anual de O.N.U. prin publicarea „Raportului de dezvoltare umană”. Acesta conține date cu privire la numărul total de locuitori, creșterea medie anuală, structurile demografice reprezentative. Apreciază nivelul de trai al populației, accesibilitatea la procesul de educație și de ocrotire a sănătății, structurile profesionale și ponderea șomajului. Impactul activităților umane asupra mediului este evaluat prin intensitatea și tipurile de poluanți ai aerului și apei, starea pădurilor, cantitatea de îngrășăminte chimice administrată solului.

Analize speciale sunt dedicate supraviețuirii și dezvoltării copilului, condiției femeii în societate. Indicele de dezvoltare umană al României este de 0,752, față de valoarea medie înregistrată pe Glob de 0,706. Valoarea României este comparabilă cu media Europei de est (0,754), superioară celei înregistrată de țările în dezvoltare (0,637), dar inferioară valorii medii a țărilor dezvoltate (0,919).

Începând cu anul 1995 și în țara noastră este publicat anual un astfel de raport național care sintetizează caracteristicile actuale ale dezvoltării umane și concretizează direcțiile majore de evoluție demografică în viitor.

Medii de viață

De la apariția sa pe Terra, omul a transformat lent sau rapid, profund sau doar superficial mediul geografic. Acesta cuprinde două componente interconectate prin funcționalitatea lor:

- *mediul natural*, constituit din elementele fizice (relief, climă, hidrografie, vegetație, faună, soluri), care evoluează în concordanță cu legi naturale **2** ;

- *mediul social*, format din colectivitățile umane, rețelele de comunicații, instituțiile, tradițiile culturale, relațiile interpersonale.

Cele două medii coexistă, se completează, se supra-pun pe același spațiu. Mediul geografic este, deci, foarte complex, rezultat din îmbinarea elementelor și proceselor naturale cu cele sociale.

Mediul natural transformat de om devine un *mediu antropizat* care poartă amprenta relațiilor pe care societatea umană le stabilește cu natura înconjurătoare. O dată cu extinderea procesului de umanizare, pe Terra au mai rămas doar puține exemple de medii neantropizate

(de exemplu, regiunile polare, pădurile ecuatoriale, deșeurile, munții foarte înalți).

Procesul de transformare a mediului natural se desfășoară treptat în timp, cu ritmuri și intensități variate, cu mutații mai mult sau mai puțin profunde.

Concentrările mai mari sau mai mici de oameni, densitatea diferită a populației, tipurile de utilizare a terenurilor, complexitatea acțiunii antropice, relațiile dintre societatea umană și mediul natural ca suport al vieții sunt elementele care disting *mediul rural* de cel *urban*.

Cele două medii se deosebesc și prin natura relațiilor interumane, de solidaritate mai intensă în așezările rurale, în comparație cu tendințele de înstrăinare mai frecvente în marile orașe.

Efectele negative ale activităților antropice asupra mediului natural se resimt mai acut în mediul urban față de cel rural (poluarea aerului, apei și solului este mult mai intensă în orașe, afectând sănătatea populației și a mediului) **3** .

2 Mediu natural (cascada Victoria)

3 Mediu antropizat (New York)

- oicumenă
- umanizare
- dezvoltare umană
- mediu geografic
- mediu natural
- mediu social
- mediu antropizat
- mediu rural
- mediu urban

TEME

- Marcați etapele extinderii oicumenei.
- Definiți relațiile om-mediul de-a lungul timpului.
- Care sunt componentele mediului geografic?
- Dați exemple de activități antropice cu efecte nefaste asupra mediului natural.

RĂSPÂNDIREA GEOGRAFICĂ A POPULAȚIEI

O distribuție inegală a populației

Distribuția celor 6 miliarde de oameni ai Globului este inegală. Contrastele în repartiția spațială sunt majore, gradația densităților de populație trecând de la regiuni suprapopulate și concentrări de populație la arii de dispersie demografică și până la regiuni nepopulate.

Populația Globului este „aglomerată” pe o treime din suprafața terestră. La rândul ei, aceasta este diferențiată

prin favorabilitatea condițiilor de mediu: doar 10% este locuibilă, restul fiind caracterizat de extreme climatice sau restricții de relief. Inegalitățile de repartiție a populației apar și mai evidente dacă adăugăm faptul că 2/3 din locuitorii Globului sunt grupați pe 1/7 din suprafața emersă, iar 9/10 dintre ei locuiesc în emisfera nordică a Pământului.

Factori favorabili, factori restrictivi

Densitatea variabilă este un răspuns al societății umane față de două tipuri de factori: naturali și antropici.

• *Factorii naturali* se referă la: extremele climatice (sunt evitate zonele secetoase sau ploioase, cele cu temperaturi foarte scăzute sau foarte ridicate); altitudinea, morfologia și geneza reliefului (munții foarte înalți, versanții abrupti, regiunile seismice sau vulcanice active); caracteristicile vegetației (pădurile dense ecuatoriale); fertilitatea solurilor (soluri subțiri lipsite de humus, sau expuse procesului de eroziune); resursele de apă (rețea hidrografică săracă sau temporară, pânze freatice adânci);

disponibilitatea resurselor de subsol (minereuri, materii prime energetice).

• *Factorii antropici* sunt reprezentați de: infrastructura de transport (densitatea căilor rutiere sau feroviare, localizarea de-a lungul râurilor sau pe țărmul maritim) care influențează accesibilitatea și posibilitățile de comunicare; dezvoltarea economică și progresele tehnologice care contribuie la asigurarea bunăstării prin crearea de oportunități de muncă și atenuarea condițiilor nefavorabile. Se adaugă evenimente istorice și decizii politice care pot reduce sau accentua disparitățile de densitate a populației.

Contraste spațiale

S-au distins, în decursul timpului, *nuclee de concentrare* a populației în contrast cu *regiuni slab populate*.

În prima categorie sunt incluse: bordura sud-estică asiatică, de la peninsula indiană la arhipelagul japonez; Europa, cu excepția extremității nordice; centrul continentului nord-american.

La nivelul regiunilor geografice se remarcă zonele situate în lungul marilor fluvii (Nil, Gange, Brahmaputra, Mekong, Huang He, Indus, Tigru, Eufat), constituite ca nuclee de populare de la începutul istoriei umanității, regiuni joase de câmpii fertile (China de est, nordul Italiei), în

insule (Java din arhipelagul indonezian, Honshu din arhipelagul japonez), în regiuni puternic urbanizate și industrializate (sud-estul Angliei, sud-estul Braziliei, regiunea Marilor Lacuri, litoralul atlantic și cel sud-vestic pacific al S.U.A.).

A doua categorie, de zone slab populate, este reprezentată de regiunile nordice (Alaska, Siberia occidentală, Peninsula Scandinavică) sau sudul extrem (Antarctica), cărora li se adaugă partea aridă a Africii de la Sahara atlantică la Marea Roșie, Asia Centrală, zonele forestiere ecuatoriale africane sau sud-americane.

Diferențieri multiple

Repartiția spațială a populației este diferențiată în funcție de:

• *latitudine*: extinderea suprafețelor locuite între 80 grade latitudine nordică și 54 grade latitudine sudică demonstrează „încărcătura umană” diferită a celor 2 emisfere, nordică și sudică, în favoarea celei dintâi;

• *altitudine*: peste jumătate din populația Globului trăiește în regiuni joase de până la 200 m, care reprezintă doar 25% din suprafața terestră; se adaugă un sfert din locuitorii Terrei concentrați la înălțimi cuprinse între 200 și 1 000 m; restul populației s-a adaptat condițiilor de viață

oferite de spațiul montan situat și la peste 2 000 m (Podișul Tibet, Munți Anzi). În țările andine sunt situate cele mai înalte capitale ale lumii: La Paz la 4 000 m (Bolivia), Quito la 2 850 m (Ecuador), Bogota la 2 632 m (Columbia);

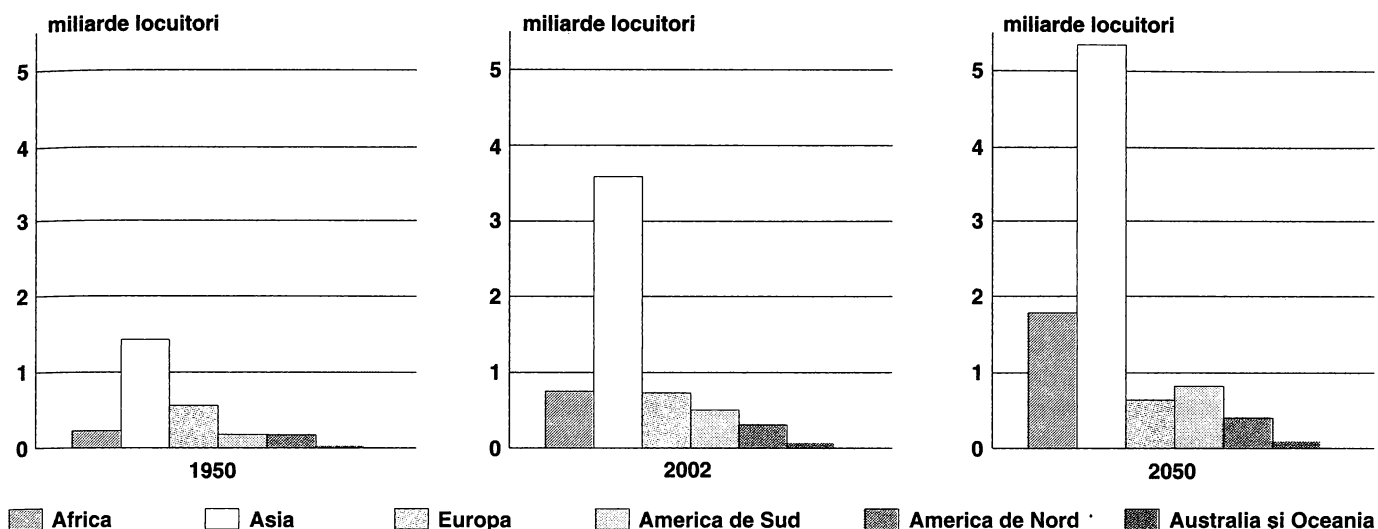
• *localizarea în cadrul continentelor*: cele mai mari concentrări de populație se înregistrează în arhipelaguri, peninsule, fațadele maritime ale continentelor, în contrast cu centrul acestora, mai puțin populat de obicei (de exemplu, Australia în care populația se desfășoară de-a lungul țărmurilor, lăsând centrul aproape nepopulat sau Groenlanda, populată doar la extremitatea sudică).

Concentrări de populație

Continentele se disting prin suprafețe diferite, prin condițiile de mediu variate, dar și prin volume foarte diferite de populație. Deși implică schimbări masive ale numărului de locuitori având în vedere dimensiunile maselor continentale, ierarhia acestora s-a modificat în timp. De-

sigur, cea mai dinamică este partea mediană a ierarhiei, în timp ce extremele sunt foarte stabile. Astfel, Asia se afla pe primul loc în 1950, se menține și în prezent și își va consolida poziția și în anul 2050. În mod similar, Oceania ocupă ultimul loc în ierarhia continentelor după numărul

II. A. GEOGRAFIA POPULAȚIEI

1 Populația continentelor în anii 1950, 2002, 2050

2002		2050			
Țara	Populația	Țara	Populația	Țara	Populația
1. China	1 280	11. Mexic	147		
2. India	1 041	12. Filipine	131		
3. S.U.A.	288	13. Vietnam	127		
4. Indonezia	213	14. Rusia	122		
5. Brazilia	175	15. Iran	115		
6. Pakistan	144	16. Egipt	115		
7. Rusia	145	17. Japonia	105		
8. Japonia	127	18. Turcia	101		
9. Bangladesh	125				
10. Nigeria	118				
		1. India	1 529		
		2. China	1 478		
		3. S.U.A.	349		
		4. Pakistan	346		
		5. Indonezia	312		
		6. Nigeria	244		
		7. Brazilia	244		
		8. Bangladesh	213		
		9. Ethiopia	170		
		10. R.D. Congo	160		

2 Statele cu populație de peste 100 milioane de locuitori în anii 2002 și 2050 (milioane persoane)

total de locuitori, de la mijlocul secolului XX și, probabil, până la jumătatea secolului XXI. În 2002 față de 1950, ierarhia continentelor înregistra două schimbări de poziții: Africa a devansat Europa, iar America de Sud a trecut înaintea Americii de Nord.

Conform prognozelor O.N.U., ratele diferite de creștere a populației vor determina noi modificări în ierarhia continentelor: pe locul trei se va situa America de Sud, în timp ce Europa va ajunge pe locul patru, după ce cu un secol mai devreme se situa pe locul secund **1**.

Resursele umane ale Terrei prezintă un grad ridicat de concentrare spațială pus în evidență și de ponderea celor mai populate țări ale lumii. În prezent 2 din 5 locuitori ai Globului trăiesc fie în China (1,3 miliarde de persoane în 2002), fie în India (1,05 miliarde). Alte 8 țări au populații care depășesc 100 de milioane de locuitori. Acestea sunt situate în America de Nord (S.U.A.), Asia (Indonezia, Pakistan, Japonia, Bangladesh), Africa (Nigeria) și Europa (Federația Rusă). Cele 10 țări concentrează aproximativ 3/5 din populația lumii, ceea ce înseamnă că celelalte 181 de state, plus teritoriile dependente și neautonome totalizează mai puțin de 2/5. Și mai relevant pentru susținerea discrepanțelor de concentrare - dispersie a populației

este faptul că cele două țări, China și India, totalizează 1/3 din locuitorii Globului.

Conform prognozelor demografice formulate de O.N.U., în anul 2050 vor exista 18 țări al căror număr de locuitori va depăși 100 milioane de persoane. Deși în prezent, 6 din marile țări ale lumii aparțin continentului asiatic, „noile venite” în această categorie vor reprezenta în special Africa (Ethiopia, R.D. Congo, Egipt), Asia (Filipine, Vietnam, Iran, Turcia). Ierarhia va arăta diferit, India situându-se pe primul loc, devansând China prin ratele înalte de creștere a populației **2**.

TEME

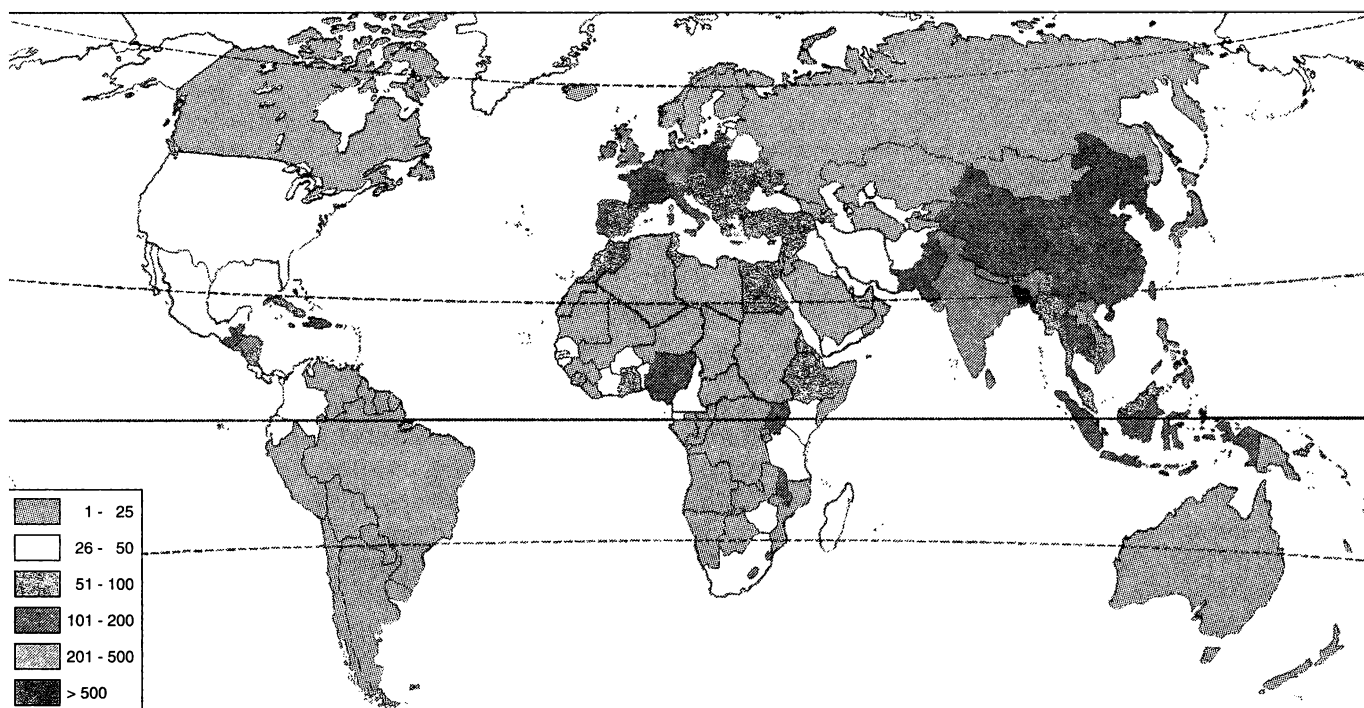
- Comentați distribuția inegală a populației pe Glob.
- Explicați influența factorilor naturali și antropici asupra răspândirii populației.
- Localizați pe harta lumii nucleele de concentrare a populației.
- Comentați evoluția populației pe continente, cu ajutorul celor trei grafice **1**.
- Comparați ierarhia primelor 10 state populate (în 2002) cu situația din anul 2050, cu ajutorul tabelului **2**.

Calculul și reprezentarea grafică a densității populației

Densitatea populației este indicatorul demografic care raportează numărul total de locuitori la suprafață, exprimată în loc./km² și arată presiunea umană care „apasă” asupra unui spațiu geografic, sugerând gradul de transformare antropică. Densitatea populației este o noțiune care poate fi utilizată pentru a compara nivelul populării diferitelor regiuni sau țări. Are însă o valoare relativă pentru că exprimă de fapt o medie și nu o distribuție reală. Interpretarea densității populației nu trebuie să ignore diferențele dintre condițiile fizico- și economico-geografice caracteristice țărilor analizate sau regiunilor componente acestora [3]. De exemplu, densitatea medie

a Egiptului (de 68 loc./km²) nu exprimă valorile de peste 500 loc./km² din valea Nilului, ci omogenizează regiunile dens populate și pe cele slab populate.

Densitatea populației Globului este de 41,0 loc./km². Extremele sunt de 79 loc./km² pentru Asia și de 3,7 loc./km² pentru Australia și Oceania. Celelalte continente au valori situate în interiorul intervalului de variație: Europa: 71 loc./km²; Africa: 27 loc./km²; America de Sud: 18 loc./km²; America de Nord: 17 loc./km². Diferențele sunt marcante: Mauritania (Africa): 2 loc./km², în timp ce Singapore (Asia) înregistrează o densitate a populației de peste 4 950 de loc./km².

3 Densitatea populației în statele lumii (loc. / km²)

Statul	Populația (locuitori)	Suprafața (km ²)	Densitatea (loc. / km ²)
Burundi	6 887 000	27 834	
Namibia	1 860 000	824 292	
Barbados	270 000	430	
Canada	30 277 000	9 970 610	
Ecuador	12 238 000	283 561	
Suriname	423 000	163 265	
Singapore	3 378 000	618	
Mongolia	2 440 000	1 566 500	
Monaco	32 000	2	
Islanda	287 600	103 000	
Nauru	12 000	21	
Australia	19 704 000	7 741 220	

TEME

• Analizați harta densității populației [3] și clasificați țările în funcție de valorile înregistrate: țări cu densități sub media pe Glob; țări cu densități peste media pe Glob.

• Calculați densitatea populației pentru statele incluse în tabelul alăturat. Comentați valorile obținute și confrunțați-le cu valorile ilustrate pe hartă [3].

STRUCTURI DEMOGRAFICE

Trăind în diversitate

Populația Terrei dispune de o varietate infinită, generată de cele 6 miliarde de oameni, de rase și limbi diferite.

Rasele umane reprezintă grupări de oameni individualizați de un ansamblu de caractere fizice ereditare comune (culoarea pielii și a părului, forma capului, trăsăturile feței). Istoria comună a umanității a făcut inevitabil contactul blocurilor etnice diferite, realizat prin migrații, cuceriri, colonizări care au condus la „amestecul” de rase.

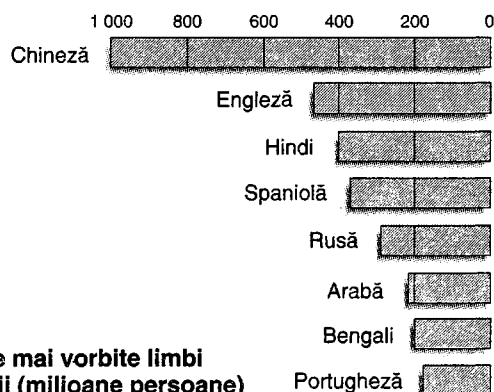
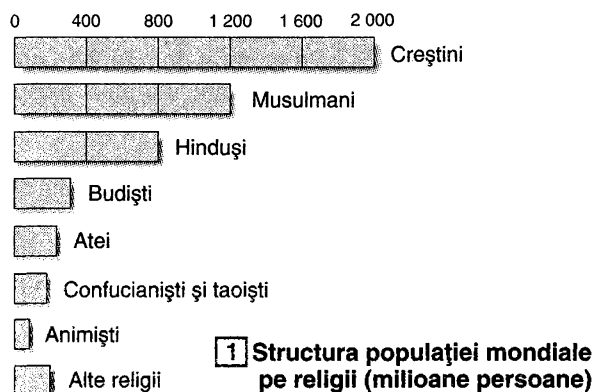
Cele trei *rase umane* (albă, neagră și galbenă) au suferit un proces intens de metisare, astfel încât în prezent nu mai putem vorbi de existența unei rase pure în sensul populației genetice omogene. Albi sunt răspândiți în Europa [3] a, Asia sud-vestică, Africa de nord [3] b și cele două Americi. Negrii sunt concentrați în Africa și prin imigrație în America de Nord. Rasa galbenă populează centrul [3] c, nordul și estul Asiei, cea mai mare parte a Indoneziei și Oceaniei.

Religiile sunt un alt element de diversitate umană, cu rol politic și demografic determinant. Apartenența la o

religie sau alta a provocat de-a lungul istoriei conflicte violente, divizări teritoriale, tensiuni sociale latente. Convingerile religioase s-au reflectat în modul de organizare a habitatului, în comportamentul demografic, în practicile agricole sau tipurile de comerț. Brahmanismul și budismul sunt caracteristice Asiei, islamismul are cea mai mare frecvență în Africa, Orientul Apropiat; creștinismul, reprezentat prin ortodoxism, catolicism, protestantism, este răspândit în Europa, cele două Americi, Australia, Asia occidentală [1], [4] a, b, c.

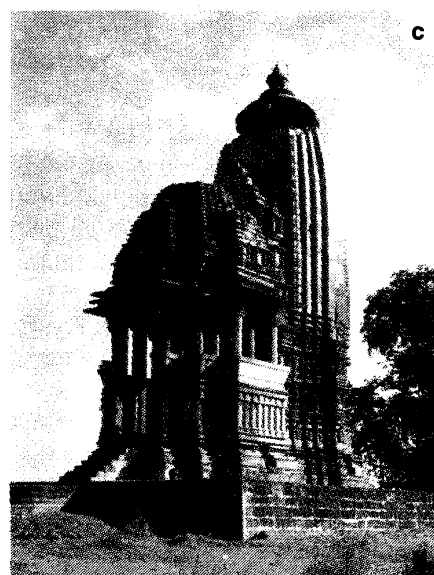
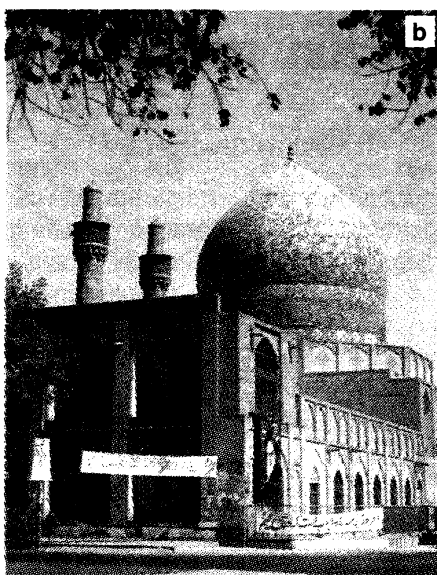
Ca mijloc de comunicare, *limbile* au permis dezvoltarea relațiilor interumane, stimulând progresul civilizației. Comunitatea lingvistică a condus la întărirea coeziunii sociale și la consolidarea statelor naționale [2].

Într-un anumit moment al istoriei, limbile pot deveni „moarte” (latina, greaca veche) ieșind din uz sau, dimpotrivă, își pot câștiga statutul de „internaționale” (engleza, franceza, spaniola) prin utilizarea preferențială în relațiile culturale sau diplomatice.

3 Rasele umane:

a. rasa albă (tânără din Olanda); b. rasa neagră (tânăr războinic din Kenya); c. rasa galbenă (femeie din Uzbekistan)

4 Monumente de cult ale principalelor religii:
a. biserică catolică în Bolivia; b. moschee în Iran; c. templu hindus în India

Țări tinere și țări „îmbătrânite”

Echilibrul instabil dintre natalitate și mortalitate generează la nivelul unei populații o anumită *structură pe grupe de vârstă și sexe*. Aceasta nu are consecințe numai asupra ritmului de întinerire a generațiilor, dar și asupra necesităților de consum, a infrastructurii educaționale (număr de școli) sau de asistență socială, asupra capacității societății de a oferi locuri de muncă populației active.

Reprezentarea grafică a structurilor demografice menționate este deosebit de sugestivă. „Piramida vârstelor” sintetizează trecutul și anunță viitorul demografic, reprezentând cantitativ fiecare grupă de vârstă (stabilită din 4 în 4 ani).

Segmentele reduse numeric consemnează efectele războaielor, ale catastrofelor naturale, în timp ce segmentele bine reprezentate reflectă perioadele de pace, de dezvoltare economică. Forma piramidei este expresivă: o bază extinsă sau limitată înseamnă o natalitate ridicată sau redusă, sugerând o vitalitate semnificativă sau nu a populației; un vârf de piramidă extins sau limitat arată o populație mai mult sau mai puțin îmbătrânită,

responsabilități mai dificile sau mai ușoare de asistență socială.

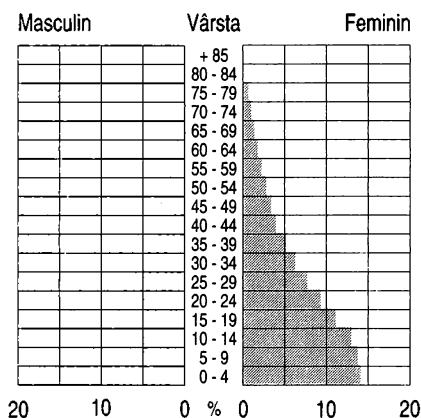
Morfologia piramidei vârstelor concretizează caracteristicile diferite ale regimurilor demografice:

- tipul „clopot” [5] este generat de o rată de natalitate ridicată care în ciuda mortalității infantile importante, asigură excedent de populație, în condițiile unei rate de mortalitate la fel de intensă;

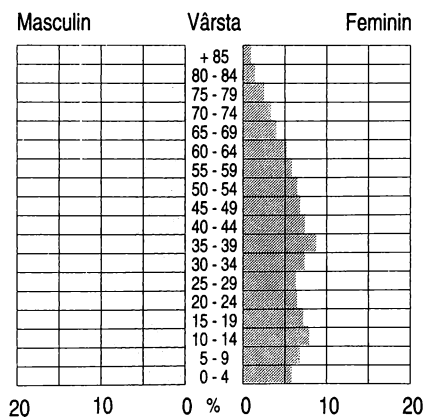
- tipul „clepsidră” [6] este definit de decalajul numeric dintre, pe de o parte, populația tânără și cea vârstnică bine reprezentate și, pe de altă parte, contingentul redus al populației adulte, în vârstă de muncă, ceea ce sugerează o presiune demografică crescută;

- tipul „ciupercă” [7] exprimă o populație îmbătrânită, numeroasă în contrast cu populația adultă mai redusă care asigură doar o rată de natalitate modestă.

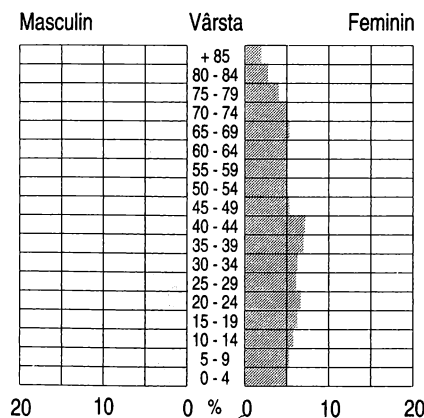
Primele două tipuri anunță, prin reprezentarea bună a tinerilor, o vitalitate importantă a populației, o capacitate de înnoire a generațiilor, față de cel de-al treilea tip demografic, vulnerabil din acest punct de vedere.

5 Mexic

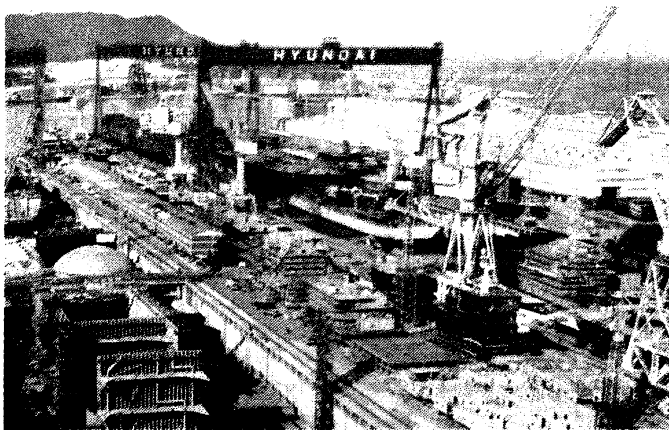

6 Japonia

7 Suedia

Piramida vârstelor – distribuția populației pe vârste și sexe (în procente)

8 Sector secundar – șantier naval în Coreea de Sud

9 Sector terțiar – amenajări turistice în Provence, sudul Franței

Raportul activi - inactivi reflectă forța economică și bunăstarea socială

Configurația structurii demografice determină ponderea populației active din cea totală, adică a persoanelor apte de muncă, care pot desfășura o activitate productivă. Rolul activilor în societate este esențial pentru că aceștia susțin economic și populația inactivă (elevi, studenți, pensionari). O populație îmbătrânită reduce numărul activilor, influențând negativ dezvoltarea economică, în timp ce o populație tânără constituie un rezervor de forță de muncă, care impulsionează creșterea economiei. De exemplu, în țările în curs de dezvoltare, între anii 1950-1990 numărul activilor a crescut cu 1 miliard de persoane și această tendință va continua și în viitor.

În general, populația activă este implicată în trei sectoare de activitate: *primar*, care grupează activii din agri-

cultură, piscicultură, silvicultură; *secundar*, format din activii din industrie [8] și construcții și *terțiar*, reprezentat de activii din servicii (comerț, transporturi, turism [9], finanțe-bănci, educație, ocrotirea sănătății).

Ponderea activilor pe cele trei sectoare sugerează nivelul de dezvoltare economică: țările subdezvoltate sunt caracterizate de dominanta activităților agricole, în timp ce terțiarizarea economiei este apanajul țărilor dezvoltate. Contrastele sunt evidente: activii din agricultură concentrează mai mult de 70% în unele țări asiatice sau africane, iar mai puțin de 5% în Marea Britanie sau S.U.A.; în compensație, activitățile de servicii antrenează sub 10% activii din țările subdezvoltate și mai mult de 60% în cele dezvoltate.

Grupe de vârstă	1995			2050		
	Total	Masculin	Feminin	Total	Masculin	Feminin
Total vârste	5 666 360	2 853 890	2 812 470	8 909 095	4 422 561	4 466 535
0 - 4	606 379	311 536	294 843	583 692	298 667	285 025
5 - 9	604 749	310 518	294 231	581 665	297 531	284 134
10 - 14	558 088	286 322	272 092	581 140	297 188	283 952
15 - 19	514 088	263 153	250 935	586 555	299 795	286 759
20 - 24	508 736	260 169	248 567	593 110	302 876	290 234
25 - 29	482 979	246 093	236 885	599 660	305 976	293 684
30 - 34	433 648	220 556	213 092	601 825	306 648	294 977
35 - 39	378 927	192 957	185 970	593 292	302 246	291 046
40 - 44	339 320	172 077	167 244	578 323	294 484	283 839
45 - 49	275 460	139 172	136 288	563 407	286 337	277 070
50 - 54	219 966	110 125	109 841	547 863	277 747	270 116
55 - 59	201 972	99 525	102 267	528 755	266 392	262 363
60 - 64	170 696	82 881	87 815	511 143	254 152	256 991
65 - 69	142 229	66 303	75 926	438 154	213 005	225 149
70 - 74	103 335	45 073	58 263	357 653	168 134	189 519
75 - 79	63 572	26 066	37 505	292 463	130 932	161 531
80 - 84	38 492	14 179	24 313	201 928	83 612	118 316
85 - 89	17 210	5 520	11 690	109 341	40 078	69 253
90 - 94	5 286	1 424	3 861	44 066	13 349	30 717
95 - 99	968	215	753	12 872	2 871	10 001
100+	115	25	89	2 189	340	1 849

DICTIONAR

Rasism = teorie care susține inegalitatea biologică și intelectuală a raselor umane în scopul justificării tendințelor de dominare și cucerire a unor popoare

Apartheid = politică de discriminare rasială promovată de minoritatea albă asupra majorității de culoare din Africa de Sud, abolită prin preluarea puterii de Nelson Mandela

TEMĂ

• Construiți piramidele vârstelor pentru populația mondială, folosind datele din tabelul [10]. Discuțați schimbările survenite în structurile pe grupe de vârstă și sexe și posibilele lor implicații.

10 Populația Globului pe grupe de vârstă și sexe în anii 1995 și 2050 (mii persoane)

POPULAȚIA, PROTECȚIA MEDIULUI ÎNCONJURĂTOR ȘI DEZVOLTAREA DURABILĂ

Dezvoltarea durabilă – un deziderat al lumii contemporane

Explozia demografică a determinat societatea modernă să promoveze modele de dezvoltare economică care au generat epuizarea unor resurse naturale sau dezechilibre în funcționarea componentelor fizice ale mediului geografic.

Recesiunea economică a fost însoțită de disfuncționalități sociale grave (sărăcie, șomaj, instabilitate comportamentală) și de criza mediului ambiant (poluare, deșertificare, reducerea biodiversității). În acest context, la sfârșitul anilor '80 a fost definit *conceptul de dezvoltare*

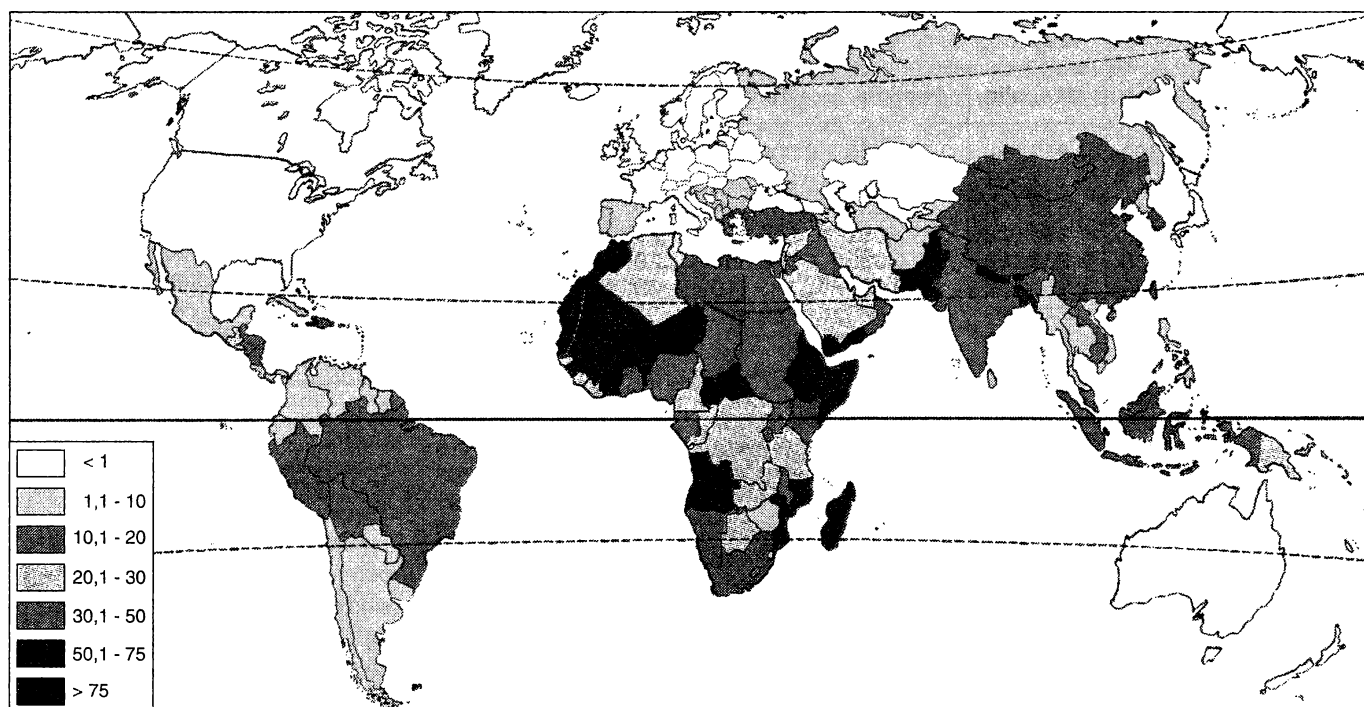
durabilă ca fiind acel tip de dezvoltare „care satisface cerințele prezentului fără a compromite posibilitățile generațiilor viitoare de a răspunde propriilor nevoi” (Raportul Brundtland, 1987) [3].

Sunt evidente interdependențele dintre populație, creșterea economică și dezvoltarea durabilă. S-a ajuns unanim la concluzia că ameliorarea relațiilor dintre componente se poate realiza prin focalizarea eforturilor spre obiective majore: *lupta împotriva sărăciei și cea pentru echilibrul mediului ambiant.*

Pentru bunăstarea umanității

Pe plan mondial, *sărăcia umană* este evaluată prin mai mulți indicatori relevanți: securitate alimentară (aportul caloric diurn pe locuitor, ponderea copiilor mai mici de 5 ani subponderali); condiții decente de trai (accesibilitatea populației la resursele de apă potabilă și la serviciile medicale, speranța de viață la naștere); excludere din viața socială (ponderea populației active afectată de șomaj de lungă durată - peste 12 luni); nivel de educație, (rata de analfabetism a populației adulte). Ultimul indicator, cel care apreciază accesul populației la educație este deosebit de important cu atât mai mult cu cât progresul economic și social al lumii contemporane se

bazează pe acumularea de experiență, pe comunicare și transferul rapid de cunoștințe. Telecomunicațiile, mass-media, rețelele de Internet sunt mijloace moderne de informare care au accelerat „revoluția culturală” pe Glob. Contrastele înregistrate de nivelul de dezvoltare umană sunt expresiv sugerate de diferențierile ratei de analfabetism. Țările dezvoltate sunt caracterizate prin ponderi ale analfabeților din populația totală în medie de 1-2% (S.U.A., Japonia, Olanda, Franța, Germania, Canada, Regatul Unit, Australia), în contrast cu țările subdezvoltate în care valorile depășesc 50% (Ciad, Pakistan, Mali, Bangladesh, Angola, Niger, Ethiopia) [1].

[1] Rata de analfabetism a populației pe Glob (în %) în 2002

Pentru sănătatea naturii

Asigurarea echilibrului mediului ambiant s-a impus recent ca un deziderat major al strategiilor de dezvoltare economică promovate pe plan mondial.

Societatea umană este conștientă că dezvoltarea durabilă nu poate fi realizată decât dacă criteriile de performanță economică vor fi aplicate în corelație cu principiile ecologice de menținere a echilibrului naturii. Ignorarea efectelor negative ale activității antropice asupra mediului a dus la apariția unor procese grave în viața omenirii.

Efectul de seră în continuă creștere începând cu anii '70 își va menține tendința ascendentă și în următorii ani dacă nu se va îmbunătăți eficiența energetică și nu se va reduce utilizarea carburanților fosili ca surse de energie.

Emisiile de CO₂ sunt principalele surse ale producerii efectului de seră cu implicații asupra sănătății populației și schimbărilor climatice globale. Media emisiilor de CO₂ pe Glob este de 4,1 tone pe locuitor cu diferențe marcante între țările dezvoltate (12,5 t CO₂/loc.), cele în dezvoltare (2,1 t CO₂/loc.) sau subdezvoltate (0,2 t CO₂/loc.) [2].

Stratul de ozon al atmosferei terestre nu este încă în siguranță deși de la sfârșitul anilor '80 s-a redus cu 70%

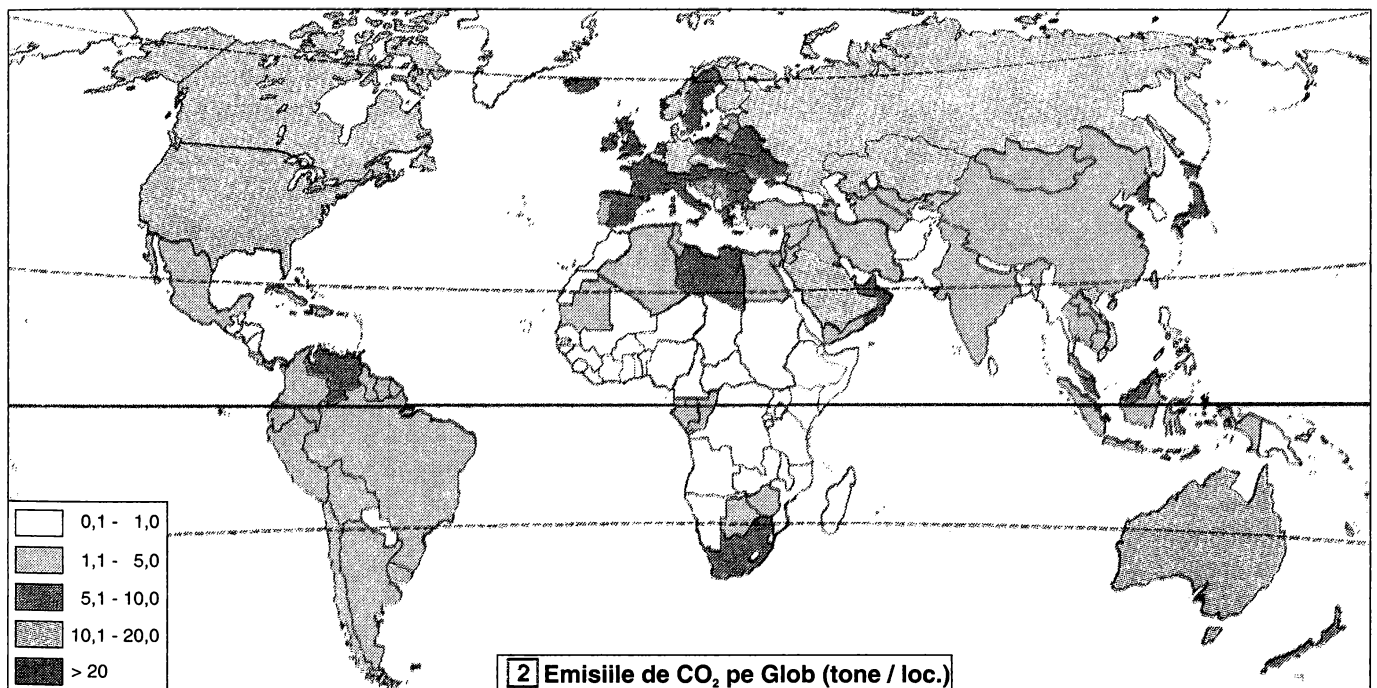
consumul de substanțe chimice cu rol distructiv.

Ploile acide produse de emisiile de dioxid de sulf afectează în primul rând învelișul de vegetație al Pământului, impunând schimbări fundamentale ale proceselor și tehnologiilor de producție industrială.

Despăduririle continuă să amenințe potențialul forestier al Globului. Cele mai afectate sunt pădurile tropicale din Amazonia și Indonezia, ale căror suprafețe s-au redus considerabil, diminuând rolul acestora în reglarea echilibrului ecosistemelor.

Reducerea biodiversității reflectă pericolul cauzat de activitățile umane asupra speciilor de plante și animale. Ecosistemele cele mai vulnerabile sunt cele acvatice: 58% din recifele de corali și 34% din speciile piscicole de apă dulce sunt amenințate de acțiunea antropică.

Deșertificarea, ca proces de extindere a zonelor aride, provoacă scoaterea din circuitul productiv a unor importante suprafețe agricole, accentuând degradarea mediului și a condițiilor de viață, cu atât mai mult cu cât apare frecvent în regiuni geografice fragile (Sahelul african, Asia centrală etc.).

[3] Problematika dezvoltării durabile a fost abordată în relație cu *modificările globale ale mediului* la Conferința Națiunilor Unite pentru Mediu și Dezvoltare din iulie 1992 desfășurată la Rio de Janeiro, Brazilia. Țările participante (printre care și România) au semnat documentul final „Agenda 21” prin care s-au angajat să reducă efectele distructive ale activităților umane asupra mediului natural; sau în relație cu *evoluția populației pe Glob* la Conferința Organizației Națiunilor Unite pentru Populație și Dezvoltare organizată la Cairo, Egipt, în septembrie 1994. Considerând explozia demografică din țările lumii „a treia” ca un handicap major pentru dezvoltarea durabilă, concluziile conferinței au subliniat importanța educației femeilor, a ameliorării serviciilor medicale și a promovării planificării familiale.

DICTIONAR

Recesiune economică = perioadă de criză economică caracterizată prin declinul accentuat al producției industriale. Exemple: recesiunea economică dintre anii 1929-1932 sau cea de la începutul anilor '70

Instabilitate comportamentală = fenomen social exprimat prin rata mare de divorțialitate și frecvența criminalității

TEMĂ

• Corelați cei doi indicatori (rata de analfabetism și nivelul emisiilor de CO₂) cu gradul de dezvoltare socio-economică.

EVALUARE

1. Enumerați factorii care au influențat pozitiv evoluția numerică a populației.

2. Menționați factorii care generează descreșterea populației. Dați exemple de hazarde naturale care au avut efecte catastrofale, de conflicte armate care au condus la pierderi masive de vieți omenești.

3. Definiți conceptul de explozie demografică.

4. Indicați răspunsul corect la întrebarea:

• Care este continentul cu cea mai dinamică evoluție numerică a populației?

a. Africa; b. America de Sud; c. Asia.

5. Care este ponderea populației Chinei în structura populației mondiale? Alegeți varianta corectă:

• În anul 2000:

a. 21%; b. 25%; c. 17%.

• În anul 2050:

a. 25%; b. 15%; c. 20%.

6. Definiți noțiunile:

- natalitate
- mortalitate
- spor natural

7. Enumerați etapele tranziției demografice.

8. Stabiliți varianta corectă de răspuns.

• Soldul natural negativ se înregistrează în:

- a. Ucraina, România, Rusia;
- b. Ungaria, Brazilia, Franța;
- c. Albania, Cehia, Cuba.

9. Dați exemple de fluxuri de migrație în perioada actuală.

10. Comentați, pe scurt, efectele activităților umane asupra mediului geografic.

11. Stabiliți varianta corectă de răspuns la întrebarea:

• Care sunt primele patru state ale lumii în privința populației?

- a. S.U.A., Rusia, China, India;
- b. India, China, S.U.A., Japonia;
- c. China, India, S.U.A., Indonezia;
- d. China, India, S.U.A., Brazilia.

12. Marcați răspunsul corect:

• În anul 2050, cel mai populat stat din lume va fi:

- a. China; b. S.U.A.;
- c. India; d. Pakistan.

• În anul 2050, statul european cu peste 150 milioane locuitori va fi:

- a. Germania; b. Nici unul; c. Turcia.

13. Pe baza datelor statistice din anulare sau de pe Internet, calculați densitatea populației în următoarele state:

• Egipt, Brazilia, Polonia, Bangladesh.

14. Estimați câte milioane de persoane sunt aderente la religiile: musulmană, hindusă, budistă cu ajutorul graficului [1], pag. 31.

15. Analizând harta [1] pag. 34, enumerați 5 state în care rata analfabetismului este de peste 30,1%.

16. Precizați 5 state, în care emisiile de CO₂ depășesc valori de 10 t/loc., cu ajutorul hărții [2] de la pag. 35.

17. În ultimul deceniu al secolului trecut, problematica dezvoltării durabile a fost abordată la Conferința Națiunilor Unite pentru Mediu și Dezvoltare care a adoptat „Agenda 21”. Unde s-a desfășurat conferința?

- a. La Cairo;
- b. La New York;
- c. La Rio de Janeiro.

18. Indicați răspunsul corect:

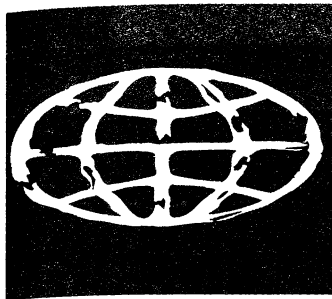
• Cea mai înaltă capitală a lumii este:

- a. La Paz;
- b. Ciudad de Mexico;
- c. Quito.

• Rate ale sporului natural de peste 20‰ se înregistrează în:

- a. Egipt, Pakistan;
- b. China, India;
- c. Canada, Israel.

19. Realizați un eseu intitulat „Migrația forței de muncă din România către statele europene”. Evidențiați cauzele, destinațiile principale și efectele acestui fenomen. Utilizați informații din mass-media și din statisticile oficiale.

Capitolul III

B. GEOGRAFIA AȘEZĂRILOR UMANE

COMPETENȚE SPECIFICE

- utilizarea terminologiei științifice și disciplinare specifice (concepte, noțiuni) pentru prezentarea unor informații referitoare la așezări;
- argumentarea unui demers explicativ;
- utilizarea unor elemente terminologice minime din limbile străine;
- sesizarea unor succesiuni în evoluția așezărilor;
- operarea cu simboluri, semne și convenții;
- construirea unui text structurat utilizând o informație cartografică sau grafică;
- utilizarea unor metode de analiză directă sau mediată a așezărilor umane;
- utilizarea unor metode și tehnici simple, specifice diferitelor discipline științifice, pentru analiza unor elemente ale așezărilor omenești;
- aplicarea modalităților de analiză pe elemente simple, sisteme, succesiuni;
- utilizarea unor metode experimentale și de simulare;
- dezvoltarea interesului pentru cercetarea științifică a comunității.

CONȚINUTURI

- Habitatul uman: definire și componente 38
- Urbanizarea 40
- Dinamica urbană și explozia urbană 42
- Funcțiile și structura funcțională a așezărilor omenești 45
- Forme de aglomerare umană 48
- Metropole și megalopolisuri 50
- Peisaje rurale 52
- Organizarea spațiului urban și rural. Planul orașului 54
- Amenajarea locală și regională 58
- Evaluare 60

HABITATUL UMAN – DEFINIRE ȘI COMPONENTE

Definiție și componente

Habitatul reprezintă un spațiu locuit, fie de o specie de plante sau animale, definind un *habitat natural* (sinonim biotop), fie de o populație umană, individualizând *habitatul uman* (sinonim așezări umane). Familia de cuvinte a termenului habitat (de la *habere* = a avea, în limba latină) este semnificativă pentru a înțelege sensurile acestuia. Din aceeași rădăcină derivă termenul habitacul, care denumește un spațiu special amenajat într-o aeronavă pentru echipaj și călători, exprimând ideea de protecție pentru cei care „locuiesc” temporar acest spațiu.

Un alt cuvânt este *habitudine*, sinonim pentru obișnuință, deprindere, obicei, fiind deci legată de tot ce înseamnă viața cotidiană. Cei doi termeni sugerează indirect două calități fundamentale ale habitatului: este un spațiu care oferă condiții de locuit și protecție pentru viața umană.

Geografii consideră habitatul ca un *ansamblu unitar format din diversitatea comunităților umane și complexitatea componentelor naturale și sociale cu funcție de „confort” al vieții*. Deseori confruntată cu aceleași dificultăți, societatea umană a optat pentru soluții diferite, de

aceea, habitatul, prin caracteristicile sale, reflectă gradul de civilizație, tradițiile culturale, relațiile cu mediul care disting comunitățile umane unele de altele. Componentele naturale și sociale care susțin existența unei vieți comunitare sunt cele care conturează funcționalitatea specifică unui habitat uman. Acesta este în primul rând un *spațiu de rezidență*, adică de locuit, incluzând condițiile de relief, de climă și hidrografie, de soluri și vegetație caracterizate printr-un potențial diferit de habitat; se adaugă construcțiile cu funcție de locuit și echipările tehnice care asigură alimentarea cu apă, energie, sau serviciile de salubritate. Habitatul este și un *spațiu de muncă*, destinat activităților umane, cuprinzând unitățile economice (industriale, agricole, etc.) prin care se produc și se reproduc valori materiale. Habitatul este în același timp un *spațiu de circulație și comunicare umană*, fiind un spațiu al contactelor interpersonale, al dialogului, al dezbaterii. Nu în ultimul rând, habitatul este un *spațiu de recreere* (instituții culturale, amenajări turistice) și de *viață socială* cu rol de educație și de ocrotire a sănătății oamenilor (instituții de învățământ și medicale, de asistență socială).

Habitatul rural, habitatul urban – asemănări și deosebiri

Habitatul exprimă, prin organizarea sa spațială, prin morfologia și funcționalitatea distinctă, natura diferită a componentelor naturale și sociale pe care le integrează, relațiile complexe pe care acestea le stabilesc între ele, modurile inedite în care se combină, se completează, se dezvoltă. „Ampronta” umană, cristalizată de-a lungul timpului, se reflectă diferit în personalitatea habitatului, creând habitate rurale sau urbane, care exprimă performanțele, exigențele și preferințele comunității umane.

Habitatul rural (satul) sau cel *urban (orașul)* reprezintă realități complexe cărora nu le corespund definiții simple, de aceea nici criteriile care le diferențiază nu sunt nici riguroase, nici universale. De exemplu, mărirea demografică, unul dintre criteriile cele mai frecvent utilizate în departajarea așezărilor rurale de cele urbane, oscilează de la 200 de locuitori în Suedia și Danemarca, la 2 000 în Franța, 2 500 de persoane în S.U.A., 5 000 în Belgia, 10 000 în Spania. Chiar și funcționalitatea a devenit mai puțin precisă în delimitarea așezărilor rurale

de cele urbane: multe așezări rurale au evoluat spre tipuri funcționale complexe în care activitățile agricole nu mai reprezintă decât o componentă a economiei locale, fiind completate de cele industriale, turistice, comerciale, etc.

Și totuși diferențele dintre sate și orașe sunt evidente, fiind accentuate de explozia urbană din ultimele decenii. Cele mai ușor de evaluat sunt cele legate de: *volumele de populație* (de la zeci, sute sau chiar câteva mii de locuitori în cazul satelor, la milioane de persoane în cazul orașelor „milionare”); *densitatea spațiului construit* (clădiri și oameni) care creează presiuni umane, a căror intensitate crește de la așezările rurale la cele urbane; *complexitatea tipurilor de activități umane*, de la dominația celor agricole în habitatul rural tradițional la coexistența multiplelor activități care definesc viața urbană; *intensitatea schimburilor* (de produse, de informații), mai redusă la sate și foarte accentuată în orașe; *modul de viață*, mai lent și conservator în mediul rural, mai dinamic și mai deschis influențelor exterioare în cel urban.

Caracteristici geografice

Habitatul rural, cu o istorie îndelungată care corespunde cu începuturile organizării vieții sub forma comunităților umane, se remarcă prin complexitatea relațiilor dintre oameni și natură.

Agricultura și viața rurală au fost întotdeauna strâns legate de toate componentele mediului natural (caracteristici climatice, hidrologice, de sol, de vegetație, morfologice – altitudine, pantă, expunere) și ale mediului

social (nivel de civilizație, piață, grad de industrializare).

Satul, ca formă de organizare umană a habitatului rural, este format din *vatră* (nucleul așezării rurale alcătuit din gospodării), *moșie* (terenurile agricole) și *populație* (locuitorii uniți în colectivități umane caracterizate prin tradiții, obiceiuri, port popular specifice). Din punct de vedere al morfologiilor spațiale, habitatul rural prezintă două forme principale: dispersat și grupat.

1 Așezare rurală în insula Honshu (Japonia)

Habitatul rural dispersat caracterizează marile spații agricole în care culturile de câmp sunt predominante. Fermele sunt izolate în mijlocul terenurilor pe care le exploatează. *Avantajele* se referă la: reducerea deplasărilor de la locul de rezidență la cel de muncă; păstrarea unei independențe relative față de vecini. *Dezavantajele* se regăsesc în accesul mai costisitor la rețelele de electricitate, de canalizare, de comunicații rutiere; în frecvențarea mai dificilă a cursurilor școlare; în comunicarea mai redusă cu lumea exterioară.

Habitatul rural grupat **1** își datorează existența acțiunii factorilor fizici (formarea satelor în zone de depresiune sau în lungul văilor), istorici (frecvența năvălirilor) sau economici (proprietatea comună asupra pământului).

Habitatul urban este expresia impactului activităților antropice asupra mediului fizico-geografic. Indiferent de nivelul de dezvoltare economică a unei țări, orașele reprezintă concentrări, uneori impresionante, de populație, activități economice, investiții și capital, informații. Habitatul urban poartă amprenta caracteristicilor fizice ale sitului de localizare, caracteristicilor culturale ale populației, caracteristicilor economice ale activităților care asigură creșterea orașului (industrie, servicii, transporturi, turism).

Orașele, în special cele mari, sunt și locuri de interferență a influențelor culturale diferite, având trăsături similare tuturor orașelor „lumii moderne”. Cu toate acestea, majoritatea orașelor mai păstrează centre istorice care reflectă tradiția și cultura locală în amenajarea spațiului urban.

Orașele nord-americane, de exemplu, sunt foarte extinse ca suprafață, dominate de un centru de afaceri cu „zgârie-nori”, cu densitate mare a clădirilor, cu infrastructură complexă, cu zone rezidențiale formate predominant din locuințe unifamiliale extinse în suburbii, cu centre comerciale uriașe situate de-a lungul căilor de comunicație rapidă.

Orașele vest-europene, cu o istorie mult mai îndelungată, sunt mai compacte, mai dense, cu locuințe colective dominante, cu clădiri de înălțime mai redusă, deși nu lipsesc „zgârie-norii” în special din zonele

- habitat uman
- habitat rural
- habitat urban

2 São Paulo – metropolă latino-americană

centrale, cu o dependență mai mare față de sistemele de transport public, inclusiv sisteme extinse de metrou.

Deși cu rădăcini istorice comune cu orașul vest-european, *cel est-european* s-a dezvoltat diferit în a doua jumătate a secolului XX. Compact, dens, dominat de blocuri de locuit, cu centrul dedicat funcțiilor politice, administrative și culturale, cu diferențe frapante la margini, între spațiul urban și cel rural înconjurător, orașul est-european este organizat în cartiere, relativ monotone ca arhitectură, dotate cu grădinițe și școli, magazine, spitale, piețe, parcuri.

Orașele latino-americane au un centru dinamic, modern, cu clădiri înalte, cu bulevarde largi care concentrează cele mai multe activități (servicii, comerciale, culturale, recreative). Zonele rezidențiale sunt tranșant stratificate social: în centru locuiesc cei bogați, cu cât ne depărtăm spre periferie, săracii sunt dominanți **2**.

Orașele arabe sunt organizate în jurul moscheii principale, de la care pleacă străzi comerciale către zidurile și porțile orașului. Casele sunt grupate în cartiere formate în funcție de ocupații, religie sau etnie, modeste în exterior dar bogat decorate în interior, cu curți interioare și înșirate de-a lungul străzilor înguste și întortocheate.

Orașele asiatice sau africane prezintă numeroase similități derivate din moștenirea lor colonială, din cultura vest-europenilor care le-au înființat și dezvoltat, în cele mai multe cazuri. În sud-estul Asiei, orașele au o funcție portuară importantă, cu un centru de afaceri, zone comerciale în alternanță cu cele rezidențiale sau de industrie ușoară. Unele orașe din sudul Asiei păstrează structura tradițională, pre-colonială, cu un centru comercial aflat la cea mai importantă intersecție de drumuri, cu rezidențe bogate în jur, cu zone mixte (industriale, comerciale, rezidențiale) în afara nucleului. Altele sunt orașe coloniale tipice, cu zone rezidențiale separate pentru europeni și localnici, cu un centru legat de port și cu noi extinderi de zone rezidențiale spre periferie pentru clasa de mijloc. Orașele africane sunt mai greu de generalizat, cele mai multe însă se remarcă prin discrepante sociale marcante, cu periferii sărace extinse, contrastante cu centrele bogate și mai bine organizate.

TEME

- Exemplificați tipurile de habitat rural și urban, cu cazuri reprezentative din România.

URBANIZAREA

Urbanizarea este unul dintre cele mai complexe și spectaculoase procese care caracterizează civilizația contemporană. Apreciată prin prisma ponderii populației urbane din total, rata de urbanizare a evoluat de la 29,4% în 1950, la 37,0% în 1970 și la 47% în 2000. La începutul mileniului III, populația urbană va depăși, pentru prima dată, ponderea populației rurale care a dominat istoria umanității.

Trei caracteristici diferențiază procesul de urbanizare pe Glob: *incidența temporală* – debutul a fost făcut în Europa și America de Nord, s-a extins apoi în Asia estică, America de Sud și Africa, iar viitorul va transfera dinamica acestui proces în Asia; *intensitatea* a evoluat în corelație cu nivelul de dezvoltare și în special cu ritmul industrializării, fiind mai accentuată în Europa și America, și

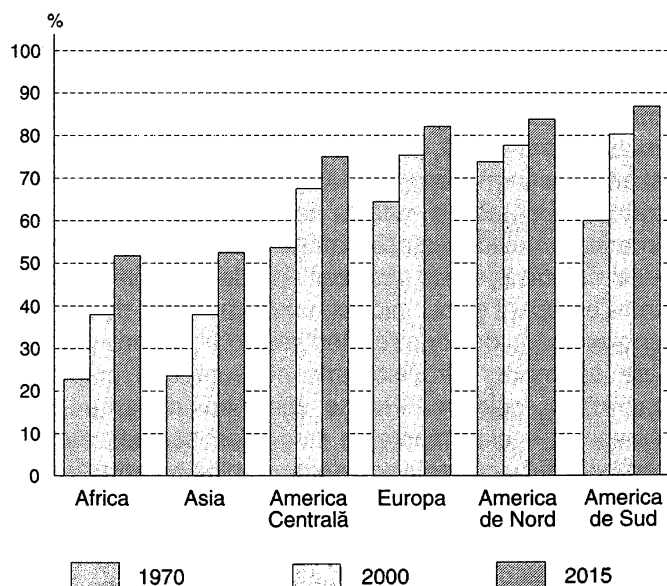
punctual, în țări asiatice (Japonia, Coreea de Sud) și sud-americane dinamice (Brazilia, Argentina); recent ritmurile cele mai alerte ale creșterii urbane, caracteristice țărilor în dezvoltare sau subdezvoltate, arată o nouă ierarhie a factorilor care temperează procesul de urbanizare: aceasta nu mai este strict corelată cu dinamica economică, ci este un efect direct și exclusiv al exploziei demografice din anumite părți ale lumii; *forma* definește pe de o parte, o urbanizare matură caracteristică țărilor dezvoltate, bazată pe organisme urbane puternice a căror creștere este reglată prin politici de dezvoltare, iar pe de altă parte, o urbanizare tânără proprie țărilor în dezvoltare și subdezvoltate care a generat orașe contrastante, haotice, lipsite în mare parte de beneficiile urbane elementare.

O urbanizare inegală

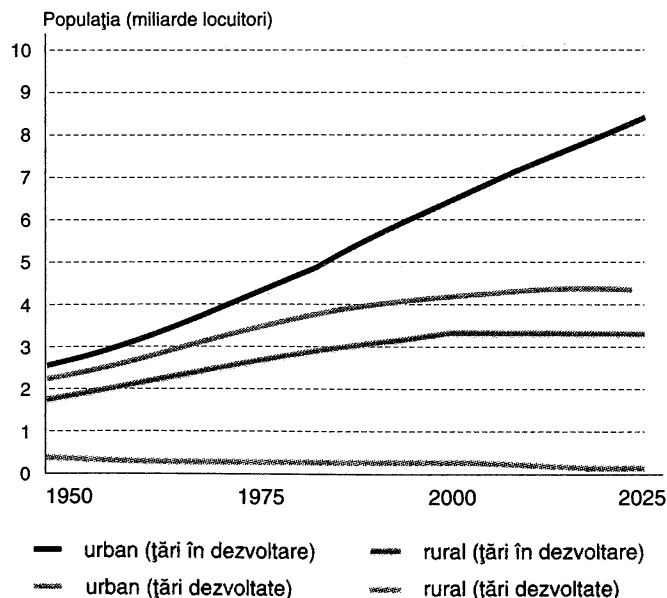
Diferențele de urbanizare sunt considerabile: în anul 2000 în țările dezvoltate peste 3/4 din populație locuia în orașe, în țările în dezvoltare 38,4% din populație este urbană, iar în țările subdezvoltate ponderea este de 23,8%. În orice caz, față de anul 1975, discrepanțele s-au mai atenuat: ponderea este comparabilă cu cea actuală în cazul țărilor dezvoltate în comparație cu valorile mult mai reduse în țările în dezvoltare (26,1%) sau în cele subdezvoltate (14,2%). Deși dinamica urbană a viitorului va fi concentrată de orașele țărilor în dezvoltare, totuși disparitățile se vor menține: pentru anul 2015 se estimează o pondere de 81,6% în țările dezvoltate, față de 49,1% sau 34,6% în țările în dezvoltare și respectiv subdezvoltate [1].

În a doua jumătate a secolului XX traiectoriile de evoluție a populației urbane și rurale s-au diferențiat în

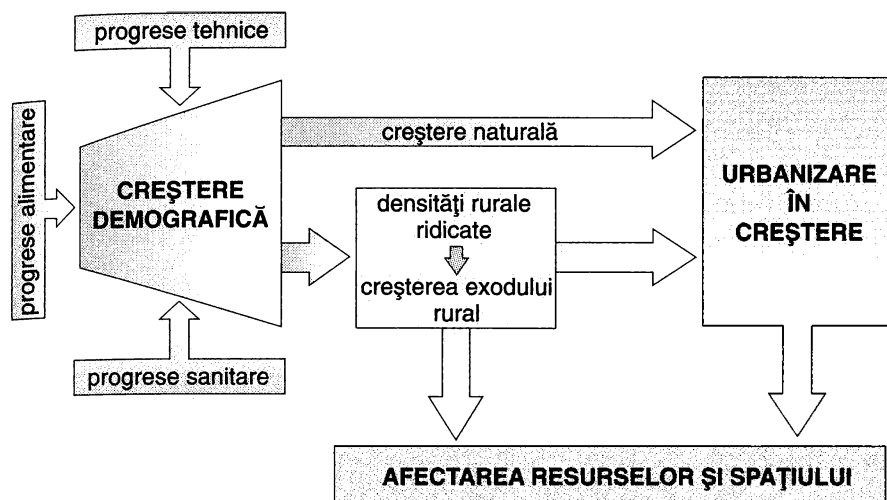
funcție de nivelul de dezvoltare economică a țărilor lumii. În statisticile uzuale ale O.N.U., țările dezvoltate sunt cele europene și nord-americane, cărora li se adaugă Japonia, Australia și Noua Zeelandă; țările în dezvoltare sunt situate în Africa, Asia, America de Sud și Centrală, Oceania. Populația urbană a celor două categorii de țări a evoluat în ritmuri comparative de la mijlocul secolului până la începutul anilor '80 când traiectoriile de evoluție s-au diferențiat tranșant. Această tendință va fi amplificată și mai mult în următorii 25 de ani. Din anii '80, populația urbană din țările dezvoltate a înregistrat rate de creștere asemănătoare cu cele ale populației rurale din țările în dezvoltare. Cu totul diferită este evoluția populației rurale din țările dezvoltate, caracterizată printr-o descreștere lentă până în anul 2000, dar care se va accentua în următorul sfert de veac [2].

[1] Evoluția populației urbane pe continente (între 1970 și 2015)

[2] Evoluția populației urbane și rurale în țările dezvoltate și în cele în dezvoltare (1950-2025)

3 Mecanismele și efectele creșterii demografice

Prin intensitatea pe care a înregistrat-o în a doua jumătate a secolului XX, urbanizarea este apreciată ca o adevărată explozie urbană. Cauzele sunt multiple: creșterea demografică a fost însoțită de o triplă revoluție (industrială, alimentară și sanitară) conducând împreună la apariția marilor concentrări de populație. Creșterea densităților de populație în regiunile rurale, mecanizarea agriculturii care a generat un important excedent de forță de muncă au fost cauzele principale ale exodului rural.

Urbanizarea este un proces în trepte: orașele cresc

și se transformă în orașe mari, acestea devin metropole care, la rândul lor, se extind sub forma aglomerațiilor urbane, conurbațiilor sau megapolisurilor. În același timp, numărul orașelor se multiplică prin creșterea așezărilor rurale și declararea lor ca noi orașe.

Urbanizarea în creștere accentuată conduce uneori, mai ales când este spontană și nu este gestionată prin politicile de dezvoltare urbană, la presiune asupra spațiului și dezechilibre semnificative ale mediului natural și social [3].

Ce înseamnă explozia urbană ?

Explozia urbană este un proces cu trei dimensiuni: încorporează, pe de o parte, o *explozie demografică a orașelor* – populația orașelor crește în ritmuri mai rapide decât populația totală și incomparabil mai mari decât cea rurală; pe de altă parte, o *explozie spațială* – orașele se

extind din ce în ce mai mult, ocupă suprafețe uneori uriașe, formând regiuni urbanizate compacte; și o *explozie funcțională* – funcțiile urbane se multiplică și formează combinații din ce în ce mai complexe care intensifică rolul orașelor în dezvoltarea lumii contemporane.

De la funcționalitate la disfuncționalitate

Concentrarea a milioane de oameni pe suprafețe restrânse pune probleme în existența cotidiană a orașelor. Populația urbană are nevoie de cantități mari de produse alimentare care presupun existența unor regiuni extinse de aprovizionare, a unor căi de comunicație adecvate, a unor rețele performante de canalizare, electricitate, gaze naturale, a unor sisteme eficiente de reciclare și de depozitare a deșeurilor urbane.

Cele mai acute probleme cu care se confruntă marile orașe sunt legate în special de: *degradarea fondului imobiliar* (locuințe vechi, neîntreținute sau întreținute necorespunzător, cu densități mari spre periferiile sărace); *congestia traficului* datorită fluxurilor uriașe de oameni care se deplasează în interiorul orașului; *poluarea* este generată din ce în ce puțin de unitățile industriale care migrează spre suburbii, dar din ce în ce mai mult de transportul public și particular foarte activ în orice moment al zilei; *șomajul, sărăcia, criminalitatea* sunt fenomene

sociale frecvente în marile orașe, care conduc la degradarea vieții urbane.

Problemele devin și mai acute în orașele generate de urbanizarea rapidă a țărilor subdezvoltate. Se apreciază că 25 până la 50% din populația urbană a acestor țări este lipsită de serviciile urbane elementare: locuințe, canalizare, apă potabilă, electricitate, asistență medicală, educație, transport public, locuri de muncă.

TEME

- Comentați ritmurile diferite de creștere a populației urbane pe continente.
- Care sunt implicațiile exploziei urbane?
- Care sunt problemele cu care se confruntă așezarea în care locuiți?

DINAMICA URBANĂ ȘI EXPLOZIA URBANĂ

Dinamica urbană

Din 1800 și până în prezent, populația totală a Terrei a crescut de peste 6 ori. În același interval, populația urbană a crescut de 55 de ori. Creșterea populației urbane nu a fost distribuită în mod egal în spații (pe continente și pe țări) și nici în timp. Inițial, populația urbană s-a dublat la interval de un secol (1800-1900), apoi s-a dublat din 25 în 25 de ani. Decalajele dintre ratele de creștere ale populației totale și ale celei urbane s-au accentuat în ultima jumătate de secol: prima a crescut în medie cu 1,5%, iar cea de-a doua cu 3,0%.

Contribuția creșterii populației urbane la dinamica demografică totală reprezintă doar 10% la începutul secolului trecut, dublându-se la 20% după 100 de ani. În ultimul sfert de veac, ponderea creșterii urbane a reprezentat aproape trei sferturi din cea totală.

Diferențierile de ritmuri de creștere au modificat raportul dintre populația urbană și cea rurală. În anul 1800, locuitorii orașelor reprezentau doar 5% din totalul populației Terrei și cu puțin peste 13%, în 1900.

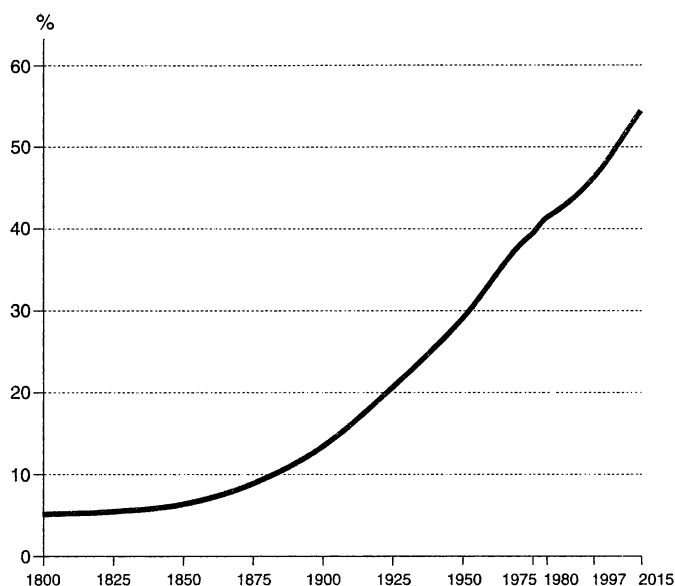
După un sfert de secol, ponderea acesteia a crescut la 20%, pentru în anul 1975 să reprezinte 40%. Sfârșitul secolului XX marchează apropierea valorii de 50% [1].

Deci, au fost necesari 100 de ani pentru ca populația urbană să concentreze 10% din cea totală și tot 100 de ani pentru ca aceasta să ajungă la aproape 50%. Secolul XIX a reprezentat un secol de creștere urbană lentă, secolul XX, din contră, s-a distins ca un secol de creștere urbană rapidă. În decursul acestuia, ratele de creștere s-au accelerat din ce în ce mai mult, delimitând prima jumătate de secol de cea de a doua.

În cadrul acestor etape, continentele și țările au evoluat diferențiat, conturând tipuri de creștere urbană distincte. Țările subsahariene, țările arabe și țările din Asia de est și de sud-est au conturat *tipul de creștere urbană intensă* în care populația urbană a crescut de la 50% la 100% în ultimul sfert de secol (Asia de est – ponderea locuitorilor orașelor a crescut de la 18,8% la 34,1% între anii 1975 și 2000 în țările arabe, de la 42% la 55,6%). Prognozele arată continuarea aceleiași tendințe și în viitorul apropiat pentru acest grup de țări.

Un alt tip de creștere urbană este cel *moderat*, caracteristic țărilor din Asia de sud, din America latină, din Europa de est. Deși diferențiate prin ratele de urbanizare (21,4% în Asia de sud, 61,2% în America de Sud), aceste țări au înregistrat ritmuri similare de creștere a populației urbane. Traectoria ascendentă va fi continuată și în viitor, cu tendințe de încetinire în America de Sud.

Al treilea tip de creștere urbană este cel *lent*, definit de țările nord-americane și europene vestice. În aceste țări ratele de creștere a populației orașelor s-au redus după 1975, dinamica accentuată fiind înregistrată înaintea acestui moment. Din 1975 și până în 2000, populația urbană a crescut de la 74,9% la 80,1%, deci doar cu 5%.

[1] Graficul creșterii populației urbane pe Glob

Tipurile diferențiate de creștere urbană au dus la repartitia inegală a procesului de urbanizare pe Glob. În 1975, cele mai urbanizate țări erau cele din Europa de vest și America de Nord. Acestora li se adăugau Australia, Noua Zeelandă, Japonia și țările din sudul Americii latine. Cu rata de urbanizare cea mai redusă se remarcă țările africane și cele din Asia de sud și de sud-est [2].

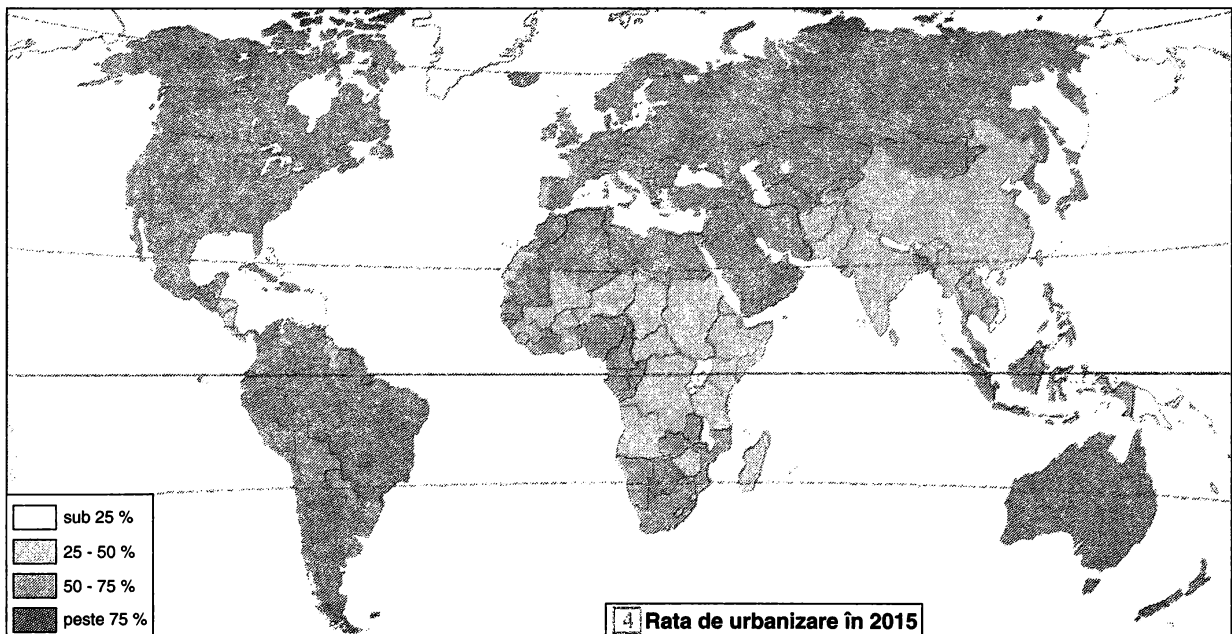
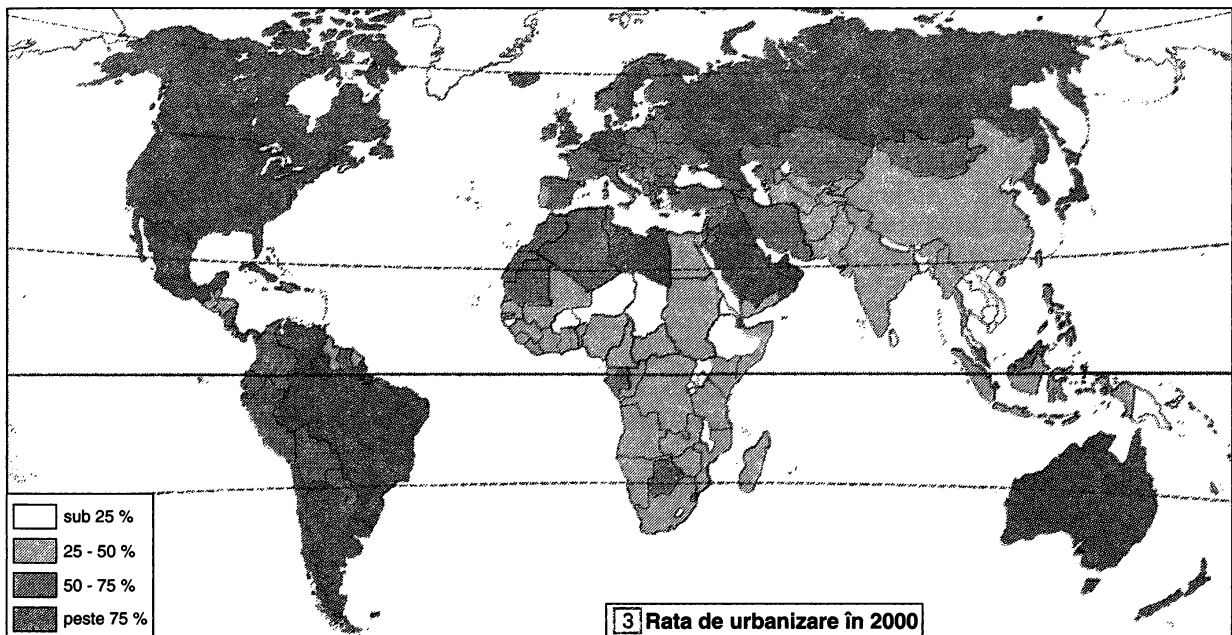
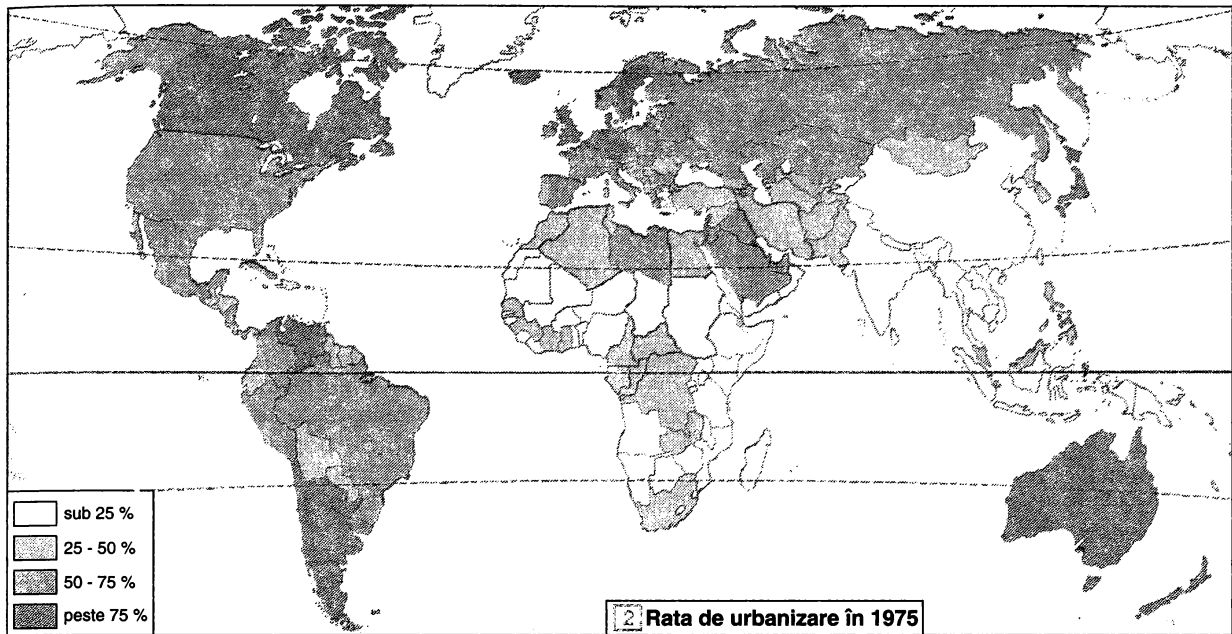
În 2000, ratele înalte ale urbanizării se extinseseră în țările Europei centrale și de est, în toată America de Sud, în Orientul Apropiat și nord-vestul Africii. Asia de sud și sud-est, ca și Africa nu mai sunt uniforme din punct de vedere al ratelor de urbanizare, ci sunt foarte fragmentate ca urmare a ritmurilor diferențiate de creștere [3]. Evoluția ratelor de urbanizare nu a schimbat ierarhia țărilor sau continentelor, dar a redus mult decalajele dintre acestea. Mutațiile care vor avea loc până în anul 2015, nu vor afecta prea mult distribuția actuală a ratelor de urbanizare.

Continentele Europa, America de Nord și America de Sud vor continua să rămână cele mai urbanizate. Diferențierile vor marca în viitor continentul african și cel asiatic. Africa va fi segmentată în trei părți: cea nordică și cea sudică, cu rate ridicate de urbanizare, vor delimita pe o parte și de alta centrul continentului care va rămâne mai puțin urbanizat. În același timp, Asia de sud și est se vor detașa de cea de sud-est, ultima fiind intens urbanizată față de prima zonă [4].

TEMĂ

• Analizați comparativ dinamica ratelor de urbanizare pentru anii 1975, 1997 și 2000, folosind hărțile de la pagina 43 ([2] [3] [4]).

II. B. GEOGRAFIA AȘEZĂRILOR UMANE

Explozia urbană

Populația urbană a Globului crește de două ori mai repede decât populația totală și de patru ori mai repede decât cea rurală.

Proгноza O.N.U. estimează că între 1990 și 2025 populația urbană se va dubla, ajungând la mai mult de 5 miliarde de locuitori. Dacă la sfârșitul secolului XX, jumătate din locuitorii Terrei locuiește în orașe, în 2025 două treimi din populația Globului va fi urbană. Orașele țărilor în dezvoltare vor contribui cu 90% la această creștere demografică. Urbanizarea este rapidă în țările Asiei sud-estice care înregistrează o rată medie anuală de creștere a populației urbane de peste 4%. Dar cea mai accelerată rată de urbanizare se înregistrează în țările subdezvoltate ale Africii în care populația urbană crește cu mai mult de 5% pe an.

Caracteristica majoră a urbanizării, de concentrare în arii metropolitane din ce în ce mai mari va continua. Numărul marilor orașe cu peste 10 milioane de locuitori a

crescut de la 1 în 1950 (New York) la 15 în 2002, dintre care 10 aparțineau țărilor în dezvoltare [5]. Doar câte două orașe nord-americane și japoneze erau incluse în ierarhia marilor orașe în anul 2002. Între acestea și restul marilor orașe se observă diferențieri majore de evoluție demografică: în timp ce orașele din țările dezvoltate din Europa, America de Nord, Japonia vor crește în ritmuri foarte lente, celelalte vor înregistra o tendință puternic ascendentă a numărului de locuitori. Dintre acestea unele orașe situate în Asia de sud și de sud-est, și în Africa vor înregistra creșteri de populație de peste 50%, față de 2002. În anul 2015 numărul marilor orașe va fi de 36, dintre care 23 vor fi localizate în Asia.

TEMĂ

- Comentați schimbările survenite în ierarhia orașelor milionare, cu ajutorul tabelului [5].

[5] Evoluția demografică a marilor orașe (1950 - 2015)

Orașul (țara)	1950	1980	2001- 2002	2015
New York, S.U.A.	12,3	20,3	21,2	17,6
Săo Paulo, Brazilia	2,4	13,5	18,5	20,3
Ciudad de Mexico, Mexic	2,9	15,0	18,4	19,1
Shanghai, China	5,7	13,4	16,8	17,9
Mumbai, India	2,9	8,3	16,4	26,2
Los Angeles, S.U.A.	4,0	11,6	16,4	14,2
Beijing, China	2,1	10,7	13,8	15,5
Calcutta, India	4,0	8,8	13,2	17,3
Lagos, Nigeria	–	1,1	12,9	24,6
Delhi, India	1,3	5,4	12,8	16,8
Tokyo, Japonia	6,7	20,0	12,3	28,8
Buenos Aires, Argentina	5,2	10,0	11,5	13,8
Rio de Janeiro, Brazilia	2,9	10,6	11,1	11,8
Osaka, Japonia	3,8	9,4	10,6	10,6
Moscova, Federația Rusă	4,8	7,7	10,1	9,3
Seul, Coreea de Sud	1,1	8,4	9,9	12,9
Manila, Filipine	1,5	5,6	9,9	14,6
Karachi, Pakistan	1,1	5,0	9,7	19,3
Paris, Franța	5,5	9,9	9,7	9,6
Cairo, Egipt	2,4	7,4	9,6	14,4
Tianjin, China	2,3	4,8	9,4	13,5
Jakarta, Indonezia	1,7	7,2	9,4	13,9
Dhaka, Bangladesh	0,3	2,8	8,5	19,4

FUNCȚIILE ȘI STRUCTURA FUNCȚIONALĂ A AȘEZĂRILOR OMENEȘTI

Fiecare oraș este unic în felul său, prin *forma* concentrică, rectangulară sau radială, prin *mărimea demografică* mică, mijlocie sau mare, fie prin *funcționalitatea* sa specifică. În general, există o bună corelație între talia orașelor și complexitatea funcțiilor pe care le dezvoltă. Orașele mici sunt, deseori, caracterizate de dominanta unui singur tip de activități economice, fiind *specializate* din punct de vedere al funcționalității. Din contră, cu cât

orașele sunt mai mari, cu atât tipurile de activități pe care le dezvoltă sunt multiple și complexe, funcționalitatea acestora devenind *diversificată*.

Prima categorie a orașelor specializate, a caracterizat etapa de debut a procesului de urbanizare, evoluând, în mare parte, o dată cu accelerarea rolului orașelor și cu intensificarea vieții urbane spre cea de-a doua categorie a orașelor diversificate.

Varietatea funcțiilor urbane

Orașele nu pot exista izolate, dezvoltarea lor se datorează în mare parte relațiilor complexe ce se stabilesc între centrele urbane: la originea acestora stă funcționalitatea diferită.

Cele mai frecvente și mai importante funcții urbane sunt: comercială, industrială, politico-administrativă, de transport, turistică, culturală și financiară.

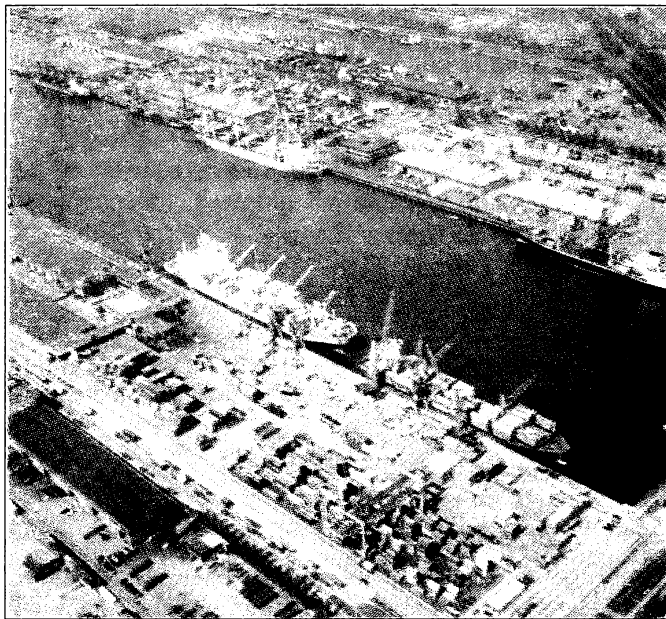
• *Funcția comercială* este legată de apariția primelor orașe, amplasate în locuri favorabile pentru schimbul de produse (la limita dintre regiuni cu resurse naturale diferite, de-a lungul râurilor sau pe țărmul oceanelor). Funcția comercială a fost amplificată de două procese: pe de o parte, de creșterea demografică, ce a transformat orașele în mari consumatoare contribuind la intensificarea cererii pentru produse mai multe și mai variate, iar, pe de altă parte, industrializarea a adăugat o nouă calitate în funcționalitatea orașelor, aceea de mari producătoare, creând un excedent de produse pe piața locală. Funcția comercială este obligatorie pentru viața oricărui oraș, în unele aceasta este dominantă, definind orașele comerciale. Acest tip de orașe s-a dezvoltat continuu de-a lungul istoriei urbane: începând cu târgurile din evul mediu (Leipzig, Lyon, Geneva), continuând cu metropolele-centre ale imperiilor coloniale unde se comercializau bogățiile „lumii noi” (Londra) și terminând cu polii comerțului mondial din prezent (New York, Amsterdam, Hamburg, Hong Kong).

• *Funcția industrială* a devenit o componentă majoră a economiei urbane o dată cu dezvoltarea activităților productive începând cu secolele XVII-XVIII. Revoluția industrială a declanșat creșterea rapidă a orașelor, atât din punct de vedere demografic, cât și economic. Primele orașe industriale au apărut în regiuni bogate în resurse minerale sau agricole. *Orașele miniere* s-au dezvoltat pe baza exploatarea zăcămintelor de fier (Kiruna în Suedia), de cupru (Janshedpur în India), de petrol (Dallas în Texas, S.U.A.) sau de diamante (Johannesburg în Africa de Sud). Dezvoltarea industriei a impulsionează intensificarea exploatarea resurselor energetice, în special a celor de cărbune, conducând la apariția în peisajul urban mondial a *orașelor carbonifere*. Dezvoltate în bazinele de extracție a cărbunelui din Europa: orașele din „Black Country” în centrul Angliei (Birmingham, Sheffield), din Alsacia, nord-estul Franței (Mulhouse), din Ruhr, Germania (Bochum), din Silezia Superioară, Polonia (Katowice) sau din nord-estul Chinei (Fushun) și din nordul S.U.A. (Pittsburg), multe din aceste orașe au devenit centre industriale complexe, specializate dominant în metalurgie. Un alt tip de orașe industriale îl reprezintă *centrele industriei construcțiilor de mașini*: Detroit (S.U.A.)^[1], Torino (Italia), Nagoya, Kawasaki (Japonia), Coventry (Anglia), Göteborg (Suedia), al cărui nume este legat de mărci de automobile celebre (Ford, Fiat, Toyota, Nissan, Volvo). Și industria textilă este una din ramurile care au dominat

Argumentele favorabile producției de automobile la Detroit au fost: apropierea de oțelării și de micile fabrici producătoare de subansamble, forța de lucru numeroasă, terenurile disponibile pentru extinderea fabricilor. Șansa orașului Detroit a fost și faptul că Henry Ford, fondatorul Ford Motors Company, locuia chiar aici.

[1] Uzinele Ford din Detroit (S.U.A.)

2 Rotterdam – oraș port de rang mondial

3 Brasilia – capitală inaugurată în 1960

structura economică a multor centre urbane, generând orașele textile. Concentrări de *orașe textile* sunt în centrul Angliei (Leeds, Bradford), în Lorena, nord-estul Franței (Lille, Roubaix), în nordul Italiei (Bergamo, Como, Cremona) sau în Flandra, Belgia (Gent). Alături de orașe industriale specializate, s-au dezvoltat orașele diversificate în care o gamă largă de industrii contribuie la forța economică de ansamblu. Acestea sunt, în general, orașe mari în jurul cărora gravitează adevărate constelații de centre urbane mici care cooperează.

• *Funcția politico-administrativă* contribuie la consolidarea rolului de coordonare al orașelor în cadrul sistemelor de așezări. Inițial această funcție a fost conferită orașelor-reședințe regale: Versailles în Franța, Karlsruhe în Germania, Madrid în Spania, Sankt Petersburg în Rusia. În statele federale, funcționalitatea capitalelor este

dominată de rolul politic și administrativ, remarcându-se ca exemple reprezentative: Washington în S.U.A. 4, Canberra în Australia, Brasilia 3 în Brazilia, Haga în Olanda. Acestea au fost construite în afara aglomerațiilor urbane existente, pentru a păstra echidistanța față de statele componente.

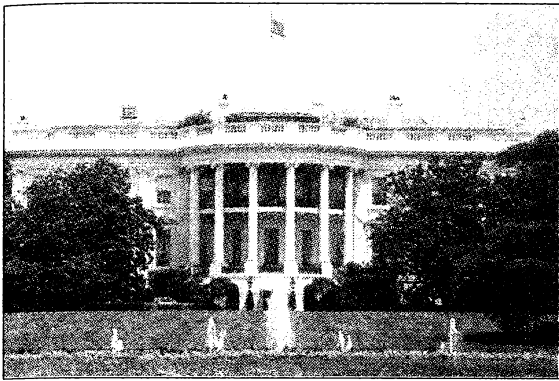
• *Funcția de transport* este una dintre cele mai importante pentru dezvoltarea orașelor. Să ne reamintim că multe din primele generații de orașe din istoria urbană a Terrei au apărut în situri favorizate de accesibilitate, de posibilitatea de comunicare și de circulație. Existența unei infrastructuri moderne și diversificate de căi rutiere și feroviare, de aeroporturi naționale și internaționale, de porturi fluviale sau maritime, a asigurat mobilitatea ușoară a oamenilor și a mărfurilor, conferind orașelor o poziție privilegiată asupra spațiului înconjurător. Un oraș bine

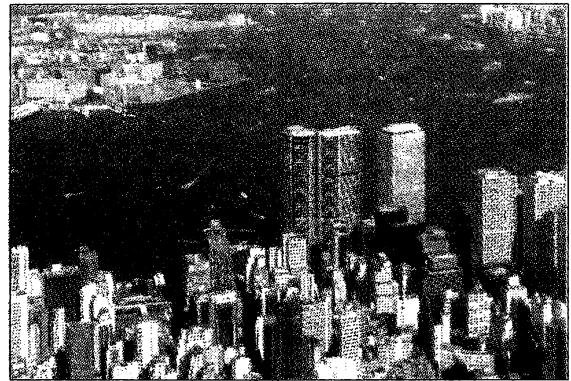
4 Roma – Catedrala San Pietro

5 Salzburg (Austria) – vedere aeriană

6 Casa Albă din Washington

7 Hong Kong – mare centru de afaceri al lumii

conectat la rețeaua națională și internațională de transport, capabil să realizeze o bună distribuție a oamenilor, produselor, informațiilor este preferat de investitori pentru localizarea activităților economice, dinamice, pentru organizarea de evenimente culturale, politice, științifice de importanță. Marile porturi ale lumii (Rotterdam **2**, Singapore, Kobe, Hong Kong, Nagoya, Antwerpen, Marseille) exemplifică cel mai bine rolul funcției de transport în dezvoltarea orașelor.

• *Funcția turistică* derivă din istoria orașelor, a patrimoniului cultural și arhitectonic pe fiecare oraș l-a acumulat de-a lungul evoluției sale urbane. Funcția turistică este o componentă indispensabilă a economiei marilor orașe (Roma **4**, Paris, Londra, Praga, Budapesta) sau o dominantă în funcționalitatea unora dintre orașele mai mici privilegiate de situri naturale, pitorești, de prezența apelor minerale sau termale, de climatul blând. Orașele turistice au, în general, au o viață sezonieră, estivală sau hibernală, cu perioade de prosperitate alternate de altele de calm. Orașe celebre în Europa pentru vocația turistică sunt: Nice, Cannes, pe Coasta de Azur (Franța),

Innsbruck (Alpii austrieci), Karlovy-Vary (Cehia), Baden-Baden (Germania), Montreux (Elveția), Aosta (Italia).

• *Funcția culturală* exprimă una din caracteristicile vieții urbane, fiind exercitată de orașe prin marile lor muzee, biblioteci, instituții de învățământ superior. Existența unei universități renumite a stat la originea dezvoltării multor orașe care și-au menținut funcția culturală până în prezent (Bologna în Italia, Salamanca în Spania, Oxford și Cambridge în Regatul Unit, Cracovia în Polonia, Tübingen și Heidelberg în Germania, Uppsala și Göteborg în Suedia). Organizarea de festivaluri sau congrese internaționale accentuează funcția culturală a unor orașe, îmbunătățindu-le poziția în competiția urbană (Salzburg în Austria **5**).

• *Funcția financiară* a orașelor este din în ce în ce mai importantă pentru dezvoltarea urbană. Marile orașe ale lumii concentrează sediile celor mai puternice bănci, burse de valori, companii de asigurări, celor mai dinamice firme naționale și internaționale (New York, Londra, Frankfurt, Paris, Zürich, Tokyo, Hong Kong **7**). Capitalul de investiții stocat în marile orașe le conferă acestora o forță economică și prestigiu.

Zonele funcționale – forme de organizare a spațiului urban

Prezența anumitor tipuri de funcții urbane, modul de aranjare în spațiu, gruparea sau separarea în interiorul orașelor definesc structura așezărilor urbane. Orașele sunt formate din zone diferite ca funcționalitate: *rezidențiale, industriale, de transport, terțiare, de recreere*.

Localizarea acestora depinde de mai mulți factori, printre care cei mai importanți sunt: *accesibilitatea* (centrele de afaceri sunt situate în centrul orașelor unde se intersectează drumurile importante, sau centrele comerciale, marile depozite, multe întreprinderi industriale sunt amplasate de-a lungul șoselelor care asigură accesul spre și dinspre oraș); *valoarea funciară* exprimă calitatea

terenurilor, determinând ierarhizarea acestora dinspre centrul de organizare a zonelor funcționale; *etapele de dezvoltare urbană* sunt caracteristice prin anumite principii de structurare a spațiului orașelor, de exemplu, zonele industriale au fost inițial amplasate la periferie, în apropierea căilor feroviare sau rutiere, a docurilor care facilitau aprovizionarea cu materii prime și expedierea produselor finite. Pe măsură ce orașele s-au dezvoltat, zonele industriale au fost incluse centrului, de unde au fost nevoite să migreze spre noile periferii datorită prețurilor funciare mari și congestiei traficului în ariile centrale ale orașelor.

ACTIVITĂȚI DE ÎNȚEBĂRI

- funcții urbane
- funcție comercială
- funcție industrială
- funcție politico-administrativă
- funcție de transport
- funcție turistică
- funcție culturală
- funcție financiară
- zone funcționale

TEME

- Dați exemple de orașe din România cu funcții specializate (industriale, turistice, agricole, de transport).
- Care sunt funcțiile dominante ale localității voastre?
- Comentați factorii care contribuie la definitivarea zonelor funcționale.

FORME DE AGLOMERARE UMANĂ

Mediul geografic favorabil vieții umane este limitat ca întindere, ceea ce a făcut ca procesul de concentrare să caracterizeze distribuția geografică a populației. Concentrarea oamenilor în așezări este o constantă a organizării societății umane de la începuturile sale. Încă din epoca de piatră, oamenii nu trăiau izolați (ca indivizi sau familii), ci grupați în comunități mai mari pentru a fi mai bine protejați, pentru a-și împărți sarcinile în funcție de vârstă și sex, pentru ca efortul colectiv să fie mai eficient. O dată cu dezvoltarea agriculturii și sedentarizarea populației, așezările au devenit o normă pentru societatea umană. *Formele de aglomerare sunt variate ca mărime, structură și funcționalitate, de la micile cătune izolate, agricole cu câteva zeci de locuitori, la uriașele regiuni urbanizate, polinucleare, cu funcționalitate complexă.*

Satele, ca nucleele cele mai vechi de concentrare a populației, se grupează în depresiuni sau golfuri, se aliniază de-a lungul râurilor sau drumurilor, se înlanțuie de-a lungul țărmurilor, se extind pe versanții munților sau dealurilor, formând regiuni sau axe de continuă umanizare.

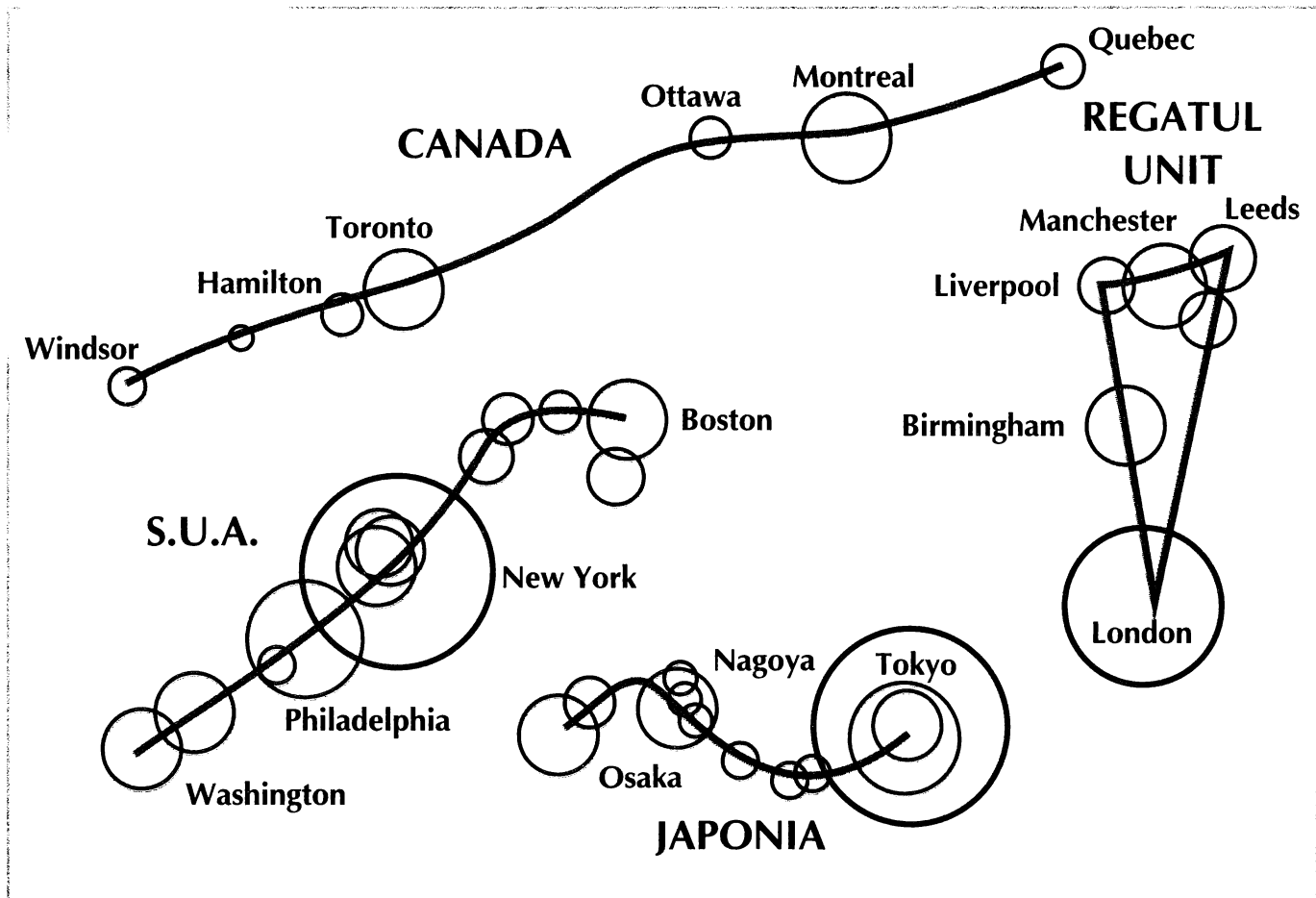
Varietatea și complexitatea formelor de aglomerare umană sunt cel mai clar puse în evidență de orașe.

Explozia urbană din secolul al XX-lea și, mai ales, din a doua jumătate a acestuia, nu a generat doar o creștere demografică impresionantă, ci și o extindere spațială a orașelor. Succesiunea „valorilor” de urbanizare a creat o tipologie complexă a formelor de organizare spațială a orașelor și aglomerare a populației umane:

- *orașul propriu-zis*, cu delimitări teritoriale bine precizate și cu o populație variabilă, constituie baza sistemului urban mondial, fiind cel mai bine reprezentat numeric;

- *aglomerația urbană* ia naștere atunci când procesul de urbanizare „se revarsă” dincolo de limitele orașului-nucleu în spațiul, inițial rural, înconjurător. Între cele două componente se stabilesc relații intense de cooperare economică, de aprovizionare cu forță de muncă și produse agricole dinspre zona rurală spre centrul urban și de asigurare cu servicii specializate în sens invers. Exemple tipice de aglomerații urbane pe Glob sunt: Moscova, Paris [2], Londra, Shanghai;

- *conurbația* este formată din mai multe orașe de diferite mărimi, legate prin sisteme de transport comune și relații diverse de cooperare. De cele mai multe ori, conurbațiile sunt bipolare, dar există și numeroase conurbații multipolare, integrând funcționalități diferite care se com-

[1] Megalopolisuri pe Glob

2 Paris – mare aglomerație urbană

pletează reciproc. Se disting prin complexitatea caracteristicilor urbane, conurbația Ruhr (Bochum, Duisburg, Essen, Dortmund) din Germania, dezvoltată într-un bogat bazin carbonifer; conurbația din nord-estul Franței (Lille-Roubaix-Tourcoing) specializată în industria textilă sau conurbația Manchester-Liverpool din centrul Angliei, cu o dublă specializare industrială (metalurgie și textilă);

- *metropola* este un mare oraș, de obicei cu o populație ce depășește 1 milion de locuitori, care își creează în jur „o sferă de influență” bazată pe complementaritate funcțională. Orașele milionare, în număr de peste 300 în prezent, din care jumătate au cel puțin 2 milioane de locuitori, sunt repartizate spațial predominant în Europa, Asia, America de Nord. Conform prognozelor O.N.U., noile orașe care vor deveni milionare în viitorul apropiat vor aparține continentelor caracterizate prin explozie demografică (America de Sud, Africa, Asia).

- *megalopolisul* este forma spațială finală care încheie tranziția de la aglomerație urbană, la conurbație și metropolă, generând imense arii urbanizate formate din rețele de orașe ierarhizate prin talie demografică, funcțio-

4 Litoralul japonez lângă Yokohama

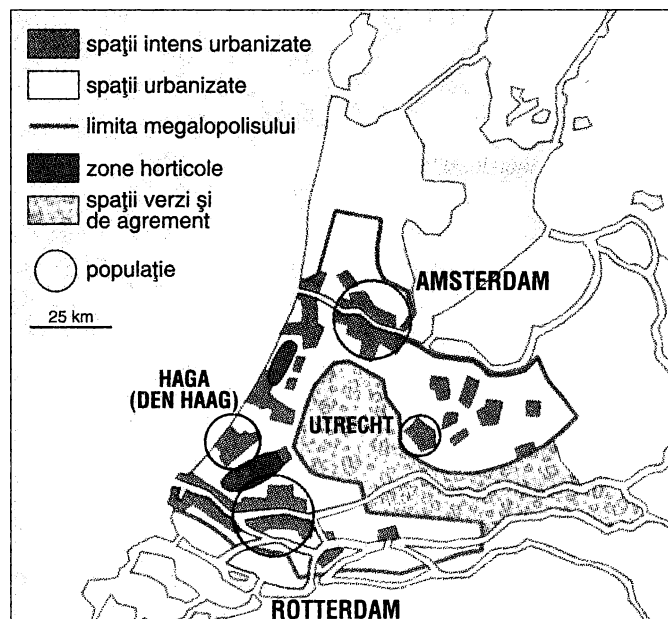
- sat
- oraș
- aglomerație urbană
- conurbație
- metropolă
- megalopolis

3 Boston (Massachusetts – S.U.A.)

nalitate, capacitate de atracție. Megalopolisurile se caracterizează prin densități mari de populație, de peste 250 de locuitori/km², ocupând suprafețe uriașe, de zeci de mii de km², desfășurându-se pe sute de kilometri [1].

Celebre sunt megalopolisurile nord-americane: pe fațada atlantică **Bos-Rich** (Boston-Richmond) [3], pe fațada pacifică **San-San** (San Francisco-San Diego), în regiunea Marilor Lacuri **Chipitts** (Chicago-Pittsburg); din arhi-pelagul japonez **Tokaido**, cu nucleele Tokyo-Yokohama [4], Nagoya-Osaka, Kobe-Kyoto; în America de Sud, megalopolisul brazilian São Paulo-Rio de Janeiro -Belo Horizonte; în Africa, megalopolisul sud-african Johannesburg-Pretoria; în Europa, megalopolisul olandez Randstad Holland (Utrecht-Amsterdam-Haga-Rotterdam) [5].

5 Megalopolisul Randstad Holland

EVALUARE

- Localizați pe harta Europei conurbațiile din vestul continentului.
- Cu ajutorul atlaselor, dați exemple de metropole din Europa.
- Localizați pe planiglob principalele megalopolisuri.
- Comentați factorii favorabili și restrictivi care au influențat evoluția megalopolisului olandez [5].

METROPOLE ȘI MEGALOPOLISURI

Pe lângă distribuția inegală, o altă caracteristică majoră a procesului de urbanizare este concentrarea în orașe din ce în ce mai mari. Aceasta, așa cum am menționat în lecțiile anterioare, se manifestă printr-o triplă explo-

zie demografică, funcțională și spațială. Gigantismul urban a devenit o coordonată a dezvoltării urbane în spațiu în unele țări dezvoltate, alternanțele de nuclee urbane și areale urbanizate extinzându-se pe suprafețe uriașe.

Către o lume a metropolelor

Ce este o metropolă? Este doar o mare concentrare de populație, dezvoltată pe spații considerabile și cu funcționalitate complexă? Nu, cu siguranță, o metropolă nu poate fi apreciată numai prin prisma elementelor cantitative, ci la fel de relevante sunt cele calitative. O metropolă trebuie să fie capabilă să creeze inovații, să acționeze dominant, să controleze schimburile, să organizeze informațiile și comunicațiile.

O metropolă este un mare oraș care generează activități pe plan mondial, care face legătura dintre spațiul național și cel planetar. Globalizarea economică a condus la intensificarea relațiilor dintre metropole, integrându-le într-un sistem unitar care asigură coerența dezvoltării pe plan mondial.

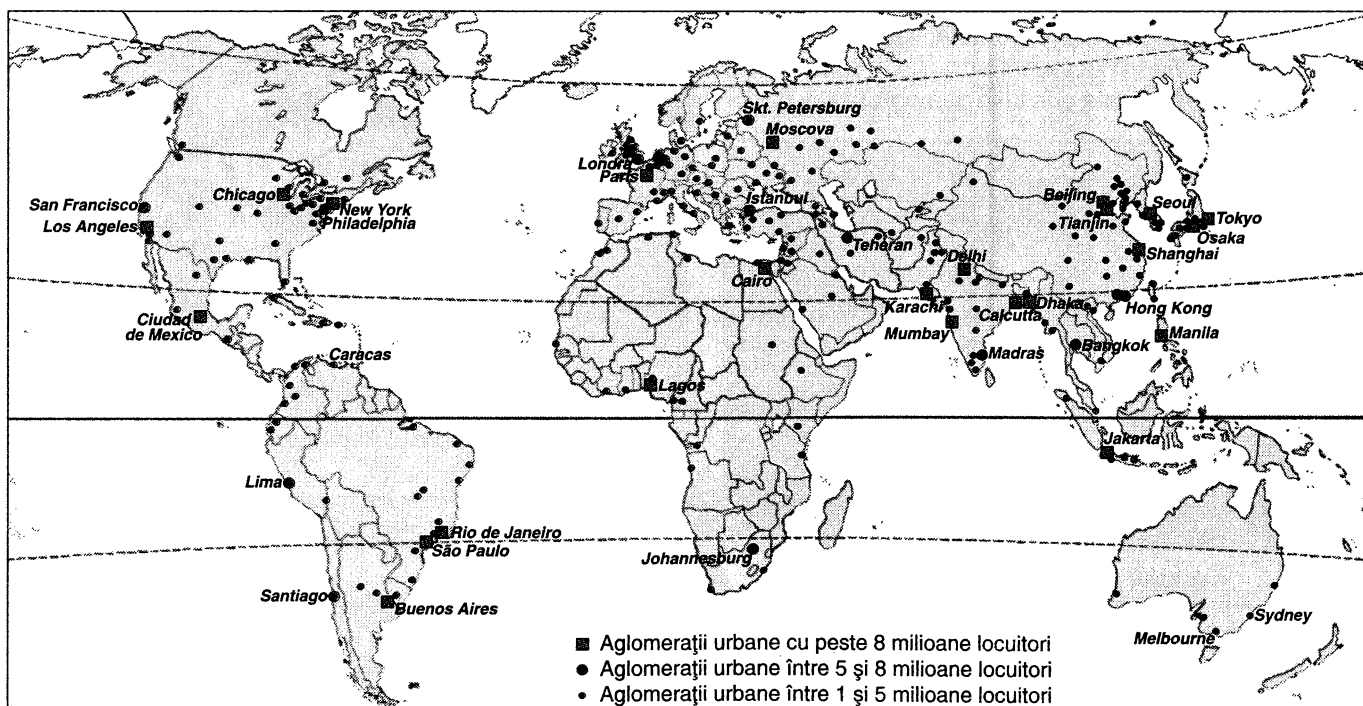
„Metropolizarea” este unul dintre procesele recente, care structurează lumea contemporană conducând la apariția „regiunilor de orașe”.

Istoria dezvoltării metropolelor este veche: a debutat în anul 1800 când a fost înregistrat primul oraș cu o populație de peste 1 milion de locuitori, Beijing. Din 1850 ritmul de creștere a populației urbane s-a accelerat, în anul 1900 existau deja 21 de orașe milionare, dintre care

cel mai mare, Londra, concentra peste 5 milioane de locuitori. După o supremație de 75 de ani, metropola londoneză cedează primul loc capitalei economice a S.U.A., New York.

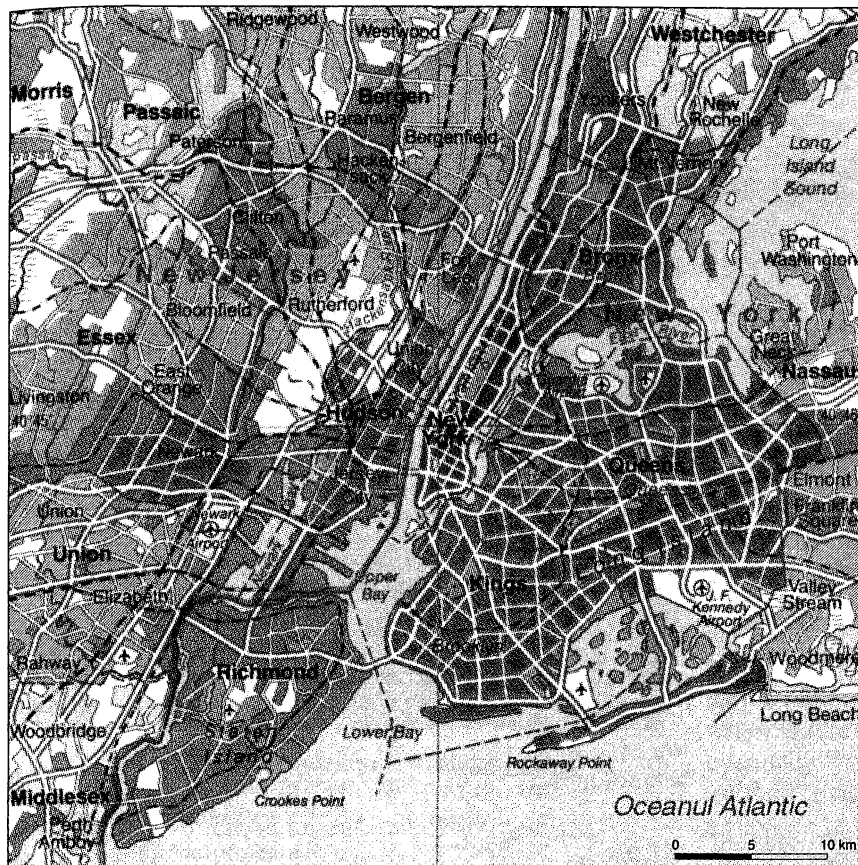
La mijlocul secolului al XX-lea, pe harta Globului erau 76 de orașe milionare, dintre care 7 depășeau 5 milioane de locuitori. În numai 30 de ani (din 1950 până în 1980), numărul metropolelor cu peste 1 milion de locuitori s-a triplat, ajungând la 234. Supremația a fost preluată începând cu 1980 de capitala Japoniei, Tokyo. În această perioadă a avut loc o inversare spectaculoasă de pondere a orașelor milionare pe țări: în 1950 doar Buenos Aires era singurul oraș din țările în dezvoltare care concentra peste 4 milioane de locuitori, în timp ce majoritatea aparțineau țărilor dezvoltate; în 1980 existau deja 22 de orașe din această categorie în țările în dezvoltare, iar în cele dezvoltate doar 16.

După anii '80 ritmul de creștere a populației urbane s-a mai redus, ca dovadă că, de exemplu, previziuni care estimau că numărul orașelor milionare va fi de 422 în anul 2000 nu s-au îndeplinit. Numărul acestora depășește cu puțin 300 ¹.

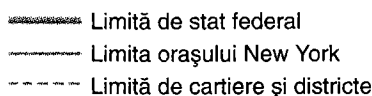
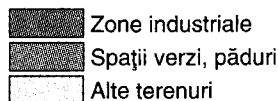
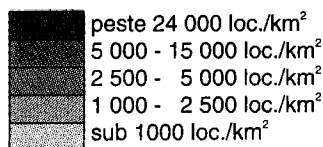

1 Marile metropole ale lumii

II. B. GEOGRAFIA AȘEZĂRILOR UMANE

2 New York

Aglomerarea urbană	Populația în 1995 (mil. loc.)	Populația în 2000 (mil. loc.)
New York	16,3	21,2
Philadelphia	4,3	6,2
Washington	4,0	7,6
Boston	2,8	5,8
Baltimore	2,0	2,5

3 Megalopolisul Bos-Rich în date

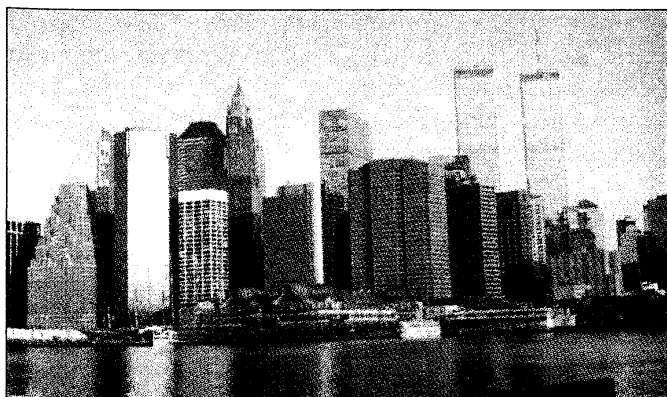
Ce este un megalopolis?

Megalopolisul nu mai este un oraș în sensul obișnuit al termenului, este de fapt o imensă regiune urbanizată generată de înlănțuirea spațială a mai multor orașe milioane și a zonelor acestora de influență. Aglomerațiile urbane componente pot fi încă distincte, separate de înguste coridoare rurale sau pot fi complet contopite într-un gigant conglomerat. Într-un megalopolis totul este la scară uriașă: autostrăzi, aeroporturi și porturi incluse pe primele locuri în ierarhia internațională, sisteme de telecomunicații performante, rețele financiare și bancare puternice, corporații și societăți transnaționale cu cifre de afaceri exorbitante.

Termenul de megalopolis a fost formulat la sfârșitul anilor '50 pentru a defini vasta concentrare umană și

economică situată în nord-estul S.U.A. Inițial, desfășurat între Boston și Washington (Bos-Wash), pe o lungime de 650 km de-a lungul coastei atlantice, megalopolisul nord-american s-a extins spre sud până la Richmond la începutul anilor '80 (Bos-Rich), având o lungime totală de aproape 800 km. Principalele aglomerații urbane componente sunt, de la nord la sud: Boston, New York, Philadelphia, Baltimore, Washington, care concentrează împreună aproximativ 20% din populația S.U.A. [3].

New York este cea mai mare metropolă a megalopolisului, nu numai ca populație, ci și ca suprafață: aria metropolitană se desfășoară pe 33 mii km², cu o densitate medie a populației de 600 loc./km². În orașul New York densitatea depășește 8 000 loc./km² [2] [4]. Orașul deține câteva recorduri pe plan național și internațional: este capitala economică a S.U.A., cel mai important centru industrial, una dintre cele mai puternice piețe financiare ale lumii (localizată în Manhattan), deține două mari aeroporturi (La Guardia și J.F. Kennedy) și unul din primele 15 porturi ale lumii (74,0 milioane tone în 2002).

4 Imagine clasică a orașului New York înainte de atentatele din 11 septembrie 2001

TEME

- Dați exemple de alte megalopolisuri pe Glob.
- Care sunt formele de organizare spațială premergătoare formării megalopolisurilor?
- Identificați, cu ajutorul hărții [2], zonele funcționale din orașul New York.

PEISAJE RURALE

Peisajul rural reflectă caracteristicile de structură și funcționalitate ale celor două componente esențiale care îi conferă personalitate:

- terenurile destinate culturilor agricole, cărora li se adaugă fânețele, pășunile, viile și livezile, caracteristice zonelor temperate de exemplu, care reprezintă „locul de muncă” al populației rurale;
- așezarea rurală propriu-zisă, care cuprinde locuințele, construcțiile aferente de producție, drumurile, adică habitatul natural în complexitatea sa.

Din India în Mexic, din Canada în Japonia, oamenii au cucerit și au transformat, în ciuda diferențelor de civilizație, peisajele naturale. Transformarea prin agricultură este cea mai veche și una dintre cele mai complexe: oamenii și-au construit așezări și și-au organizat terenurile de cultură pe care le-au extins treptat.

Particularitățile peisajului rural derivă din formele de habitat, din configurația și mărimea parcelelor, din densitatea și tipul căilor de comunicație, din existența digurilor și canalelor de irigație, din varietatea tipurilor de utilizare a terenurilor (arabil, pășuni și fânețe, vii și livezi, păduri). Mai multe elemente majore au condus la definirea diferențiată a peisajului rural.

Poziția geografică, mai ales în cazul așezărilor rurale, reflectă modul în care oamenii s-au adaptat condițiilor naturale. Localizările cele mai frecvente au fost reprezentate de depresiuni (așezările sunt de formă concentrică, cel mai adesea), de culoarele de vale sau de contactul dintre două regiuni naturale diferite cu surse de apă disponibile (așezările sunt de formă alungită). Aceeași formă o întâlnim în regiunile de câmpie, în care distanțele mai mari între așezări le-au constrâns să se extindă în lungul drumurilor de legătură **1**. Densitatea populației, evaluată prin variația populației rurale sau a celei active agricole la unitatea de suprafață, diferențiază peisajele rurale concentrate de cele dispersate.

1 Peisaj rural în Franța

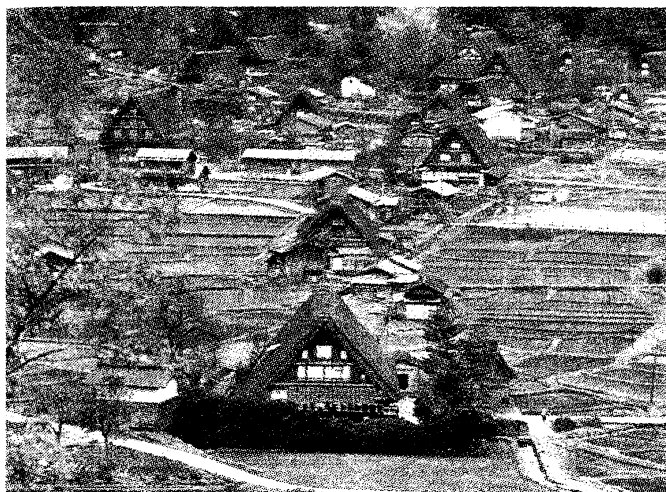
2 Așezare rurală montană în Elveția

Tipul de proprietate asupra pământului și practicile agricole specifice au determinat fie apariția așezărilor-nucleu în care exploatarea terenurilor agricole este selectivă, bazată pe parcele, reflectând prin structura culturilor o anumită unitate comunitară; fie dezvoltarea așezărilor dispersate, cu forme izolate care reflectă proprietatea individuală.

Marea proprietate agricolă generează comunități rurale stratificate social, incluzând pe lângă marii proprietari, o forță de muncă agricolă permanentă, de cele mai multe ori calificată, muncitori agricoli sezonieri care sunt atrași de amploarea activităților agricole. În comparație cu acestea, peisajele rurale dominate de micile proprietăți sunt caracterizate de comunități umane omogene, închegate. În unele cazuri, micile proprietăți sunt grupate în exploatații mari pentru a reduce din costurile muncii agricole și pentru a crește productivitatea acestora.

Sistemele de cultură produc diferențieri prin caracteristicile calitative ale activităților agricole (intensive sau extensive în funcție de aportul de capital sau de volumul forței de muncă) prin volumul și calitatea producției agricole (de subzistență care se adresează consumului propriu sau comercială când cea mai mare parte a recoltelor este vândută pe piață), prin rotația culturilor. Se adaugă particularitățile agricole generate de structura culturilor (culturi de câmp, legumicultură, pășuni, vii și livezi), de structura șeptelului (ovine, porcine, bovine) și de modul de desfășurare a creșterii animalelor (permanent, sezonier, de transumanță).

Peisajul rural se transformă lent, reprezentând o imagine vie a trecutului. Exprimă în același timp relația strânsă dintre om și natură, alterată mult mai puțin în comparație cu peisajul urban.

3 Sat japonez cu locuințe construite din lemn

4 Așezare rurală în sudul Marocului

Peisajul rural conservă anumite specificități locale sau regionale derivate din modul în care oamenii au valorificat resursele naturale. S-a născut, astfel, în zonele de munte, o *civilizație a pietrei*, în care casele din piatră [2] oferă adăpost și căldură, proprietățile sunt delimitate prin „garduri” de piatră; zonele deluroase sunt leagănul *civilizației lemnului*, creată de ingeniozitatea oamenilor și generozitatea acestei bogății naturale [3] în zonele de câmpie, mai sărace în materiale de construcție, s-a conturat o *civilizație a argilei*, lucrată rudimentar sau avansat, dar la fel de primitoare [4].

Peisajul rural poartă amprenta vechimii sale. În Europa, spre exemplu, sunt dominante peisajele rurale tradiționale: cele ale câmpurilor deschise și ale habitatului concentrat specifice Europei de nord, sau cele ale câmpurilor închise și ale habitatului dispersat din Europa vestică, cărora li se adaugă peisajul rural mediteranean cu

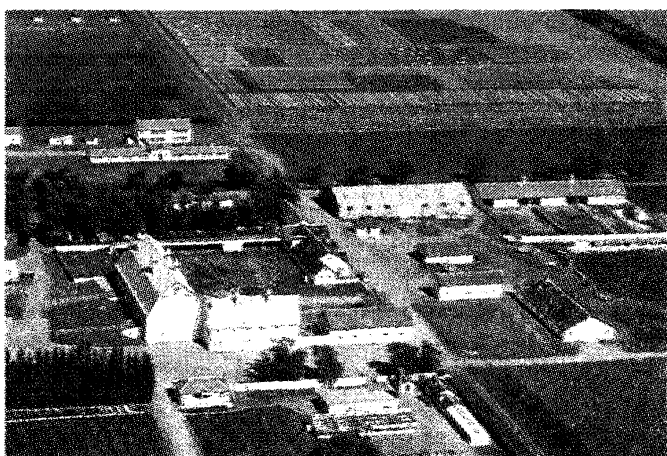
utilizare agricolă discontinuă și cu amenajări complexe ale pantelor în care culturile apar terasate. Față de aceste tipuri de peisaje rurale vechi, pitorești, construite de-a lungul secolului, s-au conturat și peisaje rurale noi care reflectă o adaptare voluntară și eficientă a comunităților locale la condițiile de mediu. Peisajul rural al marilor câmpii americane sau canadiene se remarcă prin habitatul dispersat și lotizarea geometrică a terenurilor de cultură [6].

Un alt exemplu este peisajul rural din țările cu agricultura colectivizată care frapează prin dimensiunile mari ale parcelelor cultivate.

Peisajul rural al polderelor (obținute prin îndiguire, desecare sau colmatare) este regulat, cu delimitări geometrice ale loturilor agricole, reprezentate de canalele de drenaj și digurile contra inundațiilor, care reflectă nevoia de spațiu, dar și dorința de rentabilitate [5].

5 Peisaj rural în zonă horticolă (Olanda)

6 Fermă agricolă în sudul Canadei

TEMA

- Prezentați elementele specifice ale peisajului rural din zona unde locuiți (așezare, condiții naturale, activități agricole dominante, tipuri de așezări rurale).

ORGANIZAREA SPAȚIULUI URBAN

Organizarea orașelor – între constrângeri și oportunități

Orașul este o creație umană. A fost construit și modelat de societatea umană în așa fel încât să răspundă cerințelor de organizare, de funcționalitate, de exprimare estetică ale acesteia. Astfel, orașele sunt diferențiate de mărime, de structură, de densitatea spațiului construit, de arhitectură, de vechime, toate reflectând istoria și civilizația celor care le-au creat.

Orașele sunt integrate unui anumit context geografic. Acesta a influențat apariția și dezvoltarea orașelor prin caracteristicile favorabile sau restrictive ale componentelor sale naturale. Organizarea orașelor, deseori inedită, este rezultatul eforturilor umane, pe de o parte, de a se adapta dificultăților impuse de condițiile naturale și, pe de altă parte, de a le modela pe acestea în favoarea vieții urbane.

Dintre elementele naturale, deosebit pentru explicarea organizării spațiale a orașelor este *situl geografic*. Situl reprezintă cadrul fizic, local în care este amplasat un oraș, în care „trăiește” și se dezvoltă în timp. În etapa de debut, au fost preferate anumite situri pentru caracterul lor strategic defensiv: colinele, beneficiind de un climat mai uscat față de zonele mai joase, deseori mlăștinoase, îngăduiau supravegherea regiunii înconjurătoare (Roma, Atena); meandrele (Toledo) sau insulele încojurate de brațele râurilor din câmpiile atlantice (Paris, Bruxelles, Skt. Petersburg) mai ușor de apărat; insulele din zonele de coastă (Hong Kong, Singapore, Mumbai) cu vizibili-

tate bună și potențial defensiv important. De-a lungul litoralului au fost preferate siturile de adăpost care au condus la apariția orașelor-porturi, reprezentate de estuare (Hamburg), fiorduri (Oslo), golfuri ample (Rio de Janeiro, Tokyo). Frecvente au fost și siturile de convergență localizate la intersecția căilor de comunicație, care au impulsivat dezvoltarea orașelor comerciale: Stockholm (la confluența drumurilor pe apă și pe uscat); Londra (amplasată în apropierea unui vechi vad); Montreal (la răscrucea drumurilor pe uscat).

Importanța schimburilor comerciale a fost atât de mare încât orașele s-au adaptat unor situri neospitaliere (Veneția, Shanghai).

Suprapunerea orașelor pe caracteristicile sitului a generat o varietate de *morfologii urbane*, rotunjite sau alungite, asimetrice sau bilaterale. Orașele poartă însă și amprenta universului uman. Acestea pot fi haotice, cu străzi înguste, cu structuri labirintice, care reflectă o dezvoltare urbană spontană, o adaptare instinctivă la constrângerile naturii. Din contră, altele sunt rezultatele unei acțiuni voluntare de organizare a spațiului. Exemplul clasic este cel al capitalei chineze, Beijing. Orașul încărcat de simboluri, construit pe principiul ierarhiei puterii, contopea orașul chinezesc, orașul imperial și orașul interzis într-unul singur. Structurat în linii drepte, diferit poziționate față de punctele cardinale, orașul exprima un microcosmos spiritual [1].

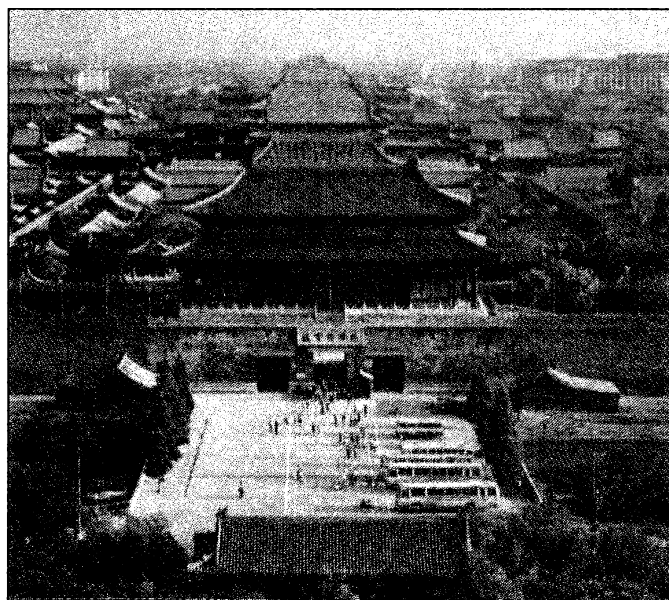
Modele tradiționale de organizare

Orașele nu se dezvoltă la întâmplare, ci tind să genereze anumite *modele de organizare a spațiului*. Deși fiecare oraș este unic și și-a conturat o morfologie urbană distinctă, totuși prezintă și caracteristici comune cu cele ale altor centre urbane. Au fost formulate teorii care simplifică realitatea complexă pentru a o înțelege și explica mai eficient. Teoriile au fost ilustrate grafic prin modelele de organizare a spațiului urban pornind de la structurile clasice ale orașelor dezvoltate în prima jumătate a secolului XX.

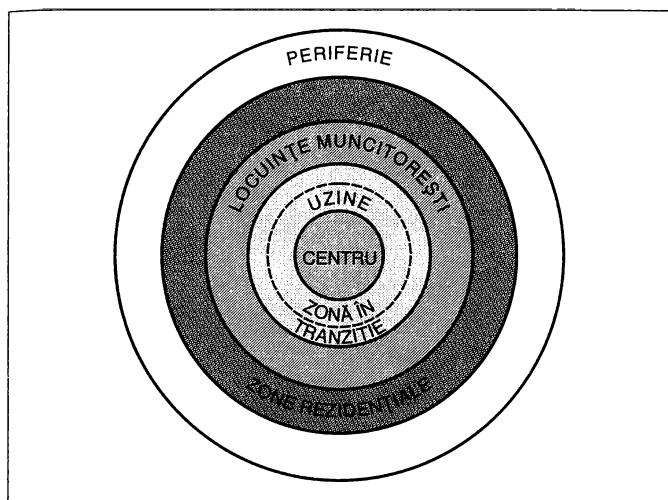
Unul din cele mai simple *modele*, formulat la începutul secolului, definește structura urbană ca fiind *concentrică*, având ca nucleu centrul de afaceri. Creșterea este concepută în zone circulare care se extind spațial pe măsură ce orașul se dezvoltă economic și demografic. În jurul nucleului este amplasată industria ușoară înconjurată de locuințele muncitorești. Urmează apoi o zonă rezidențială compactă și periferiile care fac trecerea spre spațiul rural [2].

Modelul radial, definit în perioada interbelică, ia în considerație un nou element apărut în viața orașelor, transportul public urban, care a favorizat mobilitatea dinspre centru spre periferii. Ca urmare, orașul este struc-

turat în sectoare de cerc, care pornesc tot de la centrul de afaceri, dar sunt mult mai bine delimitate, fie prin funcționalitate, fie prin calitate. Nucleul este reprezentat tot

[1] Beijing – orașul imperial

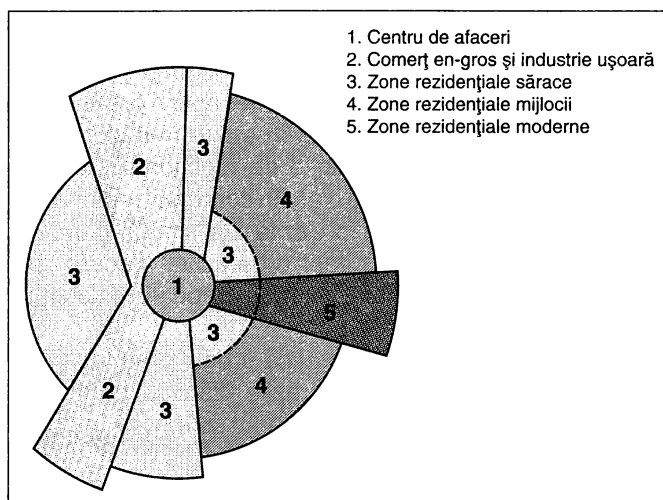

2 Modelul concentric

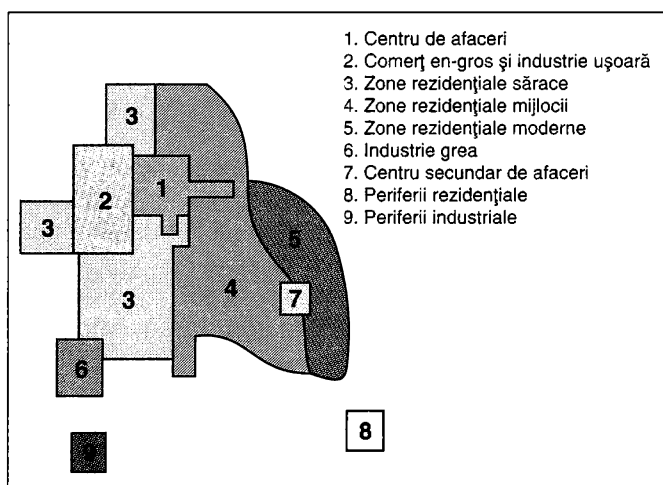
printr-un pol terțiar (care concentrează activități de servicii) de la care pornesc sub formă de „pană” zonele comerciale și industriale. Acestea sunt delimitate de o parte și de alta de zonele rezidențiale sărace, cu cât ne depărțăm de centru ajungem în zonele rezidențiale ale claselor sociale mijlocii și bogate **3**.

Complicarea structurilor urbane, diversificarea funcționalității orașelor au condus la formularea de noi modele de organizare care să „surprindă” transformările intervenite în evoluția centrelor urbane.

Modelul polinuclear plasează în mijlocul orașului centrul de afaceri înconjurat de comerțul de gros și industria ușoară, și zone rezidențiale sărace și de standard mediu. Spre periferie, orașul mai cuprinde un centru secundar de afaceri delimitat de rezidențele bogate. Se conturează o periferie rezidențială și una de industrie grea, separate de orașul propriu-zis **4**.

3 Modelul radial

4 Modelul polinuclear

Tendențe actuale: exurbanizarea

După anii '50, cea mai mare parte a orașelor au fost afectate de un proces amplu de *exurbanizare*, adică de transfer al activităților economice dinspre centru spre periferiile urbane. Au început să migreze activitățile industriale, comerciale, de recreere, de învățământ superior și cercetare. S-a creat un nou echilibru între centru și periferii care au devenit din ce în ce mai atractive pentru activitățile economice, dar și pentru zonele rezidențiale

de calitate. Exurbanizarea are loc în etape succesive, extinzând caracterele urbane în zonele rurale învecinate. Cauzele sunt legate de costurile mai mari ale terenurilor în centrul orașelor față de periferii, accesul mai dificil, congestia traficului urban, infrastructura învechită de producție. Din contră, periferiile oferă spații mai largi, autostrăzi, costuri mai reduse de localizare, peisaje mai atractive și mai puțin poluate.

- sit
- modele de organizare a spațiului
- model concentric
- model radial
- model polinuclear
- exurbanizare

TEME

- Care sunt condiționările geografice care au influențat apariția și dezvoltarea orașelor?
- Construieți modelul de organizare spațială al așezării în care locuiți.
- Stabiliți efectele procesului de exurbanizare.

Planul orașului – un rezumat al istoriei urbane

Fiecare oraș are propria sa istorie: apare grație unor condiționări precise, se dezvoltă în etape mai lente sau mai accelerate, crește în funcție de funcționalitatea sa specifică și de poziția pe care o are în contextul regional.

Frecvent, un oraș nu prezintă un singur plan, ci este o contopire de părți diferit organizate: fiecare din aceste părți corespunde unei anumite etape din existența orașului.

Planul este exprimarea grafică a unui oraș, adică a modului în care se ordonează străzile, clădirile, parcurile. Deși reflectă o mare diversitate, planul se înscrie în două tipuri majore:

- *planul concentric*, care rezultă din dezvoltarea unui oraș în jurul unei convergențe inițiale de drumuri. Din centru, străzile se „desfac” într-o structură stelată. Fiecare perioadă de creștere demografică este marcată de extinderea orașului și de apariția unei noi centuri. Orașul este dispus în aureole care traversează drumurile radiale care pornesc din centru. Multe din orașele lumii păstrează pe plan memoria „valurilor” succesive de creștere (Paris, Moscova, București);

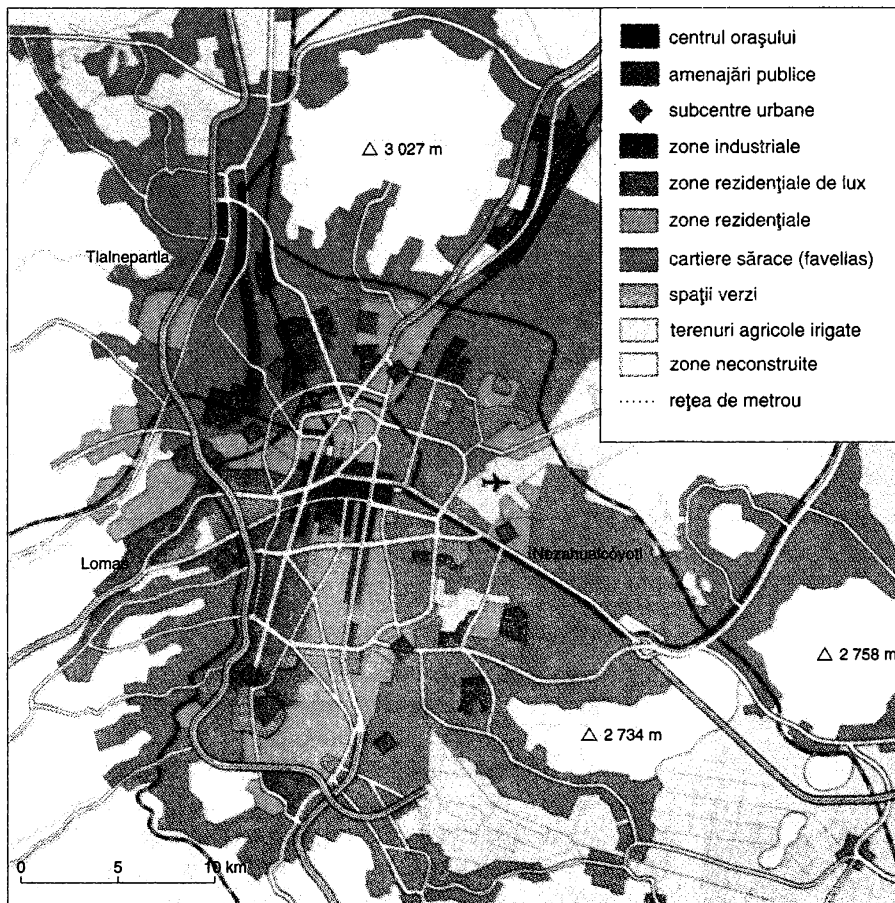
- *planul geometric*, care este caracteristic în special orașelor din „lumea nouă” (Buenos Aires, Chicago). Exprimă dorința de organizare a spațiului urban după reguli prestabilite. Orașul este structurat în străzi perpendiculare unele pe altele, accesibile și omogene. Armonia este uneori întreruptă de artere diagonale care

[5] Centrul vechi al orașului Sibiu

crează noi perspective și contribuie la accentuarea accesibilității.

Există și orașe dezordonate ale căror planuri reprezintă o încrângătură de străzi haotice, întortocheate, cu fundături sau ramificații complicate [6]. Multe dintre acestea sunt dezvoltate în jurul unui nucleu medieval [5] (orașe europene, în special) sau aparțin continentelor african și asiatic a căror dezvoltare urbană târzie a fost supusă hazardului.

[6] Zonele funcționale ale aglomerației urbane Ciudad de Mexico

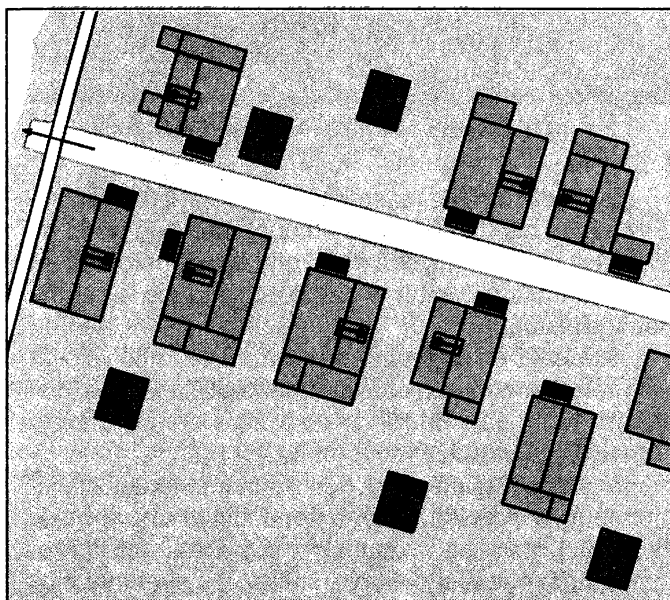
Ciudad de Mexico are, conform prognozelor O.N.U., cele mai mari șanse de a deveni cel mai mare oraș al lumii. Creșterea sa vertiginoasă (2,9 mil. loc. în 1950, 8,7 mil. loc. în 1970, 18,4 mil. loc. în 2002) a determinat o extindere spațială haotică.

Cauzele exploziei demografice – concentrarea activităților dinamice non-agricole care au atras în medie 1 000 de emigranți pe zi din zonele rurale foarte sărace – au generat extinderea spațială a orașului (de la 300 km² în 1950 la 1 000 km² în 1990). Au apărut cartiere sărace imense, ca Nezahualcōyotl, situat în partea de sud-est a orașului, care concentrează pe o suprafață de 6 000 ha un număr de peste 2 milioane locuitori.

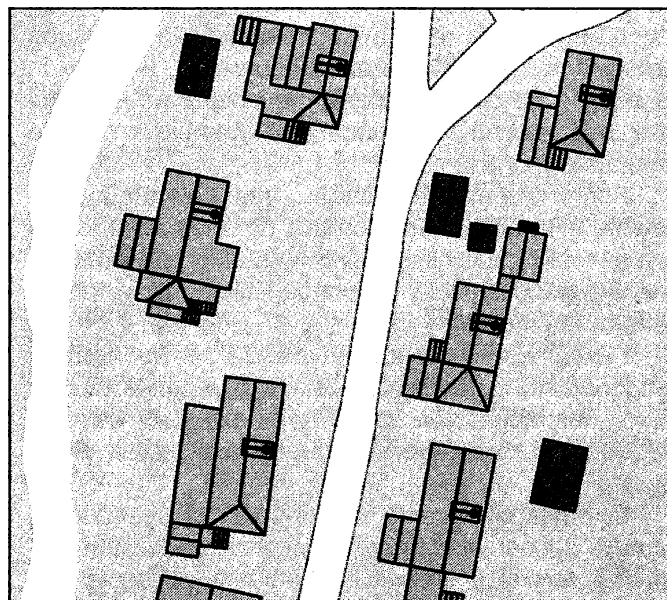
Serviciile publice sunt reduse: puține școli, un singur spital, locuri de muncă doar pentru o cincime din populație. Aproape jumătate din spațiul urban este ocupat de *favelas*, în timp ce cealaltă jumătate contrastează prin cartierele bogate de vile. Diferențierile sociale sunt marcante, structura funcțională a întregului oraș fiind un exemplu de dezvoltare necontrolată.

ORGANIZAREA SPAȚIULUI RURAL

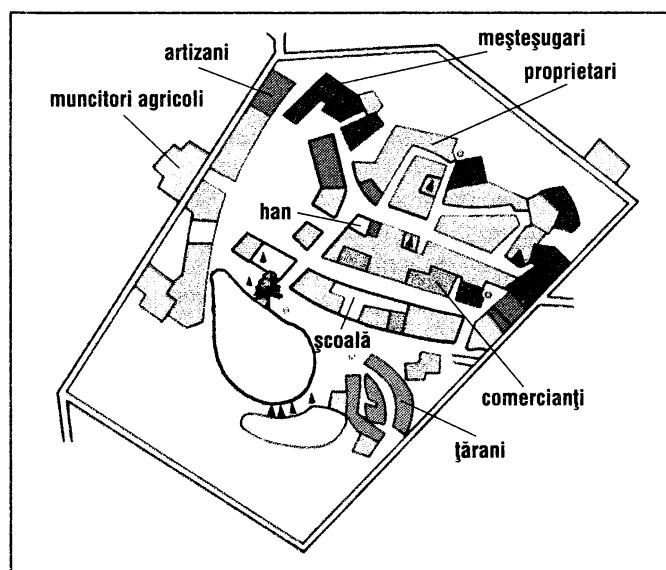
Mai mult decât în cazul orașelor, organizarea spațială a satelor reflectă caracteristicile culturale ale populației rurale. Cu excepția unor regiuni din America de Nord, Europei nordice și vestice, Africii sudice, Australiei și Noii Zeelande, unde predomină așezările rurale dispersate sau fermele izolate, în cea mai mare parte a Europei, Africii, Asiei, Americii Latine, Orientului Apropiat satele sunt organizate sub forma nucleelor concentrate de case și populație. Satele compacte, deși cu diverse forme, exprimă nevoia de protecție a locuitorilor, relațiile familiale, credințele religioase, tipul de proprietate colectivă asupra terenurilor agricole [1] [2] [3] [4].

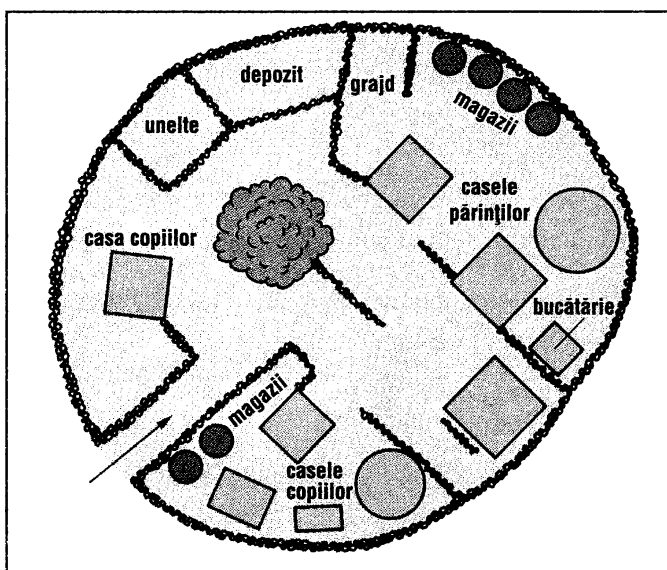
[1] În satul Muang Nan din Laos casele sunt aliniate de-a lungul unei străzi perpendiculare pe râul din apropiere. Interiorul caselor respectă reguli de aranjare, astfel încât în timpul somnului, oamenii să aibă poziții perpendiculare în casele vecine.

[2] În satul Ban Mae Sakud din Thailanda casele nu sunt așezate în linie dreaptă pentru a fi apărate de spiritele rele. În timpul somnului, oamenii sunt așezați spre est.

[3] Satul Kunran din regiunea indiană Punjab, este organizat în funcție de caste și ocupații: în centru locuiesc proprietarii de pământ, spre margine cei care lucrează pământul și cei care asigură servicii (dulgher, fierar, frizer, sacagiu, comerciant).

[4] Satul Bambara din Mali găzduiește o singură mare familie, fiind protejat de exterior și organizat în interior în funcție de importanța membrilor familiei.

AMENAJAREA LOCALĂ ȘI REGIONALĂ

Amenajarea este o acțiune voluntară a unei colectivități umane asupra teritoriului său la nivel local (urban, rural), la nivel regional (mari amenajări regionale, sisteme de irigații) sau la nivel național (amenajarea teritoriului). Scopul procesului de amenajare este de obicei cel de distribuire mai egală a activităților și populației, de reducere sau cel puțin de atenuare a decalajelor, de ameliorare a performanțelor globale sau a unor spații rămase în urmă din punct de vedere economic și social.

Fiecare așezare umană are caracteristici structurale sau funcționale inedite care o detașează de celelalte. Dezvoltarea unei așezări, indiferent de mărimea demografică sau de localizarea geografică, depinde în mare parte de concordanța dintre potențialul mediului natural și modul de valorificare al acestuia impus de societatea umană.

Pentru a realiza un echilibru între cele două componente este nevoie de o politică de amenajare locală care să realizeze echilibrul dintre natură și colectivitatea umană punând în evidență oportunitățile de dezvoltare și atenuând restricțiile [1].

Amenajarea locală se axează pe valorificarea componentelor naturale și sociale, detașându-le pe cele cu rol determinant în structurarea spațiului de cele secundare și încercând să realizeze integrarea dintre acestea.

Dezvoltarea recentă a înregistrat și *dezechilibre* rezultate din nerespectarea corespondențelor dintre potențialul natural și obiectivele urmărite de societatea umană. S-a dovedit a fi un eșec încercarea oamenilor de a transforma sau de a implanta un tip de activitate economică ce nu este legată de potențialul local.

[2] Oraș nou în estul aglomerației urbane Paris

[1] Amenajare locală în sud-estul arid al Spaniei

Așezările umane nu se dezvoltă izolat, acestea comunică între ele prin rețele de comunicație, prin relații de cooperare sau de aprovizionare, prin fluxuri de ofertă de muncă. Caracterul unitar al acestora conduce la delimitarea regiunilor.

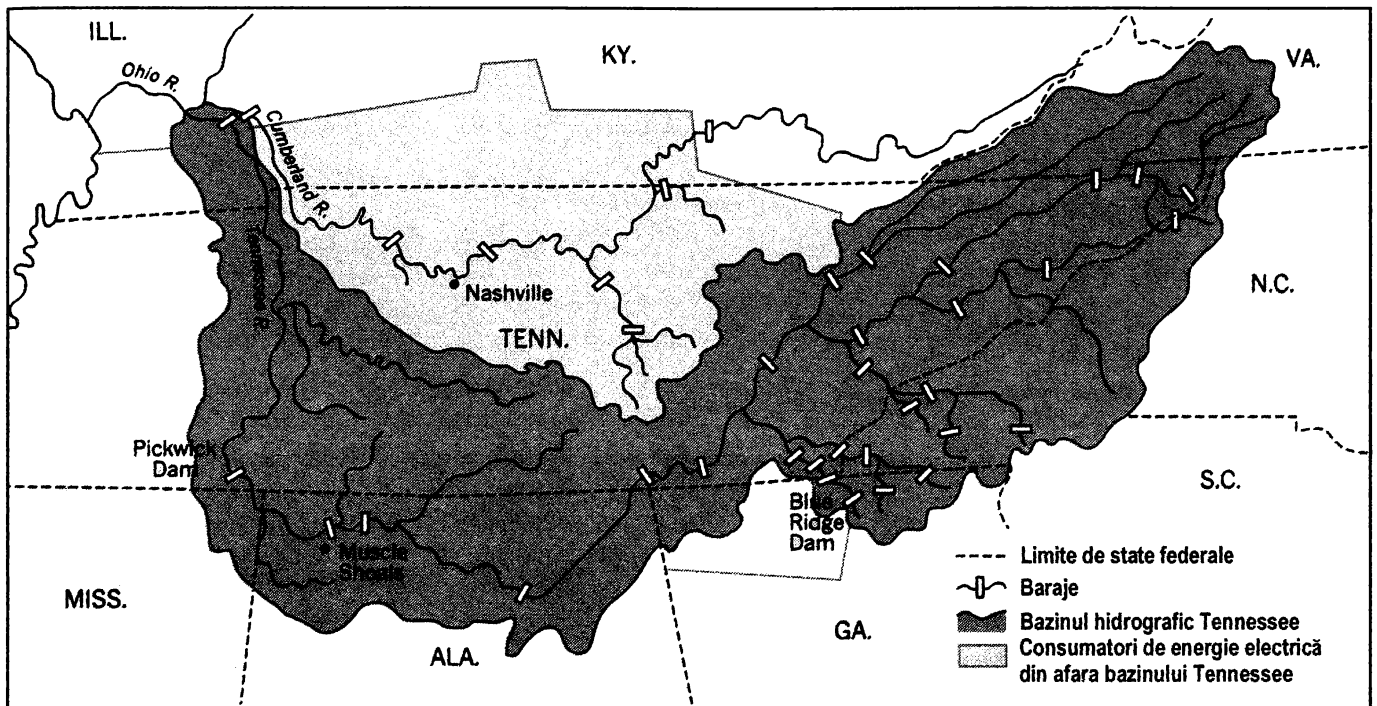
Amenajarea regională se concentrează pe valorificarea relațiilor dintre așezările umane componente, distingându-le pe cele cu rol de polarizare demografică și economică de cele cu atracție locală.

Inițial, regiunile au fost definite în interiorul limitelor naturale (o unitate de relief, o zonă climatică, un bazin hidrografic) dar, pe măsură ce impactul activităților umane a devenit mai puternic, limitele au avut mai mult caracter economic, fiind concretizate de diferențierile de utilizare și valorificare a mediului fizico-geografic. Pentru ca o regiune să fie funcțională trebuie să prezinte o anumită coerență a caracteristicilor sociale și economice. Fiecare regiune își construiește în timp o anumită identitate, prin care se detașează de celelalte.

Amenajarea regională urmărește stabilirea unor relații dinamice între așezări care să ajute progresul economic și social, asigurând coerență funcțională și menținând sau dezvoltând identitatea regională.

Preocupările de amenajare regională datează de la mijlocul primei jumătăți a secolului XX. În anii 30 au fost dezvoltate modele de amenajare a unor mari bazine hidrografice (Rhône în Franța, Tennessee în Statele Unite ale Americii) în scopul dezvoltării echilibrate a economiei, a evoluției coerente a sistemelor de așezări și a protecției mediului natural.

Explozia demografică, spațială și funcțională a unor mari orașe și transformarea acestora în metropole care atrăgeau cele mai importante fluxuri de investiții, activități și forță de muncă, în timp ce restul teritoriului rămânea subdezvoltat, au atras atenția cercetătorilor și planificatorilor spre amenajarea sistemelor de așezări și în special a celor urbane. În Marea Britanie, Franța, sufocate de dimensiunile gigantice ale capitalelor lor, Londra și Paris, investițiile au fost orientate spre dez-

3 Amenajarea bazinului hidrografic al râului Tennessee (S.U.A.)

voltarea unor „centre de echilibru” adică orașe mici sau mijlocii care să preia prin descentralizare activități și populație din marile metropole **2**.

Dezvoltarea regională este un proces inegal și neuniform având ca rezultat creșterea unor regiuni și rămânerea în urmă a altora. În încercarea de a atenua

disparitățile economice și sociale dintre cele două tipuri de regiuni, cele din urmă (regiuni rurale profunde, regiuni industriale în dificultate, regiuni miniere în restructurare) sunt asistate prin *politici speciale* care le fac mai atractive pentru investitori și noi activități dinamice și inovative, creatoare de locuri de muncă.

Un exemplu de amenajare regională

Râul Tennessee izvorăște din Munții Appalachi, are un bazin hidrografic cu o suprafață de 100 000 km² și străbate statul american cu același nume și încă alte șapte state (Kentucky, Virginia, Carolina de Nord, Carolina de Sud, Georgia, Alabama și Mississippi). Traversează regiuni diferite ca altitudine și caracteristici climatice, de la munții din nord la câmpia din sud, având un regim hidrologic foarte neregulat. Inundațiile frecvente și catastrofale puneau în pericol culturile de tutun, soia, porumb și bumbac.

Regiunile agricole afectate se confruntau cu sărăcie și dezechilibre ale mediului natural, de aceea în 1933, la inițiativa președintelui american Roosevelt, a început regularizarea râului Tennessee printr-o succesiune de baraje și lacuri. Acest vast program de

amenajare regională, dezvoltat de o instituție de gestionare teritorială („Tennessee Valley Authority”) a avut trei priorități prin construirea a aproximativ 40 de baraje pe râul Tennessee și afluenții săi: să regularizeze râul și să controleze inundațiile, să dezvolte un sistem de navigație coerent și funcțional, să transforme regiunea într-un puternic producător de electricitate.

Programul de amenajare regională a implicat și împăduriri și practici agricole care să reducă procesele de eroziune, dezvoltarea activităților turistice și derularea unui program de sănătate a populației prin eradicarea malariei. Acest program de amenajare regională este un exemplu de punere în valoare a unui spațiu inițial sărac și cu grave probleme de mediu care a devenit o regiune bogată, dinamică, diversificată economic **3**.

TEME

- amenajare locală
- amenajare regională
- dezvoltare regională

- Construiți o schemă în care să distingeți avantajele și dezavantajele comunei sau orașului în care locuiți pentru amenajarea locală.
- Pe baza informațiilor disponibile, analizați una dintre amenajările hidroenergetice din România (Argeș, Bistrița, Olt etc.).

EVALUARE

1. Definiți habitatul rural și habitatul urban, subliniind diferențele care le separă.

2. Exemplificați câte patru orașe, pentru fiecare din categoriile de așezări urbane de mai jos:

- a. orașe nord-americane:
-;
- b. orașe vest-europene:
-;
- c. orașe est-europene:
-;
- d. orașe latino-americane:
-;
- e. orașe arabe:
-;
- f. orașe asiatice:
-;
- g. orașe africane:
-;

3. Comentați, pe scurt, dinamica urbană, pe continente, în cursul secolului XX.

4. Alegeți răspunsul corect:

- Populația Terrei a atins 6 miliarde de locuitori în anul:
 - a. 1995; b. 1999; c. 2000.
- Cea mai redusă rată a urbanizării se înregistrează în continentul:
 - a. Africa; b. Europa; c. America de Sud.

5. Nominalizați, pentru fiecare categorie, câte patru exemple, din care două să fie din România:

- a. orașe cu funcții comerciale:
-;
- b. orașe cu funcții industriale:
-;
- c. orașe cu funcții politico-administrative:
-;
- d. orașe cu funcții de transport:
-;
- e. orașe cu funcții turistice:
-;

6. Stabiliți dacă afirmațiile sunt adevărate sau false:

- Paris, capitala Franței, reprezintă:
 - a. o conurbație;
 - b. un megalopolis;
 - c. o aglomerație urbană.

• Primul oraș care a depășit 1 milion de locuitori a fost:

- a. Londra; b. Paris; c. Beijing.

7. Definiți noțiunile:

- a. megalopolis;
- b. conurbație;
- c. aglomerație urbană;
- d. metropolă.

8. Definiți, pe scurt, componentele esențiale ale peisajului rural.

9. Alegeți răspunsul corect:

- Municipiul București are o structură a rețelei stradale:
 - a. geometrică;
 - b. concentrică;
 - c. radiar-concentrică.

• Capitala Australiei, inaugurată la începutul secolului XX, este:

- a. Canberra; b. Perth; c. Melbourne.

• Capitala Braziliei, construită în anii '50, este:

- a. São Paulo;
- b. Brasília;
- c. Rio de Janeiro.

• Populația urbană a Terrei a atins, de curând, procentajul de:

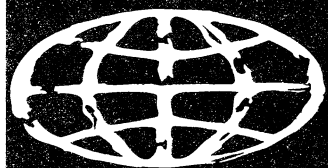
- a. 45%; b. 60%; c. 50%; d. 40%.

10. Enumerați cinci din cele mai mari orașe ale lumii și comentați evoluția lor demografică estimată pentru anul 2015.

11. Comentați cadrul natural și condițiile social-economice care au condus la apariția și dezvoltarea conurbației Ruhr.

12. Cu ajutorul atlaselor geografice, identificați și notați cel puțin 10 așezări urbane importante, amplasate într-un sit geografic favorabil (golfuri, fiorduri, strâmtori).

13. Întocmiți un referat, intitulat „Marile orașe ale României”, în care veți trata evoluția, poziția geografică și rolul socio-economic în zilele noastre.

Capitolul III

GEOGRAFIE ECONOMICĂ

COMPETENȚE SPECIFICE

- utilizarea terminologiei științifice și disciplinare specifice (concepte, noțiuni) pentru prezentarea unor informații de geografie economică;
 - argumentarea unui demers explicativ;
 - sesizarea unor succesiuni de fenomene și procese social-economice;
 - citirea și interpretarea informației grafice și cartografice de geografie economică;
 - construirea unui text structurat utilizând o informație cartografică sau grafică;
 - descrierea și explicarea faptelor observate pe teren sau identificate pe modele;
 - utilizarea unor metode și tehnici simple, specifice diferitelor discipline științifice, pentru analiza unor elemente referitoare la resurse, agricultură, industrie și servicii;
 - utilizarea reprezentărilor cartografice în investigarea mediului geografic;
 - identificarea surselor de informare și a informației utile în sistemele multimedia;
 - utilizarea tehnologiei documentării bibliografice eficiente;
 - relaționarea funcțională a unor elemente naturale și sociale (prin studii de caz);
 - îmbinarea diferitelor tipuri de analiză (empirică, holistică etc.).

CONȚINUTURI

.....	62
• Resurse extraatmosferice și ale atmosferei	62
• Resursele litosferei	63
• Resursele hidrosferei	66
• Resursele biosferei	68
.....	70
• Evoluția în timp și spațiu a practicilor agricole	70
• Tipuri și structuri teritoriale agricole	72
• Regiuni și peisaje agricole	73
.....	76
• Evoluția activităților industriale	76
• Industria energiei electrice	77
• Regiunile industriale	80
• Studii de caz:	
1. Regiunea industrială Ruhr-nord Rhein	82
2. Regiunea industrială Brazilia de sud-est	82
.....	83
• Definiție și tipuri de servicii	83
• Căile de comunicație și transporturile	84
• Comerțul	88
• Turismul	91
Evaluare	94

RESURSELE NATURALE

Dicționarul explicativ al limbii române (DEX) definește resursele naturale drept *totalitatea zăcămintelor de minerale și minereuri, a terenurilor cultivabile, a apelor și a pădurilor de care dispune o țară*. Avem, astfel, imaginea aproape completă a elementelor mediului înconjurător implicate în viața locuitorilor unui spațiu geografic. Componentele naturale ale mediului nu s-au constituit însă dintotdeauna ca *resurse*, acest caracter fiind determinat de nivelul de dezvoltare atins de societatea umană.

Sub raport geografic, aceste elemente de susținere a vieții omului se grupează în funcție de geosfera căreia îi aparțin (atmosfera, litosfera, hidrosfera, biosfera), fiecare „sferă” având un conținut și funcții distincte. Cu excepția Soarelui – principalul furnizor de căldură și lumină – sistemul geosferelor cade direct sub influența activității umane, presiunea antropică amplificându-se tot mai mult, prin „extragerea” materiilor prime și energetice cuprinse în geosfere.

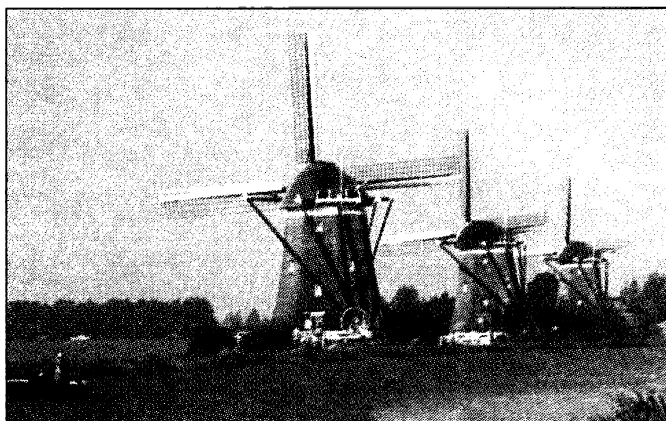
RESURSELE EXTRAATMOSFERICE ȘI ALE ATMOSFEREI

Alături de unele radiații extraatmosferice (în primul rând, radiația solară), atmosfera prezintă o sumă de resurse implicate în viața social-economică. Este vorba mai întâi de *resursele climatice*, expresie sub care se înțeleg acei factori climatici care contribuie direct și favorabil la dezvoltarea economiei, a activităților umane în general. S-au identificat *resurse agroclimatice* (radiația solară, lumina, umezeala ș.a.), *resurse bioclimatice* (ele au în vedere scopuri terapeutice) și *resurse hidrometeorologice* (ex.: energia eoliană).

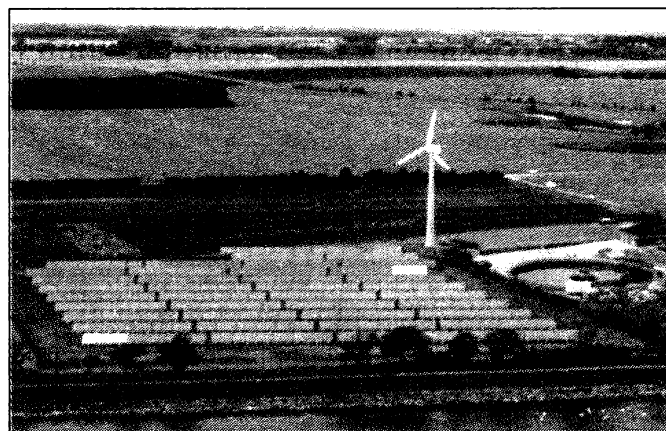
Atmosfera este în același timp și o *sursă tot mai importantă de materii prime*. Acest fapt a devenit evident după ce, spre sfârșitul secolului al XIX-lea, s-au realizat condiții tehnice pentru lichefierea gazelor atmosferice (oxigenul – 1880, azotul și hidrogenul – 1888). Astăzi, cea mai mare parte a îngrășămintelor azotoase se obține pornind de la *azotul atmosferic*. De asemenea, fabricarea anumitor medicamente, a explozibililor, a vopselelor se bazează pe azotul extras din atmosferă. *Oxigenul*, obținut prin lichefiere din aerul atmosferic, are și el utilizări economice dintre cele mai variate, de la siderurgie (în fabricarea oțelurilor) la industria chimică și construcții de mașini (pentru sudură). *Heliul*, fiind un gaz ușor și neinflamabil, se folosește în aeronautică (la umplerea baloanelor și a dirijabilelor). *Gazele rare* (neonul, kriptonul, xenonul) se folosesc în electrotehnică (umplerea tuburilor luminescente). *Dioxidul de carbon* are și el o seamă de utilizări economice.

Utilizarea energetică a resurselor atmosferei s-a impus tot mai mult în ultimele decenii. Este vorba atât de utilizarea oxigenului și a hidrogenului lichid în propulsarea vehiculelor spațiale și terestre (pe o scară mult mai experimentală), cât și de folosirea *energiei eoliene*. Aceasta din urmă, deși folosită de mult timp în navigație și în alte domenii (mori de vânt, instalații de scos apă ș.a.) este implicată azi tot mai mult în producerea energiei electrice [1]. Energia eoliană rezultă ca urmare a diferenței de potențial termic și baric din troposferă, în urma încălzirii neuniforme a atmosferei. Se estimează că potențialul eolian amenajabil al Terrei este de 100 000 - 200 000 mld. kWh anual, iar cel al țării noastre de 200 mld. kWh, nivel de peste trei ori mai mare decât întreaga producție de energie electrică realizată în prezent.

Valorificarea economică a energiei solare îmbracă o mare varietate de filiere și forme [2], cea mai răspândită filieră fiind *bioconversia*, prin care se pune la dispoziția omului o cantitate imensă de produse vegetale și animale, toate plecând de la fotosinteza substanțelor organice în plantele verzi. Alte filiere sunt cea a *conversiei fotovoltaice* (obținerea directă a energiei electrice din radiația solară) și cea a *centrelor helio-termice*.

[1] Mori de vânt olandeze

[2] Captatoare de energie solară și centrală eoliană

- resurse climatice ale atmosferei
- materii prime atmosferice
- resurse energetice ale atmosferei

RESURSELE LITOSFEREI

Litosfera, prin scoarța terestră și, mai precis, prin uscatul terestru, prezintă o importanță deosebită, vitală pentru omenire. Ea este *geosfera cea mai importantă sub raportul resurselor* de substanțe minerale utile și al resurselor energetice. De asemenea, prin relieful terestru, ea influențează modul de distribuție a resurselor din celelalte învelișuri (atmosfera, hidrosferă, biosferă) și,

mai ales, modalitățile de umanizare, de adaptare activă a societății la mediul geografic. Colectivitățile umane, cu forme de organizare tot mai complicate, au pus în valoare potențialul câmpiilor, al dealurilor și regiunilor înalte, acțiune mediată de nivelul tehnologic. Nu de puține ori, intervenția omului a avut ca efect deteriorarea condițiilor de mediu, degradarea terenurilor și a solurilor.

Resursele pedosferei

Având aria de cuprindere restricționată la uscatul terestru, solurile pot fi considerate ca o „prelungire” a litosferei. Ele se impun ca resursă prin fertilitatea lor, ce poate fi mărită (prin irigații, desecări, folosirea de îngrășăminte) sau redusă (prin folosirea nechibzuită). Ca resursă sunt privite în primul rând solurile terenurilor cultivate și cultivabile. Cele mai mari rezerve de teren sunt în America de Sud, Africa tropicală, America de Nord și

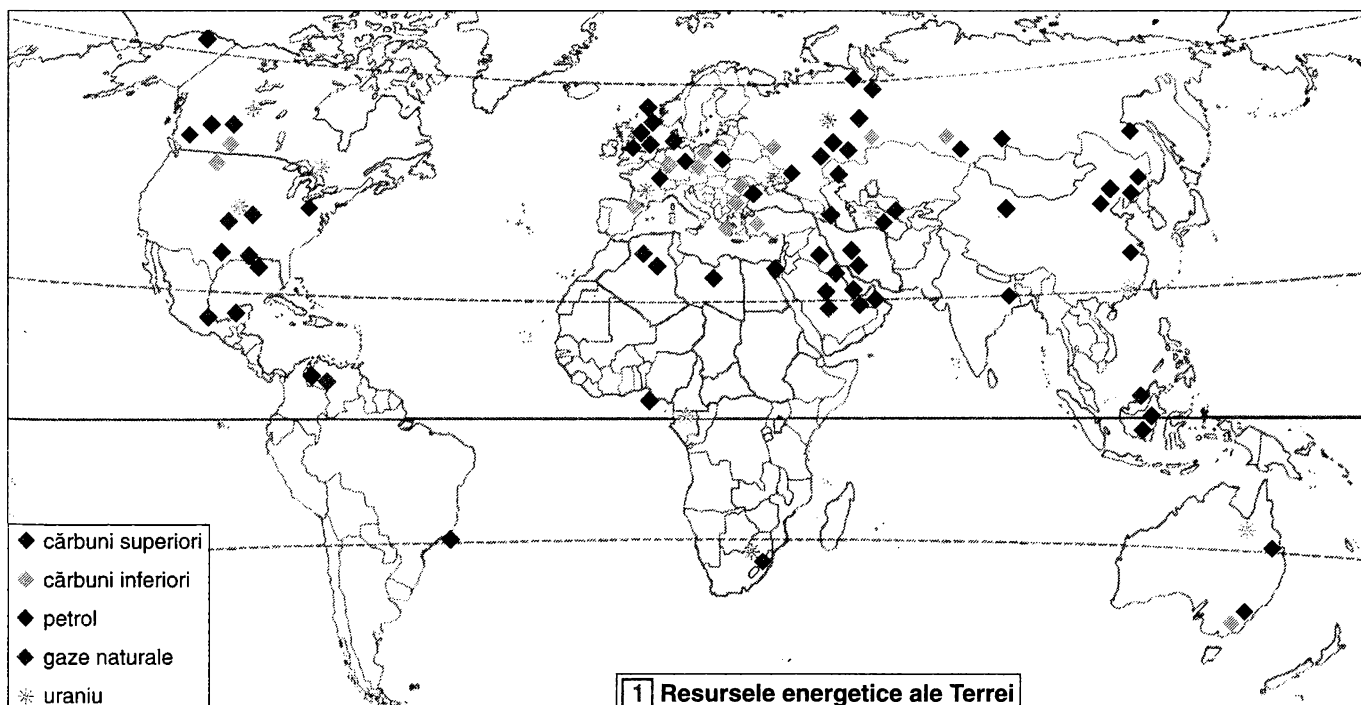
Australia cu cca 100-300 mil. ha posibile de introdus în cultură. În același timp, aproape jumătate din suprafața terestră este lipsită de sol sau acoperită de soluri nefertile și, în condițiile presiunii demografice crescânde, *potențialul pedologic al Terrei se diminuează continuu*. În aceste condiții, deși solul este o resursă regenerabilă, grija pentru conservarea fondului financiar este, pentru omenire o problemă de supraviețuire.

Resursele energetice ¹

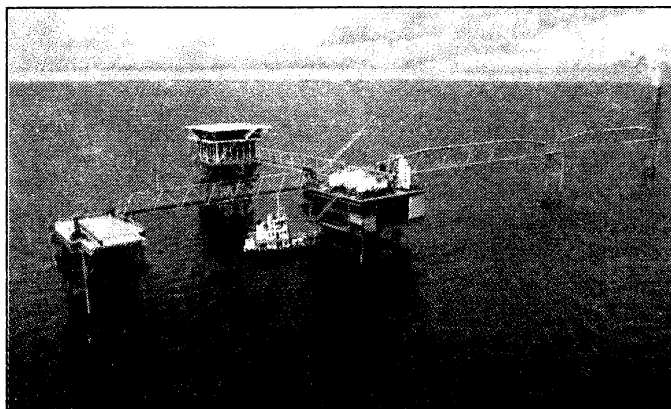
Aparent inepuizabile, ele sunt totuși limitate atât în valoare absolută cât, mai ales, în raport cu nivelul tot mai înalt al utilizării lor. Ultimele decenii au fost martore ale utilizării intensive a resurselor de combustibili fosili (cărboni, hidrocarburi), care a și generat, între altele, cunoscutele crize energetice din anii '70.

• Resursele cele mai „consistente” sunt cele de **cărboni** (întâlnite până la 2 000 m adâncime) și care însumează 10 750 mld. tone (rezerve geologice), din care cele economic exploatabile sunt cca 663 mld. tone. Acestea din urmă se concentrează în proporție de aproape 80% în câteva țări: S.U.A. (25,2%), Rusia, Ucraina și Kazahstan (16,6%), China (14,9%), Polonia și Germania (14,2%), Regatul Unit (6,8%).

De calitate foarte diferită (de la lignit la antracit), cărbunii se exploatează în subteran (unele mine, cum este cea de la Anina din Munții Banatului, depășesc 1 000 m adâncime) sau la suprafață, în carieră (ex.: în sud-estu Australiei, în bazinul Rovinari – România ș.a.). Valorificarea timpurie a cărbunilor (sec. XVII-XVIII) a condus în țările vest-europene, în S.U.A., în Ucraina, în India la formarea unor regiuni industriale și mari concentrări urbane (tipic este bazinul Ruhr din Germania). În ultimele decenii s-au descoperit zăcăminte de cărbuni superiori (hulă) în emisfera sudică (Australia, Africa de Sud) valorificate mai ales sub forma exporturilor (spre Japonia, Coreea de Sud, Europa de Vest). China, primul producător mondial folosește o mare parte a producției pe plan intern.

¹ Resursele energetice ale Terrei

2 Platformă de foraj petrolier în largul insulei Borneo

• **Petrolul**, devenit în ultima jumătate de secol, principala resursă energetică a lumii, se găsește în scoarța terestră până la adâncimi de 7 600 m și se exploatează în aproape 100 de țări. Rezervele mondiale, în jurul a 150 mld. tone (fără cca 65 mld. tone în structuri petroliere neexplorate), sunt puternic concentrate, în primul rând în Orientul Apropiat (cca 2/3) unde se evidențiază Arabia Saudită (24,8%) apoi Irak, Emiratele Arabe Unite, Kuwait și Iran (fiecare cu 8-9%). Rezerve însemnate prezintă Rusia (9,5%, mai ales în vestul Siberiei), Venezuela (7,9%), Mexic și S.U.A. (9,6% împreună). Europa, cu doi mari producători (Norvegia și Regatul Unit), deține doar 2% din rezervele mondiale. Aproape o treime din rezervele de petrol ale lumii sunt cantonate în zăcăminte situate sub apele oceanelor și mărilor („offshore”) [2].

Există o evidentă separare geografică între regiunile cu mari resurse și cele consumatoare de petrol, fapt cu puternice implicații economice și politice.

Resursele de materii prime

În raport cu domeniul de utilizare, se deosebesc resurse metalurgice (minereurile), resurse ale industriei chimice și resurse de materiale de construcție.

• **Resursele metalurgice** sunt minereurile de fier și feroase (mangan, crom, nichel, molibden, cobalt, wolfram ș.a.) precum și cele neferoase (cupru, plumb, zinc, aluminiu, aur, argint ș.a.) [3].

• **Minereurile de fier** se impun atât prin volumul rezervelor, cât și prin gradul de valorificare. Ele au conținut diferit de metal (exploatabile sunt cele cu mai mult de 25% Fe) și au o repartitie pe Glob ce scoate în evidență spațiul ex-sovietic (Rusia, Ucraina, Kazahstan) cu aproape 40% din rezervele mondiale, Australia (10,2 mld. tone, 17% din rezerve), Brazilia (11%), Canada, S.U.A., China, India, precum și unele țări africane (Africa de Sud, Liberia, Mauritania). La nivelul actual de exploatare, rezervele mondiale sunt suficiente pentru o perioadă de 250 ani. Unele țări s-au specializat în exportul de minereu de fier (ex.: Australia, Brazilia, Mauritania, Liberia), care a declanșat așa-numitul proces al litoralizării siderurgiei, specifică Japoniei și Coreei de Sud, dar și unor țări vest-europene (Franța, Regatul Unit, Spania).

• **Manganul**, folosit în siderurgie pentru producerea oțelurilor aliate, prezintă rezerve apreciate la 800 mld. tone, concentrate în Africa de Sud (aproape 50%), Ucraina, Gabon, Australia și Brazilia.

• **Gazele naturale**, cunoscute și folosite din antichitate (în China), sunt în prezent utilizate în industria energetică, în industria chimică (în petrochimie) și în domeniul casnic. Zăcămintele de gaze naturale se prezintă fie de sine stătătoare (așa-numitele gaze uscate, ex.: gazul metan), fie asociate zăcămintelor de petrol (numite gaze „umede”). Structurile gazeifere mondiale conțin aproape 300 000 mld. m³, din care în zăcăminte deja omologate cca 140 000 mld. m³. Acestea din urmă au o repartitie ușor diferită de cea a zăcămintelor de petrol. Pe primul loc se situează Rusia cu 47 000 mld. m³, urmată de țările Orientului Mijlociu (44 000 mld. m³, din care Iran peste 50%), Transcaucazia și Asia centrală ex-sovietică (10 700 mld. m³), Asia (fără spațiul ex-sovietic, 10 000 mld. m³), Africa (în special Africa de nord, 9 600 mld. m³), America de Sud (5 500 mld. m³), Europa de vest (5 400 mld. m³), S.U.A. (4 600 mld. m³).

Mari zăcămintele se întâlnesc și în Canada (Elmworth, Alberta), Mexic (Bermudez), Indonezia (Sumatera).

Valorificarea zăcămintelor a impus construirea unor vaste rețele de conducte (gazoducte) și apariția unor nave pentru transportul gazelor lichefiate (metaniere).

• O dată cu descoperirea fenomenului fisiunii nucleare a apărut o nouă sursă energetică și anume **uraniul**. Rezervele mondiale de minereuri de uraniu sunt în jurul a 2 mil. tone, fiind concentrate în America de Nord (Canada, S.U.A.), Africa (Namibia, Niger, Africa de Sud, Gabon) și Australia. Uraniul este folosit în centralele electonucleare.

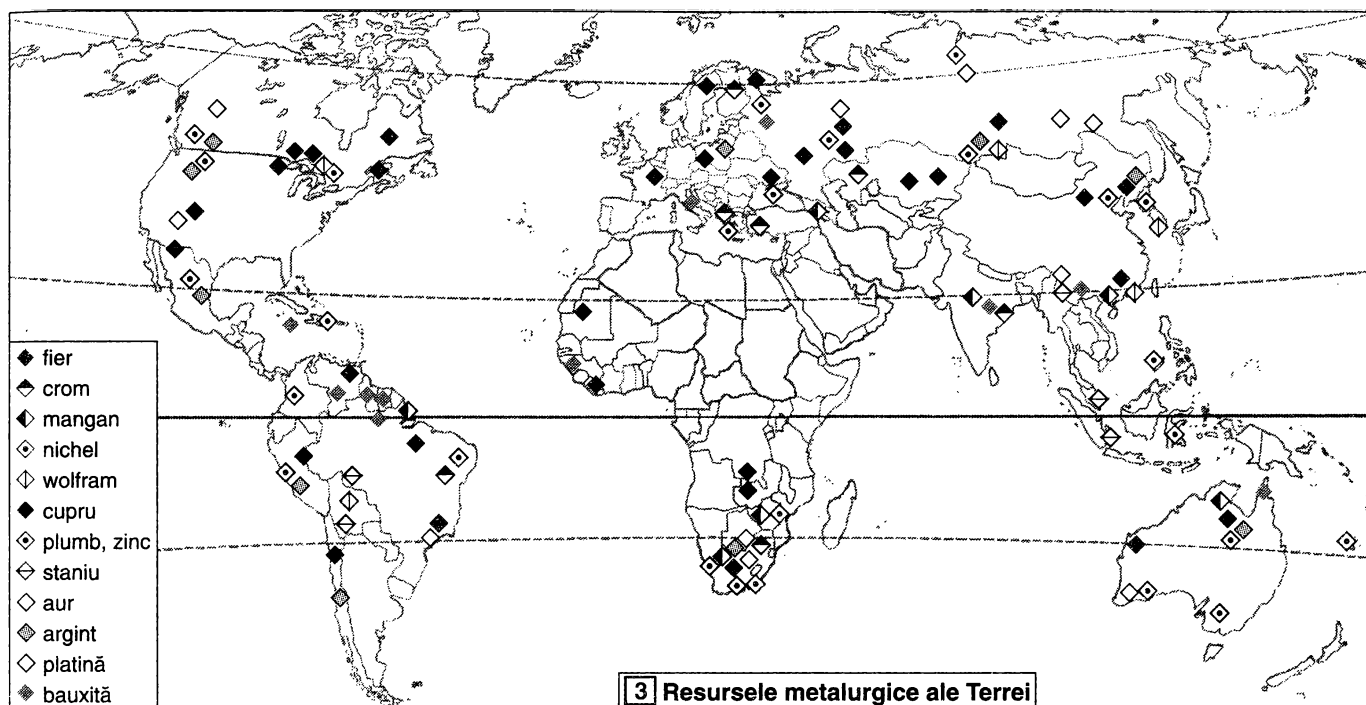
• Alte surse energetice ale litosferei sunt cele de **șisturi bituminoase și nisipuri asfaltice**. Rezervele, deși parțial cunoscute, sunt importante (numai cele de șisturi bituminoase sunt în jurul a 500 mld. tone), dar costurile valorificării lor sunt ridicate.

• Alte minereuri feroase sunt cele de **crom** (66% din rezervele mondiale sunt în Africa de Sud), **nichel** (Noua Caledonie cca 20% din rezervele lumii, Indonezia, Canada, Rusia, Filipine), **molibden** (S.U.A. cca 50%, Chile cca 30%, Rusia ș.a.), **cobalt** (R.D. Congo, Noua Caledonie, Australia, Rusia ș.a.), **vanadiu** (Africa de Sud cca 50%, Rusia, China, S.U.A.), **wolfram/tungsten** (cu rezerve sigure la nivel mondial în jurul a 2 mil. tone, concentrate în China, Canada și Asia Centrală ex-sovietică).

• **Metalele neferoase**, folosite din timpuri străvechi (cuprul, cositorul ș.a.), au o importanță deosebită în ultimele decenii datorită utilizării lor în electrotehnică, electronică, industria aeronautică ș.a. Cele mai utilizate și mai importante ca nivel al producției sunt cuprul și aluminiul.

Rezervele mondiale de **cupru** sunt apreciate la 600 mil. tone. Peste jumătate sunt cantonate în zăcămintele din cele două Americi (S.U.A., Chile cu zăcămintele Chuquicamata, cel mai mare din lume – , Peru, Canada, Mexic, Panama), dar resurse importante prezintă și Africa (zona Copperbelt din Zambia și R.D. Congo), Papua Noua Guinee, Kazahstan, Australia, Rusia.

Aluminiul, deși este foarte răspândit în scoarța terestră (locul 3 după oxigen și siliciu), a intrat în atenția lumii economice abia în ultimul secol. Principalul minereu de aluminiu este **bauxita** (rezerve mondiale, 30 mld. tone). Trei țări (Guinea, Brazilia și Australia) concentrează

3 Resursele metalurgice ale Terrei

peste 60% din aceste rezerve. Resurse importante mai dețin Jamaica, India, Camerun, Guyana și Grecia.

Plumbul și zincul, întâlnite de regulă în același zăcământ, au rezerve mult mai mici (în jurul a 180 mil. tone fiecare) și se concentrează aproape 50% – pe continentul american (S.U.A., Canada, Peru, Mexic). Zăcăminte importante se mai întâlnesc în Rusia (Transbaikalia) și Kazahstan, dar cel mai mare zăcământ se află la Broken Hill (New South Wales, Australia).

Rezervele mondiale de **staniu/cositor** sunt și mai mici (în jurul a 10 mil. tone). Aproape 2/3 din aceste rezerve se află în sud-estul Asiei (China, Thailanda, Myanmar, Malaysia, Indonezia). Cunoscute sunt și resursele de staniu din Bolivia și Brazilia.

• **Metalele prețioase** (aur, argint, platină) au în prezent utilizări în domenii foarte variate. **Aurul**, aflat în stare nativă (filoane aurifere) se întâlnește, cu rezerve mai mari (cca 45%), în Africa de Sud (unde exploatarea depășesc 3 000 m adâncime), Rusia (în Extremul Orient mai ales), S.U.A., Canada, Australia, Papua Noua-Guinee (Lihir, cel mai mare zăcământ din lume, în afara celor din Africa de Sud), China. **Argintul** (cca 200 mii tone rezerve sigure) se află în zăcăminte complexe, asociat cu alte metale neferoase (plumb, zinc, cupru, aur), cele mai mari rezerve fiind pe continentul american (Mexic, Canada, S.U.A., Peru). În prezent 60% din argint este folosit în industria fotografică. **Platina** se întâlnește ca element secundar în minereurile de cupru și nichel, cele mai mari depozite (peste 80%) fiind în Africa de Sud (Bushveld, Transvaal); depozite importante sunt și în Canada (Sudbury) și Rusia (Norilsk, în Siberia). Cea mai importantă utilizare este drept catalizator în petrochimie.

Resursele industriei chimice, exceptând hidrocarburile și cărbunii (folosite prioritar drept surse de energie), sunt sărurile, fosfații și sulfurile.

• Resursele de **sare gemă** sunt enorme (1 000 000 mld. tone), cu predominanță în continentele Europa (în Rusia, Polonia, România, Franța, Germania) și America de Nord (S.U.A., primul producător mondial, Canada).

Principala destinație a sării o constituie industria chimică (a produselor clorosodice). **Sărurile de potasiu** din litosferă (peste 150 mld. tone) sunt concentrate mai mult de jumătate (56%) în Canada (în provinciile Alberta, Manitoba ș.a.). Mari zăcăminte sunt în partea europeană a Rusiei, Belarus, Germania, Brazilia și S.U.A.

• **Fosfații**, materii prime de origine organică (fosforite, guano) și minerală (apatita) pentru industria îngrășămintelor chimice, sunt concentrați în proporție de 2/3 în Africa (Maroc, 53% din rezervele lumii, R. Africa de Sud, Tunisia, Egipt). Rezerve apreciabile sunt în S.U.A. (în statul Florida), Rusia (peninsula Kola), Kazahstan și China.

• **Sulfur nativ** (rezerve în jurul a 1,5 mld. tone) se găsește în depozite de natură sedimentară (ex.: în sudul Poloniei) și în cele de natură vulcanică (Japonia, Chile, România ș.a.). Cele mai mari rezerve le dețin spațiul ex-sovietic, Canada, S.U.A., Polonia și China. Principala utilizare este în producerea acidului sulfuric.

Resursele industriei materialelor de construcții sunt extrem de variate și de abundente (calcare, argile, nisipuri, pietrișuri, roci eruptive ș.a.). De-a lungul timpului, au devenit faimoase **granitul** din Scutul Baltic (Finlanda, Karelia / Rusia), **marmura** de Pentelic (Grecia) și de Carrara (Italia), **argila caolinoasă** (Meissen / Germania).

În scoarța terestră sunt și alte numeroase resurse de substanțe minerale cu utilizări din cele mai diverse. Amin-tim **baritina**, **azbestul**, **grafitul**, **diamantele** (mari rezerve în R. Africa de Sud, Botswana, Angola, R.D. Congo, Rusia / lakuția ș.a.), **pietrele prețioase și semi-prețioase** (rubine, safire, smaralde, opale, lapiz-lazuli) exploatare în India, Australia, Sri Lanka, Brazilia, Columbia.

TEME

- Corelați nivelul și distribuția resurselor cu modul lor de valorificare.
- Analizați distribuția resurselor metalurgice pe mari regiuni și modul lor de valorificare.

RESURSELE HIDROSFEREI

Contribuind la supranumele de „planeta albastră” dat Terrei, învelișul de ape reprezintă în sine o uriașă resursă pentru omenire; practic toate domeniile activității economice sunt legate într-un fel sau altul de sursele de apă. În afara apei înseși care constituie masa acestui înveliș, aflăm în hidrosferă (apa nu se găsește în stare pură) numeroase substanțe solubile sau în suspensie care îi conferă calitatea de mediu hrănitor pentru diverse organisme, dar se constituie și în *resurse minerale*, atunci când sunt în concentrații apreciabile ¹.

Volumul total de apă al hidrosferei este de cca 1,4 mld. km³, volum care, datorită ciclului hidrologic natural, se reînnoiește continuu. Astfel că, la nivel global apa este o resursă virtual inepuizabilă; în schimb, la nivel regional sau local, cantitatea de apă disponibilă se poate reduce rapid sau poate deveni inutilizabilă datorită poluării.

Cea mai mare parte a resurselor de apă – 96,55% – este concentrată în Oceanul Planetar, neputând fi folosită ca apă potabilă sau în agricultură și industrie, fără o prealabilă eliminare a sărurilor dizolvate.

Apa dulce – o resursă indispensabilă

Apa dulce, care asigură în mod obișnuit necesarul de apă, reprezintă numai 3,5% din volumul hidrosferei, dar în procent de 77,2% ea este „blocată” în calotele glaciare și ghețarii continentali. Astfel că apa dulce disponibilă este oferită de apele curgătoare, de lacuri și apele subterane.

Apele curgătoare (0,01% din apa dulce de pe Glob) constituie un volum anual de 46,8 mii km³, inegal repartizat pe continente și țări.

Resursele cele mai însemnate le dețin, la nivelul continentelor: Asia (peste 30%) și America de Sud (25%); Europa, deși are o rețea hidrografică densă, concentrează mai puțin de 10% din aceste resurse.

Mari diferențe sunt semnalate și la nivelor țărilor și regiunilor, realitate care solicită, în cazul deficitelor existente sau prognozate (pe măsura creșterii consumului), măsuri de protejare a apelor curgătoare, de valorificare rațională a acestora și implicare a altor surse precum cele subterane sau a celor marine (desalinizare).

Apele subterane (cca 22 % din apa dulce de pe Glob) constituie în numeroase regiuni ale planetei principala sursă de apă utilizată de către om. Este vorba, mai ales de regiunile aride și lipsite de o rețea de apă curgătoare semnificativă (ex.: spații vaste din Australia, Africa de Nord, Asia centrală, Orientul Apropiat și China). Astfel, în

Australia, apele subterane din regiunea Marelui Bazin Artezian contribuie cu 1/5 la acoperirea necesarului de apă al țării, iar în Israel irigarea terenurilor agricole se face în proporție de 2/3 din asemenea surse.

Ghețarii reprezintă o resursă de apă dulce (24,1 mil. km³), practic nevalorificată în prezent, deși există o serie de proiecte, realizabile tehnic (ex. transportul unor blocuri uriașe de gheață din Antarctica spre țările petroliere din zona Golfului Persic).

Lacurile și mlaștinile concentrează 0,35% din apa dulce de pe Glob, importanța lor ca resursă pentru omenire fiind diferențiată – în funcție de zona în care se află – de la asigurarea alimentării cu apă a populației, la irigații sau transporturi navale. Se evidențiază prin dimensiunea și utilizarea lor complexă marile lacuri nord-americane (Superior, Michigan ș.a.) aflate într-una din cele mai urbanizate și industrializate regiuni ale Terrei.

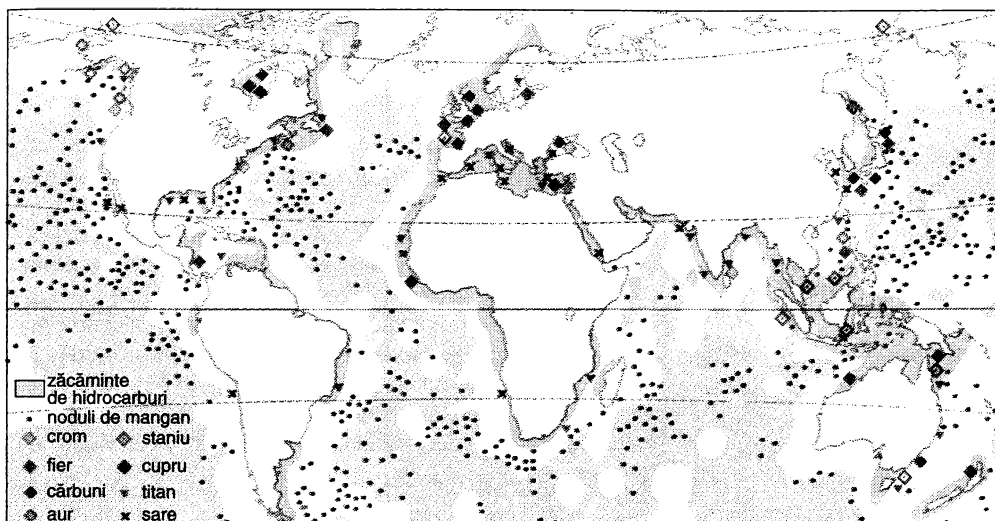
Industrializarea, urbanizarea și expansiunea culturilor irigate au generat în ultimul secol creșterea continuă a consumului de apă de la 400 km³ (în 1900) la peste 5 000 km³ (în prezent), consum care este distribuit diferit la nivel regional.

În Asia, Africa și America de Sud cea mai mare pondere revine agriculturii, în timp ce în Europa și America de Nord industria și consumul urban dețin întâietatea. Efectele acestor utilizări asupra mediului și a calității apelor de suprafață sunt și ele diferite, în ultimele trei decenii fiind tot mai evidente măsurile de protejare a apelor, de utilizare rațională a acestora.

Distribuția inegală a rezervelor de apă pe Glob a contribuit la accentuarea disparităților regionale în dezvoltarea industriei (cel mai mare consumator de apă, după agricultură). În unele situații, totuși, pot apare soluții alternative la absența surselor de apă „clasice” (ex.: apele curgătoare), așa cum ne-o dovedesc țările petroliere din zona Golfului care obțin apa necesară (la un preț ce-i drept, ridicat) prin *desalinizarea apei marine*. Numeroase alte țări, din zonele aride, cu variate resurse de subsol, întâmpină mari dificultăți în dezvoltarea lor economică din cauza resurselor insuficiente de apă (ex.: țările Sahelului african și țările din Asia centrală).

¹ Navă specializată în cercetări oceanografice

2 Resursele submarine ale Globului

Resursele energetice ale hidrosferei

Potențialul energetic amenajabil al apelor curgătoare este imens, echivalentul unei producții de 21 190 mld. kWh/an, dar *inegal distribuit* la nivelul continentelor. Astfel, Asia ocupă primul loc, cu peste 40% din acest potențial datorită prezenței marilor fluvii (Enisei, Chang Jiang, Brahmaputra/Tsangpo, Indus, Mekong ș.a.), următoarele locuri fiind ocupate de Africa (cca 20%), America de Nord și America de Sud, fiecare cu cca 10% din potențial. Există anumite amplasamente deosebit de favorabile, unele fiind folosite integral (ex.: zona Itaipu, de pe fluviul Parana, 12 600 MW) sau parțial (zona Inga de pe fluviul Congo, potențial 45 000 MW, din care mai puțin de 5% este valorificat în prezent), altele fiind în curs de amenajare (sectorul Trei Defilee de pe fluviul Chang Jiang, China, 13 000 MW).

Țările cu cel mai ridicat potențial hidroenergetic amenajabil sunt Rusia, R.D. Congo, China și S.U.A., fiecare cu un potențial de producție în jurul a 2 000 mld. kWh/an, urmate de Brazilia și Canada (cu peste 1 000 mld. kWh/an). Europa, fără spațiul ex-sovietic, are un potențial de 1 400 mld. kWh/an din care o treime este valorificat.

Amenajările hidroelectrice au stimulat unele activități industriale energointensive, semnificativ fiind cazul uzinelor de aluminiu, multe amplasate în apropierea hidrocentralelor (Norvegia, nord-vestul S.U.A., nordul Italiei).

Energia apelor mărilor și oceanelor, practic inepuizabilă, este în prezent folosită în foarte mică măsură. Este vorba de centralele maremotrice și de centrale experimentale care folosesc energia valurilor (Japonia, Regatul Unit, Tonga, China) și energia curenților marini (S.U.A.).

Resursele de materii prime minerale

Oceanul Planetar adăpostește o impresionantă rezervă de materii prime minerale, inclusă atât în soluția apei marine, cât și în sedimentele de pe fundul mării **3**.

3 Calculele arată că 1 km³ de apă marină conține 28 mil. t clorură de sodiu (sare), 1,3 mil. t magneziu, 30 mii t bor, 300 t brom, 79 t cupru, 11 t uraniu ș.a.

Până în prezent se extrag pe scară industrială *sarea*, *magneziul* și *bromul*, domeniul marin asigurând la nivel mondial – 23% din consumul de sare, 70% din cel de brom și 61% din cel de magneziu. Sedimentele marine (cu grosimi de până la 1 000 m în Oceanul Atlantic) au origini diferite (terigene, biogene și autigene) și importanță economică diferită. Cele *biogene* (calcaroase, silicioase) au o valoare economică redusă; în schimb, cele *terigene* (din zona platformelor continentale) sunt exploatare pentru obținerea minereurilor de titan, zirconiu, rutiliu (ex.: zona litorală din estul Australiei), de cositor (casiterit) în Asia de sud-est (Thailanda, Malaysia, Indonezia), de platină (Alaska, S.U.A.); în largul coastelor Namibiei se exploatează nisipuri diamantifere.

Dintre sedimentele *autigene* (formate prin procese de precipitare din soluții), valoare economică prezintă *nodulii polimetali* (mangan, dar și fier, cupru, crom,

cobalt, plumb); deși prezența lor a fost semnalată acum mai bine de 100 de ani (expedițiile marine Challenger, Albatross), formarea lor nu este pe deplin lămurită **4**.

4 Numai pe fundul Oceanului Pacific se apreciază la 1 500 mld. tone, cantitatea de noduli de mangan care au, în plus, concentrații apreciabile de nichel și cobalt. Sunt în curs de valorificare nodulii polimetali din apropierea ins. Manihiki (arh. Cook, Oceanul Pacific).

Domeniul marin prezintă și alte resurse care însă aparțin, geografic, altor geosfere. Este vorba, mai întâi, de resursele de *hidrocarburi* identificate în scoarța terestră (litosferă) sub apele platformelor continentale (ex.: Marea Nordului) sau ale regiunilor mai adânci (în Golful Mexic, până la 3 000 m). Apoi este vorba de *resursele biotice* (pești, crustacei, mamifere, alge, plancton ș.a.) exploatare din vremuri imemorabile și care aparțin biosferei.

TEME

- Comentați răspândirea și utilizarea resurselor de apă dulce ale Terrei.
- Analizați structura resurselor de materii prime și energetice cuprinse în spațiul Oceanului Planetar.

RESURSELE BIOSFEREI

„Învelișul vieții” s-a constituit din zorii omenirii drept primul sprijin al omului în viața și activitatea sa. Treptat, pe lângă hrană, îmbrăcăminte, combustibili (o mare parte a masei lemnoase este încă folosită în acest scop), materiale de construcție, el își va procura și o gamă tot mai largă de materii prime industriale [1].

Masa resurselor biosferei (biomasa), în care predomină cele vegetale, are o mare calitate și anume că ea se regenerează anual. Se apreciază la 550 mld. tone biomasa oceanelor și 300-400 mld. tone cea terestră (25-30% păduri, restul dat de pajiști și culturi agricole).

[1] Acțiunea omului asupra ecosistemelor este mult mai veche decât se apreciază de obicei. Chiar și prin simple activități precum culesul și vânătoarea, omul a modificat raportul dintre specii, favorizând pe unele în defavoarea altora. Acest proces s-a accentuat progresiv o dată cu apariția agriculturii (expansiunea culturilor cerealiere, domesticirea unor animale) și sedentarizarea populației. În spațiul mediteranean, de exemplu, analizele polinice (de polen) arată o prezență modificatoare a omului de peste 7500 ani, iar în spațiul chinez se apreciază că defrișările au început în urmă cu cca 4000 ani.

Resursele biotice terestre

Dintre ele, se detașează prin importanță *pădurile* („aurul verde”), care îndeplinesc două funcții de seamă: una economico-socială (prin materialul lemnos și alte resurse, apoi prin rolul în refacerea fizică și psihică a oamenilor) și alta ecologică (asupra climei, apelor, solului ș.a.). Sub acest ultim aspect, uriașa pădure din bazinul Amazonului este supranumită „plămânul Terrei”.

Suprafețele ocupate de păduri s-au redus continuu de la 7,6 mld. ha (în urmă cu 2000 ani) la cca 4 mld. ha în prezent. Numai în anii '80 ai secolului XX pădurile au fost înlăturate de pe cca 400 mil. ha.

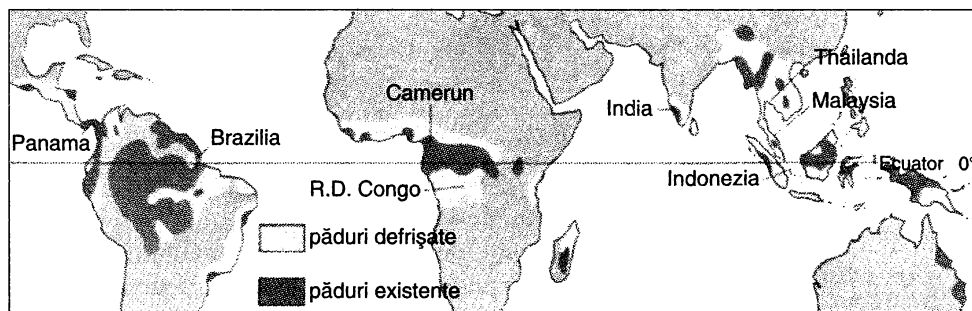
Cele mai valoroase sub raport economic sunt pădurile din regiunile temperate (între care, cele de conifere depășesc 1 mld. ha), ce asigură cea mai mare parte a masei lemnoase prelucrate industrial. Pădurile din zona intertropicală au intrat mai recent în regim industrial de utilizare (se „extrag” cu deosebire esențe pentru furnire – santal, teck, mahon ș.a.) dar exploatarea lor se dovedește relativ dificilă datorită mării diversități de specii, nu toate cu importanță economică. Se evidențiază prin suprafața împădurită trei state mari din emisfera nordică – Rusia (cu faimoasa taiga siberiană), Canada și S.U.A., apoi Brazilia și R.D. Congo (locul I în Africa). În ultimele decenii suprafața împădurită s-a micșorat rapid în țări din Asia de sud-est (Thailanda, Malaysia, Cambodgia, Indonezia), atât pentru valorificarea masei lemnoase (inclusiv la export ca lemn brut sau prelucrat) cât și pentru extinderea suprafețelor agricole [2].

Defrișările masive din zona intertropicală (Amazonia) au stârnit vii reacții pe plan mondial în legătură cu posibilele consecințe negative asupra climei întregii planete.

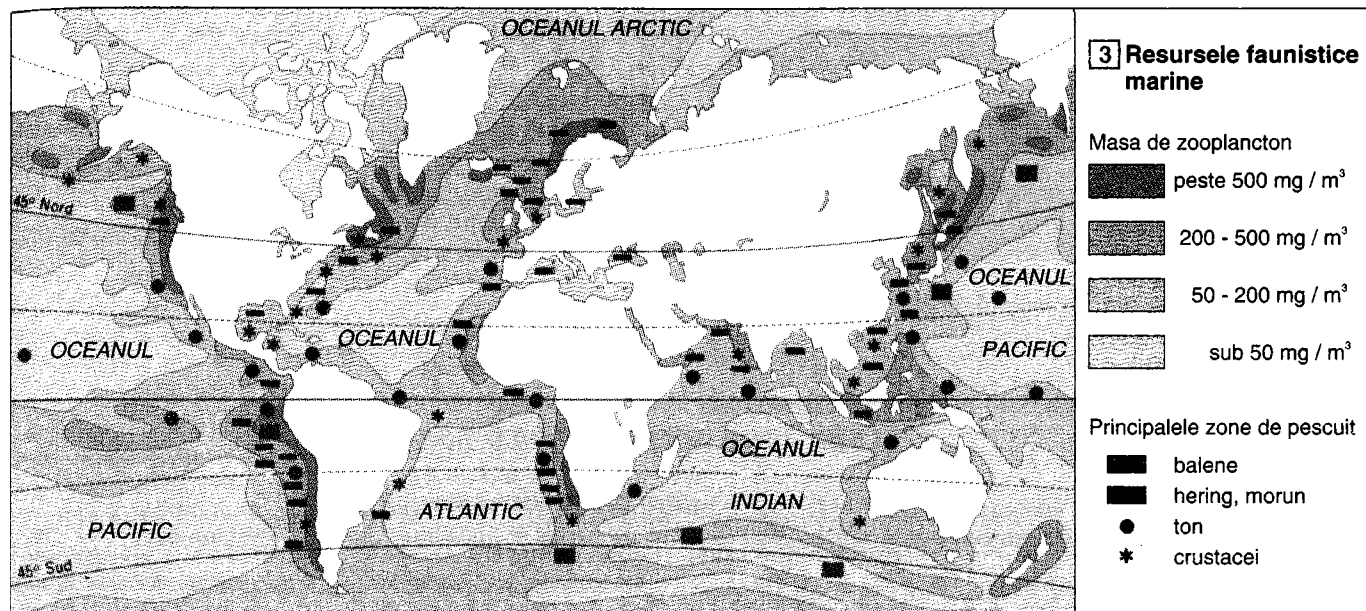
În schimb, în unele țări din Europa (Regatul Unit, Germania) și în China, fondul forestier, diminuat foarte mult în secolele precedente, se reface prin împăduriri masive, ce au în vedere și rolul ecologic complex al pădurii.

Formațiunile ierboase (savane, stepe, pajiști alpine, de tundră sau pajiști secundare) ocupă o suprafață însemnată (cca 3,4 mld. ha) și reprezintă o resursă complexă, de la susținerea creșterii unor efective tot mai mari de animale, la promovarea turismului (ex.: savanele africane din Kenya, Tanzania ș.a.). Productivitatea lor este variabilă, dar chiar și cele mai sărace (precum stepele saheliene) prezintă o importanță crucială pentru populația locală (crescători nomazi și seminomazi de animale).

Fauna terestră a reprezentat din cele mai vechi timpuri o resursă importantă pentru omenire. Inițial, fauna sălbatică (obiectiv al vânătorii), iar apoi tot mai mult cea domestică s-au „implicat” în modul de viață al comunităților umane. Vânătoarea mai este practică, ca primă ocupație, de mai puțin de 50 000 persoane (ex.: eschimoșii/inuiții din nordul Canadei). În schimb, creșterea animalelor a căpătat o răspândire globală și anumite specializări (ex.: creșterea ovinelor în Australia, a bovinelor în Argentina, Uruguay și țările dezvoltate din Europa, a cămilor în Somalia). În afară de blănuri (de samur, zibelină ș.a.), piei, carne, pene, ouă, este de menționat și guano-ul care, depus timp îndelungat, a contribuit la formarea unor valoroase depozite de îngrășăminte exploatare în numeroase insule din Oceanul Pacific sau pe țărmul vestic al Americii de Sud (în Chile și Peru). Fauna sălbatică se constituie într-o valoroasă resursă pentru turism (ex.: în țările africane aflate la sud de Sahara), fiind ocrotită în parcuri naționale și rezervații naturale.

[2] Fenomenul despăduririlor pe Glob

Resursele biotice marine

Deși au fost folosite de timpuriu, în primul rând prin pescuit, ele sunt insuficient și incomplet folosite, având un potențial deosebit de ridicat. Dintre *plantele acvaticе* se evidențiază algele (albastre, verzi, brune, roșii) întâlnite de la suprafața apei și până la 600 m adâncime. Prin fotosinteză, algele „mobilizează” sărurile dizolvate în apă (ex.: fosfați, azotați), dar și alte elemente chimice utile omului (ex.: iodul, bromul). Ele se folosesc în anumite țări (ex.: Japonia unde există și ferme destinate cultivării lor, China, Franța, Irlanda) atât în hrana populației, cât și în furajarea animalelor (valoarea lor nutritivă este superioară de trei ori celei a fânului) sau ca materie primă industrială (farmaceutică, industria alcoolului, a parfumurilor).

Fauna marină este extrem de diversă și prezintă o importanță directă (prin pescuit, vânătoare) și indirectă (ex.: zooplanctonul care alături de fitoplancton constituie hrana pentru vietățile mai mari, o parte valorificate de om). Krill-ul (crustacei planctonici), deosebit de abundent în apele periantarctice (potențial cca 50 mil. tone/an) și hrana principală a balenelor, este folosit în obținerea de făină furajeră [3].

Principala resursă faunistică marină o reprezintă însă animalele mari (pești, mamifere, cefalopode, crustacei ș.a.), distribuția lor în mediul marin urmărind două sectoare: subcontinental și oceanic. Sectorul subcontinental, mai precis cel al platformelor continentale, se remarcă prin potențialul său ridicat, legat de densitatea ridicată a planctonului, de aportul de substanțe minerale și organice aduse de pe continent. Alături de pești, prezintă valoare economică stridiile, midiile, crustaceii (creveți, homari, languste).

În sectorul oceanic (până la 300 m adâncime) se evidențiază heringi, sardelele, codul, thonul, macroul, somonul ș.a. prezenți adesea în mari bancuri, ținta preferată a traulerelor de mare capacitate.

Potențialul piscicol mondial este relativ ridicat (75-120 mil. tone/an), dar inegal repartizat și de aceea supra-exploatat în anumite areale (ex.: nordul Oceanului Atlan-

tic, vestul Americii de Sud). De aceea, o serie de țări (ex.: Islanda) situate în apropierea acestor areale bogate în pește limitează nivelul prezenței navelor străine în zonele lor economice exclusive. Alte țări, mai ales ministatele din Oceanul Pacific (Kiribați, Micronezia, Tuvalu) obțin venituri apreciabile din licențele de pescuit acordate pentru zonele lor economice maritime navelor din țări cu flote de pescuit importante (Japonia, Coreea de Sud, S.U.A. ș.a.).

Vânătoarea de balene și alte mamifere marine s-a diminuat drastic în ultimele decenii, prevalând considerentele păstrării biodiversității marine. Speciile astfel salvate se constituie într-o nouă resursă și anume turistică (ex.: apele din jurul Australiei, Noii Zeelande, Norvegiei).

Se mai obțin din apa mării și unele materii prime nealimentare cum sunt perlele (în Japonia, țări ale Golfului Persic, Indonezia, Mexic ș.a.).

Resursele faunistice marine sunt îmbogățite și prin *acvacultură*, ce are în vedere atât sporirea cantității de pește (thon, somon, sturioni ș.a.), cât mai ales cea de creveți, stridii, midii și scoici perlifere. Se evidențiază o serie de țări din zona Oceanului Pacific (Japonia, China) apoi Franța (ostreicultura – cultura scoicilor – din zona litoralului vestic), S.U.A. și Canada (pentru somoni). Cantitatea de pește obținută prin acvacultură depășește 20 mil. tone/an.

TEME

- Corelați repartiția fondului forestier cu zonele climatice ale Globului.
- Evidențiați, pe mari regiuni geografice, deosebirile în modul de valorificare a resurselor forestiere.
- Analizați intervenția societății umane în modificarea structurii faunistice a Terrei.
- Folosind harta [3], prezentați valorificarea resurselor biotice aparținând Oceanului Planetar.

AGRICULTURA

EVOLUȚIA ÎN TIMP ȘI SPAȚIU A PRACTICILOR AGRICOLE

1 Fondul funciar mondial

Fondul funciar mondial are o suprafață totală de 13,34 miliarde ha și însumează terenurile cu destinație agricolă (4,93 miliarde ha), forestieră (4,18 miliarde ha), rezidențială, acvatică și specială (4,23 miliarde ha). Resursele cu caracter special se referă la exploatarea miniere, unitățile industriale, căile de comunicație etc.

Valorificarea pe cale industrială a resurselor funciare, accelerarea procesului de intensivizare și specializare, a echipării tehnico-materiale, au determinat modificări substanțiale privind extinderea unor categorii de folosință, optimizarea folosințelor agro-forestiere și acvatice, modernizarea habitatului rural.

Agricultura – tradiție și modernitate

Dintre resursele funciare [1] [2], agricultura se înscrie ca o ramură cu vechi tradiții, fiind sursa de bază a existenței omenirii. Ea a fost puternic marcată de cele două mari revoluții, și anume:

a) *revoluția neolitică*, care a durat cca 10 000 de ani, producând prima cotitură în dezvoltarea socială a omului, în stabilirea unui mod de viață, cu așezările stabile, cu acțiuni pentru extinderea spațiilor agrare și introducerea culturilor agricole;

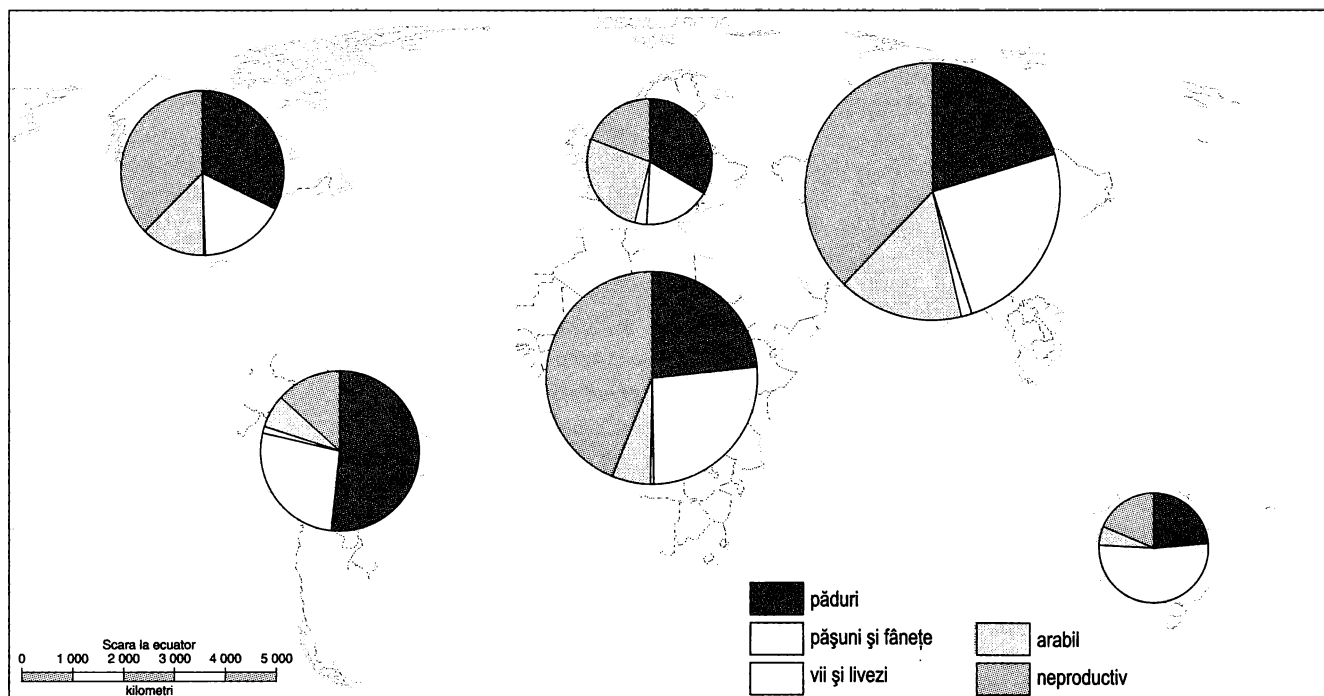
b) *revoluția industrială*, datată acum două sute de ani și cu puternice implicații în valorificarea și integrarea terenurilor în sisteme productive intensive, în crearea și dezvoltarea bazei tehnico-materiale. Agricultura tradițională sau de subzistență, caracterizată prin imobilism, a fost specifică pentru secolul al XVIII-lea și a persistat în numeroase țări din Europa chiar și până la sfârșitul secolului al XIX-lea.

Indiferent de originea și perioada de apariție, agricultura a stabilit relații noi între om și natură, marcând o formă de progres. În neolitic, ca urmare a trecerii la culti-

varea primitivă a plantelor și la creșterea animalelor, și mai ales în secolul al XIX-lea, ca urmare a revoluției industriale, s-au produs modificări substanțiale în structura și repartiția agriculturii.

În decursul timpului, agricultura pe plan mondial a fost supusă unor transformări radicale datorită succesiunii modurilor de producție, a influenței structurilor social-economice. De la sistemele agricole bazate pe utilizarea directă a masei vegetale prin pășunat (*țelină*), la cel parțial lucrat și abandonat un număr de ani (*pârloagă*), până la sistemele agricole evoluat, cu însămânțarea și îngrijirea plantelor (*ogor, alternarea culturilor*), peisajul geografic a suferit modificări esențiale datorită progresului tehnic, a creșterii numărului de locuitori, respectiv a necesităților mereu crescânde de alimente.

Structurile socio-economice specifice întregului fond funciar reprezintă rezultatul conlucrării factorilor de determinare politico-economici și tehnici, a celor de condiționare fizico-geografică și demo-economică, pe măsura amplificării cercetării științifice și a tehnicii moderne.

2 Structura fondului funciar pe continente la sfârșitul secolului XX

3 **United Fruits Company** – una din marile societăți agricole transnaționale – posedă peste 1 milion ha teren agricol, din care 250 000 ha numai cu plantații de bananieri. Ca resurse de forță de muncă folosește peste 100 000 de salariați. Pentru comercializarea producției agricole dispune de o flotă proprie de navigație (70 vase), de porturi specializate, de o rețea de căi ferate ș.a.

În S.U.A., „Agrobusiness”-ul a cunoscut o dezvoltare rapidă, fiind influențat de economia industrială, de tehnicile moderne. Mașinile agricole sofisticate, îngrășămintele, pesticidele, rezultatele biotehnologiei în ameliorarea și protecția plantelor și animalelor ș.a. au determinat creșterea producției agricole și comercializarea produselor pe piața mondială.

Revoluția industrială și mai ales etapa postindustrială au avut consecințe benefice asupra organizării economiei mondiale. Agricultură specializată, de mare randament, caracterizează economia țărilor puternic dezvoltate economic. În S.U.A., agricultura de tip plantații este dominantă **3**.

Valorificarea resurselor agrare presupune cunoașterea a trei componente fundamentale care se interfează perfect și anume: *pământul sau teritoriul*, cu toată gama factorilor de mediu, a proceselor și fenomenelor de la suprafața acestuia; *populația*, forța de muncă de esență socială, omul fiind, deci, scopul producției agricole, piscicole și forestiere; *tehnica*, exprimată prin termenul științific „bază tehnico-materială”, prin care comunitățile sociale reușesc să adapteze și să gestioneze resursele agrare.

Ca urmare a „exploziei demografice”, oamenii de știință își consacră astăzi cercetările pentru descoperirea de noi resurse alimentare. Practicarea pe scară largă a unei agriculturi intensive, extinderea terenului arabil prin defrișarea junglei, fertilizarea zonelor deșertice și semiaride, combaterea eroziunii solului, exploatarea spațiului oceanic (rezervele piscicole, algele marine) etc. reprezintă multiple posibilități pentru a asigura cerințele alimentare ale populației.

Organizarea unor programe de hidroameliorații, extinderea mecanizării și chimizării, intensificarea cercetării științifice pentru descoperirea unor soiuri mai productive de plante și rase de animale, constituirea unui sistem de rezerve alimentare mondiale reprezintă imperiative ale umanității.

Explozia demografică din ultimii 50 de ani, de la 2,5 miliarde locuitori în 1950 la 6 miliarde în 1999, a impus suprasolicitația spațiului agrar și adoptarea unor măsuri hidroameliorative și agrotehnice pentru creșterea producției agricole **4** **5**. În acest scop, s-au extins suprafețele amenajate pentru irigații de la cca 200 milioane ha în 1950 la cca 243 milioane ha în 2000. Cinci state dețin 64% din suprafața irigată a lumii, și anume: China (50 milioane ha), India (58 milioane ha), S.U.A. (22 milioane ha), Pakistan (18 milioane ha) și Iran (7,3 milioane ha). În Asia musonică cultura orezului dă nota predominantă a utilizării spațiului arabil, având în vedere densitatea mare de locuitori / km². Amenajarea terenurilor pentru irigații și

4 Terase agricole în Filipine

5 Polder în Olanda

obținerea a câte două recolte pe an reprezintă principalul mijloc de asigurare a hranei pentru cca 3 miliarde de locuitori (China 200 milioane tone, India 123 milioane tone).

Intensificarea agriculturii, suprasolicitația terenurilor cultivate pentru obținerea unor mari cantități de cereale (573,0 mil. t grâu în 2002, din care 43% realizate de China, S.U.A. și India; 602,0 mil. t porumb, din care 40% de S.U.A.; 576,3 mil. t orez, din care China 178 mil. t, India 123,0 mil. t, iar Asia 92% din producția mondială), presiunile tehnice și umane au accentuat defertilizarea și degradarea solurilor în numeroase regiuni ale Terrei.

- fond funciar mondial
- ameliorarea fondului funciar
- agrobusiness

TEME

- Analizați harta **2** și stabiliți care sunt continentele cu cea mai mare pondere din totalul fondului funciar la: păduri, teren arabil, pășuni și fânețe.

TIPURI ȘI STRUCTURI TERITORIALE AGRICOLE

Agricultura reprezintă o activitate economică esențială pentru existența omenirii. Revoluția agricolă care a început în secolul XVIII s-a bazat pe progrese inițial tehnologice și ulterior și științifice. Grație acestora, mașinile și utilajele agricole au devenit din ce în ce mai performante, practicile agricole din ce în ce mai adecvate caracteristicilor climatice, hidrografice, de sol. Știința a contribuit la crearea unor soiuri de plante și specii de animale mai bine adaptate condițiilor fizico-geografice, mai puțin vulnerabile la boli și dăunători, cu potențial productiv mai mare. Tehnicile de îmbunătățiri funciare (desecări, îndigui, irigații), utilizarea fertilizatorilor și îngrășămintelor chimice sau naturale au contribuit la creșterea producției agricole și la extinderea suprafețelor cultivate. Explozia demografică a determinat creșterea cererii de hrană, diversificarea producției agricole și extinderea suprafețelor. Cu toate acestea, agricultura mondială este caracterizată de decalaje majore în diverse regiuni geografice ale planetei, de la cea tradițională la cea modernă, de la cea primitivă la cea mecanizată, de la cea de subsistență la cea comercială.

Agricultura tradițională este practică de comunitățile rurale primitive, care utilizează volume enorme de forță de muncă pentru a obține producții modeste. Tehnicile agricole arhaice, lipsa mijloacelor mecanice și utilizarea aproape în exclusivitate a forței umane și animale, investițiile limitate de capital și tehnologie, contribuie la obținerea unei productivități reduse a muncii agricole. Producția agricolă este destinată în principal consumului propriu al fermierilor sau comerțului local, fiind puțin specializată din dorința de diversificare a produselor agricole pentru consumul domestic. Mai mult decât atât, producția agricolă a fermelor tradiționale este foarte fluctuantă, fiind vulnerabilă la capriciile meteorologice: ploi torențiale, musoni, secetă.

Acest tip de agricultură are un puternic caracter de subsistență, fiind specific anumitor regiuni africane [1], orezăriilor extensive din Extremul Orient sau unor regiuni de creștere a animalelor din America de Sud. Trecerea agriculturii de la marile ferme colectivizate la micile ferme particulare în țările foste comuniste a determinat în unele din acestea apariția agriculturii de subsistență.

[1] Creșterea bovinelor în savană (Tanzania)

[2] Recoltarea sfecei-de-zahăr (Germania)

Agricultura modernă se caracterizează prin comercializarea producției. Fermele agricole sunt specializate în culturile vegetale sau rasele de animale cele mai adecvate în funcție de condițiile climatice, de sol, de cerințele pieței de desfacere. Agricultorul modern nu produce „un pic din toate” ca cel tradițional, fiind interesat să-și concentreze eforturile spre obținerea de produse agricole care îi asigură profit maxim. În opoziție cu agricultura tradițională care se adaptează mediului natural, cea modernă este capabilă să adapteze, parțial, mediul cerințelor sale. Agricultura modernă acționează asupra mediului prin diverse metode: sistemele de irigații economisesc apa sau o distribuie plantelor în funcție de intensitatea evapotranspirației; sistemele de drenaj îmbunătățesc caracteristicile solului; îngrășămintele chimice cresc fertilitatea solului și, implicit, productivitatea activității agricole. Agricultura modernă selecționează rasele de animale și speciile de plante cele mai productive. Se cultivă grâul cu cel mai bun randament, porumbul cel mai puțin pretențios față de condițiile de mediu.

Agricultura modernă utilizează din ce în ce mai puțin forță de muncă (media populației ocupate în agricultură din țările Uniunii Europene este de 5% din total), bazându-se în schimb pe mașini și utilaje mecanice. De la însămânțare și până la recoltare, munca agricolă se realizează prin intermediul mașinilor agricole [2]. Creșterea animalelor a devenit și ea automatizată, în unele ferme munca agricolă este asistată de computere. Dimensiunea adecvată a exploatațiilor agricole, accesul la credite, politica guvernamentală protecționistă fac din agricultura modernă ceea ce în economiile dezvoltate se numește „agro-business”, adică o formă avansată de practicare a agriculturii cu randament maxim și profit considerabil.

- agricultură tradițională
- agricultură modernă

TEME

- Explicați apariția agriculturii de subsistență după desființarea fermelor colectivizate în România.

REGIUNI ȘI PEISAJE AGRICOLE

Regiunile agricole ale Terrei

Regiunile agricole ale Terrei, suprapuse în mare parte pe zonele climatice, au o serie de caracteristici determinate atât de zonalitatea latitudinală și etajarea altitudinală, cât și de activitatea antropică. În raport de aceste coordonate, s-au delimitat o serie de regiuni agricole.

- **Regiunea agricolă ecuatorială permanent umedă** este caracterizată prin oscilații termice mici și prin precipitații bogate și constante. În perimetrele forestiere solurile sunt fertile, în timp ce sub culturile de câmp inadecvate, fără aportul de fertilizanți naturali și industriali, se produce fenomenul de pierdere a fertilității solului. Din vegetația naturală a pădurilor provin pomi și arbuști de un deosebit interes economic, cum sunt: *palmierul-de-ulei*, *cocotierul*, *arborele-de-cacao*, *arborele-de-cauciuc*. Printre plantele cultivate predomină *orezul*, *porumbul* și *meiul*. Condițiile naturale favorizează obținerea anuală a câte 2-3 recolte de orez, dacă se practică o gospodărire îngrijită a solului și a apei, o muncă asiduă a câmpului. De aceea, densitatea populației în zonele de cultură a orezului este ridicată.

Pădurile ecuatoriale au o mare extensiune (bazinul fluviului Congo, bazinul Amazonului etc.), de aceea și arealele agricole sunt limitate, existând mai ales în lungul fâșiilor litorale. În limitele acestei regiuni se întâlnesc încă mari suprafețe care nu sunt introduse în circuitul agricol (în Africa și America de Sud).

- **Regiunea agricolă a tropicelor cu umiditate alternantă** se remarcă, de asemenea, prin temperaturi ridicate în tot timpul anului și printr-o perioadă mai mult sau mai puțin scurtă de secetă, care impune agriculturii un anumit ritm de dezvoltare. Acest fapt condiționează obținerea a două tipuri de culturi. Astfel, în Asia estică, în timpul ploilor, se realizează o recoltă de orez, iar în timpul secetei se practică și alte culturi care solicită o umiditate redusă.

Culturile de câmp sunt cele mai caracteristice în această regiune, urmate de cele ale *arborelui-de-cafea* și de *ceai*, apoi de culturile de *bumbac* și *trestie-de-zahăr*. Plantele de câmp, bogate în ulei, ca *susanul*, *ricinul*, *arahidele* și *bumbacul* ocupă suprafețe întinse. Culturile de *porumb*, *mei* și *leguminoase* se practică la limita cu regiunea aridă, unde se întâlnesc și terenuri de pășunat.

1 Agricultura irigată în valea Nilului (Egipt)

2 Pășunat în Depresiunea Transilvaniei

- **Regiunea agricolă aridă** cuprinde culturi efectuate numai în perimetrele irigate, respectiv de-a lungul apelor curgătoare și în oaze, unde se obțin recolte bogate de *orez*, *porumb*, *mei*, *orz*, *bumbac*, *curmale* etc. 1 În limitele acestei regiuni se practică *pășunatul*, iar pe alocuri chiar și *nomadismul*.

- **Regiunea agricolă subtropicală** include două sub-regiuni: mediteraneană și musonică.

Subregiunea mediteraneană, cu două anotimpuri (veri călduroase și uscate, ierni blânde și umede), se caracterizează prin marea extensiune a culturilor irigate (*orez*, *bumbac*) și a culturilor de câmp fără irigație (*grâu*, *porumb*, *orz* etc.). Nota predominantă pentru subregiunea mediteraneană o dau, însă, *pomicultura* (plantele citrice) și *viticultura*. În general, suprafața agricolă este folosită intensiv, recuperarea terenurilor constituind o trăsătură specifică.

În **subregiunea musonică** plantele caracteristice sunt: *orezul* (în Câmpia Chinei de Est, Câmpia Indo-Gangetică), *porumbul*, *meiul*, *leguminoasele*, *tutunul*, *soia* și *bumbacul*.

- **Regiunea agricolă cerealiară corespunzătoare latitudinilor temperate** este caracterizată prin succesiunea anotimpurilor, ceea ce se exprimă și în sistemul complex de utilizare agricolă. Sunt cultivate: *grâul*, *secara*, *ovăzul*, *orzul*, *porumbul*, *plantele de nutreț* etc. În zona de influență maritimă predomină în cultura de câmp *porumbul* și *grâul*. O diversificare teritorială imprimă relieful, acesta introducând o etajare climatică altitudinală cu implicații în utilizarea terenurilor.

Economia agricolă a zonei latitudinilor temperate include în profilul ei culturile cerealiere, urmate de culturi de plante de nutreț și apoi de pășuni naturale pe seama cărora se dezvoltă și creșterea animalelor 2.

- **Regiunea agricolă subpolară** este restrânsă ca areal. Totuși, și aici se cultivă *orz*, *ovăz*, *secară* și *cartofi*, în mod insular. În profilul agricol al zonei predomină *pășunile naturale*, de unde rezultă dezvoltarea pe care o cunoaște creșterea animalelor, de tip organizat și nomad.

Regiunile agricole menționate nu trebuie înțelese ca unități stricte; ele înregistrează o mare diversificare teritorială și funcțională. Astfel, pot fi definite unități și sub-unități teritoriale cu predominanța unui anumit tip de folosință a terenului.

3 Câmpuri cultivate deschise în regiunea agricolă pariziană

Tipuri de peisaje agrare

Peisajul agrar cuprinde toate *parcelele cu culturi agricole și amenajările efectuate în scopul ridicării capacității productive a pământului*. El îmbracă pe Glob forme deosebite, în raport cu caracteristicile de proprietate, cu gradul de dezvoltare economică, cu particularitățile cadrului natural.

Baza peisajului agrar o formează „câmpul cultivat” sau „țarina”, după o veche expresie românească, care trebuie să ocupe o parte importantă dintr-un teritoriu pentru a se putea încadra în conținutul noțiunii de peisaj agrar. Peisajul agrar se impune prin *extensiune, formă* (închis sau larg deschis) și *utilizare* (monocultură, policultură). Pe Glob se disting opt tipuri de peisaje agrare.

• *Peisajul câmpurilor cultivate deschise* 3 cuprinde mari spații agricole în regiunile de câmpie și parțial în cele de deal. El se caracterizează prin separarea gospodăriilor de „țarinile” parcelate și distribuite în juru vetrelor de sat. Acest tip de peisaj și-a accentuat specializarea în cultura cerealelor, a plantelor tehnice, a legumelor și a plantelor furajere.

Pentru limitarea factorilor restrictivi s-au executat vaste lucrări de irigații, de desecare și de ameliorare a solurilor afectate de salinizare și alcalinizare.

Creșterea animalelor joacă un rol secundar și se practică, cu precădere, în cadrul complexelor agro-indus-

triale, care folosesc culturile furajere ce intră în structura spațiului cultivat.

Acest tip de peisaj se întâlnește în Europa central-vestică, Europa sud-estică, în estul S.U.A., adică acolo unde predomină solurile cernoziomice și brune de pădure, favorabile pentru cultura plantelor menționate.

• *Peisajul câmpurilor cultivate închise* 4 este caracteristic pentru regiunile unde predomină gospodăriile individuale și unde gradul de fragmentare al reliefului este ridicat. Terenurile agricole sunt marcate prin perdele forestiere, valuri de pământ sau garduri și au forme neregulate în raport de extensiunea proprietății familiale. Apar fie ferme izolate, grupate de la două până la 20 de gospodării, uneori după gradul de rudenie, fie gospodării compacte. Predomină pășunile naturale (90% din suprafața totală a zonei respective) pe baza cărora s-a dezvoltat creșterea animalelor. Dintre culturi este răspândită cea a cartofului, spațiile arabile fiind foarte restrânse. Acest peisaj agrar este specific centrului și vestului Franței.

• *Peisajul pomi-viticol colinar*, discontinuu, dă nota caracteristică mai ales pentru regiunile de deal din centrul și sud-estul Europei. Intensificarea acțiunii de modernizare a plantațiilor pomicole a făcut să se individualizeze areale puternice de plantații intensive și suprainensive în Franța, Germania, Iugoslavia, România, Ungaria etc.

4 Câmpuri cultivate închise, pe coasta atlantică a Franței

• *Peisajul agro-pastoral montan și colinar*, discontinuu, apare atât la altitudinile de la 1 600–2 000 m, cât și la cca 700–900 m, în cadrul unor depresiuni intramontane, în regiunile subcarpatice și în cele prealpine. De acest tip de peisaj se leagă fenomenul de *transhumanță*, care a înregistrat o intensitate mai mare în Munții Pirinei, în Alpi și în Carpații Meridionali, unde există și cele mai extinse pajiști naturale.

• *Peisajul agrar mediteranean* este caracteristic țărilor din bazinul Mării Mediterane, unde condițiile pedoclimatice permit cultivarea viței-de-vie, a măslinului și a citricelor, iar în perimetrele irigate și a culturilor legumicole. Spațiile agricole sunt concentrate în lungul culoarelor de vale, pe versanții amenajați în terase, în câmpiile litorale. Un loc important îl ocupă și floricultura (Franța de Sud, regiunea Grasse-Nice).

• *Peisajele agrare americane* cuprind o multitudine de tipuri de peisaje și sisteme de producție agricolă (culturi asociate, policultură intensivă, monocultură etc.).

Astfel, în America de Nord apar fie plantații foarte extinse în jurul unei singure ferme (ranch), fie gospodării cu parcele alungite în interiorul ținutului, fie vaste pajiști naturale, ce cuprind sute de hectare, separate prin garduri de sârmă, pe seama cărora se cresc bovine și cabaline.

În America de Sud sunt specifice marile proprietăți, centrate pe câte o fermă, de tip deschis, reprezentând fie domenii familiale transmise de la o generație la alta, fie proprietatea unor consorții financiare. În Brazilia există o astfel de plantație cu 5,5 milioane de arbuști de cafea, care aparține unui singur grup bancar din São Paulo [5].

• *Peisajul agrar din țările musonului asiatic* prezintă caracteristici cu totul deosebite. Aici se remarcă puternic contrast între marea aglomerare de oameni pe spații mici, care practică monocultura (orezul), și imensitatea spațiilor necultivate, care în general sunt neproductive. În Japonia, India, Indonezia ș.a. apar parcelări infime, cultivate cu orez, grâu, porumb etc., atât în limitele câmpiilor litorale cât și pe versanții terasați.

[5] Plantație în Brazilia

• *Peisajul agrar mixt*, existent aproape în toate unitățile geografice ale uscatului Globului, întrunește – în raport de gradul de fragmentare a reliefului, de orientarea versanților, de resursele de apă și de cele edafice (sol) – fie culturi agricole asociate, fie culturi strict specializate sau cu o structură mozaică, în concordanță cu potențialul natural al factorilor de mediu.

Structura și repartiția tipurilor de peisaje agrare se află în permanentă schimbare, având în vedere practicarea unei agriculturi de mare randament, precum și extinderea spațiului agrar, pe seama valorificării terenurilor degradate, a celor cu exces de umiditate, a ameliorării terenurilor sărăturoase și acide etc.

TEME

• Construiți o hartă a regiunilor agricole, folosind ca model harta principalelor tipuri de climă, din manualul de geografie fizică pentru clasa a IX-a.

• Care sunt condițiile climatice specifice regiunii agricole a tropicelor cu umiditate alternantă? Care sunt culturile caracteristice?

• Definiți profilul climatic și productiv al regiunii agricole cerealiere corespunzătoare latitudinilor temperate.

• Ce tipuri de peisaje agricole sunt specifice teritoriului României?

• Comentați condițiile naturale și amenajarea spațiului în cadrul peisajului agricol mediteranean.

CONCLUZII - CHEIE

- regiunea agricolă ecuatorială permanent umedă
- regiunea agricolă a tropicelor cu umiditate alternantă
- regiunea agricolă aridă
- regiunea agricolă subtropicală (mediteraneană și musonică)
- regiunea agricolă cerealiară temperată
- regiunea agricolă subpolară
- peisajul câmpurilor cultivate deschise
- peisajul câmpurilor cultivate închise
- peisajul pomi-viticol colinar
- peisajul agro-pastoral montan și colinar
- peisajul agrar mediteranean
- peisajele agrare americane
- peisajul agrar din țările musonice
- peisajul agrar mixt

INDUSTRIA

Industria, ramură economică prioritară în cadrul producției materiale din numeroase țări, transformă cu mijloace și sisteme tehnic-perfecționate resursele energetice, miniere și funciare în mijloace de producție și de bunuri de consum. Ca ramură de bază, industria stimulează celelalte ramuri economice, accelerează urbanizarea și determină ierarhizări profunde în dinamica generală a variabilelor demografice.

Lumea contemporană este în mod constant confruntată cu complexitatea fenomenelor industriale și cu promovarea progresului uman. Generațiile prezente, și mai ales cele viitoare, sunt impetuos solicitate să diminueze, până la eliminarea radicală, a celei mai agresive forme de degradare a naturii – *poluarea* – pe care au generat-o, ca manifestare și produs secundar, *industria* și *industrializarea* profundă a resurselor.

EVOLUȚIA ACTIVITĂȚILOR INDUSTRIALE

Activitățile industriale propriu-zise își au originea în cele tradiționale sau meșteșugărești. Acestea au evoluat în decursul istoriei și cuprind: olăritul, prelucrarea lemnului, valorificarea lânii, pieilor și blănurilor, prelucrarea unor metale și pietre prețioase.

Trecerea de la economia manufacturieră la cea bazată pe folosirea mașinilor a fost numită revoluție industrială.

• *Prima revoluție industrială* a debutat în secolul al XVIII-lea în Anglia, când a început utilizarea mașinii cu abur, inventată de James Watt. Aplicațiile acesteia s-au orientat spre extracția cărbunelui, siderurgie și industria textilă. Revoluția industrială a cuprins în secolul al XIX-lea Belgia, Franța, Germania, S.U.A. și Japonia, fiind stimulată și de unele invenții majore (locomotiva cu abur, telegraful, telefonul, motorul cu explozie, motorul Diesel). După 1900, revoluția industrială a ajuns și în Rusia, un imens spațiu cu resurse energetice și metalifere.

Această primă revoluție industrială a înlocuit atelierele prin uzine, micile așezări cu orașe industriale și muncitorești. Au apărut peisajele industriale (tip „black lands”) în bazinele carbonifere (Wales, Yorkshire, Lorena, Silezia, Ruhr) și în zonele siderurgice (Birmingham, Pittsburg, bazinul Ruhr). Acestea au atras un puternic aflux de populație, mai ales din zonele rurale.

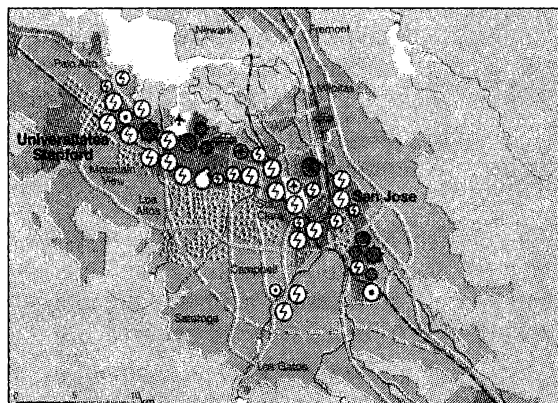
• *A doua revoluție industrială* a debutat în jurul anului 1900, fiind marcată de ascensiunea electricității și a petrolului, de apariția metalelor ușoare și a noi aliaje, a produselor chimice de sinteză și de extinderea mecanizării. Rolul major al cărbunelui în siderurgie și în termo-

centrale este preluat treptat de petrol. Marii producători mondiali (S.U.A., Rusia, România, Mexic) asigură petrol și derivatele sale pentru a pune în mișcare automobile, nave și avioane și pentru termoenergetică.

• *A treia revoluție industrială*, denumită și informațională sau inteligentă, se amplifică rapid în zilele noastre. Este marcată de evoluția explozivă a noilor tehnologii, de robotizare, informatizare, de utilizarea unor noi aliaje și materiale. Aplicațiile electronicii sunt intens utilizate în telecomunicații, tehnică de calcul, transporturi și servicii. Firme specializate americane (IBM, Intel, Motorola) sunt nevoile să reziste presiunii concurențiale exercitate de producătorii asiatici (NEC, Toshiba, Hitachi, Samsung, LG etc.).

De asemenea, trebuie remarcate eforturile de modernizare industrială ale Braziliei, Indiei, „tigrilor asiatici” (Coreea de Sud, Taiwan, Singapore) și mai ales ale Chinei, și orientarea lor spre cele mai noi tehnologii.

Peisajele industriale, pe plan mondial, sunt într-o continuă transformare [1]. Multe din vechile regiuni industriale se află în dificultate, datorită epuizării zăcămintelor, învechirii tehnologiilor și a poluării intense pe care o generează. Totuși, multe centre industriale cunosc un proces de *reconversie*, dezvoltând industrii de vârf, nepoluante. Este cazul Țării Galilor, Scoției, zonei Marilor Lacuri și nordului Franței. De asemenea, pe plan mondial, în ultimele decenii, au apărut *zonele libere* (în Irlanda, Regatul Unit, Belgia, Indonezia, Malaysia) și *zonele economice speciale* (pe litoralul sud-vestic al Chinei), care beneficiază de avantaje financiare și vamale.

1 Silicon Valley - un tehnopol american

- Parc industrial universitar
- Zonă industrială
- Firme mici și mijlocii cu profil electronic
- Zonă rezidențială
- Zonă de agrement
- Metalurgie
- Construcții de mașini
- Automobile
- Echipament aerospațial
- Electronică, electrotehnică
- Mecanică fină
- Chimie
- Produse alimentare

În S.U.A., cea mai mare concentrare de industrie „high technology” se află în Silicon Valley, situată în California, la sud de San Francisco. Factorii care au stimulat amplasarea acestor activități sunt: apropierea de sistemele rutiere majore și de aeroporturi internaționale; existența unui spațiu suficient pentru dezvoltare și extindere în viitor; apropierea de mari orașe (piață de desfacere asigurată și mână de lucru calificată); apropierea de renumite universități (Stanford) care integrează cele mai avansate centre științifice și tehnologice ale lumii; desfășurarea unor activități „curate și tăcute”, nepoluante, într-un mediu natural atractiv.

INDUSTRIA ENERGIEI ELECTRICE

Industria energiei electrice datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea, cele dintâi uzine fiind construite în S.U.A. (New York), Marea Britanie (Londra), România (București) și în alte țări. Amplificarea proceselor de industrializare și urbanizare, progresele științei și tehnicii ș.a. au impus descoperirea de noi areale cu combustibili fosili solizi, lichizi, gazoși și transformarea resurselor purtătoare de energie primară (cărbune, țiței, gaze naturale, lemne de foc ș.a.) în producție de energie electrică. Astfel, numai între anii 1938-2001, producția mondială de energie electrică a crescut de la 460 mld. kWh la circa 15 000 mld. kWh.

Repartiția geografică a producției de energie electrică este însă inegală. Astfel, un număr de 4 țări (S.U.A., Japonia, China, Rusia) au obținut în 2001 circa 50% din producția mondială de energie electrică, cu toate că acestea concentrează 30% din populația Terrei. Se detașează S.U.A. cu 26,7% din producția mondială de energie electrică, ca urmare a nivelului de dezvoltare industrială, a progresului și civilizației înregistrate în toate activitățile ¹ ².

Producția de energie electrică pe locuitor înregistrează, însă, valori mari în Norvegia, Canada, Suedia, Finlanda și S.U.A.

Producția și consumul de energie primară pe locuitor evidențiau în 2001 participarea mare a țărilor cu resurse petrolifero-gazeifere din Asia (Emiratele Arabe Unite, Bahrain, Arabia Saudită, Kuwait, Qatar) și Africa (Gabon, Libia etc.).

Energia electrică se realizează în centrale electrice pe bază de *combustibili fosili* (cărbuni, hidrocarburi); *combustibili nucleari* (uraniu, thoriu); *hidroenergie* și pe baza *energiei solare, eoliene, geotermice și a energiei mareelor*.

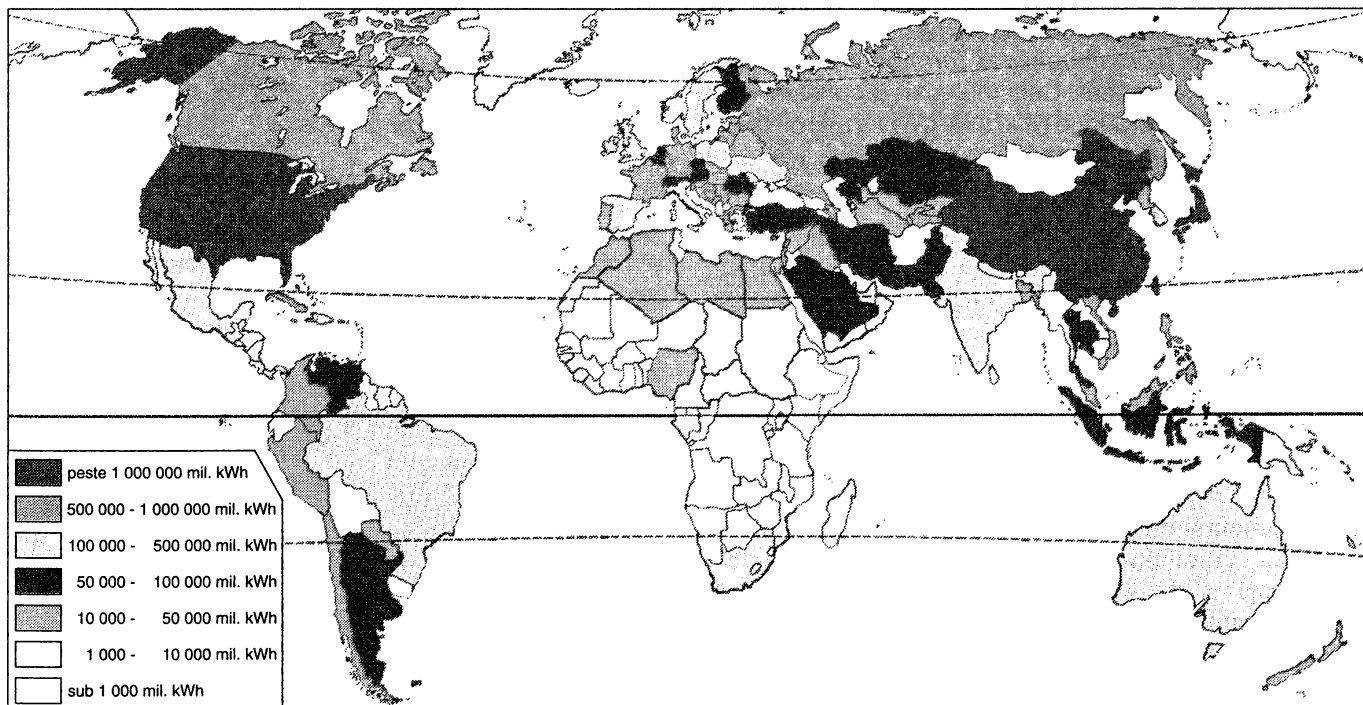
	1985	1990	2001
Total mondial (mld. kWh)	9 695,0	11 718,7	14 857
S.U.A.	26,5%	25,7%	25,1%
China	4,4%	5,3%	9,6%
Japonia	6,9%	7,3%	7,0%
Federația Rusă	9,9%	9,2%	5,7%
Germania	5,4%	4,9%	3,7%
Canada	4,7%	4,1%	3,8%

¹ Ponderea principalelor țări în producția mondială de energie electrică

Centralele electrice pe bază de combustibili fosili

Aceste centrale sunt cele mai numeroase și realizează 63% din producția mondială de energie electrică (2001). Localizarea lor s-a realizat în raport de:

a) *Apropierea de resursele de exploatare carboniferă sau petrolifero-gazeiferă*. Se disting termocentrale în limitele bazinelor carbonifere (Ruhr, Silezia Superioară,

² Producția mondială de energie electrică

Donbass, Kuzbass, Rovinari etc.). Cea mai mare termocentrală din lume, ce funcționează pe bază de cărbuni, se află la Ekibastuz în Kazahstan (în exploatare din 1982). Există termocentrale în bazinele petrolifero-gazeifere din Golful Persic, Golful Mexic ș.a., care asigură în exclusivitate necesarul de energie electrică.

b) *Centrale electrice amplasate în cadrul centrelor consumatoare*, cu un număr mare de locuitori și care utili-

zează drept combustibili fie gazele naturale, fie păcura. Cele mai mari sunt localizate în New York, Tokyo, Paris, München, București etc.

c) *Centrale electrice existente în lungul râurilor navigabile* (Rhein, Rhône, Odra, Dunăre, Ohio etc), care beneficiază de ușurința transportului sau în regiunile portuare din state mari importatoare de combustibili (Japonia, Italia).

Centralele electrice pe baza combustibililor nucleari [3]

Participă cu 17,3% la producția mondială de energie electrică și sunt localizate în 32 de țări, care însumează o capacitate de 350 000 MW (440 reactoare atomice). Localizarea centrelor impune adoptarea unor criterii și anume: *potențialul resurselor de apă* (în lungul litoralului mărilor, oceanelor, a fluviilor și a marilor lacuri); *existența unei infrastructuri moderne* (magistrale feroviare, rutiere, linii de înaltă tensiune etc.); *amplasarea centrelor în areale cu densități reduse de locuitori / km²*; *poziție geografică strictă*, la mari distanțe față de marile așezări urbane, de regiunile industriale.

Cel mai mare număr de centrale atomoelectrice se află în S.U.A. (104 reactoare), Franța (58), Japonia (52), Regatul Unit (35) și Rusia. În Ucraina, accidentul centralei Cernobil (1986) a afectat spații extinse. Se duc tratative pentru închiderea reactoarelor depășite în Ucraina și

Bulgaria. Sub raportul capacității instalate, se detașează S.U.A., Franța și Japonia care dispune de cele mai mari centrale din lume amplasate la Fukushima (9 100 MW).

Producția de energie nucleare-electrică a fost în 2001 de 2 267 mld. kWh, din care S.U.A. au realizat 28%, Franța 17%, Japonia 14%, Germania 7% și Rusia 4,4%. În structura producției de energie electrică, unele țări s-au profilat pe centrale nucleare-electrice care asigură 88% în Lituania, 77% în Franța, 60% în Belgia, 42% în Suedia, din totalul energiei electrice a țării respective.

În România a intrat în funcțiune primul reactor nuclear (600 MW) din cadrul centralei Cernavodă.

[3] Importanța energiei nucleare este determinată de faptul că o tonă de uraniu poate produce aceeași cantitate de energie echivalentă a 10 000 t petrol sau a 20 000 t cărbune.

Centralele electrice pe bază de hidroenergie [4]

Participă cu 19,3% la producția mondială de energie electrică. Cele mai vechi centrale datează din perioada interbelică când acestea realizau numai 0,7% din producția de energie electrică. În prezent, ele sunt localizate în 135 state, asigurând consumul de energie electrică în proporție de peste 90% în unele state (Congo, Brazilia, Norvegia, Paraguay, Islanda etc.).

Potențialul hidroenergetic al Terrei este foarte mare, dar insuficient exploatat. Cele mai mari resurse se înregistrează pe fluviile Congo (700 mld. kWh/an, debit mediu de 41 300 m³/sec.), Chang Jiang (500 mld. kWh/an), Brahmaputra, Enisei, Paraná, Mekong, Indus ș.a.

Marea majoritate a hidrocentrelor sunt prevăzute cu *lacuri de acumulare*: Bratsk (170 mld m³), Assuan (164 mld. m³), Kariba (160 mld. m³). Există, însă, și hidrocentrale construite pe firul apei (Sadu I, în România) sau hidrocentrale de ecluzare.

Amplasarea barajelor este condiționată de natura petrografică (în zonele cu roci cristaline care nu permit infiltrațiile), de debitele râurilor, de procesele geomorfologice de versant, de gradul de împădurire. Nu se construiesc baraje în arealele seismice.

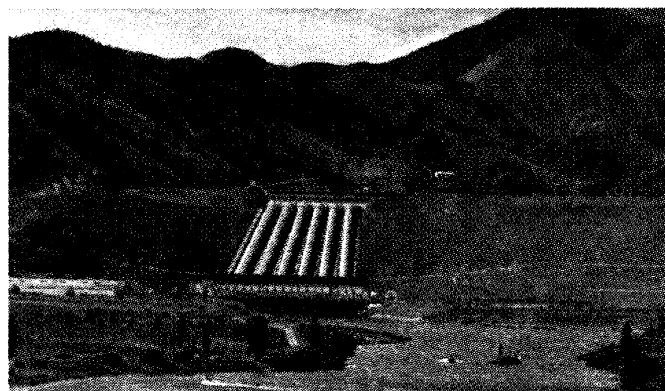
Barajele și, respectiv, hidrocentralele se construiesc, de regulă, în zonele montane [5]. Se înregistrează, însă, și excepții în condiții speciale de siguranță. Astfel, în Egipt, în plină zonă aridă, pe Nil s-a construit barajul de la Assuan (Saad-el-Aali), cu un lac de acumulare lung de 500 km pentru a putea face față unei secete prelungite.

În România, s-a construit o importantă centrală hidroelectrică pe Valea Dunării, la Porțile de Fier, în cola-

Hidrocentrala	Fluviul (Țara)	Capacitate (MW)
Itaipu	Paraná (Brazilia, Paraguay)	13 320
Grand Coulee	Columbia (S.U.A.)	10 830
Guri	Caroni (Venezuela)	10 300
Tucurui	Tocantins (Brazilia)	6 500
Saian-Sușensk	Enisei (Rusia)	6 400

[4] Cele mai mari hidrocentrale

borare cu Iugoslavia. Puterea instalată este de 2 100 MW. Pe râurile interioare se remarcă hidrocentrala Ciunget, de pe Valea Lotrului (510 MW).

[5] Hidrocentrală în Noua Zeelandă

Centralele electrice pe bază de energii neconvenționale

Funcționează pe baza energiei solare, eoliene, maremotrice, geotermice, participă cu numai 0,4%, la producția mondială de energie electrică, dar se extind cantitativ și spațial.

• **Centralele helioelectrice**, nepoluante, aflate în continuă perfecționare, se află concentrate în arealele cu un număr mare de zile însorite/an. Cea mai mare uzină electrică solară din lume se află în S.U.A., în California și are o capacitate de 10 MW. Alte centrale helioelectrice funcționează în Franța, Germania, Spania și Japonia.

Utilizările energiei solare sunt multiple. Astfel, în Israel, unde se înregistrează 320 zile însorite/an, există peste 500 000 instalații solare care asigură 40% din necesarul de apă caldă al țării. În Alpi, există, de asemenea, 14 000 instalații electrice mici acționate de energie solară care alimentează gospodăriile izolate, cabanele, casele de vacanță. Instalații solare au fost montate și în alte țări (Grecia, Italia, Turcia etc.) pentru obținerea apei calde în gospodăriile populației.

• **Centralele eoliene** datează încă din veacul al XVIII-lea și s-au amplificat ca număr și capacitate începând cu a doua jumătate a secolului al XX-lea. Amplasarea acestora depinde de viteza vântului (minimum 4 m/s) și de intensitatea acestuia. Cele mai mari instalații eoliene se află în S.U.A. (California). Statele europene atlantice utilizează din ce în ce mai mult energia eoliană. Astfel, sunt de remarcat amenajările din Germania, Regatul Unit, Danemarca, Olanda, Belgia și Franța. Potențialul eolian este apreciabil și în India, Australia și pe litoralul nord-african.

• **Centralele maremotrice** utilizează energia mareelor, determinată de atracția Soarelui și a Lunii asupra unei mase oceanice, cu condiții de captare în estuarele râurilor și în lungul litoralului atlantic, pacific, al Mării Chinei de Est, al Mării Albe etc. Reprezintă o resursă inepuizabilă de energie, deși fenomenul are un caracter de discontinuitate și nu asigură o producție constantă.

Prima uzină maremotrică din lume a fost construită în 1966 în Franța, în estuarul La Rance (Bretagne), unde se înregistrează o diferență de nivel de 13 m între flux și reflux. Centrala (240 MW) dispune de un baraj lung de 804 m și de 24 turboalternatoare.

Alte capacități maremotrice au fost amenajate pe litoralul atlantic canadian (golful Fundy), pe țărmul Mării Albe în Rusia, pe litoralul chinez. Proiecte importante se derulează în Regatul Unit (estuarea Severn), Argentina (Rio Gallegos), India, Coreea de Sud etc.

• **Centralele geotermice** folosesc energia calorică, resursă inepuizabilă determinată de factorii endogeni. Este utilizată de statele deținătoare de câmpuri geotermice, deoarece oferă o serie de avantaje și anume: grad redus de poluare, preț de cost scăzut, capacitate calorică ridicată, ușurința exploatarei. Inițial s-a folosit pentru încălzirea locuințelor, apoi în balneoterapie. Ulterior, s-a trecut la utilizarea resurselor geotermice în încălzirea serelor legumicole și floricole, în procesele industriale.

Câmpurile geotermice principale se suprapun cu regiunile vulcanice active. Zona „Cercul de foc” al Pacificului deține 60% din potențialul mondial.

Centralele geotermice datează de la începutul secolului al XX-lea (Larderello, Italia, 1904) și s-au extins ulterior în Noua Zeelandă, Mexic, S.U.A., Japonia, Filipine, Indonezia, Rusia. Cea mai puternică centrală se află în S.U.A. la Geysers (nord-vest de San Francisco) cu o putere instalată de 835 MW. În Islanda 40% din energia geotermică se folosește pentru încălzirea locuințelor.

Centralele geotermice asigură 40% în El Salvador și 28% în Nicaragua din totalul producției energetice.

În România au fost identificate resurse termale subterane (86 °C), prin foraje de mare adâncime, în Câmpia Banato-Crișană. Ele sunt folosite la încălzirea locuințelor, serelor și în balneoterapie (Băile Felix).

TEME

- Analizați tabelul [1] și stabiliți statele cu o pondere crescătoare în producția mondială de energie.
- Pe baza hărții [2], identificați statele mari producătoare de energie pentru fiecare continent. De asemenea, localizați statele cu cele mai scăzute producții de energie electrică din lume.
 - Ce impact au termocentralele asupra mediului ambiant?
 - Ce criterii se impun la amplasarea centralelor nucleare?
 - Localizați pe harta lumii fluviile cu potențial hidroenergetic ridicat și hidrocentralele din tabelul [4].
 - Localizați pe harta lumii zonele cu potențial eolian utilizabil.
 - Indicați pe harta lumii zonele litorale cu marea puternice.
 - Marcați pe hartă principalele zone cu resurse geotermice exploatabile.

- producția mondială de energie electrică
- producția de energie electrică pe locuitor
- centrale electrice pe bază de combustibili fosili
- criteriile de localizare a termocentralelor
- centrale electrice pe bază de combustibili nucleari
- criteriile de localizare a centralelor nucleare
- centrale electrice pe bază de hidroenergie
- potențialul hidroenergetic al Terrei
- criteriile de amplasare a hidrocentralelor
- centrale electrice pe bază de energii neconvenționale
 - centrale helioelectrice
 - centrale eoliene
 - centrale maremotrice
 - centrale geotermice

REGIUNILE INDUSTRIALE

Factorii geografici în localizarea și dezvoltarea industriei

Repartiția geografică a industriei extractive și a celei prelucrătoare a fost influențată de următorii factori:

1. Factorii potențiali sau de condiționare, în repartiția resurselor naturale și a industriei mondiale, în dinamica producției de factură industrială, care vizează:

a) *Formațiunile geologice*, cu un rol definitoriu în formarea unor zăcăminte de subsol, în structura și specializarea ramurilor industriale, în gradul de dezvoltare economică a unui teritoriu. Areele metalo-genetice au o structură complexă și o răspândire inegală, cele mai productive structuri și formațiuni geologice fiind concentrate în emisfera nordică, ca o consecință a evoluției paleogeografice a continentelor.

b) *Factorii fizico-geografici* au o importanță deosebită în răspândirea și dezvoltarea ramurilor industriale. Relieful, clima, hidrografia, vegetația, fauna și solurile, prin caracterele lor, prin elementele care le compun, prin funcționalitatea lor, se constituie ca resurse. Acest aspect este accentuat de faptul că toate componentele sunt sub impactul activității antropice.

c) *Componentele demografice*. Elementele cantitative (număr, repartiție, densitate) și cele calitative (structura pe grupe de vârstă, sexe, grad de instruire, cultură și profesionalism) contribuie, alături de potențialul resurselor naturale, la condiționarea structurii și dimensiunii ramurilor industriale. Grupa demo-economică cuprinsă între 15-60 ani asigură dinamica producției industriale, constituind o premiză importantă în repartiția și dezvoltarea ramurilor industriale.

2. Factori de determinare

a) *Dezvoltarea științei și a tehnologiei* a permis concentrarea unor concentrări tehnologice de înalt nivel industrial. Intensificarea activității de cercetare-dezvoltare („Activity parks”) și crearea de nuclee neoindustriale în zonele urbane și periurbane, dependente de centrele universitare, au impulsionat diversificarea noilor industrii (echipamente cibernetice, de telecomunicații, sisteme de comandă, de automatizare industrială etc.).

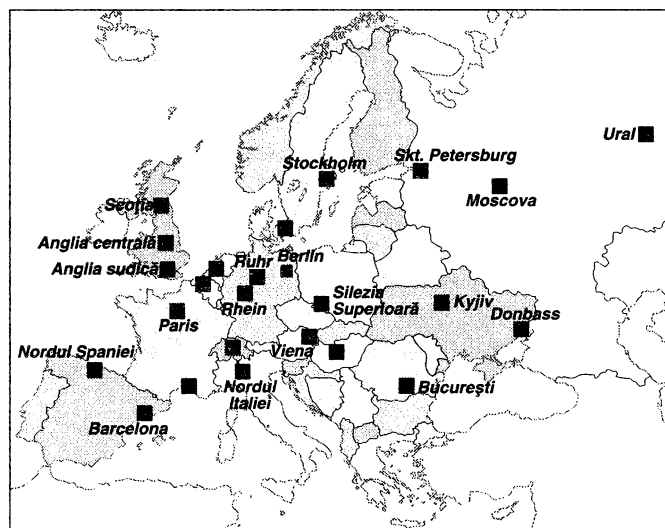
b) *Baza tehnico-materială a economiei*. Localizarea industriei în zonele bogate în resurse de materii prime și în apropierea centrelor de consum favorizează concen-

trări teritoriale și legături de cooperare între unitățile industriale.

c) *Politica de investiții* de capital public și privat în finanțarea modernizării infrastructurii, în amplificarea colaborărilor economice, în gestionarea resurselor naturale și umane, determină formarea unor complexe industriale, specializarea producției industriale.

Componentele naturale și cele demografice acționează ca factori potențiali în dezvoltarea producției industriale, numai în condițiile existenței unei puternice baze tehnico-materiale a economiei, a dezvoltării științei și tehnologiei, a promovării unei susținute politici de investiții care să asigure valorificarea superioară a materiilor prime și a materialelor.

Condiționările istorice, varietatea și potențialul resurselor naturale, a resurselor de forță de muncă ș.a. au constituit factori cu rol hotărâtor în atragerea capitalurilor, în geneza și localizarea industriei. Dacă valoarea resurselor naturale, ca factor de localizare, a pierdut din importanță, diversitatea acestora reprezintă o componentă indispensabilă. Apropierea și diversitatea resurselor naturale au fost depășite, în ultimele decenii, de evoluția rapidă a ramurilor industriale, susținute de importuri externe masive.

1 Regiuni industriale europene

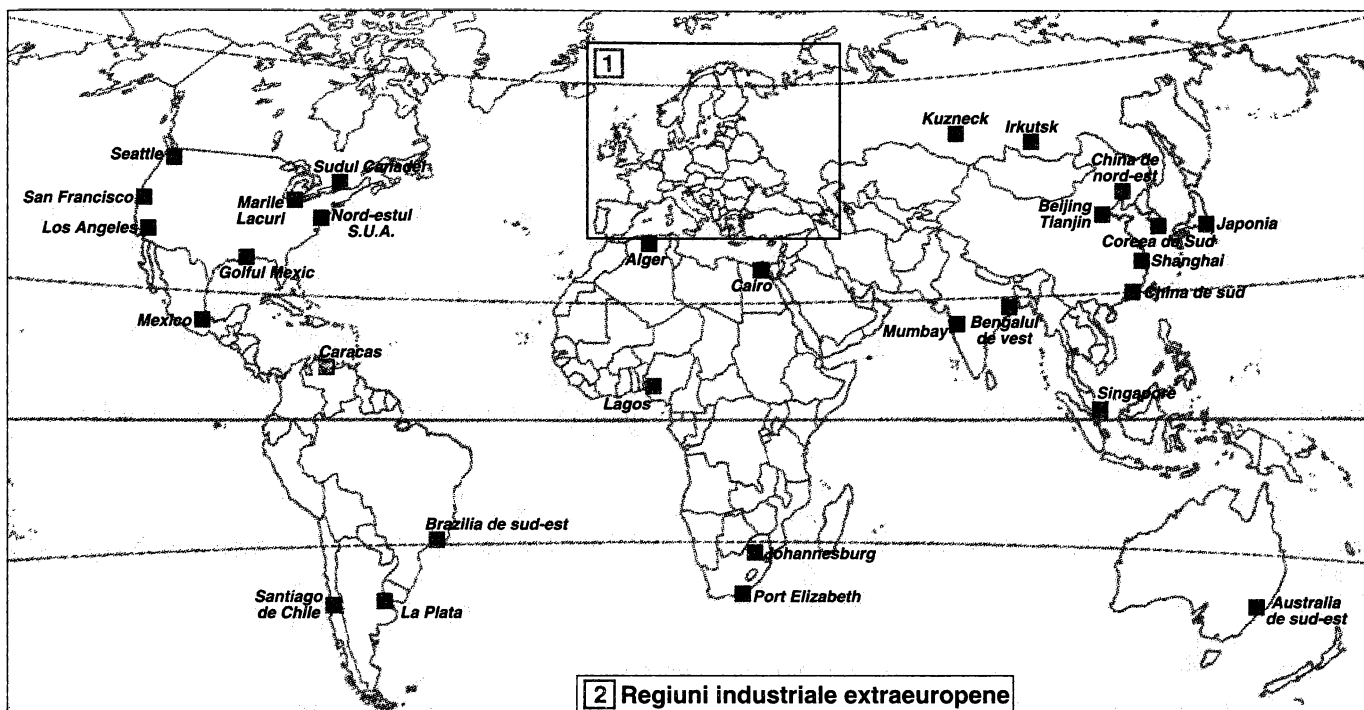
Regiunile industriale ale Terrei

Regiunile industriale reprezintă unități majore de clasificare superioară, de concentrare a activităților industriale, fiind alcătuite dintr-o serie de grupări și centre cu un coeficient ridicat de valorificare industrială a teritoriului, de urbanizare și dotare cu căi de comunicație, cu un puternic potențial energetic și uneori și de materii prime, cu cadre calificate și cu intense legături economice.

În raport cu aceste caracteristici, se conturează pe Glob numeroase regiuni industriale și anume: nord-estul

și sudul S.U.A., sud-estul Canadei, sud-estul Australiei, Tokyo-Kobe, nord-estul Chinei, Rin-Ruhr, Anglia centrală și de nord, Silezia Superioară, Uralul, Moscova și împrejurimi, Golful Mexic, Golful Persic ș.a. **1** **2**.

• *Regiunea industrială de nord-est și est a S.U.A.* dispune de un profil complex de specializare industrială (mecanică, chimică, alimentară etc.), realizând 30% din producția industrială națională. Ca centre polarizatoare menționăm: Boston, New York, Philadelphia, Norfolk,

2 Regiuni industriale extraeuropene

Baltimore, Charleston, Manchester ș.a. Dispune de o puternică bază energetică (cărbuni superiori), de numeroase centrale atomo-electrice, de resurse miniere (minereu de fier, minereuri complexe), uzine de aluminiu, complexe siderurgice, rafinării (Baltimore, Yorktown, Philadelphia ș.a.), de o mare densitate de conducte de petrol și gaze naturale și mai ales de autostrăzi și căi ferate, care asigură legăturile economice dintre marile orașe.

• *Regiunea industrială niponă*, ce se desfășoară între Tokyo și Kobe, participă cu aproape 3/4 la producția industrială națională. Profilul de specializare este deosebit de complex, remarcându-se producțiile de nave, autovehicule, mașini-unelte, aparatură electronică și electrotehnică. Principalele centre de convergență economică sunt: Tokyo, Osaka, Nagoya, Kobe ș.a. Această regiune industrială se detașează și pe plan mondial prin realizarea unor mari cantități de laminate, fontă și oțel, de aparate electronice, de automobile, de nave maritime, echipamente cibernetice de putere medie și mică, roboți industriali etc.

• *Regiunea industrială din sud-estul Australiei* se remarcă, pe plan național, prin producțiile de avioane, autoturisme, tractoare, produse petrochimice, textile ș.a. Realizează cca 60% din producția industrială a Australiei. Cele mai mari centre de polarizare sunt: Sydney, Melbourne, Adelaide și Canberra.

• În România s-au determinat 4 regiuni industriale: central-sudică, sud-vestică (Banatul), intracarpatică (Transilvania) și est-carpatică, care însumează un număr de 29 grupări industriale, inclusiv municipiul București. Prin concentrarea de întreprinderi industriale pe un spațiu relativ restrâns, ponderea ridicată în valoarea producției globale industriale, legăturile economice cu majoritatea unităților industriale din țară, s-a considerat că municipiul București poate fi încadrat în unitatea taxonomică

superioară, respectiv regiune industrială, reprezentând cel mai mare centru de convergență economică.

• *Regiunea industrială de nord-est a Chinei* se înscrie printre cele mai importante regiuni industriale din Asia. Ea dispune de o importantă bază energetică alcătuită din resurse carbonifere (hulă), petrolifere și hidroenergetice, de rezerve mari de minereuri feroase și de un potențial uman specializat. Producția industrială este profilată pe: siderurgie, echipament greu, turbine, produse textile, alimentare ș.a. Cele mai importante centre economice polarizatoare sunt: Harbin (specializări ale producției industriale, echipament greu, turbine, automobile); Shenyang (echipament greu, produse carbochimice și petrochimice); Fushun (produse carbochimice, siderurgie); Anshan (cel mai important centru siderurgic al Chinei).

- factori potențiali (de condiționare)
- factori de determinare
- regiuni industriale
- bază energetică
- centre polarizatoare

TEME

- Evidențiați rolul factorilor geografici potențiali în dezvoltarea și localizarea regiunilor industriale.
- Conturați importanța științei și tehnologiei în apariția unor nuclee neo-industriale (tip Silicon Valley).
- Selectați de pe o hartă a Americii de Nord, marile centre polarizatoare din cadrul regiunilor industriale: Marile Lacuri (S.U.A.), sudul Canadei, litoralul S.U.A. de la Golful Mexic.

STUDIU DE CAZ

1. Regiunea industrială Ruhr-nord Rhein 2. Regiunea industrială Brazilia de sud-est

La baza scării ierarhice a formelor de concentrare în spațiul industrial stau *intreprinderile industriale*. În vârful piramidei gradului de aglomerare și concentrare a activităților industriale se situează *regiunea industrială*.

Studiul de caz cuprinde două mari regiuni industriale: una în Europa (Ruhr-nord Rhein) și cea de a doua în America de Sud (Brazilia de sud-est).

1. Regiunea industrială Ruhr-nord Rhein [1]

În Europa există, în limitele Germaniei, o puternică concentrare industrială cu echipări tehnico-materiale, resurse miniere, căi de comunicație și cu un potențial uman calificat. Se înscrie ca una dintre cele mai mari și complexe regiuni industriale de pe Glob, ce se desfășoară pe 100 km de la est la vest și pe 30 km de la nord la sud.

Factorii evoluției și dezvoltării acestei regiuni pot fi sintetizați astfel:

- poziția geografică favorabilă, în apropierea Mării Nordului și în lungul axei fluviatile Rhein;
- existența unor bogate resurse naturale: cărbuni, minereu de fier, păduri, terenuri agricole etc.;
- activitatea meșteșugărească cu tradiții medievale;
- varietatea căilor de transport rutiere, feroviare și fluviatile;
- existența unui important potențial uman, specializat printr-o veche tradiție, care dispune de cadre calificate cu o mare capacitate de organizare a producției industriale, a peisajului geografic.

Regiunea industrială Ruhr-nord Rhein este amplasată pe văile Lippe și Ruhr și pe culoarul fluviului Rhein între Köln și Duisburg. Profilul său economic este conturat de exploatarea cărbunilor superiori, producția de cocs metalurgic, energie electrică, siderurgie (Duisburg, Düsseldorf, Essen, Dortmund, Bochum), mașini-unelte, utilaje tehnologice, instalații industriale performante, produse chimice (Leverkusen), automobile (Bochum, Köln), textile (Krefeld), rafinarea petrolului (Duisburg, Gelsenkirchen).

Navigația pe fluviul Rhein și pe sistemul complex de canale (Rhein-Ems) a favorizat un trafic intens de mărfuri, Duisburg fiind cel mai însemnat port fluvial european.

Îndelungata activitate industrială a făcut din regiunea Ruhr un spațiu intens poluat și degradat. În ultimele decenii, însă, haldele au fost cultivate, carierele transformate în lacuri pitorești, s-au creat benzi forestiere ce alternează cu concentrările industriale. Calitatea mediului s-a îmbunătățit miraculos și multe din peisajele industriale clasice ale Ruhr-ului au fost ecologizate.

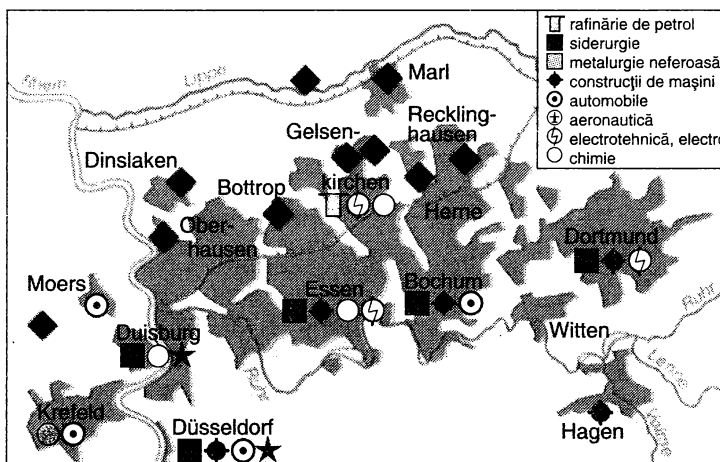
2. Regiunea industrială Brazilia de sud-est [2]

Această regiune industrială dinamică se suprapune celei mai urbanizate zone din emisfera sudică, incluzând megalopolisul brazilian (São Paulo, Rio de Janeiro, Belo Horizonte – totalizând 30 milioane locuitori), cantonat pe fațada atlantică a Americii de Sud.

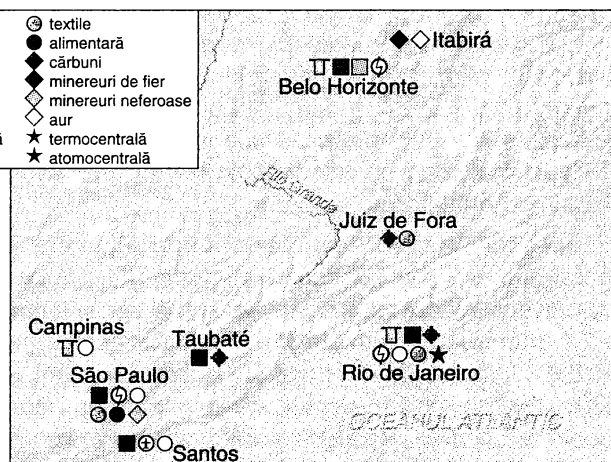
Inițial, activitățile economice au fost axate pe cultivarea trestiei-de-zahăr și cafelei, pe exploatarea aurului și diamantelor și pe comercializarea și exportul acestor produse. După 1950, industrializarea și urbanizarea au fost explozive. Bogatele resurse de minereu de fier, energia hidroelectrică abundentă, petrolul importat și rafinat la Rio de Janeiro au stimulat dezvoltarea siderurgiei, chimiei, construcțiilor navale, producerea de automobile și avioane. Industriile electronică și informatică cunosc o creștere spectaculoasă, ca și echipamentele aerospațiale și de telecomunicații.

Sud-estul brazilian are și o infrastructură de transport bine dezvoltată, susținută de porturi active (Santos, Rio de Janeiro) și aeroporturi aglomerate (São Paulo, Rio de Janeiro, Belo Horizonte).

Beneficiind de masive investiții de capital autohtone și străine, regiunea industrială de sud-est a Braziliei concentrează 60% din producția industrială națională, 70% din forța de muncă activă în industrie, 71% din consumul energetic al țării, devenind marele nucleu de dezvoltare al Braziliei contemporane.

[1] Regiunea industrială Ruhr-nord Rhein

[2] Regiunea industrială Brazilia de sud-est

SERVICIILE

SERVICIILE, DEFINIRE ȘI TIPURI

Pe lângă activitățile agricole sau cele industriale, un rol fundamental pentru funcționarea economiei și pentru existența societății umane îl joacă și **activitățile terțiare** sau **serviciile**.

Produsele agricole sau industriale sunt distribuite prin *serviciile de transporturi*, sunt vândute și cumpărate prin *serviciile comerciale*, oamenii comunică între ei prin *serviciile de comunicații și telecomunicații*, învață prin intermediul *serviciilor educaționale*, se mențin sănătoși prin *serviciile medicale*, pot să facă economii sau să obțină credite prin *serviciile financiar-bancare* [2][3], își petrec vacanțele făcând apela la *serviciile turistice*.

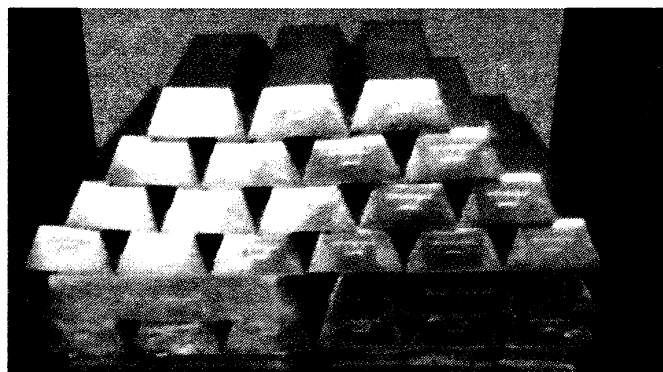
Serviciile s-au dezvoltat foarte rapid în a doua jumătate a secolului XX, concentrând o forță de muncă tot mai numeroasă și diversificându-se continuu. Serviciile sunt mai dezvoltate și mai variate în orașe unde și consu-

matorii de servicii sunt mai numeroși în comparație cu așezările rurale. Există o relație directă între nivelul de dezvoltare a unei țări și gradul de dezvoltare a serviciilor: în țările dezvoltate ale lumii aproximativ 70% din forța de muncă este angajată în servicii, în țările în dezvoltare sau subdezvoltate ponderea acesteia este mult mai redusă [1].

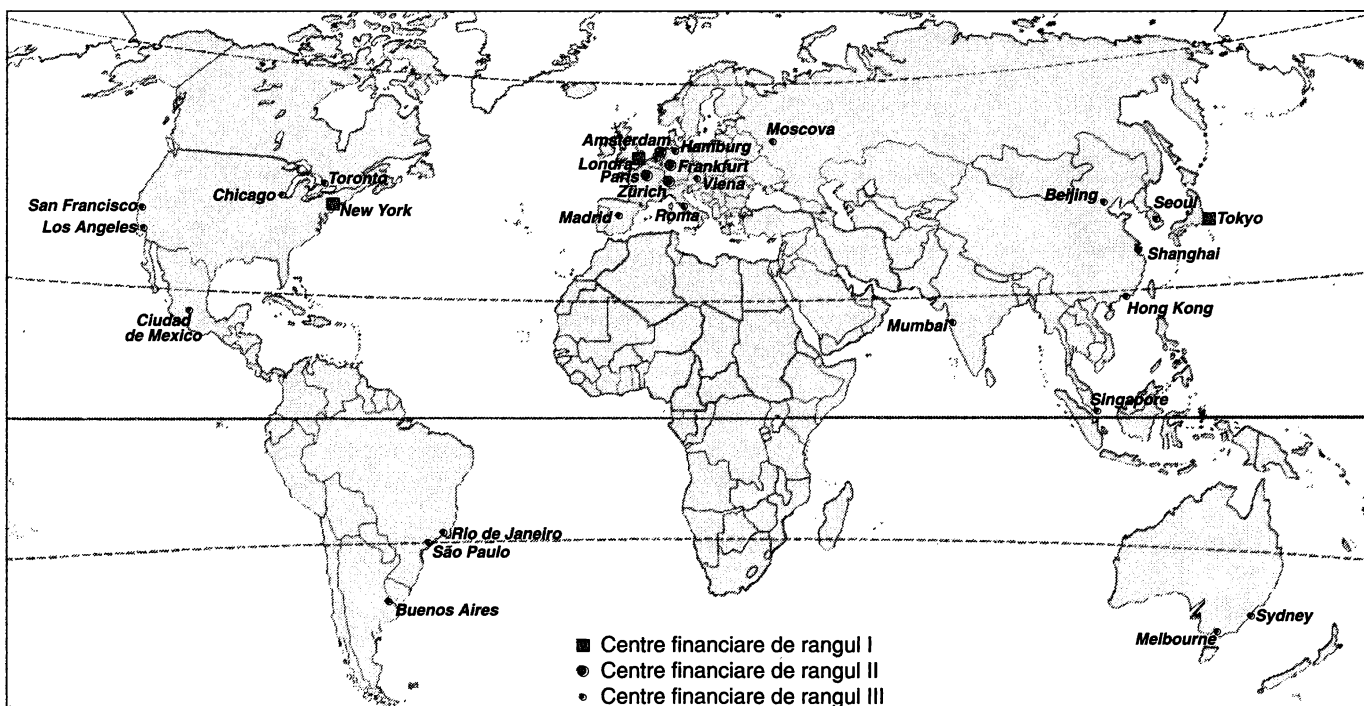
Țările dezvoltate ale lumii se află în *etapa post-industrială sau informațională*, în care informațiile și cunoștințele au devenit resurse esențiale pentru procesul de creștere economică. Serviciile s-au diversificat și specializat în colectarea și furnizarea de informații și cunoștințe, generând o *nouă categorie de servicii, cele cuaternare*. Acestea sunt reprezentate de serviciile informatice, de consultanță, de contabilitate și brokeraj, de educație universitară, de servicii medicale specializate.

Statul	Sectorul		
	primar	secundar	terțiar
Canada	4	23	73
S.U.A.	3	24	73
Olanda	4	22	74
India	67	13	20
Nigeria	43	7	50
Brazilia	26	20	54

[1] Ponderea forței de muncă (în anul 2002) în sectoarele economiei unor state (%)

[2] Lingouri de aur, într-o bancă elvețiană

[3] Centre financiare internaționale

CĂILE DE COMUNICAȚIE ȘI TRANSPORTURILE

Căile de comunicație joacă un rol esențial în dezvoltarea activităților economice, contribuind efectiv la aprovizionarea cu materii prime și materiale, la asigurarea legăturilor economice între unitățile productive și cele consumatoare. Totodată, ele au menirea de a scoate din izolare comunitățile umane ale Terrei, integrându-le în sistemele generale de informație și civilizație, în rețeaua mondială și națională de bunuri materiale și spirituale.

Progresele științei și tehnicii au avut o mare influență asupra extensiunii și modernizării căilor de comunicație. Modificările structurale au început să se declanșeze mai ales din secolul al XIX-lea (locomotiva cu abur, telegraf, telefonul, fonograful, apoi automobilul, avionul etc.).

În a doua jumătate a secolului al XX-lea, se diversifică și se perfecționează toate mijloacele de transport. Electrificarea căilor ferate, introducerea trenurilor super-expres de mare viteză, extinderea transportului urban de subteran (metrourele), construcția unor avioane de lung-curier au modificat structural componentele transportului mondial.

După domeniile în care se desfășoară, căile de comunicație cuprind patru mari categorii și anume: *terestre* (feroviare, rutiere), *navale* (fluviale, pe canale și lacuri, maritime), *aeriene* (aeronautice, aerospațiale), *speciale* (conducte, linii electrice și telecomunicații: telegraf, telefon, radio, Internet etc.).

Transporturile feroviare

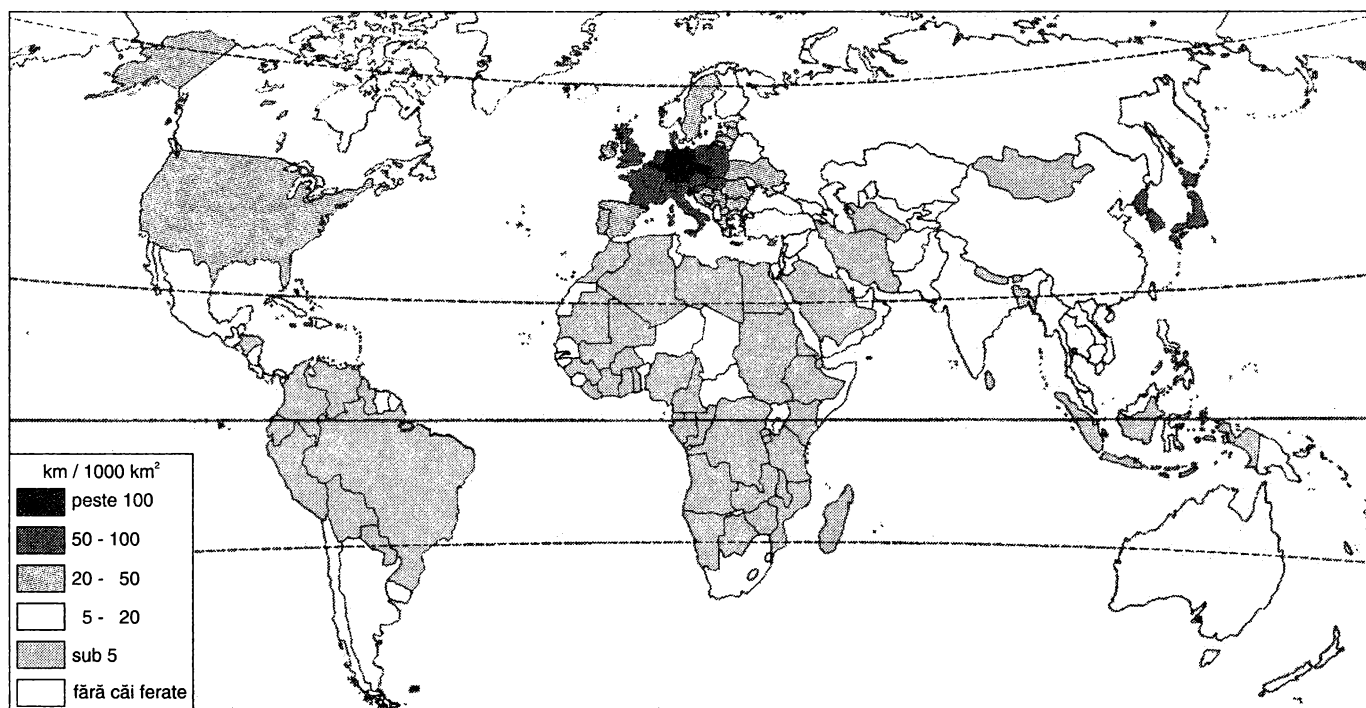
Rețeaua feroviară mondială însumează peste 1,6 milioane km, cu o concentrare mai mare în America de Nord și Europa. Cele dintâi linii ferate datează de la începutul secolului al XIX-lea, fiind construite pentru transportul cărbunilor. De la prima locomotivă cu abur (1825), și punerea în circulație a primului tronson de cale ferată Liverpool - Manchester (60 km) până la generalizarea tracțiunii cu locomotive Diesel și electrice, s-au produs prefaceri substanțiale în organizarea rețelei, în eficiență, siguranță, viteză, intensificarea traficului de mărfuri și călători.

În etapa actuală, rețeaua feroviară are o *distribuție neuniformă* pe plan mondial, în concordanță cu nivelul de dezvoltare economico-socială a statelor, cu particularită-

țile componentelor naturale. Cele mai mari densități ale rețelei feroviare pe 1 000 km² se înregistrează în Europa: Cehia (120 km), Germania (117 km), Belgia (110 km)^[1].

În America de Nord, densitățile sunt, în general, mici (S.U.A.: 23,5 km / 1 000 km², Canada: 7 km / 1 000 km²) datorită extensiunii spațiale a statelor, a repartiției activităților industriale (cu o mare concentrare în nord-estul și sudul S.U.A. și sud-estul Canadei), a particularităților geografice. Ca noduri feroviare, în S.U.A. se remarcă: Washington, Chicago, Salt Lake City, San Francisco, Los Angeles, San Antonio etc.

În Europa se detașează nodurile feroviare: Moscova, München, Bruxelles, Paris, Viena, Varșovia, București ș.a., iar în Asia: Beijing, Harbin, Mumbai.

[1] Densitatea rețelei feroviare pe Glob (2002)

Clasificarea rețelei de căi ferate s-a determinat în concordanță cu particularitățile geografice, cu dimensiunile ecartamentului, cu importanța traficului, cu structura generală a rețelei. În acest scop, se diferențiază:

1) *După poziția geografică:*

- *căi ferate de suprafață;*
- *căi ferate subterane*, respectiv liniile din mine, din tunele, metrourele din cele 90 orașe ale lumii (Londra, Paris, New York, Tokyo, Moscova, Madrid, București etc.);
- *căi ferate suspendate.*

2) *După dimensiunea ecartamentului:*

- *căi ferate cu ecartament normal* (1 435 mm), specifice majorității țărilor din Europa, Asia și Africa;
- *căi ferate cu ecartament mare* (1 524 mm), tipice pentru Comunitatea Statelor Independente, Mongolia, China;

- *căi ferate cu ecartament foarte mare* (1 676 mm), existente în Spania, India, America de Nord;

- *căi ferate cu ecartament îngust* (700-1 000 mm), utilizate, cu precădere, în exploatarea forestieră.

3) *După intensitatea traficului:*

- *magistrale feroviare*, de importanță internațională, care asigură legăturile dintre marile orașe ale lumii. Semnificative sunt rutele: Paris-Bruxelles-Amsterdam; Paris-Barcelona-Madrid-Lisabona; București-Budapesta-Berlin; Transsiberianul (9 302 km, Moscova-Omsk-Irkutsk-Vladivostok); Transaustralianul (Perth-Melbourne-Sydney); Transandinul (Buenos Aires-Valparaiso).

- *căi ferate principale*, de importanță națională, care asigură legăturile între centrele de convergență economică.

În Japonia se distinge, prin trafic și viteză (peste 220 km/h), linia de cale ferată Shinkansen, care străbate cea mai populată regiune a Japoniei (Tokyo-Nagoya-Osaka-Okayama-ins. Kyushu) [2].

În Franța liniile ferate de importanță națională se desfășoară pe 32 500 km. Trenuri de mare viteză (T.G.V.) leagă Parisul de orașele Lyon-Marseille-Nice, Lille, Rouen.

În Germania liniile de cale ferată de importanță națională însumează 44 400 km. În anul 1991, au intrat în circulație trenurile rapide Hannover-Wurzburg și Mannheim-Stuttgart, ce realizează o viteză de 280 km/h. În perspectivă se va asigura o legătură favorabilă rapidă între nordul (Hamburg) și sudul Germaniei (München).

Transporturile rutiere

Rețeaua rutieră reprezintă cea mai veche și cea mai extinsă cale de legătură. Ea pătrunde în regiunile inaccesibile ale Terrei completând rețeaua feroviară mondială.

Modernizarea șoselelor, declanșată în secolul al XVIII-lea, a determinat cu timpul accentuarea funcționalității în raport cu căile feroviare. În secolul al XX-lea se trece la asfaltarea șoselelor și la construirea de autostrăzi, în concordanță cu amplificarea producției de automobile. Astfel, în anul 2000 lungimea totală a șoselelor modernizate era de peste 15 milioane km, a autostrăzilor de peste 150 000 km, iar numărul automobilelor a depășit cifra de 650 milioane bucăți.

Repartiția geografică a rețelei rutiere, modernizate și nemodernizate, este mult mai echilibrată în comparație

[2] Tren superexpres japonez

În Elveția, rețeaua feroviară, de mare importanță având în vedere poziția geografică favorabilă, este în întregime electrificată (3 000 km; 72,3 km/1 000 km²). Cea mai mare lungime a liniilor electrificate se înregistrează, însă, în Japonia, Germania, Italia, Federația Rusă.

- *căi ferate secundare*, constituite, de regulă, din liniile ferate industriale, linii ferate existente în „centura” marilor orașe (Milano, Viena, București etc.) și linii de cale ferată în zonele de exploatare minieră.

Rețeaua feroviară mondială este completată de o serie de *tunele*. Cele mai vechi tunele feroviare datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea și au fost construite între Franța și Italia (Frejus), în Alpii Elveției (Saint Gothard) și cei ai Austriei (Arlberg). Tunelul feroviar „Simplon”, construit în 1905 între Elveția și Italia, este cel mai lung tunel alpin din Europa, având circa 20 km.

Prin soluțiile adoptate, se remarcă tunelul *Seikan* din Japonia, care face legătura între insula Honshu și insula Hokkaido, având o lungime de 53,8 km, din care 22,5 km se află sub apele mării. În Europa, s-a construit tunelul feroviar submarin dintre Anglia și Franța (*Eurotunnel*).

Altitudinal, liniile de cale ferată pornesc de la câțiva metri în lungul țărmurilor și ajung în Peru, la 4 829 m (Lima-Oroya, în munții Anzi). De altfel, dintre căile ferate situate între 3 000 și 4 829 m, șapte se află în spațiul andin al Americii de Sud, iar restul în S.U.A. și Elveția (Jungfrauoch la 3 454 m).

cu cea feroviară. Cele mai mari densități se înregistrează în America de Nord, cu precădere în S.U.A., în Europa, și parțial în Asia. Marea extensiune a deșerturilor, a pădurilor tropicale, a zonei montane explică densitatea mică a rețelei rutiere în Africa, Australia și partea centrală și sud-estică a Asiei [4].

Altitudinal, șosele moderne ajung la înălțimi de 5 330 m în Tibet (Xining-Lhasa), 4 800 m în Munții Anzi, 2 770 m în Munții Alpi.

Intensificarea traficului de călători și mărfuri, rapiditatea, comoditatea și creșterea parcului de autovehicule au determinat construirea de *autostrăzi* (în S.U.A., Germania, Italia, Canada, Franța, Japonia), centuri rutiere în extravilanul marilor orașe, poduri și tunele rutiere.

Tunele rutiere de mare trafic au fost amenajate între țările alpine ale Europei [3].

Dintre *podurile rutiere* de mari dimensiuni semnalam: Verrazzano (New York), Golden Gate (San Francisco-Oakland), Bosfor-Istanbul (între Europa și Asia).

Cea mai puternică rețea rutieră există în S.U.A. care dispune de peste 6,2 milioane km șosele, din care 73 125 km sunt autostrăzi. *Interstate Highway System* asigură legătura între 24 mari aglomerări urbane. Cea mai lungă șosea din lume străbate fațada pacifică a continentului american (în lungime de 15 000 km).

Denumirea	Lungimea (m)	Anul inaugurării
Saint Gothard (Elveția)	16 800	1985
Tirol (Austria)	14 000	1978
Frejus (Franța-Italia)	12 900	1980
Mont Blanc (Franța-Italia)	11 600	1965

[3] Mari tunele rutiere în Alpi

Transporturile navale

Marile descoperiri geografice din evul mediu au impulsionat dezvoltarea transporturilor fluvio-maritime.

Transporturile fluviale se desfășoară pe unele din marile artere de apă ale lumii, având importanță locală, cât și internațională, pentru transportarea lesnicioasă a numeroase produse. Pentru îmbunătățirea navigației s-au amenajat diguri, ecluze, baraje, canale etc. Cel mai modern sistem de navigație interioară se află în S.U.A. și Canada (*Marile Lacuri – fluviul Sf. Laurențiu*).

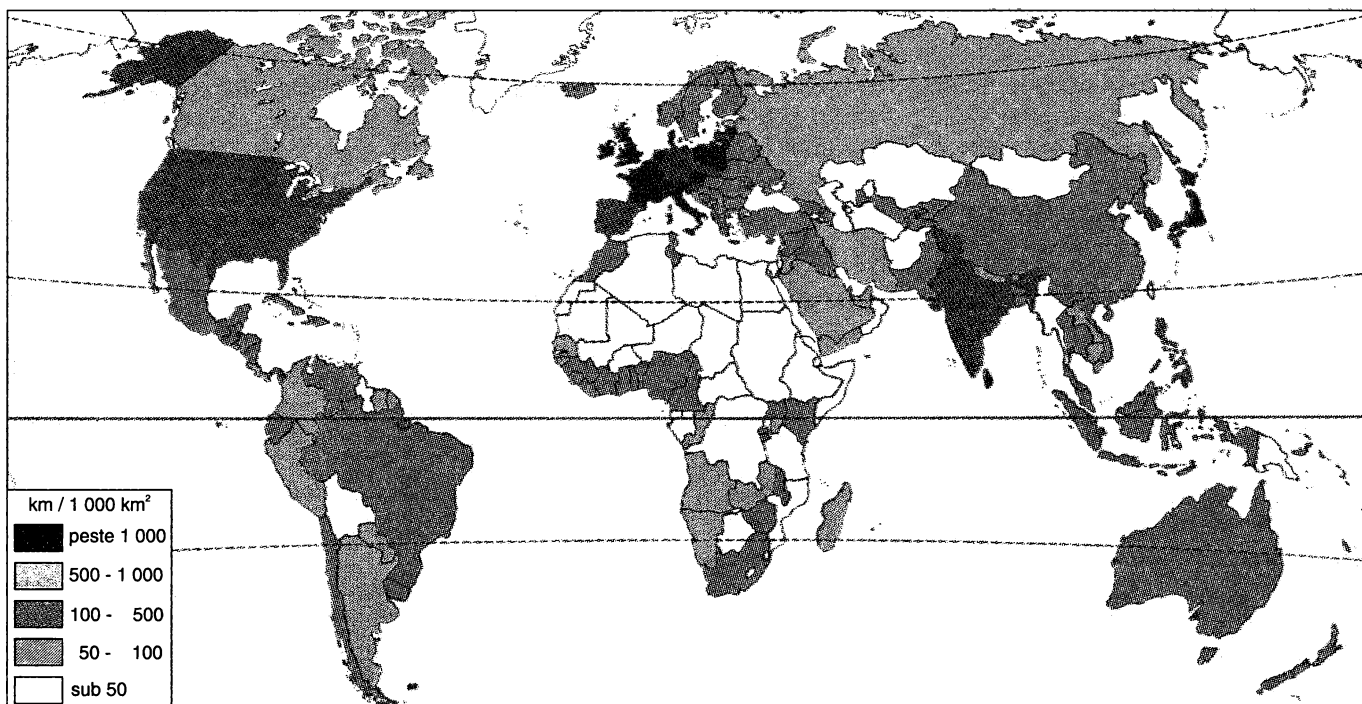
În Europa, principalele căi navigabile sunt: *Dunărea* (navigabilă de la Ulm) și *Rinul* (navigabil 886 km de la Basel și cu cel mai mare port fluvial – Duisburg) cu întregul complex de canale care asigură legătura cu Rhônul, Sena, Elba, Weser (spre Oceanul Atlantic) și, prin „Canalul Europei” cu Main și Dunăre spre Marea Neagră.

Sistemele de navigație interioară, respectiv canalele navigabile, au o mare importanță economică și strategică. Cele mai reprezentative sunt: Canalul Kiel (99 km lungime, 102 m lățime), care asigură legătura dintre Marea Baltică și Marea Nordului; Canalul Panama (81,6 km lungime, 91-300 m lățime), aflat în exploatare din 1914 și realizând legăturile între Oceanul Atlantic și Oceanul Pacific; Canalul Suez (161 km lungime și între 70-125 m

lățime), între Marea Mediterană și Marea Roșie; Canalul Korint (6,3 km lungime, 24 m lățime), între Marea Egee și Marea Ionică; Canalul Volga-Don (Marea Caspică-Marea Neagră); Canalul Dunăre-Marea Neagră.

Traficul fluvial se realizează și pe alte mari fluvii și râuri ale lumii: Mississippi, Missouri, Ohio, Chang Jiang, Volga, Marile Lacuri -Sf. Laurențiu, Mekong, Nil, Amazon.

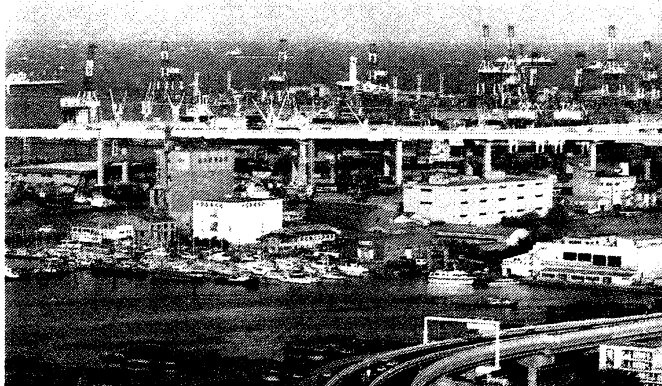
Transporturile maritime au înregistrat o dezvoltare spectaculoasă. Ele au fost impulsionate de progresele tehnicii (vase mineraliere și petroliere cu deplasament de peste 200 000 tdw; supernave de pasageri), de descoperirea zăcămintelor petrolifere de pe platformele continentale marine (off shore), de intensificarea relațiilor economice internaționale. S-a creat o puternică flotă maritimă comercială orientată pe transportul combustibililor fosili (petrol, cărbuni), a minereurilor de fier, a diferitelor produse agro-alimentare. Circa 60% din capacitatea totală a flotei comerciale este alcătuită din tancuri petroliere. Se detașează prin potențialul și funcționalitatea flotei comerciale, următoarele țări industriale: Japonia, S.U.A., Regatul Unit, Franța, Italia, Germania. Unele state și-au construit o flotă comercială specializată în „cărăușia pe mare”: Norvegia, Grecia, Suedia, Danemarca, Olanda,

[4] Densitatea rețelei rutiere pe pe Glob (2002)

Spania. Alte state mici (Liberia, Panama, Bahamas, Malta) dispun de capacități navale mari, ce aparțin unor armatori străini.

Transporturile maritime sunt strâns legate de rețeaua de porturi, adevăratele noduri de transport. După natura operațiunilor, ele pot fi mixte, specializate (petroliere, mineraliere, cerealiere), de ferry-boat, turistice, pescărești, militare. Dintre cele mai mari porturi ale lumii, cu un trafic anual de mărfuri de peste 150 milioane tone, se remarcă: Rotterdam, Singapore, Chiba și Yokohama (Japonia) [5], Shanghai și Hong Kong (China). Urmează, în ierarhia mondială, porturile: Ulsan, Houston, Nagoya, New York, Antwerpen.

[5] Portul Yokohama (Japonia)

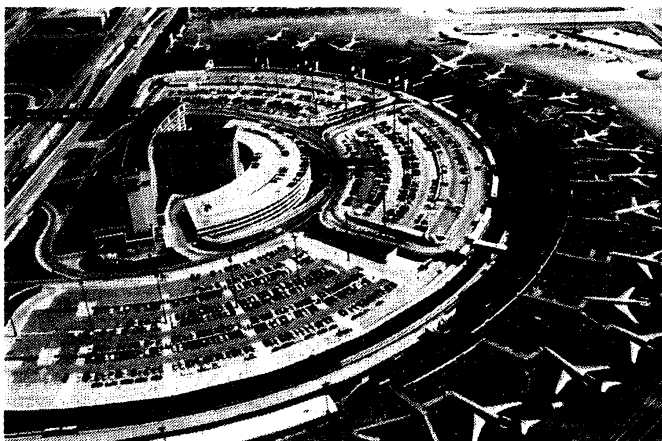
Transporturile aeriene

Liniile aeriene interne și internaționale, solicitate tot mai mult în ultimele decenii pentru transportul rapid al pasagerilor, al produselor perisabile și al celor de mare valoare (metale prețioase, medicamente ș.a.) au inclus marile metropole, regiunile de atracție turistică, porturile cu activități complexe, alături de cele mai îndepărtate centre și zone lipsite de alte mijloace de transport.

Companiile aeriene Delta, American Airlines, Air France, Aeroflot, British Airways, Lufthansa, JAL (Japonia) ș.a. înregistrează cel mai mare trafic de pasageri din lume. Pentru aterizarea și decolarea avioanelor moderne (Boeing, Airbus) s-au amenajat aeroporturi de mare capacitate, cele semnificative fiind: Chicago, New York, Los Angeles, Atlanta, Londra, Dallas-Fort Worth [6], Paris, Amsterdam, Denver, Miami, Frankfurt am Main, Tokyo ș.a.

În domeniul activității aerospațiale, s-au făcut investiții în S.U.A., Uniunea Europeană, China, Japonia,

India și C.S.I., creându-se centre de cercetare și experimentare științifică. Performanțe deosebite au înregistrat sateliții de comunicații și de inventariere a resurselor naturale.

[6] Aeroportul Dallas-Fort Worth, Texas (S.U.A.)

Transporturile speciale

În categoria transporturilor speciale sunt incluse: transporturile prin conducte, transporturile pe cablu și telecomunicațiile.

• *Transporturile prin conducte*, dezvoltate în mod deosebit în ultimele decenii, cuprind: *apeductele* (pentru apă potabilă, industrială și pentru irigații); *saleductele* (pentru transportul sării în soluție); *oleoductele* (pentru transportul petrolului brut și al produselor petroliere) și *gazoductele* (pentru gaze naturale).

Cele mai extinse rețele de oleoducte există în America de Nord, Rusia și Europa de vest, legând zonele de extracție și porturile importatoare de regiunile consumatoare. Gazoductele au rețele dense în S.U.A., Canada, Rusia, Europa și Orientul Mijlociu. De remarcat, amenajarea unor conducte submarine (în Marea Mediterană, în Marea Nordului și Golful Mexic) care leagă zăcămintele de consumatori.

• *Telecomunicațiile* (Internet, telefonie fixă și mobilă, televiziune, telegrafie, poștă electronică) au dobândit o prioritate mondială, mai ales prin „explozia” *Internetului*. Acesta reprezintă un amplu mănunchi de rețele de calculatoare, care au rolul de a converti informația în

cunoaștere. Colectarea, stocarea, organizarea și modelarea informațiilor asigură realizarea rapidă și ieftină a comunicațiilor internaționale. Internetul oferă surse de informații asupra activităților economice și științifice, a calității mediului ambiant, a tehnologiilor, a activităților comerciale, bancare, burselor de valori și de mărfuri.

Pentru anul 2004 a fost estimat un număr de peste un miliard de utilizatori ai Internetului la nivel mondial.

TEME

- Localizați pe harta lumii (murală sau din atlase) principalele noduri feroviare și marile tunele submarine.
- Arătați pe harta Europei (murală sau din atlas) principalele magistrale feroviare europene.
- Analizați hărțile [1] și [4], stabilind zonele cu cele mai reduse densități ale rețelei feroviare și rutiere.
- Urmăriți pe hartă și în atlase principalele fluvii navigabile și marile canale maritime.
- Desenați o hartă a lumii (de contur) și amplasați pe aceasta principalele porturi și aeroporturi ale lumii.
- Numiți principalele porturi și aeroporturi din România.

COMERȚUL

Activitățile industriale alături de alte activități productive directe sau indirecte (agricultura, transporturile, turismul ș.a.) sunt generatoare de locuri de muncă, de venituri și, de asemenea, de schimburi între diferitele economii naționale. Aceste *schimburi* s-au născut din inegală repartitie a resurselor naturale, a bogăției create și a nevoilor societăților. Anumite importuri se dovedesc a fi indispensabile: cele de minereuri, de combustibili, de produse alimentare și chiar (tot mai mult) de calculatoare. Pentru unele țări (vezi țările din zona Golfului, dar nu numai), importul de armament îmbracă adesea un caracter strategic, solicitând o parte importantă din venitul național.

Dezvoltarea comerțului nu favorizează exclusiv țările dezvoltate, bogate. Astfel, în absența barierelor vamale (care nu sunt cu totul absente), statele în curs de dezvoltare (numite sintetic și relativ imprecis geografic Sud) exportă tot mai multe produse industriale în țările dezvoltate (numite cu un termen global Nord). Acest fenomen, evident la scară mondială, rămâne cantonat în cca 12 țări din Asia și America Latină, între care cei 4 „tigri” asiatici din prima generație (Coreea de Sud, Taiwan, Hong Kong și Singapore), contribuie cu 2/3 la totalul exporturilor „Lumii a treia”. În ultimul deceniu se impune tot mai mult, și China, mai ales pe uriașa piață a S.U.A.

Aspectele legate de evoluțiile schimburilor economice dintre state sunt analizate de geografie prin prisma diviziunii teritoriale a producției care a condus și conduce la modificări în peisaj, la conturarea unor areale diferențiate ca potențial și exprimare economică – la nivel regional sau continental. Acest proces născut pe fondul prăbușirii vechilor imperii coloniale – generatoare de legături privilegiate între metropolă și teritoriile dependente – a evidențiat apariția și dezvoltarea, cu succes în cele mai multe cazuri, de uniuni economice, comerciale, vamale regionale. În cazul celor mai vechi (vezi Piața Comună, devenită din 1995 Uniunea Europeană), integrarea economică a fost continuată de integrarea politică și socio-culturală. De asemenea, vechile rivalități ideologice

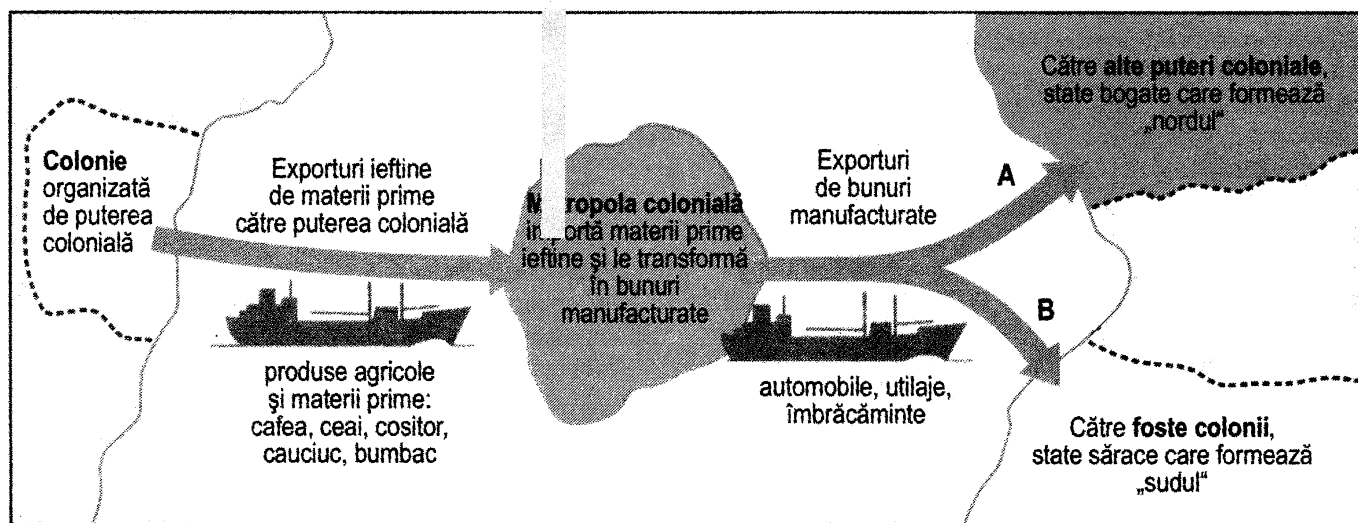
din perioada „războiului rece” transpuse în domeniul economic au contribuit la apariția așa-numitului grup al „tigrilor” asiatici care, împreună cu Japonia, a înclinat după o lungă perioadă (începută în secolul al XIX-lea) a balanței schimburilor internaționale în favoarea zonei numită generic „Asia-Pacific” (41,4% din importurile și 41,6% din exporturile mondiale). Acest fenomen s-a produs în contextul *globalizării economiei mondiale*, globalizare la care au contribuit decisiv marile companii transnaționale (care realizează aproape o treime din schimburile economice internaționale).

Un raport al O.N.U. aprecia la 37 000 numărul societăților multinaționale/transnaționale (față de 7 000 în anul 1970), dintre care primele 50 (29 din Europa de vest, 12 americane, 8 japoneze, una australiană) formează așa numita avangardă a „economiei globale”.

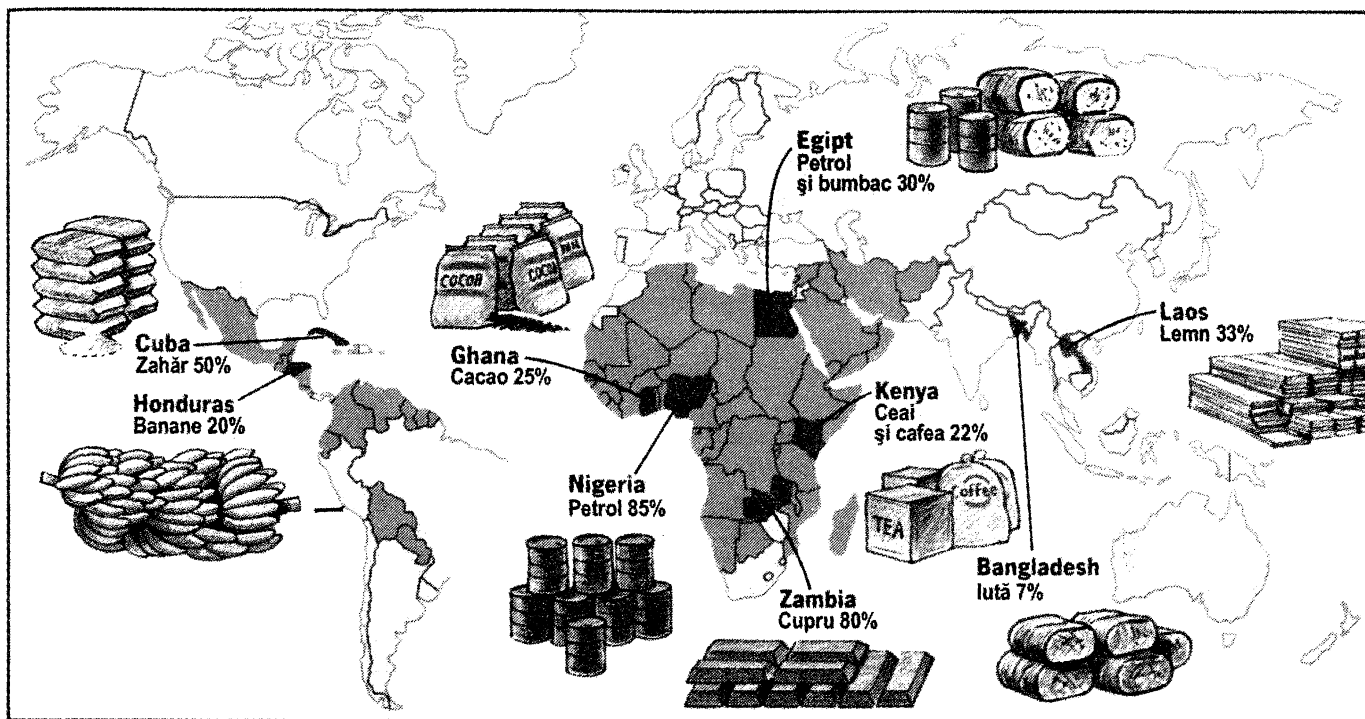
Se poate vorbi, dar numai la modul general, de o specializare a țărilor în curs de dezvoltare în exportul de materii prime minerale sau agricole-forestiere. Aceasta pentru că, pe de o parte, descoperirea și valorificarea unor astfel de resurse în țările dezvoltate (ex.: Canada, Australia, Africa de Sud, Rusia) a nuanțat contextul geografic al comerțului cu astfel de mărfuri, iar pe de altă parte, dezvoltarea industrială, grație masivelor investiții străine, a unor țări în curs de dezvoltare le-a situat pe acestea (vezi „tigrii” asiatici) în rândul celor mai mari exportatori de produse industriale.

În aceste condiții, chiar dacă se menține important, comerțul cu produse de bază este mult devansat (valoric) de cel cu produse prelucrate. La această situație au contribuit și exporturile țărilor în curs de dezvoltare, în care ponderea produselor manufacturate a crescut de la 7% (în 1960) la 14% (în 1970) și cca 55% (în prezent).

Toate aceste evoluții în schimburile economice internaționale au impact în funcționarea economiilor naționale. Numeroasele restructurări industriale (vezi de exemplu, dispariția practic a industriei cărbunelui și a siderurgiei din Wales, Regatul Unit) și relocalizări ale unor

1 **Evoluția comerțului.** Comerțul mondial s-a amplificat rapid în perioada colonială. Metropolele au preluat mari cantități de materii prime, la prețuri mici, din teritoriile lor dependente. Materiile prime au fost fie consumate, fie prelucrate în bunuri manufacturate, vândute, la prețuri mari, coloniilor.

2 Exporturile statelor în curs de dezvoltare.

După cel de-al doilea război mondial, exporturile majorității statelor în curs de dezvoltare au fost profilate pe unul sau două materii prime de bază, care reprezentau până la 80-90% din valoarea exporturilor statului respectiv. Economiiile acestor state au fost deseori afectate de crize de supraproducție, de prăbușirea prețului mondial la produsul respectiv, de calamități naturale care au afectat serios recoltele. În ultimul deceniu, exporturile acestor state s-au diversificat, dar unele produse au rămas în fruntea statisticilor (zahăr în Cuba, petrol în Nigeria, cupru în Zambia).

asemenea obiective (în țări precum Australia, Brazilia, India **4**, Africa de Sud) sunt o consecință a rivalităților, a concurenței comerciale.

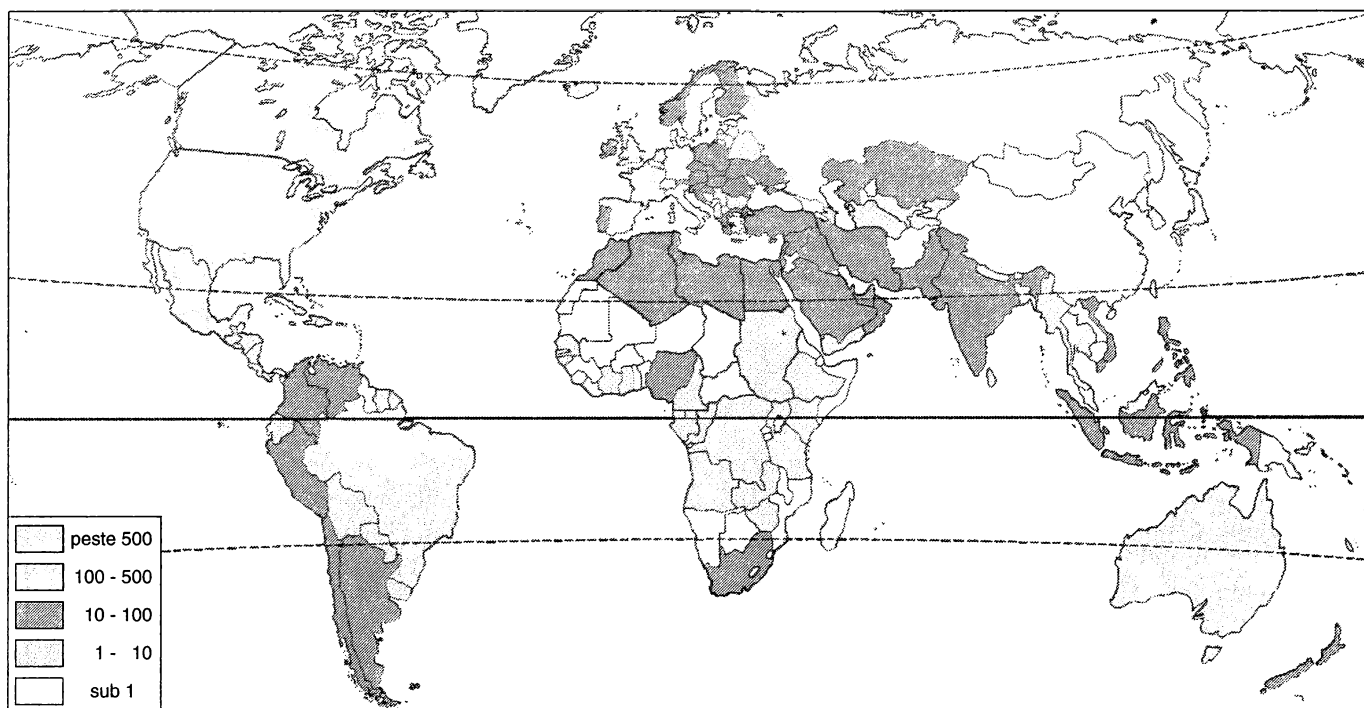
Tabelul **3** demonstrează preponderența produselor industriale, nici una din țările menționate nefiind specializată în produse de bază (produse agricole, materii prime neagricole, combustibili). Excepție face Rusia, care obține mari încasări din exportul de petrol și gaze naturale.

State	Valoarea comerțului (mld. \$) în 2002	
	Export	Import
<i>Europa</i>		
Germania	571	493
Franța	349	354
Regatul Unit	257	338
Italia	235	220
Olanda	169	164
Spania	116	155
<i>America de Nord</i>		
S.U.A.	731	1 180
Canada	260	221
Mexic	159	191
<i>Asia</i>		
Malaysia	88	73
Thailanda	65	62
Hong Kong	191	202
China	266	243
Coreea de Sud	150	141
Japonia	402	348
<i>Rusia</i>	99	41
TOTAL MONDIAL	6 361	6 656

3 Valoarea comerțului mondial (exporturi și importuri)

4 Centru siderurgic în India

5 Clasificarea statelor lumii după valoarea comerțului (mld \$) în anul 2002

Se pot distinge, în detaliu, și anumite specializări la nivelul produselor de bază. Astfel, în **comerțul cu produse agricole** se evidențiază ca *exportatoare*: S.U.A., Canada, Franța, Australia (la grâu); Australia, Argentina, Noua Zeelandă (la carne de vită și lână); Brazilia, Columbia (la cafea); Thailanda, Filipine, Columbia, Ecuador (la banane și ananas), India, Sri Lanka, China (la ceai), Spania, Grecia, Italia, Turcia, Israel (la citrice). Principalele *importatoare* sunt, de regulă, țările Europei Occidentale, S.U.A. (mai puțin la grâu și carne), Rusia, Japonia și numeroase țări în curs de dezvoltare (la cereale și alte produse agro-alimentare). Țări cu o populație numeroasă, precum China, India și Indonezia, au reușit, în ultimul timp, să-și asigure pe plan intern necesarul de produse agro-alimentare.

În **comerțul cu materii prime neagricole** se evidențiază ca *exportatoare*: Brazilia, Australia, India, Canada (la minereu de fier), Australia, Guineea, Jamaica, Suriname (la bauxită și alumină), Chile, Zambia (la cupru), Canada, Suedia, Rusia, Malaysia, Indonezia, Gabon (la lemn și semifabricate din lemn). Principalele țări *importatoare* sunt țările dezvoltate din Europa, apoi Japonia, S.U.A., Coreea de Sud.

În **comerțul cu combustibili** se evidențiază ca țări *exportatoare*: Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite, Iran, Kuwait, Rusia, Venezuela, dar și Norvegia și Regatul

Unit (la petrol); Rusia, Olanda, Indonezia, Canada, Algeria, țările Golfului (la gaze naturale); S.U.A., Australia, R. Africa de Sud, Polonia, India, Columbia (la cărbuni superiori). Principalele *destinații* sunt reprezentate de S.U.A., Japonia, țările Europei Occidentale, țările Asiei de sud-est și Coreea de Sud.

Comerțul cu produse prelucrate reprezintă cea mai mare parte (valoric) din comerțul mondial, existând și aici o serie de specializări, unele foarte recente.

Dintre produsele tradiționale, se remarcă cele siderurgice, unde alături de Japonia, Germania, Ucraina, Rusia, Polonia se evidențiază mai nou Coreea de Sud, Brazilia, Venezuela, ultimele două valorificând și pe această cale, marile resurse de minereu de fier de bună calitate. Echipamente industriale de tot felul sunt exportate în lumea întreagă de Japonia, Germania, S.U.A., Franța, Regatul Unit, iar autovehiculele se exportă, concurându-se reciproc, de Japonia, S.U.A., Germania, Franța, Coreea de Sud, Italia, Spania, țări care, cu excepția Japoniei și a Coreii de Sud, sunt și principalele țări importatoare.

Un aspect deosebit de semnificativ pentru evoluțiile comerciale recente îl reprezintă exportul de electronică și microelectronică realizat de țări și teritorii cu statut special din Asia de est și sud-est (Japonia, China, Taiwan, Hong Kong, Singapore, Coreea de Sud, Thailanda, Indonezia) ale căror produse domină piața mondială.

TEME

- globalizarea economiei mondiale
- comerțul cu produse agricole
- comerțul cu materii prime neagricole
- comerțul cu combustibili
- comerțul cu produse prelucrate

- Analizați evoluțiile din ultimele decenii în structura exporturilor țărilor în curs de dezvoltare.
- Folosind datele din tabelul **3**, întocmiți diagrame privind comerțul exterior al principalelor șase state ale lumii.

TURISMUL

Evoluția și importanța turismului

Turismul, ca mijloc de utilizare în mod plăcut și confortabil a timpului liber, a devenit o activitate social-culturală și economică de mare importanță, fiind un factor esențial în balanța de venituri a unor state. El asigură, totodată, și locuri de muncă pentru cei care se ocupă cu organizarea, transportul, cazarea și alte forme de servire a turiștilor.

Activitatea turistică a cunoscut un cadru organizat din a doua jumătate a secolului al XIX-lea când se înființează primele asociații turistice. Concepute inițial pentru escaladarea zonelor alpine de mare dificultate și cu elemente peisagistice deosebite, cele dintâi cluburi (Clubul alpin englez, 1857; Clubul Alpilor elvețieni, 1863; Clubul alpin francez, 1874) au constituit nuclee de bază ale organizării turismului mondial. Pe măsura dezvoltării progresului tehnic, a extinderii și modernizării căilor de comunicații și de transport, a dezvoltării bazei materiale a turismului și a ridicării gradului de confort, a intensificării procesului de industrializare și urbanizare, turismul a dobândit un caracter de masă.

Turismul dispune de un organism interguvernamental – Organizația Mondială a Turismului (O.M.T.) –, cu sediul la Madrid din 1975, cuprinzând 121 de state. Acest organism și-a propus promovarea și dezvoltarea turismului pentru a contribui la dezvoltarea economică, la înțelegerea internațională, la pace și prosperitate.

Activitatea turistică introduce modificări esențiale în peisajul geografic, în structura populației active, în organizarea și utilizarea spațiului înconjurător. Turismul joacă un rol important în cunoașterea realităților social-economice și are valențe de instruire, de educație și cultură, de destindere, pentru refacerea capacității de muncă.

Fenomenul turistic constituie o importantă pârghie în accelerarea dezvoltării și va deveni una dintre activitățile cele mai importante ale lumii.

Inventarul turistic mondial este considerabil. El cuprinde un variat și bogat patrimoniu al atracțiilor turistice, determinat de varietatea peisajului montan, de litoral, de valoroase monumente ale naturii, de numeroasele vestigii istorice, de tezaurul cultural, arhitectural și religios [1].

Resursele turistice

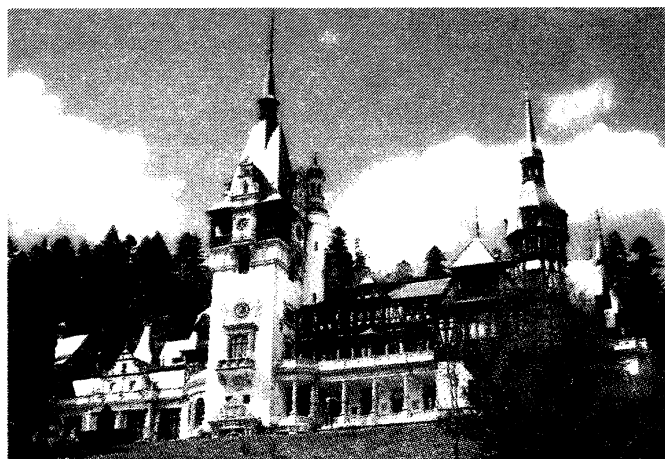
Resursele turistice se clasifică în două categorii majore: naturale și antropice.

1. Resursele naturale cuprind: a) *resursele primare*, respectiv potențialul turistic al reliefului (glaciar, carstic, peisagistic), al rețelei hidrografice (râuri, lacuri, izvoare minerale), al vegetației și faunei (elemente de interes peisagistic, cinegetic și de pescuit) și b) *resursele utilizate și amenajate de om* (grădini zoologice, botanice ș.a.).

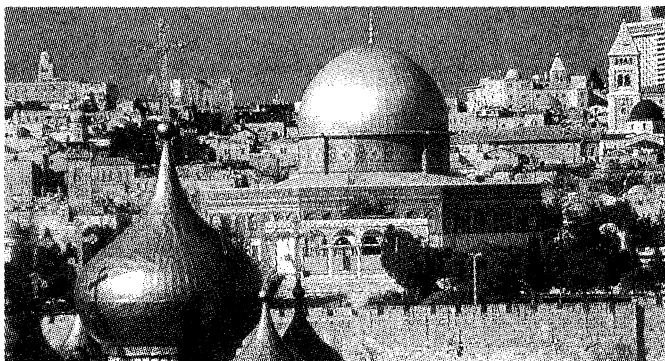
Dintre resursele naturale cu un ridicat potențial și flux turistic în Europa, unde sunt renumite stațiuni de vilegiatură dotate cu echipamente moderne hoteliere și balneare, menționăm: *Alpii* (Valea Aosta, Chamonix, St. Moritz [2]), *Pirineii* (Andorra la Vella), *Carpații* (Valea Prahovei [3]), *rivierele franceză, spaniolă, italiană, litoralul grecesc, litoralul Mării Negre, insulele Baleare și Canare, fiordurile și ghețarii* din peninsula Scandinavia și Islanda.

[2] Stațiunea St. Moritz din Alpi (Elveția)

[3] Castelul Peleș, Sinaia, Carpații Meridionali

[1] Centrul Ierusalimului – oraș sfânt pentru trei religii

4 Antalya – principala stațiune turistică a Turciei la Marea Mediterană

America de Nord are un potențial natural remarcabil, cu amenajări care pun în valoare numeroase rezervații și parcuri naturale (Yellowstone, canionul Colorado, cascada Niagara). Intense fluxuri turistice sunt atrase de stațiunile balneare din *peninsula Florida* (Miami) și de *litoralul pacific* (Acapulco), de *stațiunile montane* din munții Appalachi și Stâncoși.

Asia se remarcă prin afluxul turistic atras de moderne stațiuni litorale (în Turcia **4**, Israel, Thailanda **5**) sau de insule exotice (Indonezia, Maldive). Cutremurul devastator din decembrie 2004 și valurile tsunami au provocat moartea a peste 300 000 de persoane și pagube estimate la 20 miliarde de dolari unor state din Asia de Sud și Sud-Est (Indonezia, India, Sri Lanka, Thailanda, Maldive), în zone cu tradiție turistică deosebită, apreciate de vizitatori din toată lumea.

2. Resursele antropice sunt fie de *valoare istorică* (muzee și monumente istorice, arhitecturale și de artă) și

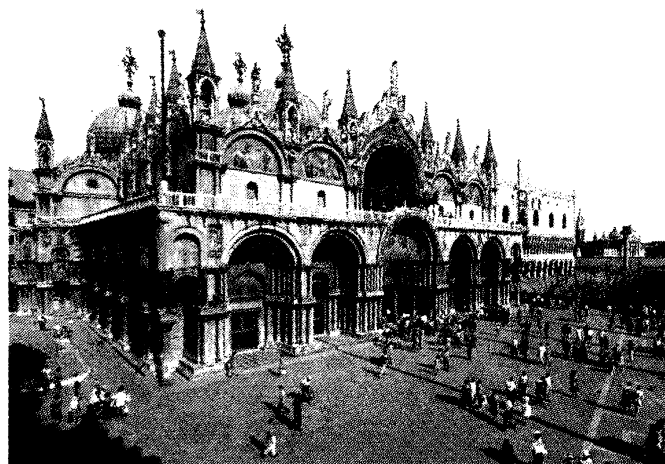
cultural-educativă (festivaluri, expoziții), fie de *importanță economică* (congrese, conferințe).

În această categorie se includ celebrele *muzee din Europa* (Luvru din Paris, British Museum din Londra, Ermitaj din Sankt Petersburg, Galeria Tretyakov și Kremlinul din Moscova) sau diferitele monumente arhitectonice, *vestigii istorice* din Roma (catedrala San Pietro, Colosseum), din Viena (palatele Schönbrunn și Hofburg, Opera), *orașele* Italiei, veritabile tezaure de artă (Roma, Veneția **6**, Florența, Milano, Siena), *castelele* de pe Valea Loarei din Franța, *monumentele istorice* din Spania (Burgos, Toledo, Sevilla, Madrid).

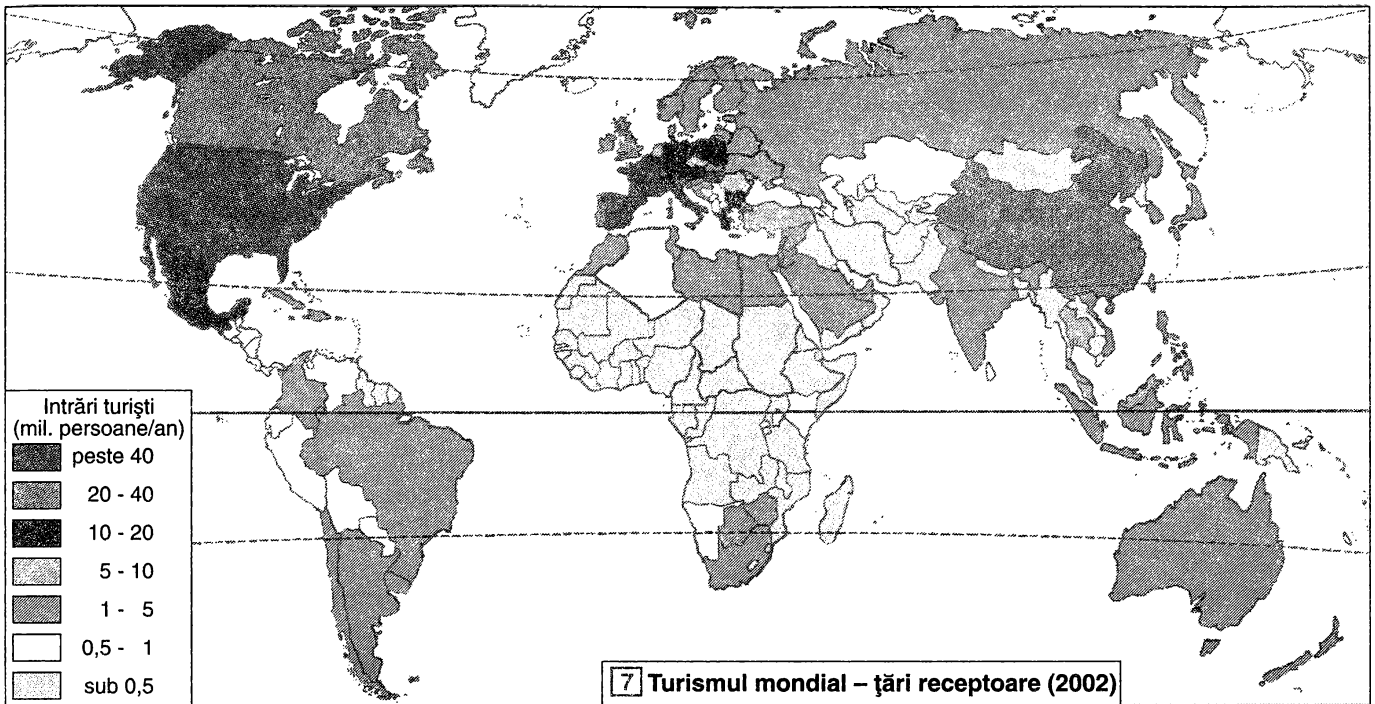
Resursele turistice antropice contemporane cuprind mari muzee, monumente arhitecturale și de artă, noi edificii publice din marile metropole ale lumii, centre de distracții și agrement. Semnificative sunt: Centrul Cultural Pompidou din Paris, Muzeul Guggenheim din New York, noul oraș Brasília, marile parcuri de distracții Eurodisney (Franța), Disneyland și Disneyworld din S.U.A., capitalele jocurilor de noroc (Las Vegas, Monte Carlo).

5 Imagine din insula Phuket (Thailandă), distrusă de valurile tsunami în decembrie 2004

6 Basilica San Marco din Veneția

Circulația turistică și tipurile de turism

Impulsionat după cel de-al doilea război mondial, o dată cu modernizarea mijloacelor de transport și de comunicații, și sporirea veniturilor familiale, turismul a luat un caracter de masă. Europa, America de Nord, sud-estul Asiei și Japonia înregistrează cele mai mari fluxuri turistice.

În 2000 numărul total al persoanelor care au efectuat o deplasare turistică a ajuns la 700 de milioane. Principalele țări emițătoare (furnizoare) sunt: S.U.A., Germania, Franța, Regatul Unit, Canada, Olanda, Italia, Suedia, Japonia etc., iar dintre cele primitoare: Spania, Franța, Italia, S.U.A., Ungaria, Regatul Unit, China (inclusiv Hong Kong și Macao), Austria, Mexic, Germania [7].

Cele mai mari încasări în turismul internațional au fost înregistrate în: S.U.A., Franța, Spania, Italia, Austria, Germania, China, Regatul Unit, Singapore.

În multe țări, în special în Europa, unde se concentrează 2/3 din totalul turiștilor și 3/5 din volumul încasărilor, activitatea turistică s-a constituit într-o ramură economică distinctă. Printre țările turistice ale Europei se înscriu, în primul rând, Spania, Austria, Elveția, Franța, Italia, Grecia ș.a.; în Asia: China, Thailanda, Israel, Turcia, Singapore, Cipru; în Africa, țările Maghrebului (Maroc, Tunisia și Algeria), Egipt [8], Republica Africa de Sud, Botswana.

În raport de valoarea și originalitatea resurselor turistice naturale și antropice, de scop și potențial, s-au

dezvoltat mai multe tipuri de turism: *turismul de agrement, de odihnă, balneoclimateric, sportiv* (nautic, cinegetic, piscicol), *cultural-științific* ș.a.

Au fost determinate și alte forme de turism, și anume: după *anotimp* (turism de vară, de iarnă, permanent), după *unitățile de relief* (turism montan, maritim, de câmpie etc.) după *forma de organizare* (turism individual, în grup), după *durață* (turism de sejur, de tranzit sau complex), după *timpul afectat* (sfârșit de săptămână – weekend; concediu de odihnă) și după *proveniența turiștilor* (turism intern și internațional).

8 Piramidele de la Gizeh (Egipt)

TEME

- resurse turistice naturale
- resurse turistice antropice
- fluxuri turistice
- state emițătoare (furnizoare)
- state primitoare (receptoare)
- tipuri de turism
- forme de turism

- Enumerați principalele resurse turistice naturale.
- Ce exemple de obiective istorice și religioase din Europa și Asia cunoașteți?
- Analizați harta [7] și stabiliți statele și regiunile cu circulație turistică intensă.
- Comentați impactul turismului asupra mediului.
- Ce zone turistice din România cunoașteți?

EVALUARE

1. Denumiți, pe scurt, principalele resurse ale atmosferei.

2. Identificați materiile prime atmosferice și menționați utilizările acestora.

3. Stabiliți răspunsul corect din variantele a., b., c.:

Cele mai însemnate rezerve de cărbuni sunt cantonate în:

- a. S.U.A.; b. China; c. Ucraina.

4. Identificați varianta corectă de răspuns la întrebările:

• Unde se află cele mai mari rezerve de petrol?

- a. S.U.A.; b. Rusia; c. Arabia Saudită.

• Care este continentul cu cele mai bogate zăcăminte de gaze naturale?

- a. Africa; b. Asia; c. America de Nord.

5. Completați tabelul următor.

Mineruri de fier și feroase	Cel mai bogat zăcămint
mineruri de fier	
mangan	
crom	
nichel	
cobalt	
vanadiu	

6. Completați în caiet tabelul următor.

Mineruri neferoase	Cel mai bogat zăcămint
cupru	
bauxită	
plumb și zinc	
staniu	

7. Identificați câteva măsuri de protejare a rezervelor de apă dulce la nivel mondial.

8. Enumerați efectele nefaste ale despăduririlor asupra mediului înconjurător.

9. Alegeți răspunsul corect din variantele a., b. c..

• Statele care dețin cele mai mari suprafețe irigate sunt:

- a. China, India;
b. China, Iran;
c. India, Pakistan.

• Principalul stat producător de orez este:

- a. Japonia; b. India; c. China.

• Pomicultura și viticultura sunt dominante în:

- a. subregiunea subtropicală musonică;
b. regiunea agricolă aridă;
c. subregiunea mediteraneană.

10. Denumiți primele patru state ale lumii care concentrează 50% din producția mondială de energie electrică.

11. Stabiliți care afirmații sunt adevărate și care sunt false:

a. Centralele electrice pe bază de combustibili fosili realizează 53% din producția mondială de energie electrică.

b. În S.U.A. funcționează 104 reactoare nucleare.

c. Cel mai însemnat potențial hidroenergetic se înregistrează pe fluviul Enisei.

d. Cea mai mare uzină solară din lume funcționează în California (S.U.A.).

12. Exemplificați trei zone cu potențial eolian utilizabil.

13. Nominalizați câte două regiuni industriale pentru fiecare din continentele: Europa, Asia, America de Nord, America de Sud, Africa.

14. Cu ajutorul hărților [1], pag. 84 și [4], pag. 86, identificați statele cu cele mai mari densități ale rețelei feroviare și ale celei rutiere.

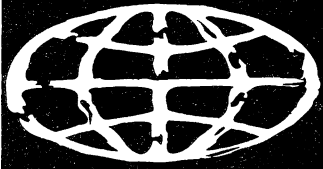
15. Completați în caiet spațiile libere cu informația corectă:

- a. Cel mai mare port maritim al Europei este ...
b. Cel mai mare port fluvial din lume este ...
c. Porturile Japoniei cu un trafic anual de peste 150 000 000 tone sunt ..., Chiba și ...
d. Cele mai mari importuri în Europa sunt înregistrate de ...

16. Enumerați principalele produse exportate de următoarele state:

- a. S.U.A.:;
b. Germania:;
c. Japonia:;
d. Australia:;
e. Canada:;
f. China:

17. Menționați principalele zone turistice din Europa și numiți primele trei state care înregistrează cei mai mulți turiști.

Capitolul IV

ANSAMBLURI ECONOMICE ȘI GEOPOLITICE ALE LUMII

COMPETENȚE SPECIFICE

- utilizarea terminologiei științifice și disciplinare specifice (concepte, noțiuni) pentru prezentarea unor informații;
- relaționarea spațială a elementelor economice și geopolitice;
- sesizarea unor legături observabile între elemente economice și politice;
- utilizarea reprezentărilor cartografice în analiza dimensiunii geopolitice a lumii;
- formarea unui comportament constructiv în raport cu problemele lumii contemporane.

CONȚINUTURI

- Marile ansambluri economice și geopolitice ale lumii 96
- Uniunea Europeană 97
- Cooperarea economică Asia-Pacific (APEC) 100
- Evaluare 103

MARILE ANSAMBLURI ECONOMICE ȘI GEOPOLITICE ALE LUMII

La peste șase decenii de la terminarea celui de-al doilea război mondial, ordinea economică și chiar militară a lumii este determinată de existența a *trei mari poli de putere* (vest-european, nord-american și cel japonez + Asia de sud-est). Aceste grupări domină restul lumii prin puterea lor economică, demografică, militară și culturală.

În contextul liberalizării economiei mondiale, și alte regiuni ale lumii (Brazilia, Africa de Sud, India, Australia, Rusia europeană) își întăresc influența în plan regional. În schimb, întinse zone subdezvoltate (Africa subsahariană, Asia Centrală) sunt instabile și în căutarea unei identități pentru viitor. Accentuarea interdependenței economice dintre state a condus la necesitatea funcționării unor *organisme internaționale* care să guverneze relațiile dintre statele lumii. Un rol deosebit revine Organizației Națiunilor Unite, care are o *vocație mondială* [1], [2].

România este membră a O.N.U. din 1955 și participă la activitățile organismelor specializate, inclusiv în structurile O.N.U. de menținere a păcii (*căștile albastre*) în Angola, Bosnia-Herțegovina, Kosovo, Afghanistan.

În ultimele decenii, în afara organizațiilor cu vocație mondială (O.N.U. și Organizația Mondială a Comerțului), au luat naștere numeroase *organizații și asociații inter-statale*, cu *caracter de integrare economică*, pe spații continentale.

Integrarea interstatală s-a născut în Europa, în anii '50. Principalele organisme de integrare economică sunt *Uniunea Europeană* și *Asociația Europeană a Liberului Schimb*. Colaborarea lor a generat deja un spațiu economic european dinamic.

În replică, în spațiul nord-american a apărut *NAFTA* (Acordul Nord-American de Comerț Liber) inițiat de S.U.A., Canada și Mexic (în 1994), cu scopul creării unei vaste piețe de comerț liber. De asemenea, în America de Sud, a fost înființată o *Piață Comună a Sudului (MERCOSUR)*, care include: Brazilia, Argentina, Paraguay și Uruguay.

În Asia, funcționează din 1967 *ASEAN* (Asociația Națiunilor din Asia de Sud-Est), compusă din Thailanda,

[1] Sala de conferințe a Adunării Generale a O.N.U.

Malaysia, Indonezia, Filipine, Singapore, Brunei, Vietnam, Laos și Myanmar, axată pe cooperarea pe plan politic, economic și social.

După al doilea război mondial, au apărut câteva *organizații internaționale cu specific politico-militar*, având ca obiective menținerea și dezvoltarea capacității de apărare individuală și colectivă a statelor membre. Unele, precum *SEATO* (în Asia de sud-est), și *Tratatul de la Varșovia* (în Europa centrală și de est), s-au autodizolvat.

Singura mare organizație internațională politico-militară în activitate rămâne *NATO* (Organizația Tratatului Atlanticului de Nord). A fost înființată în 1949 și are sediul la Bruxelles. Din NATO fac parte: Belgia, Canada, Danemarca, Franța, Germania, Grecia, Islanda, Italia, Luxemburg, Norvegia, Olanda, Portugalia, Regatul Unit, Spania, Turcia, S.U.A.; statele admise în 1999: Polonia, Cehia, Ungaria; statele admise în 2004: Bulgaria, Estonia, Letonia, Lituania, România, Slovacia și Slovenia. Cele 26 de state membre ale NATO formează cea mai importantă alianță politico-militară a lumii.

[2] Organizația Națiunilor Unite și organismele sale

• **Organizația Națiunilor Unite (O.N.U.)**, înființată în 1945, având sediul la New York, este o organizație cu caracter mondial, deschisă tuturor statelor lumii. Scopurile sale majore sunt menținerea păcii și securității, promovarea cooperării internaționale în domeniile economic, social și cultural.

Având la înființarea sa 50 de membri, O.N.U. cuprinde astăzi marea majoritate a statelor independente ale lumii, cu unele excepții: Elveția, Vatican, Kiribati, Tonga etc.

O.N.U. cuprinde: Adunarea Generală, Consiliul de Securitate (15 membri, din care 5 permanenți: S.U.A., Rusia, China, Franța, Regatul Unit), Consiliul Economic și Social, Curtea Internațională de Justiție, Secretariatul General.

• Instituții specializate ale O.N.U.:

- *F.A.O.* (Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură), cu sediul la Roma;

- *O.M.S.* (Organizația Mondială a Sănătății), cu sediul la Geneva;

- *Banca Mondială* și *B.I.R.D.* (Banca Internațională de Reconstrucție și Dezvoltare), cu sediul la Washington;

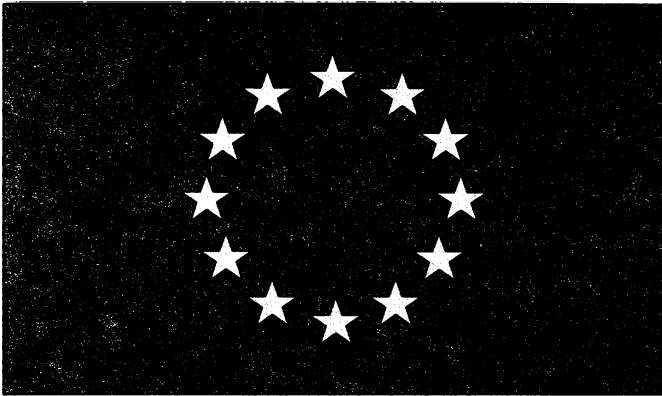
- *F.M.I.* (Fondul Monetar Internațional), cu sediul la Washington;

- *A.I.E.A.* (Agenția Internațională pentru Energie Atomică), cu sediul la Viena;

- *O.N.U.D.I.* (Organizația Națiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială), cu sediul la Viena.

UNIUNEA EUROPEANĂ

Uniunea Europeană reprezintă astăzi cel mai puternic ansamblu economic și politic al lumii, și încununează vechi și valoroase aspirații de pace și cooperare între popoarele europene^[1].

^[1] Insemnele Uniunii Europene

Evoluția comunităților europene

La scurt timp după al doilea război mondial, unele state occidentale, alertate de expansiunea blocului comunist, s-au decis să stabilească între ele relații de colaborare economică, politică și militară. Primele organisme înființate au fost *Uniunea Europei Occidentale* (U.E.O.) în 1948 și *Consiliul Europei* – ca organism politic – în 1949.

Pe plan economic, primul pas în direcția colaborării vest-europene a fost înființarea *Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului* (CECO), în anul 1951. Membrii săi fondatori au fost Belgia, R.F. Germania, Franța, Italia, Luxemburg și Olanda.

În anul 1957, cele 6 membre ale CECO au semnat *Tratatul de la Roma*, prin care lua naștere *Comunitatea Economică Europeană* (CEE), numită și *Piața Comună*. Scopul major era crearea unei mari piețe fără granițe, prin care oamenii, mărfurile și banii să poată circula liber. Tot atunci, s-a creat *Comunitatea Europeană a Energiei Atomice* (EURATOM), care promova utilizarea energiei nucleare în scopuri pașnice.

În anul 1967, cele trei comunități europene s-au asociat, fără a se desființa, în *Comunitatea Europeană* (CE), care s-a extins treptat prin aderarea unor noi membri: Regatul Unit, Irlanda, Danemarca (1973), Grecia (1981), Spania, Portugalia (1986).

^[2] Alte organizații și asociații europene

• *Asociația Economică a Liberului Schimb* (AELS) a fost înființată în 1960 de către unele state vest-europene ca replică la CEE. În prezent, are sediul la Geneva și numără 4 membri: Islanda, Liechtenstein, Norvegia și Elveția. Are relații strânse cu Uniunea Europeană, inclusiv un acord de creare a Spațiului Economic European, care deține 40% din comerțul mondial.

• *Acordul de Liber Schimb al Europei Centrale* (CEFTA) a fost semnat inițial de Polonia, Cehoslovacia și Ungaria.

Adevăratul act de constituire al *Uniunii Europene* (UE) a fost semnat la Maastricht (Olanda) în 1993, de către cei 12 membri ai UE. Prin aderarea Austriei, Finlandei și Suediei (1995), uniunea economică și politică europeană cuprindea 15 state, cu o populație de 378 milioane locuitori și o suprafață de 3,2 milioane km². Sediul UE este la Bruxelles^[5].

Pe plan european, sunt constituite și alte organisme și asociații economice, având ca scop major colaborarea economică^[2].

Obiectivele majore ale UE sunt: crearea uniunii economice și monetare, crearea marii piețe europene, crearea uniunii politice, creșterea rolului Parlamentului European, cetățenia comună, întărirea democrației și asigurarea respectului pentru drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

Pe plan financiar, introducerea unei monede unice (*euro*) s-a făcut gradat și cu condiția îndeplinirii unor criterii economice precise. Treptat, euro s-a impus în tranzacțiile bursiere internaționale și a depășit dolarul american (1 € = 1,35 \$). Europa va căpăta, după anul 2005, un rol internațional comparabil cu cel al S.U.A. și Japoniei în schimburile comerciale mondiale.

Instituțiile Uniunii Europene sunt următoarele:

- *Comisia Uniunii Europene*, care elaborează propuneri și transpune în practică acțiunile stabilite;
- *Consiliul de Miniștri*, care adoptă deciziile finale;
- *Parlamentul Uniunii Europene*, care coordonează activitățile comisiei și consiliului și aprobă propunerile acestora;
- *Curtea Europeană de Justiție*, cu competențe în materie de drept comunitar.

La reuniunea la nivel înalt de la Copenhaga (2002), s-a stabilit aderarea la Uniunea Europeană a 10 noi state (Cehia, Cipru, Estonia, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, Slovacia, Slovenia și Ungaria) începând cu 1 mai 2004.

Bulgaria și România au aderat la UE în anul 2007, îndeplinind toate cerințele stabilite de organismele comunitare europene.

Turcia este un alt candidat potențial, dar cererea sa de aderare creează disensiuni în rândul membrilor UE. Unele state europene se tem de viitoarea influență a Turciei, stat cu o populație musulmană, aflată într-o creștere accelerată.

Slovenia, Bulgaria și România au aderat ulterior. Promovează schimburi comerciale preferențiale între țările membre.

• *Cooperarea Economică a Mării Negre* (CEMN) a fost constituită în 1992 de țările riverane Mării Negre: Turcia, Bulgaria, România, Rusia, Ucraina și Georgia, la care s-au adăugat și alte state: Grecia, Albania, R. Moldova, Armenia, Azerbaidjan. Scopul major este întărirea stabilității regionale prin cooperare economică și politică.

3 Aspect de la lucrările Parlamentului European

Oficialitățile Uniunii Europene au decis să înceapă negocieri de aderare cu *Croația*, începând cu anul 2005. După conflicte sângeroase cu Serbia și Bosnia-Herțegovina, stimulate de un regim autoritar și naționalist, *Croația* a demarat un proces de democratizare și adaptare la normele europene.

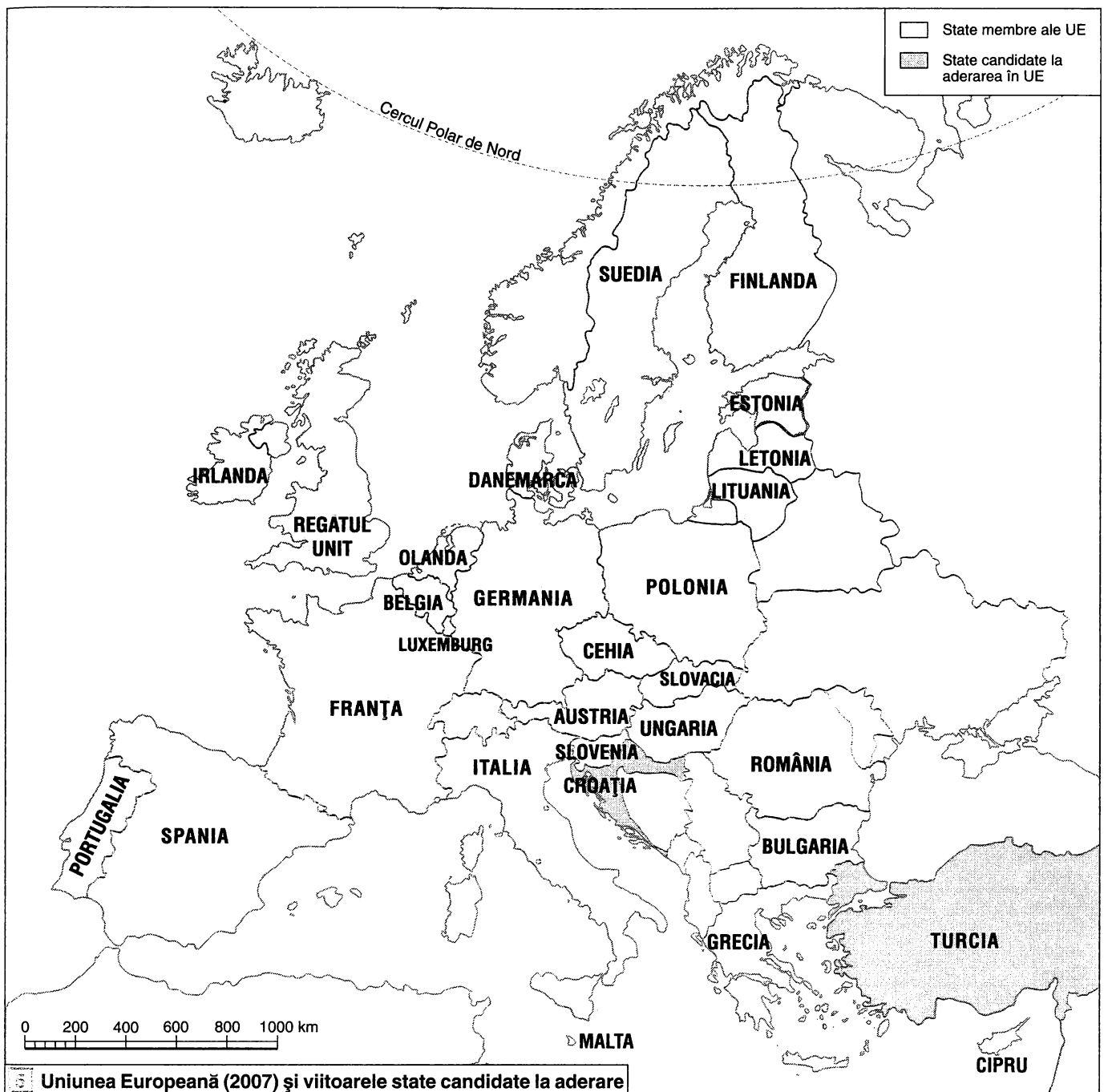
În domeniul apărării europene, s-a propus înființarea unei *forțe de reacție rapidă*, de circa 60 000 de militari, pentru operațiuni de menținere a păcii (Bosnia, Kosovo).

Extinderea Uniunii Europene va întări ponderea comunității economice europene în raport cu S.U.A. și alți parteneri sau rivali comerciali. Se apreciază că Europa „celor 28” din anul 2010 va depăși S.U.A. din punct de vedere economic cu peste 1000 mld. \$.

STATUL	Populația	Speranța de viață (M – F)	Populația urbană (%)	PNB / loc. (\$ SUA)	Rata șomajului (%)
Austria	8 033 000	76-82	66,8	24 816	4,3
Belgia	10 310 000	75-82	97,4	24 468	7,3
Cehia	10 206 000	72-78	74,6	6 954	7,3
Cipru	697 000	76-81	68,8	15 237	3,8
Danemarca	5 368 000	74-79	85,2	32 959	4,5
Estonia	1 358 000	65-76	69,4	4 332	9,1
Finlanda	5 200 000	75-81	58,5	24 576	9,1
Franța	59 183 000	76-83	75,5	23 196	8,7
Germania	82 465 000	74-81	87,7	24 135	8,2
Grecia	11 041 000	76-81	60,4	12 021	10,3
Irlanda	3 917 000	74-79	59,3	30 210	4,4
Italia	57 056 000	77-83	67,1	20 399	9,2
Letonia	2 340 000	65-76	59,8	3 528	12,8
Lituania	3 469 000	66-77	66,9	3 486	13,1
Luxemburg	446 000	75-81	91,9	46 754	2,4
Malta	395 000	76-81	91,2	9 545	7,4
Olanda	16 105 000	76-81	89,6	25 890	2,3
Polonia	38 626 000	70-78	62,5	4 670	19,9
Portugalia	10 408 000	73-80	65,8	11 564	5,0
Regatul Unit	59 025 000	75-80	89,5	25 566	5,1
Slovacia	5 370 000	70-78	56,1	4 190	18,6
Slovenia	1 964 000	72-79	49,1	11 083	6,0
Spania	40 791 000	75-82	77,8	16 593	11,4
Suedia	8 925 000	77-82	83,3	25 464	4,9
Ungaria	10 171 000	68-76	64,8	5 916	5,6
TOTAL UE	452 869 000	73-80	72,7	17 502	8,2
Bulgaria	7 918 000	67-75	67,5	1 939	18,1
România	21 698 000	68-75	52,7	1 901	7,0

4 Uniunea Europeană – date statistice ale statelor membre și ale statelor candidate (2002)

IV. ANSAMBLURI ECONOMICE ȘI GEOPOLITICE ALE LUMII

Negocierile de aderare a României la UE

România a primit statutul de membru asociat al UE, în anul 1995.

Consiliul European, întrunit la Bruxelles, în iunie 2004, a decis că obiectivul comun al U.E. este aderarea României și Bulgariei la 1 ianuarie 2007, dacă vor fi pregătite. La 17 decembrie 2004, șefii statelor UE, reuniți la Bruxelles, au invitat România și Bulgaria să se alăture Uniunii Europene, tratatul de aderare intrând în vigoare la 1 ianuarie 2007.

Negocierile României cu Uniunea Europeană au fost îndelungate și dificile. Legislația românească s-a adaptat din mers la cea comunitară. Au fost negociate 31 de capitole, cele mai controversate fiind „politica în domeniul concurenței”, precum și „justiție și afaceri interne”, unde guvernul român a avut serios de lucru în perioada de preaderare.

România va avea parte atât de *beneficii*, cât și de *costuri ale integrării*:

- pentru sectorul industrial și al construcțiilor se anticipează o intensificare a activităților;
- infrastructura rutieră va fi modernizată prin investiții în valoare de 18 miliarde de euro;
- măsurile împotriva poluării mediului vor costa 700 de milioane de euro pe an;
- 15% din totalul culturilor de viță-de-vie vor fi replantate cu viță nobilă în următorii 8 ani;
- România va primi din bugetul U.E. 8,9 miliarde euro și va contribui la bugetul comunitar cu 5,6 miliarde euro, între anii 2007 și 2009;
- dispar taxele vamale și barierele comerciale pentru mărfurile produse în interiorul Uniunii Europene;
- românii vor putea circula și munci fără restricții în toate statele Uniunii Europene.

COOPERAREA ECONOMICĂ ASIA-PACIFIC (APEC), UN ANSAMBLU ECONOMIC ȘI GEOPOLITIC EXTRAEUROPEAN

Spațiul gigantic al Oceanului Pacific reprezintă aproape o treime din suprafața Terrei. Statele riverane dețin 30% din uscatul planetar și 40% din populația mondială. Cele mai întinse state ale lumii (Rusia, Canada, S.U.A. și China) dispun de litoraluri pacifice considerabile.

Începând din secolul al XVII-lea, mari puteri coloniale (Spania, Olanda, Marea Britanie) s-au impus în spațiul pacific și au contribuit la scoaterea din izolare a Japoniei. După al doilea război mondial, Oceanul Pacific a devenit un „lac american”, cu numeroase baze militare și acorduri regionale de securitate. În condițiile exploziei economice a Japoniei și a „tigrilor asiatici” (Coreea de Sud, Singapore, Taiwan, Hong Kong) și a ascensiunii rapide a Chinei, S.U.A. au adoptat o nouă strategie geopolitică și economică, bazată pe relații comerciale strânse cu noile puteri economice din regiune [4].

Au apărut forme regionale de cooperare economică. În Asia, au luat ființă: *ASEAN* (în Asia de sud-est), *AFTA* (Zona Asiatică de Liber Schimb), *EAEC* (Cooperarea Economică a Asiei de est) – formată din statele membre ale ASEAN, plus Japonia, China, Coreea de Sud, Hong

Kong și Taiwan. Australia și Noua Zeelandă au format *ANZCERTA* (Acordul de Comerț și Relații Economice), iar în America, a fost creat *NAFTA*, acord de liber schimb între S.U.A., Canada și Mexic.

Amploarea schimburilor comerciale și accentuarea interdependențelor dintre state au condus la schițarea unei organizații transpacificice de tip cupolă, care va deveni comunitatea economică cea mai extinsă și dinamică de pe întregul Glob.

Cooperarea Economică Asia-Pacific – Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC) a fost înființată în 1989, la inițiativa Australiei și cu sprijinul S.U.A. și al Japoniei și promovează schimburile comerciale neîngrădite. Are sediul la Singapore și include statele: S.U.A., Canada, Mexic, Chile, Peru, Australia, Noua Zeelandă, Papua-Noua Guinee, Rusia, Japonia, Coreea de Sud, China (inclusiv Hong Kong), Taiwan, Vietnam, Thailanda, Malaysia, Indonezia, Filipine, Singapore și Brunei. Rolul APEC este în continuă creștere, mai ales după primirea Rusiei în această organizație (1997).

Prioritatea majoră a APEC este realizarea unui comerț liber în zona Asia-Pacific, care să permită valorificarea întregului potențial economic și uman și să amplifice investițiile reciproce de capital.

Forța APEC este deja apreciabilă. Produsul intern brut al statelor sale membre depășește 55% din totalul mondial și este dublu față de P.I.B.-ul statelor Uniunii Europene. Valoarea comerțului exterior al APEC reprezintă 42% din totalul comerțului mondial [1].

În ciuda unor diferențieri economice și sociale între statele membre, se depun eforturi pentru definitivarea unei zone de comerț liber între toate statele APEC până în anul 2020.

	Valoarea comerțului exterior (2002) (mld. \$)	
	Exporturi	Importuri
Mondial	6360	6656
APEC	2654	2930
S.U.A.	731	1180
Canada	260	221
Japonia	402	348
China	266	243
Coreea de Sud	150	141
Singapore	121	116
Australia	61	60

[1] Structura comerțului exterior în cadrul APEC

[2] San Francisco

[3] Vancouver

IV. ANSAMBLURI ECONOMICE ȘI GEOPOLITICE ALE LUMII

4 Relațiile economice în zona Pacificului

Zona Pacificului înregistrează o creștere accelerată a schimburilor comerciale între statele aflate pe litoralul vestic (Japonia, Coreea de Sud, China, Taiwan) și cele de pe litoralul estic (în special S.U.A.). Și alte state asiatice (Singapore, Tailanda, Malaysia) sunt adânc implicate în comerțul din spațiul pacific. Fluxurile majore de export al produselor industriale se manifestă pe direcțiile vest-est și nord-sud.

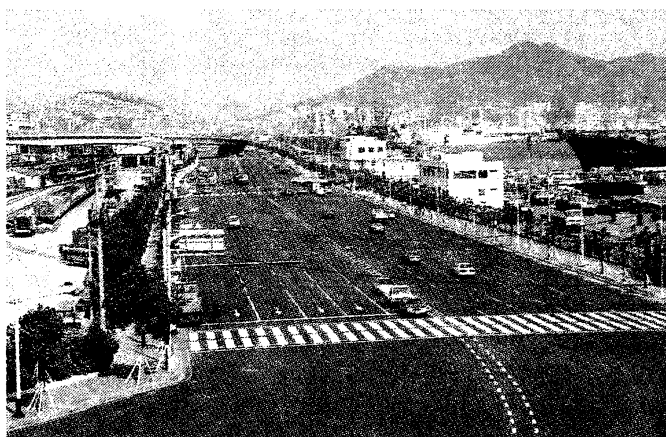
• În afara S.U.A., cea mai puternică națiune comercială rămâne Japonia, o mare importatoare de petrol (din Indonezia), minereu de fier și cărbuni (din Australia), cereale (din S.U.A.). Exporturile japoneze, profilate pe mijloace de transport, echipamente electronice și de precizie, se îndreaptă spre S.U.A., dar și spre restul lumii.

• Australia și Noua Zeelandă sunt principalii exportatori de materii prime, în timp ce Coreea de Sud, Singapore și statele insulare ale Oceaniei depind masiv de importuri.

• Schimburile comerciale uriașe au determinat existența a numeroase rute comerciale și o creștere considerabilă a infrastructurilor de transport. Japonia, Coreea de Sud și China dețin mari flote comerciale și capacități de construcții navale. Porturile de la Pacific sunt printre cele mai active din lume (Tokyo⁹, Osaka, Pusan⁶, Shanghai, Hong Kong¹⁰, Long Beach, San Francisco², Seattle, Vancouver³, Sydney). Singapore⁷ este principala poartă comercială dintre oceanele Pacific și Indian, și un important centru bursier alături de Tokyo, Hong Kong și San Francisco.

STATUL	PNB/loc. (\$ SUA)	Consum energie/loc. (kWh)	Import (mld. \$)	Export (mld. \$)
Australia	20 495	9 006	60	61
Brunei	24 910	7 263	1	4
Canada	23 114	15 620	221	260
Chile	4 173	2 406	16	19
China	970	827	243	266
Corea de Sud	9 816	5 607	141	150
Filipine	973	477	31	32
Indonezia	857	384	31	56
Japonia	31 444	7 628	348	402
Malaysia	3 820	2 628	73	88
Mexic	6 188	1 655	190	159
Noua Zeelandă	14 529	8 813	17	16
Papua-Noua Guinee	558	390	1	2
Peru	1 936	668	7	7
Rusia	2 394	4 181	42	99
Singapore	21 392	6 948	116	121
SUA	36 216	12 331	1 180	731
Taiwan	12 659	4 257	112	130
Thailanda	1 938	1 448	62	65
Vietnam	414	286	15	15

5 Indicatori de dezvoltare economică în statele APEC (2002)

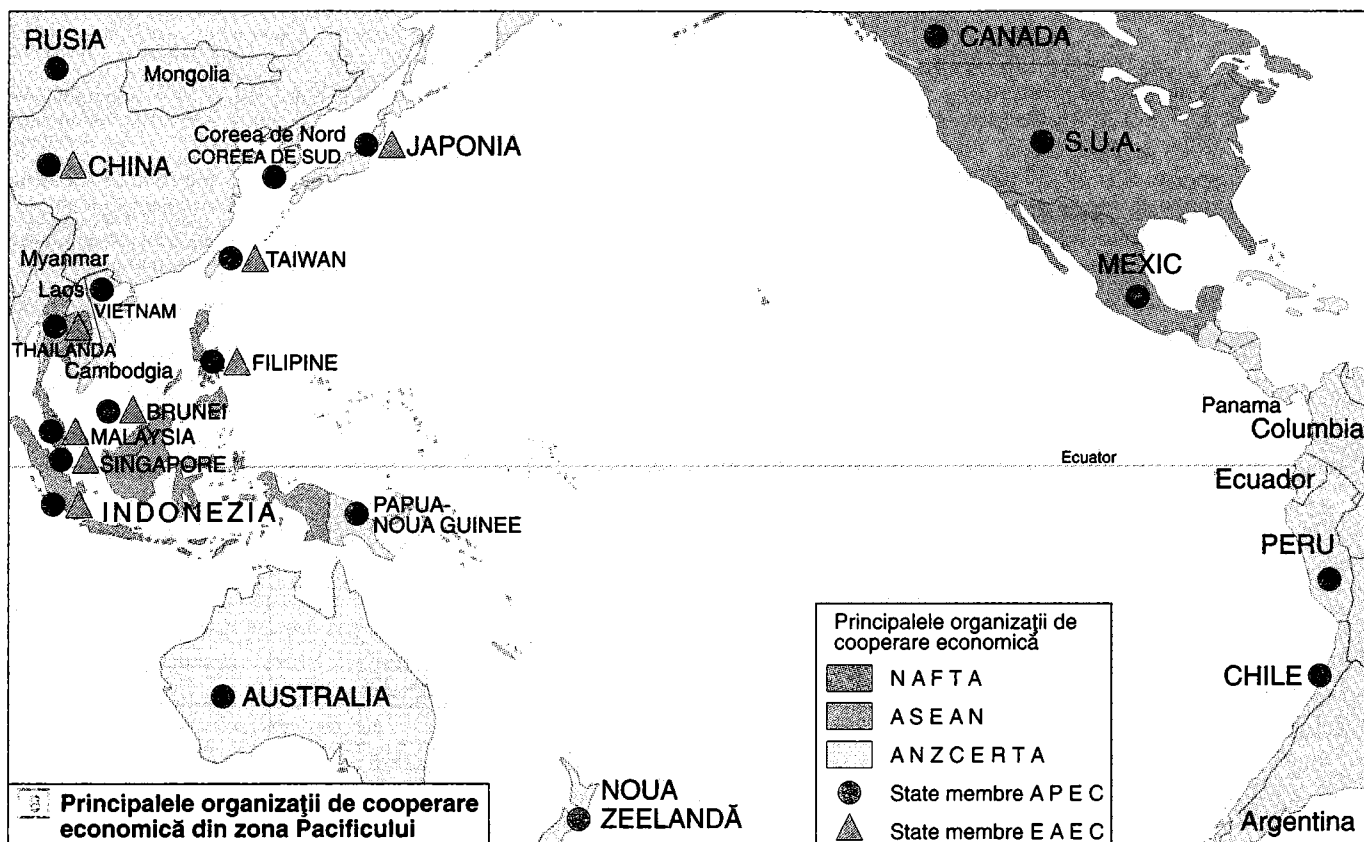

⁶ Pusan (Coreea de Sud)

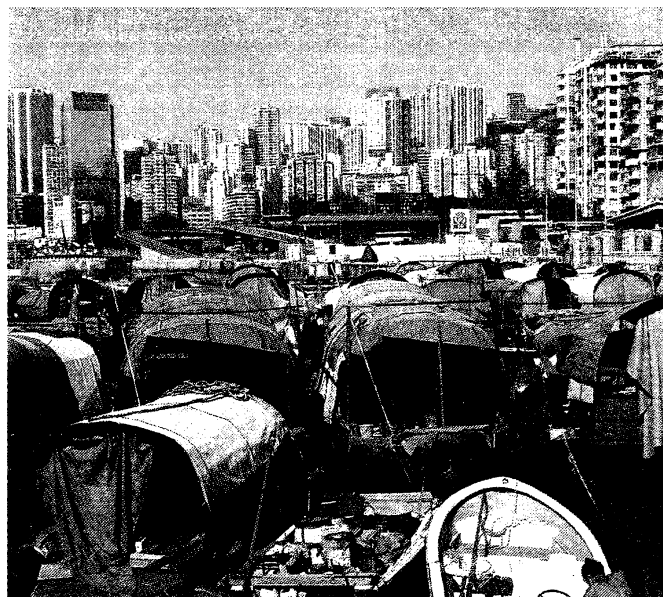

⁷ Singapore

Cooperarea economică Asia-Pacific

9 Tokyo, mare centru bursier și comercial al zonei Pacificului

10 Hong Kong – important centru economic și comercial al Asiei de Sud-Est

CUVINȚA-

- organizații mondiale
- organizații de integrare economică
- organizații politico-militare
- instituții specializate ale O.N.U.
- Uniunea Europeană
- moneda unică euro
- candidaturi la aderare în U.E.
- forme de cooperare economică în zona Pacificului

TEME

- Ce obiective fundamentale are UE?
- Care credeți că sunt avantajele României prin aderarea la UE și la NATO?
 - Analizați harta [8], stabiliți organizațiile regionale și statele lor membre.
 - Stabiliți statele APEC care au o balanță comercială excedentară, cu ajutorul tabelului [5].

EVALUARE

1. Numiți cele trei mari grupări care domină lumea, din punct de vedere economic și militar.
 - g. cel mai scăzut PNB/loc.;
 - h. cel mai ridicat PNB/loc.
2. Identificați răspunsul corect din variantele a., b. și c.:
 - Sediul Organizației Națiunilor Unite se află la:
 - a. Washington;
 - b. New York
 - c. Geneva.
 - Organizația Națiunilor Unite a fost înființată în anul:
 - a. 1955;
 - b. 1949;
 - c. 1945.
3. Menționați membrii permanenți ai Consiliului de Securitate al ONU.
4. Exemplificați câte o organizație interstatală, pentru fiecare din continentele:
 - Europa
 - America de Nord
 - America de Sud
 - Asia
5. Sediul NATO există în orașul:
 - a. Londra;
 - b. Washington;
 - c. Bruxelles.
6. Enumerați statele admise în NATO în primul val (1999) și în al doilea val (2004).
7. Denumiți organismele europene apărute după anul 1948 și care au precedat constituirea Uniunii Europene.
8. Pe baza tabelului **4**, pag. 98, elaborați clasamente, cu trei state membre ale Uniunii Europene, cu următoarele subiecte:
 - a. cea mai scăzută rată a șomajului;
 - b. cea mai crescută rată a șomajului;
 - c. cea mai ridicată speranță de viață;
 - d. cea mai scăzută speranță de viață;
 - e. cea mai urbanizată populație;
 - f. cea mai puțin urbanizată populație;
9. Marcați răspunsul corect:
 - Cel mai populat stat al Uniunii Europene este:
 - a. Franța;
 - b. Germania;
 - c. Italia;
 - d. Regatul Unit.
10. Pe baza articolelor din presă, alcătuiți un referat privind avantajele aderării României la Uniunea Europeană.
11. Comentați diferențele care separă România de Uniunea Europeană, la indicatori precum: urbanizare, speranța de viață, PNB/loc.
12. Estimați care state europene, în afara Croației și Turciei, au șanse de aderare la Uniunea Europeană.
13. Marcați răspunsul corect din variantele a., b. și c.:
 - Cooperarea Economică Asia-Pacific a fost înființată în anul:
 - a. 1997;
 - b. 1989;
 - c. 1987.
 - Cooperarea Economică Asia-Pacific are sediul în orașul:
 - a. Singapore;
 - b. Kuala Lumpur;
 - c. Tokyo.
14. Stabiliți un top al primelor cinci state din APEC după valoarea exporturilor, cu ajutorul tabelului **5**, pag. 101.
15. Întocmiți un clasament incluzând cinci state cu cele mai reduse valori ale PNB/loc. și consumului de energie / loc.
16. Argumentați ce avantaje au aceste state prin aderarea lor la APEC.

CUPRINS

I. GEOGRAFIE POLITICĂ

Statele lumii și grupările regionale de state	4
Evoluția în timp a hărții politice a lumii	8
Principalele probleme actuale de geografie politică	9
Evaluare	16

II. A. GEOGRAFIA POPULAȚIEI

Evoluția numerică a populației	18
Dinamica populației	20
Bilanțul natural al populației	22
Mobilitatea teritorială a populației	23
Bilanțul total al populației	25
Tipuri de medii de viață	26
Răspândirea geografică a populației	28
Structuri demografice	31
Populația, protecția mediului înconjurător și dezvoltarea durabilă	34
Evaluare	36

II. B. GEOGRAFIA AȘEZĂRILOR UMANE

Habitatul uman: definire și componente	38
Urbanizarea	40
Dinamica urbană și explozia urbană	42
Funcțiile și structura funcțională a așezărilor omenești	45
Forme de aglomerare umană	48
Metropole și megalopolisuri	50
Peisaje rurale	52
Organizarea spațiului urban și rural. Planul orașului	54
Amenajarea locală și regională	58
Evaluare	60

III. GEOGRAFIE ECONOMICĂ

<i>Resursele naturale</i>	62
Resursele extraatmosferice și ale atmosferei	62
Resursele litosferei	63
Resursele hidrosferei	66
Resursele biosferei	68
<i>Agricultura</i>	70
Evoluția în timp și spațiu a practicilor agricole	70
Tipuri și structuri agricole	72
Regiuni și peisaje agricole	73
<i>Industria</i>	76
Evoluția activităților industriale	76
Industria energiei electrice	77
Regiunile industriale	80
Studii de caz: 1. Regiunea industrială Ruhr-nord Rhein	82
2. Regiunea industrială Brazilia de sud-est	82
<i>Serviciile</i>	83
Serviciile, definire și tipuri	83
Căile de comunicație și transporturile	84
Comerțul	88
Turismul	91
Evaluare	94

IV. ANSAMBLURI ECONOMICE ȘI GEOPOLITICE ALE LUMII

Mari ansambluri economice și geopolitice ale lumii	96
Uniunea Europeană	97
Cooperarea Economică Asia-Pacific (APEC) ...	100
Evaluare	103

